

NEDERLANDSCHE-SPRAAKKUNST.

DOOR

W. H. HASSELBACH,

LEERAAR AAN DE KWEEKSCHOOL VOOR ONDERWIJZERS TE MIDDELBURG.

TWEEDE DEEL.

TE GRONINGEN BIJ J. B. WOLTERS, 1905.

PB

25.90

P 13

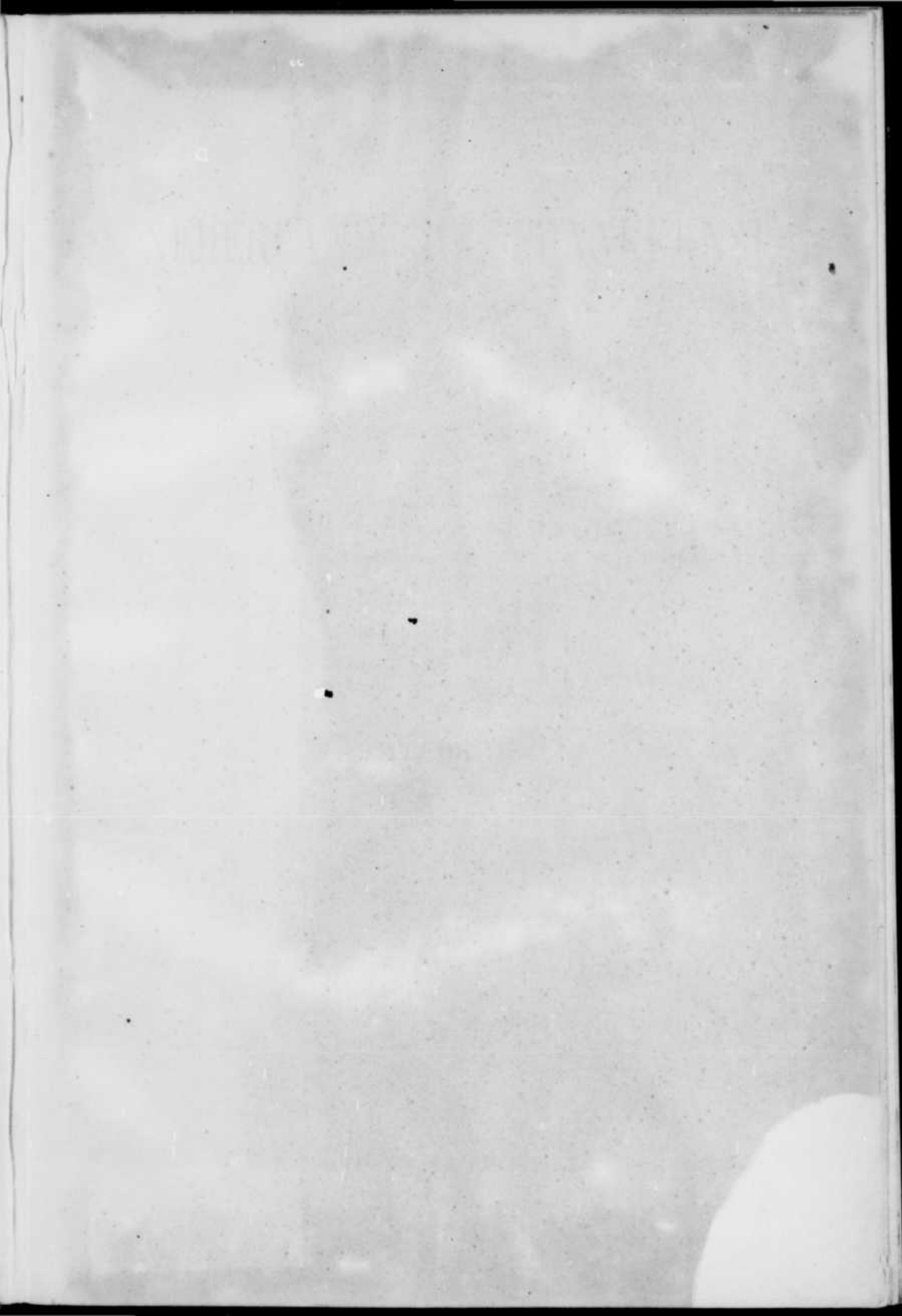
2590

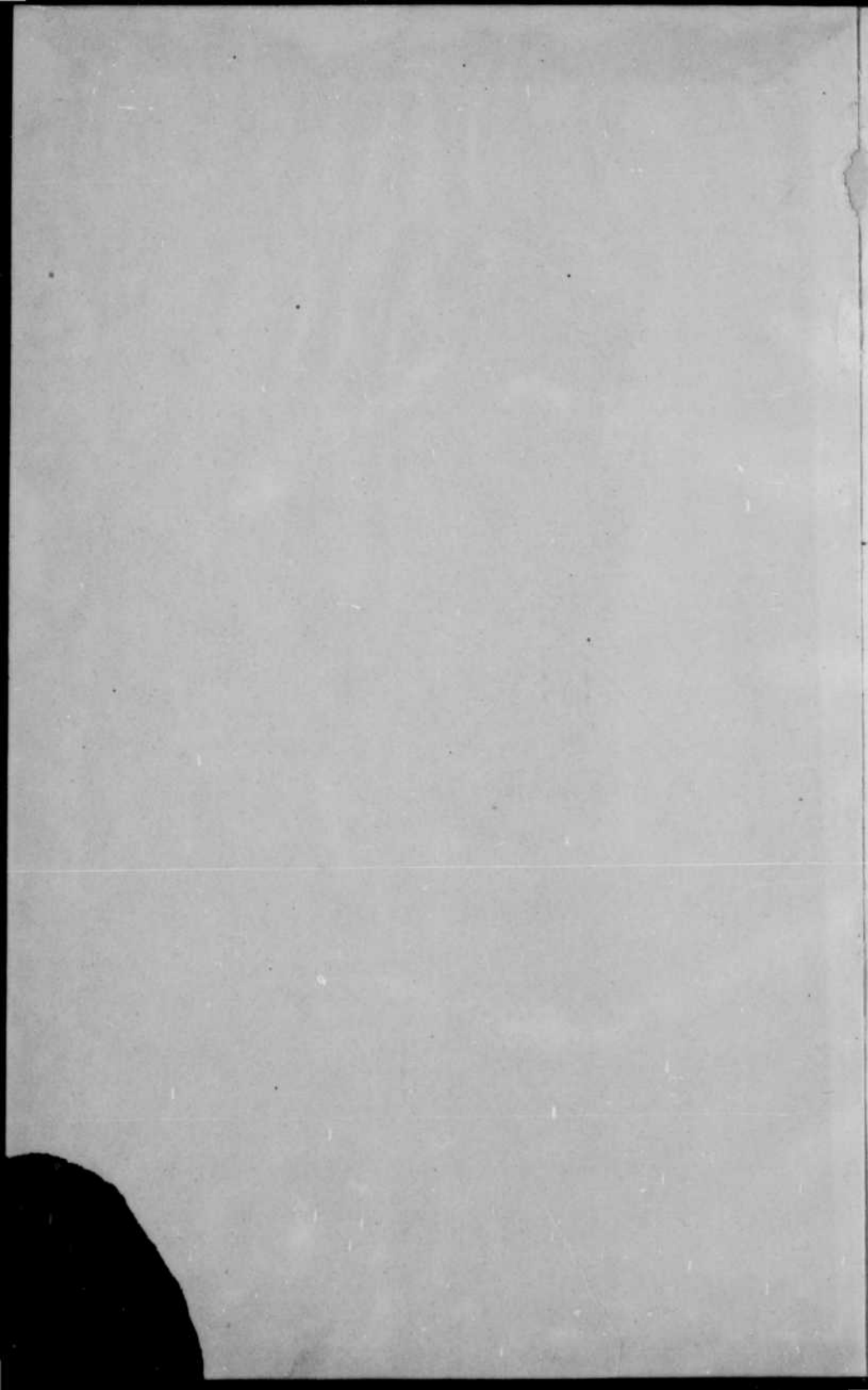
Bibliotheek Universiteit van Amsterdam

01 2666 0976

J. J. F. VON AESCH
Boekbinder
Amsterdam.

NEDERLANDSCHE-SPRAAKKUNST.

2590
2

DOOR

W. H. HASSELBACH,

LEERAAR AAN DE KWEESCHOOL VOOR ONDERWIJZERS TE MIDDELBURG.

TWEEDE DEEL.

TE GRONINGEN BIJ J. B. WOLTERS, 1905.

STOOMDRUKKERIJ VAN J. B. WOLTERS.

Paedagogische
Bibliotheek

VOORBERICHT.

Bij nadere overweging kwam het me niet ondienstig voor, aan het einde van dit deel nog een „Schets van de geschiedenis van het Nederlandsch” toe te voegen; ik heb getracht in een kort bestek eenig inzicht te geven in dit belangrijk deel van de kennis onzer taal, met de bedoeling vooral den lezer op te wekken tot het ter-hand-nemen van werken als „Uit de geschied. v. 't Nederl.” van prof. VERDAM, de „Geschied. v. 't Nederl.” van prof. TE WINKEL, VAN MALSEN'S „Het Leven der taal”, e. a. in den tekst genoemde.

De tijd, dat het van-buiten-kennen van een grammatica gold als *het* bewijs van taalkennis, is gelukkig voorbij; ik zou niemand willen opleggen al de onderscheidingen en groepeeringsen, die bij het vergelijken en ordenen van de verschijnselen op het gebied der taal gemaakt moeten worden, van buiten te leeren. Het gezond verstand zegt, wat men in het geheugen moet vastleggen; overigens is de zaak: niet maar klakkeloos aannemen, uit eigen oogen zien, met eigen ooren hooren, en zich rekenschap geven. Zoo zal de grammatica-studie ook ten goede komen aan wat bij slot van rekening toch het voornaamste is: het juist verstaan en gebruiken der taal; doch waartoe de kennis van haar bouw en wezen nuttig, ja onmisbaar is.

MIDDELBURG, 25 Februari 1905.

W. H. HASSELBACH.

E R R A T A.

Dl. I.	bl. 2 regel	10 v. o.	honomiemen ,	lees: homoniemen.
"	3 "	16 v. o.	"	" "
"	15 "	8 v. b.	assen ,	" ossen.
"	25 "	9 v. b.	af ,	" of.
"	27 "	4 v. b.	geldt ,	" geld.
"	31 "	14 v. o.	dat ,	" die.
"	42 "	6 v. o.	inlasschen: V. <i>Te koop een huis en erf, staande en gelegen aan de X-straat. De keizer, vastbesloten, enz.</i>	
	bl. 69 regel	19 v. b.	kleen ,	lees: klein.
"	94 "	1 v. o.	bl. 80,	" § 80.
"	96 "	16 v. o.	vragen in ,	" en.
"	118 "	13 v. o.	vergading ,	" vergadering.
"	125 "	8 en 9 v. b.	achterhoek ,	" Achterhoek.
"	160 "	2 v. b.	schaksch ,	" schalksch.
"	180 "	3 en 9 v. b.	voor gij, inlasschen	u.
"	183 "	5 v. b.	3de nv. meerv. wier ,	" <i>wien.</i>
"	183 "	17 v. o.	§ 64. 3,	" bl. 97.
"	192 "	22 v. b.	een bijwoord ,	" geen ranggetal.
"	205 "	22 v. b.	Jannari ,	" Januari.
"	220 "	9 v. o.	echer ,	" echter.
Dl. II:	" 6 "	22 v. b., 20 v. o.	± ,	" +.
"	7 "	1 v. o.	I 253, 254,	" II 4, 5.
"	28 "	1 v. o.	alders ,	" elders.
"	38 "	13 v. o.	oorzaakduidende ,	" oorzaakaanduid.
"	69 "	1 v. o.	protestansche ,	" protestantsche.
"	81 "	15 v. o.	de ,	" den.
"	121 "	17 v. o.	ham ,	" kam.
"	125 "	7 v. o.	letterteekens ,	" leesteeekens.

VIERDE BOEK.

NADERE BESCHOUWING VAN DEN ZIN EN ZIJN DEELEN.

§ 148. *De onderscheiding en de uitdrukking van het gezegde.*

1. Men herhale §§ 17, 18, 22, 23, 24.

2. Het gezegde wordt uitgedrukt door 1°. een persoonsvorm alleen (d. w. z. een persoonsvorm van een enkelvoudigen tijd). *Het water kookt.*

2°. een persoonsvorm van een hulpww. + een verleden deelw. of een infinitief. *Eten doet hij weinig.* Zie I bl. 114.

a. van een hulpww. van tijd: *Ik ben gevallen. Ik heb gegeten. Ik zal het u zeggen. Hij zal het vergeten hebben (zijn).*

b. van een hulpww. van modaliteit. *Hij moge slagen. Laat hij zijn gang gaan. Hij moet lang in Amerika gewoond hebben. Hij zou komen.*

c. van een factitief hulpww. *Hij doet ons schrikken. Wat heeft hij ons laten lachen. Men zou de dijken hebben laten doorsteken.*

d. van een hulpww. van den lijdenden vorm; in de echt lijdende vormen met een verl. deelw. van een overgankelijk ww., in de schijnbaar lijdende vormen van een onovergank. ww. *Het huis wordt afgebroken. Er was veel vee aangevoerd. Er werd mooi gezongen. — Over dien weg wordt veel gefietst. Er is ingebroken van nacht.*

3°. een persoonsvorm van een koppelww. + een naamwoord. deel van het gezegde. *Dat is onze woning. Het bericht bleek onwaar. Het leek (docht) me een aardig plaatsje. Hij bleef zitten(de).*

Opmerking. 1. Tot den enkelvoudigen of samengestelden persoonsvorm kunnen nog andere woorden behooren, oorspronkelijke bepalingen of voorwerpen, die nu mede de openbaring van bestaan uitdrukken. Zie I bl. 19. 2; 161. 2. Vergelijk nog: *Door de mand vallen*, HASSELBACH, *Ned. Spraakkunst.* II.

over de tong halen, diets maken, ajhandig maken, te stude komen, het land hebben, enz. Een grens is moeilijk te trekken; men kan ook het ww. alleen het gezegde noemen; maar niet altijd; bij *door de mand vallen* = bekennen, is maar één opvatting mogelijk.

2. Bij de noodzak. eigenl. reflexieve ww. behoort *zich* tot het gezegde, b.v. in: *Hij vergist zich* = hij is in de war. Zie I bl. 107. 3. Bij de andere reflexieven is *zich* werkelijk lijdend of meewerk. vw.

3. Bij ww. als *leeren, zien, hooren* enz. voelt men den volgenden infinitief duidelijk als zinsdeel; bij *kunnen, mogen, moeten, willen*, e.d. ook al zijn het geen hulpww. sluit zich de infinitief nauwer aan; men is geneigd b.v. in *Hij wil uitgaan: wil uitgaan* gezegde te noemen; zie echter I bl. 113. 4.

4. In onvolkomen zinnen doen de deelwoorden en de infinitief dienst als onvolkomen gezegde.

3. Het werkwoordelijk deel van het gezegde wordt uitgedrukt door een der koppelwerkwoorden.

4. Het naamwoordelijk deel van het gezegde wordt uitgedrukt door 1°. een zelfst. nw. (in den 1sten naamval), vergezeld van een lidwoord of van andere bijvoegl. bepalingen. *Dat is onse dokter. Erasmus was de geleerdste man van zijn tijd.*

2°. een ander zelfstandig gebruikt woord (voornw., telwoord) *Wees u-zelf. Hij is iemand van stand. Dat is alles. Dat zijn ze. Het is genoeg. Wie is dat? Ik ben het.* (Zie I bl. 195).

3°. een infinitief, met of zonder *te*, in elk geval in zijn gewone beteekenis. *Dat heet werken. Zijn wensch was nog eens in den tuin te wandelen.*

4°. een bijvoeglijk nw. *De jongen is vlijtig. De hond bleek trouw. Dit woord blijft onverbogen.*

5°. een ander bijvoeglijk woord (voornw., telwoord). *Van wie zijn die schoenen? Dat zijn mijne. De stad is ons. De arbeiders zijn weinige. Hebt ge nog perziken? Dit zijn de laatste. Het zijn dezelfde van gisteren.* Hier is het bijvoeglijk woord met het verzwegen zelfstandig nw. het naamw. deel van het gezegde.

6°. een zelfstandig nw. zonder lidwoord of nadere bepalingen. *Fan is soldaat. Mijn broer wordt dokter.*

7°. een bijwoord. *De kachel is aan, uit. De voorraad is op. De pijn is over. Het kind is weg.*

8°. een infinitief met *te* of *om te*, in de waarde van een bijvoeglijk nw. (op *baar, lijk, waardig*). *Die muziek was niet om aan te hooren.* Zie I bl. 227. d.

9°. een tegenwoordig deelw. *Wat is er gaande? Het water is wassende.* Soms staat de infinitief in de plaats van het deelwoord. *Ik zwijg en ik blijf zwijgen* (= zwijgend). Zie I bl. 224. 4.

10°. een verleden deelwoord. *De weg was versperd* (ontoe-gankelijk). *De man is getrouwd* (als tegenstelling tot *ongetrouwd, vrijgesel*). Zie I bl. 221. 3.

11°. een zelfstandig woord in den 2den naamval. *Ik ben voornemens . . . Hij was des duivels.* Zie I bl. 151. Opmerk. 1.

12°. een uitdrukking bestaande uit voorzetsel en zijn regeering. *Hij raakte buiten westen. Zij zijn aan den gang, op den loop, aan het schrijven. De visch is nu op zijn best.*

13°. een vergelijkende uitdrukking. *Ik ben als versuft. Hij is als een lam.*

14°. een bijzin. *Ik ben die Ik zijn zal. Het is zooals het is. De vraag was of ge mee woudt doen.* Soms is er een voorloopig naamw. deel van 't gezegde of wordt het herhaald. *Dat is het, wat ge gevraagd hebt. Dat ge goed toeziet of ieder zijn plicht doet, dat is uw taak.* Zie § 160 en 161.

Opmerking. 1. Het naamw. deel van het gezegde drukt met den persoonsvorm samen de openbaring van bestaan uit. Over de betekenis van den persoonsvorm alleen, zie § 133. 2 en 4. Het naamw. deel van het gezegde zegt *wat* of *wie*, of *hoe* het onderwerp is; het roept de voorstelling van een zelfständigkeit, of van een hoedanigheid of toestand voor den geest; zie de voorbeelden.

2. In plaats van: *Dat zijn mijne*, zie 4. 5°, zegt men liever *de mijne*; in volkstaal ook *mijnes*. De vorm: *De stad is mijn, ons*, kan beschouwd worden als een bezittel. vnw. (*de stad is mijn stad*), doch dan moet *ons* in *onze* veranderen. Eigenlijk zijn het 2de naamvallen van het persoonlijk vnw.; daaruit is het bezitt. vnw. ontstaan, zie § 192.

3. Constructies als: *Zijn zending was een vreedzame. Die hulde was een oprechte*, zijn on-Nederlandsch.

4. In zinnen als onder 6° en 7° heeft men slechts schijnbaar met een zelfstandig nw. of bijwoord te doen. *Soldaat, dokter, aan, op*, beteekenen een toestand. Velen noemen ze dan ook bijvoeglijke nw., anderen zelfst. nw. of bijwoord als bijvoegl. nw. gebruikt. Men vindt ze ook wel attributief gebruikt: *Een toe huis; zelfs een nabije stad, een oppe grijsaard, een on-af opstel.* Evenzoo bij de uitdrukkingen van 12° *De voorhanden waren, een bijdehand kind, een aankante kamer.*

5. Op dezelfde wijze vindt men de bijwoorden *zoo* en *hoe* als aanwijzend en vragend vnw.; het zijn dan afkortingen van: *zoodanig, hoedanig. Het is, schijnt, blijkt zoo. Hoe is die graf? Hoe is ie?*

6. Ook met een lidwoord of bepalingen kan een zelfstandig nw. de

beteekenis hebben van een bijvoeglijk nw. en een hoedanigheid of toestand te kennen geven. *Dat is een heer, die Jan* (= een rare). *Wees een man* (= flink). De zinnen onder 6° krijgen in de ontkenning echter altijd geen. *Wees geen kind*.

7. De uitdrukkingen, bestaande uit een voorzetsel en zijn regeering, uit een vergelijking, uit een genitief, en vaak ook de onder 7° bedoelde bijwoorden, zijn uit een ellips te verklaren. *Hij is van streek, aan den drank* (geraakt). *Hij is als een lam* (zoo zacht). *Voed de kinderen op met wat* (de spijs) *der kinderen is*. *De kachel is aan* (gegaan, gemaakt), *uit* (gegaan). *Het brood is op* (gegeten). Niet altijd echter is nu de aanvulling meer mogelijk: *aan, op, binnen, uit*, enz. hebben nu eenmaal adjectieve beteekenis: b.v. *De kachel is nog uit* (= brandt niet en is nog nooit aan geweest). *Het is aan met hen* (aan = innig).

§ 149. *De onderscheiding en de uitdrukking van het onderwerp*. 1. Het onderwerp wordt uitgedrukt door 10. een zelfstandig nw. (in den 1sten naamval), al of niet vergezeld van nadere bepalingen. *Napoleon* (*De groote Napoleon*) *stierf in 1821*. *Één vogel in de hand is beter dan tien in de lucht*.

2°. door een zelfstandig voornw. of telw. *Dese was een sekere Arie van Akendam*. *Wie is daar? Ieder weet het*. *Allen weten het*. *Het regent*.

3°. een infinitief. *Werken is gezond*.

4°. (bij uitzondering) een tegenwoordig of verleden deelwoord, bijvoegl. nw., telwoord of bijwoord (zie aldaar). *Goedkoop is duurkoop*. *Te voet is goed, te paard is beter*. *Al te goed is buurmans gek*. *Zeven is genoeg*. — *Zullen we het hem rechtstreeks mededeelen of door een ander laten zeggen? Rechtstreeks is beter*.

5°. een vergelijking (ook zelden): *Als een licht der liefde speelt door de hut*.

6°. een bijzin, zie § 160.

2. Door de voornaamwoorden en de zelfstandig gebruikte telwoorden wordt het onderwerp niet genoemd, doch slechts aangeduid; door de persoonlijke, de bezittelijke, de aanwijzende, de betrekkelijke, nauwkeurig of vrij nauwkeurig; minder bepaald door de overige; zeer vaag door de onbepaalde voornw. en telwoorden: *men, ze, iemand, iets, ieder*, het allervaagste door het onbepaalde vnw. *het*. Vergelijk: *Het raam sluit niet goed, het* (persoonlijk vnw.) *tocht*, en: *Het* (onbepaald vnw) *tocht hier*.

3. Soms is er in den zin in 't geheel geen onderwerp uitgedrukt. Dit is het geval: 1°. gewoonlijk in gebiedende zinnen;

2°. in zinnen als: *zegge; transporteere; verzoek, verblijf met de meeste hoogachting*, e. d. waar ik is weggelaten (zie § 47. Opmerk 1). 3°. in zinnen als *mij dorst, mij hongert*, zie I bl. 106. 4°. in echte en in schijnbaar lijdende vormen: *Aldus werd besloten. Er werd gezongen en gebeden. Er wordt geklopt. Er is gescheld*; 5°. in zinnen als: *Er hebben gereden, er hebben gevaren, er hebben geloopt, maar allen zijn bij slot van rekening thuis gekomen*.

4. Wanneer het eigenlijk onderwerp (doorgaans in den vorm van een bijzin) volgt, staat bij den persoonsvorm dikwijls een voornaamwoord als voorloopig, of plaatsvervangend onderwerp. *Het kookt en woelt en brandt en bruist, het water in de kolken. Ze weten het niet, wat een pijn het is, die het niet ondervonden hebben*. Soms volgt het voornw. als herhaling van het onderwerp. *De bloemen die bloeien in Mei. Die jongen, hij (het) is zoo'n guit*. Zie I bl. 38; 94.

Opmerking. 1. Van de aanduiding van het onderwerp door den persoonsvorm wordt niet veel gevoeld; in gebiedende zinnen is het meer de toon, dan de vorm van het woord, die de bedoeling van gebod doet kennen.

2. Het onbepaalde *het* heeft zooals men het wel eens uitdrukt, geen inhoud; zie § 93. Opm. 1. Overigens bewijst *het* den dienst den zin in den vragenden vorm van den mededeelenden te onderscheiden. *Tocht het? het tocht*.

3. In zinnen als onder 3. 5° is er ellips van het onderwerp; men lascht in: *enkelen, velen* of iets dergelijks. Soms staat nog eens *er* in den zin, dit is dan echter (zie I bl. 95. Opm. 3.) genitiefbepaling, geen onderwerp. *Er hebben er gereden* = er (daar) hebben (sommigen) van hen gereden.

Geheel verkeerd is het, *er* in de lijdende vormen onderwerp te noemen; *er* = daar en doet dienst om den meedeelenden en den vragenden vorm te onderscheiden. *Er wordt gepraat. Wordt er gepraat?* Men noemt het wel looze plaatsbepaling, d. i. plaatsbepaling alleen naar vorm en afkomst; de eigenlijke plaatsbepaling wordt afzonderlijk uitgedrukt. *Er wordt hier, er wordt ginds, er wordt overal over die zaak gesproken*.

4. De dubbele uitdrukking van het onderwerp is zeer geschikt om er de aandacht op te vestigen. *Het zijn menschen, die javanen. Ze weten er niets van, die jongens. 't Vangt aan, het kloek bedrijf, waar 't nakroost van zal spreken*. In plaats van, met klem op het onderwerp, te zeggen: **Hij heeft het ons verteld. Buurman heeft het verteld. Daárnáár vraag ik niet**, zegt men: *Hij is het, het is buurman, die het verteld heeft. Het is niet daarnaar, dat ik vraag*.

5. Soms is het minder gemakkelijk te zien, wat het onderwerp en wat het naamwoord. deel van het gezegde is. In den vorm der woorden is geen verschil; en daar het naamwoord. deel van 't gezegde wel voorop wordt geplaatst, heeft men ook in de volgorde geen herkenningmiddel. Men moet dan letten op den toon en de beteekenis. Het gezegde krijgt de meeste klem; het is de kern van den zin, dáárom wordt de zin geuit; het onderwerp is min of meer bekend, het noemt de zelfstandigheid waarvan de openbaring van bestaan uitgaat, het wordt in de gedachten vooropgesteld; het gezegde bevat het nieuwe, wat er aan toegevoegd wordt. *Honger* (naamw. gez.) *is de beste saus* (onderw.). *De gevaarlijkste vijand* (naamw. gez.) *is een valsche vriend* (onderw.). Vergelijk: *Men vroeg of gij spoedig komt; dus de vraag* (onderw.) *was, of ge spoedig komt* (naamw. gez.), met: *De vraag* (naamw. gez.) *is, of beter: 't Is de vraag* (twijfelachtig) *of hij komt* (onderw.).

6. Een onderscheidingsmiddel heeft men soms ook in de vragen, die men stelt. Naar het gezegde in zijn geheel kan men niet direct vragen; men moet het onbepaalde doen gebruiken: *De jongen gaat van school. Hij wordt landbouwer.* Wat doet de jongen? Antwoord: Van school gaan, landbouwer worden, eigenlijk: *hij doet van school gaan, hij doet landbouwer worden.* Naar het onderwerp vraagt men met een vraag, bestaande uit wie of wat $\pm$ het gezegde. B.v.: *Wie gaat van school?* Antw.: *De jongen.* *Wie wordt landbouwer?* Antw.: *Hij.* *Er valt vocht.* Wat valt er? Antw.: *Vocht.* Vergelijk ook zinnen als: *Het regent, mij dorst, e. d.*

Naar het naamw. deel van het gezegde vraagt men door wie of wat $\pm$ het werkwoord. deel van het gezegde $\pm$ het onderwerp. *Wat wordt de jongen?* Antw.: *landbouwer.* — *Dat is onze dokter.* Wie is dat? Antw.: *Onze dokter.* De vragen voor onderwerp en voor naamw. deel van 't gezegde geven vaak geen uitsluitel. *Wat bij gezonde liën goe mondkost wordt geheeten, dat is het, waarnaar ik vraag.* De vragen zijn hier: Wat is het? of: wat is waarnaar ik vraag? en: Wat is dat? of: Wat is wat bij gezonde liën goe mondkost wordt geheeten? Aan de klem en de beteekenis als nieuwe mededeeling herkent men hier in *dat = wat bij gezonde liën ... geheeten* het naamw. deel van het gezegde, en in *het = waarnaar ik vraag* het onderwerp, als het bekende, waarvan men uitgaat.

Men vergelijk ook de vragen en de ontleding b.v. van: *Die heer is mijn oom.* *De schuldige ben ik,* waar zoewel *die heer* als *mijn oom, de schuldige* als *ik* onderwerp en omgekeerd naamw. deel van het gezegde kunnen zijn. — *Wie is die heer,* (ond.)? Antw.: *Die heer is mijn oom* (naamw. gezegde). *Wie is* (onder al die menschen) *uw oom* (onderw.)? Antw.: *Dié héér* (naamw. gez.) *is mijn oom* (onderw.).

7. Als onderwerp en naamw. deel van het gezegde hetzelfde beteekenen, spreekt men van identiteitsoordeelen. *Recht is recht. Goed is goed en Slecht is slecht.*

Geen identiteitsoordeelen echter heeft men in: *Een boer is een boer* e. d.; het naamw. deel van het gezegde beteekent hier niet een zelfstandigheid, maar een hoedanigheid of liever een samenstel van hoedanigheden.

8. De afhankelijkheid in vorm van gezegde en onderwerp, en de afwijkingen en bijzonderheden, zijn besproken in de §§ 18 en 133.

§ 150. *Logisch en grammatisch onderwerp en gezegde.* 1. Het woord of de woordgroep, dienstdoende in den zin als onderwerp en gezegde, noemt men het grammatisch onderwerp en het grammatisch gezegde; en wel in tegenstelling tot het logisch onderwerp en het logisch gezegde, de beide deelen der gedachte; het logisch onderwerp als de voorstelling van één of meer zelfstandigheden (werkelijke of gedachte), het logisch gezegde als de voorstelling van de openbaring van bestaan. B.v. Bij den zin *Caro blaft*, is het woord *Caro* het gramm. onderwerp, het woord *blaft* het gramm. gezegde; de voorstelling van *Caro* en de voorstelling van zijn *blaffen* zijn het logisch onderwerp en gezegde.

2. In den regel komen logisch en gramm. onderwerp en gezegde overeen; d. w. z. het gramm. onderwerp is de naam of de aanduiding van het logisch onderwerp; het gramm. gezegde is de naam of de aanduiding van de voorstelling van de openbaring van bestaan, van het logisch gezegde.

3. Afwijking vindt men: 1°. als het gramm. onderwerp ontbreekt. *Er is ingebroken van nacht. Er is gestolen.* Hier zijn *is ingebroken, is gestolen* gramm. gezegde; logisch onderwerp en logisch gezegde zijn de voorstellingen: *iemand (of meer personen) en heeft ingebroken, gestolen.* Evenzoo in: *mij hongert, dorst*, e. d. waar niet het lichaam, de maag b.v. voor den geest komt als *hongerend, dorstend*, maar we de voorstellingen hebben van *ik hongert, ik dorst* = gevoel honger, dorst.

2°. als het gramm. onderwerp uitgedrukt is door het onbepaalde voornw. *het*. Men vergelijkte de voorstellingen en de uitdrukkingen bij *het regent, het wemelt hier van de muizen, het ontbreekt hem aan geld.* Evenwel bij *het tocht, ruikt hier* e. d. is er nog een vage voorstelling van *iets* dat tocht, dat ruikt; en zoo *kan* ook bij *het wemelt* b.v. de voorstelling komen van *het* = de kamers, de kelder, enz., maar gewoonlijk denkt men zich bij het niets, en bij den zin in zijn geheel komt de voorstelling: *er valt regen; regenen geschiedt.* Zie bl. I 253; 254, 2.

3°. in sommige zinnen in den lijdenden vorm, waarin men trots den vorm, het lijdend onderwerp als voorwerp, en de in de bepaling met *door* genoemde zelfstandigheid als onderwerp voelt. Logisch en gramm. is *de oorlog* het onderwerp in *De oorlog werd door de Japanners onder gunstige omstandigheden begonnen*; maar in: *De oorlog werd door de Japanners zoo maar begonnen, zonder oorlogsverklaring* = De Japanners begonnen zoo maar te vechten, is *de oorlog* gramm. onderwerp, *de Japanners* logisch onderwerp. Vergelijk ook: *De leeuw wordt de koning der dieren genoemd.* = *De leeuw heet de koning der dieren.* = *Den leeuw noemt men (gramm. ond.) den koning der dieren.*

Opmerking. 1. In zinnen als: *Schip na schip voer uit, Stap aan stap gaat voort, Balsemzacht vloeit noot op noot haar van de lippen*, e. d. is het gramm. onderw. enkelv. het logisch meerv.

2. Soms zegt men, minder juist m. i. *grammatisch* onderwerp, in plaats van *voorloopig* of *plaatsvervangend* onderwerp.

Met *psychologisch* onderwerp bedoelt men de zaak welke besproken wordt, de voorstelling die op den voorgrond geschoven wordt. *Kent ge Fred. van Eeden? Hebt ge zijn „Kleine Johannes” gelezen? Wat heeft hij nog meer geschreven? — Het gesprek kwam op den oorlog; de vraag rees: was deze oorlog noodzakelijk? Had men hem niet kunnen voorkomen?*

4. De termen der grammatica hebben daarbuiten een geheel andere beteekenis. Men vergelijke de beteekenissen der woorden: geslacht, getal, persoon, wijs; evenzoo die van onderwerp, gezegde, voorwerp, bepaling.

§ 151. Soorten van zinnen naar den inhoud van het gezegde.

1. Naar de openbaring van bestaan, door het gezegde uitgedrukt, zie I bl. 4, onderscheidt men: 1°. werkings-, 2°. hoedanigheids-, 3°. bestaanszinnen.

2. De werkingszinnen drukken uit, dat de in het onderwerp genoemde zelfstandigheid een handeling verricht of ondergaat. *De mensch wikt, God beschikt. Wie zijn neus schendt, schendt zijn aangezicht. Dit huis wordt a.s. Donderdag verkocht. Door wie is de tafel gedekt?*

3. De hoedanigheidszinnen beteekenen, dat de in het onderwerp genoemde zelfstandigheid in een bepaalden toestand verkeert, een hoedanigheid bezit, of van toestand of hoedanigheid verandert. Het gezegde bestaat uit een koppelww. en een naamw. deel van het gezegde. *De roos is een teere bloem. Het is mij om het even. Honger is een scherp zwaard. Reïndert de Maete was*

klerk op het bureau, waarvan de heer Bout het hoofd was. Het is de zesde December. Het is vrede. De schuit zat vast en bleef vast zitten.

4. De bestaanszinnen beteekenen: ¹⁰. het bestaan of het ontstaan eener zelfstandigheid. De werkwoorden zijn: *wesen, zijn, bestaan, blijven, ontstaan, worden. Troje is geweest. Er was eens een koning. We worden en vergaan. Het gesproken woord vergaat, het geschrevene blijft.*

²⁰. het geschieden (voorvallen, gebeuren, plaats hebben, plaats grijpen, plaats vinden, zijn) van een feit. *Het feest is den zosten.*

³⁰. het bestaan van een handeling of toestand. *Het vriest, Het regent. Het is koud. Mij dorst. Er wordt gescheld.*

Opmerking. 1. Tot de werkingszinnen rekt men ook de zinnen, waarin in één werkwoord wordt uitgedrukt het verkeer in een toestand, het bezitten eener hoedanigheid of het veranderen van toestand of hoedanigheid. De zelfstandigheid wordt bij ww. als: *gloeien, suffen, groeien, ontdooien* e. d. voorgesteld als zelfoptredend, zelf werkend; bij: *gloeiend zijn, suf zijn, grooter worden, vocht worden*, als passief.

2. De ww.: *staan, gaan, zitten, liggen, vallen, loopen*, e. d. staan in hun eigenlijke beteekenis in werkingszinnen. Als hun beteekenis verzwakt tot die van een koppelww., helpen ze hoedanigheidszinnen vormen. *De Kaap ging voor ons verloren. Die taak viel mij zwaar.*

3. Evenzoo kunnen deze en dergelijke ww. eenvoudig een bestaan, een aanwezig zijn beteekenen en dus bestaanszinnen vormen. *Er zit (is) pit in dien jongen. Er ligt een diepe zin in die spreuk. Er staat een mooi verhaal in dat boek. Vergelijk ook: Een officier ligt, een dominee staat, een rechter zit in A. Waar is hij tegenwoordig?*

Omgekeerd zijn ondanks den vorm, zinnen als: *Hij heeft het land = is uit zijn humeur; hij heeft honger, dorst, de koorts* enz., hoedanigheidszinnen naar de beteekenis.

4. In: *Hij is in de wolken, tevreden; hij zit in angst; die waar is voorhanden*, e. d. vindt men hoedanigheidszinnen ontstaan uit bestaanszinnen; in: *Het werk is af* (geloopen, gemaakt), *het eten is op* (gegeten); *deze kamers zijn behangen; die man is getrouwd* (geen vrijgezel) hoedanigheidszinnen ontstaan uit werkingszinnen.

5. Er is verschil tusschen den bestaanszin: *Er zijn menschen*, en den hoedanigheidszin: *Het zijn menschen*; evenzoo tusschen: *Er is vrede* (= er heerscht vrede; vrede = onderwerp, is, bestaat) en: *Het is vrede* (= de toestand nu, wat bestaat, is vrede; vrede = naamw. deel van het gezegde); tusschen: *Er is tijd voor die zaak; Er is kermis*, en: *Het is tijd voor die zaak, Het is kermis.*

§ 152. *De modaliteit.* I. Men herhale §§ 19, 20 en 21, waar besproken wordt a. wat modaliteit is; b. welke modale

verhoudingen er bestaan; **c.** welke soorten van zinnen er zijn ten opzichte van de modaliteit, en **d.** hoe de modaliteit wordt uitgedrukt.

2. Aangaande punt **c.** merken we op: 1°. dat een medeelende zin kan bevatten; **a.** een meer of minder stellig bevestigend of ontkenkend oordeel. *De hond blaft. Water brandt niet. Waarschijnlijk ben ik (niet) verhinderd. Ik was (niet) zeer blij met uw komst. De zeeslang bestaat.* **b.** een meer of minder stellig bevestigenden of ontkennenden wensch. *De koningin leve. Dit bericht blijke niet waar. Daar zij licht! Zoo iets kome niet meer voor.*

2°. dat een gebod meer of minder stellig bevestigend of ontkenkend is. *Zwijgt. Praat niet. Blijft zitten. Wees niet ongehoorzaam.*

3°. dat een vragende zin meer of minder stellig bevestigend of ontkenkend kan zijn, maar altijd een oordeel betreft, geen wensch of gebod. *Blaft de hond? Brandt die stof niet? Was hij (niet) blij met uw komst? Bestaat de zeeslang niet?*

Opmerking. 1. Onder 1°. **a** en **b** vindt men werkings-, hoedanigheids- en bestaanszinnen; onder 2°. alleen werkings- en hoedanigheidszinnen. In bestaanszinnen wordt de gebiedende wijs vervangen door de aanvoegende; vormen als *besta*, *geschied* e. d. zijn niet gebruikelijk.

2. Alleen oordeelende zinnen kunnen in vragen ongezegt worden. Een wensch of gebod kan echter wel door een zin in vragenden vorm omschreven worden; de toon drukt dan de bijzondere bedoeling uit, evenals wanneer de wensch en het gebod voor elkaar in de plaats komen (zie I bl. 203). *Kom je!* b.v. kan uitdrukken: *Ik hoop, dat je ook komt*, of: *Ha, gelukkig dat je komt!* maar evenzeer: *Jij komt toch niet, hoop ik!* en: *Vooruit, kom dan toch!* Over de ontkenning in de vraag zie § 153. Opm. 7.

3. Aangaande punt **d** merken we op, in uitbreiding van het vermeldde in § 20, dat de modaliteit uitgedrukt wordt: 1°. door den persoonsvorm van het gezegde. Men lette hierbij op de beteekenis der wijzen en de omschrijving daarvan door hulpwerkwoorden.

2°. door de woordschikking; in 't bijzonder bij de vraag en den wensch.

3°. door den toon van spreken. *Ik heb het gedaan. Ik heb het (zeker weer) gedaan. Je komt toch? Je komt toch!*

4°. door bijwoorden of bijwoordelijke uitdrukkingen van modaliteit en de hulpww., die ze vervangen.

5°. door een bijwoordelijken bijzin van modaliteit, b.v. die, ingeleid door *naar, als, zooals, gelijk; voorzooover, inzooover*, enz.

6°. door een hoofdzin: *Het schijnt dat hij ziek is. Het blijkt dat gij gelijk hebt. Het heet dat hij verhinderd is.* Zie I bl. 31. Opm.

7°. door de keuze der woorden. Vergelijk: *De jongen is, schijnt, blijkt, heet ziek. Ik vraag, verzoek, smeek, beveel u te zwijgen. Hij denkt, meent, waant dat hij zal slagen.*

Opmerking. 1. In verband met den toon kan men ook door een gebaar en door mimiek een wijziging in de modaliteit uitdrukken. Zinnen als: *'t Is mooi. Ge hebt gelijk. Dat is aardig*, kunnen belangrijk in beteekenis verschillen.

2. De voorwaardelijke bepaling, soms ook de tijdsbepaling drukt een beperking uit. De beteekenis van: *Ik zal u betalen*, (om de toekomst toch al niet zóo zeker) wordt heel wat minder stellig nog, als ik er bijvoeg: *wanneer ik geld heb*: of: *indien gij mij korting toestaat*, of: *zoodra ik kan*, of: *bij gelegenheid*. Het werkwoord blijft hier echter aantoon. wijs. Zie I bl. 206. 2.

3. Ook een bijvoeglijke bepaling oefent invloed op de voorstelling. *De ijverige jongens zullen beloond worden. Allen, die het verdienen, krijgen een prijs. Zij die berouw toonen en beterschap beloven, zullen weer aangenomen worden.*

4. Men onderscheide goed: *Hij schijnt ziek*, waarin *schijnt* werkw. gezegde (koppelww.), *ziek* naamw. deel van het gezegde is, en: *Hij schijnt ziek te zijn*, waarin *schijnt te zijn* werkw. gezegde is; *schijnt* is dan hulpww. van modaliteit, immers *schijnt te zijn* = is schijnbaar. In: *Het schijnt dat hij ziek is*, is *Het* voorloopig, *dat hij ziek is* eigenlijk onderwerp, *schijnt* volledig gezegde; *schijnt* = bestaat schijnbaar en is een onoverg. werkw. *Hij schijnt te loopen*, opgevat als werkingszin, = *hij loopt schijnbaar*; *schijnt* is dus weer hulpww. van modaliteit. Sommigen verklaren *schijnt te loopen*, als hoedanigheidszin, dus = *schijnt loopende*, dus *schijnt* = koppelww.; m. i. is er eer sprake van een handeling dan van een toestand.

5. Sommige zinnen werden zoo vaak als modale bepaling gebruikt, dat men ze niet meer als zin voelt. *Houd nu toch als je blijft je mond.* Evenzoo: *als het ware, om zoo te zeggen*, en het Latijnsche, *quasi* (kwazie, kwansuis, kwanswijs) = als het ware.

6. De modaliteit wordt dikwijls door een hoofdzin uitgedrukt, zie § 33. 7. *Opmerk.* Laat men bij zinnen als: *Ik vraag, of je mee gaat; Ik hoop, bid, dat 's Heeren zegen op u daal*, den hoofdzin weg, dan drukt de bijzin vóór de modaliteit uit.

§ 153. *Vervolg; de ontkenning.* I. Een gedachte is ontkenkend, als de voorstelling van de openbaring van bestaan,

in plaats van aan die van het onderwerp verbonden te worden, er van gescheiden wordt.

De zin is ontkenkend, als uit den vorm blijkt, dat de openbaring van bestaan, in 't gezegde uitgedrukt, niet van het onderwerp uitgaat.

2. De bevestigende en de ontkenkende zin drukken tegen-gestelde gedachten uit. *De zon schijnt. De zon schijnt niet. — Het is mooi weer. Het is geen mooi weer. — Er is iemand, iets. Er is niemand, niets.*

3. De ontkenning behoort dus in het algemeen bij het gezegde. Ze wordt uitgedrukt door: a. een bijwoord of bijwoord. uitdrukking van modaliteit. *Ik kan niet. Ik kan onmogelijk. Ik acht hem geenszins schuldig. Ik vind dit schrift alles behalve mooi.* — Dikwijls wordt niet versterkt door *volstrekt, bepaald, stellig, zeker, in 't geheel, heelemaal. Ik wil het volstrekt niet hebben.*

b. het ontkenkend lidwoord van eenheid *geen* (soms ook een telwoord of werkelijk bijwoord, zie I bl. 102). Dit moet gebruikt worden, wanneer het naamw. deel van het gezegde bestaat uit een zelfstandig nw. zonder bepalingen of voorafgegaan door 't lidwoord *een*. *Dat is geen antwoord. Hij wordt geen soldaat.* Evenzoo kan *geen* voorkomen bij een onbepaald onderwerp, voorwerp of bepaling. Vergelijk: *Water is er niet. Er is geen water. Brood eet die jongen niet. Hij eet geen brood. Ik houd niet van treuzelen. Ik houd van geen getreuzel. Hij wil niet naar een kostschool. Hij wil naar geen kostschool. Aan bedelaars geef ik niet. Ik geef aan geen bedelaars.* Deze zinnen kunnen onder 4 behooren; men lette op den toon en de woordschikking.

c. voornaamwoorden of bijwoorden als *niets, niemendal, niemand, nergens, nooit, nimmer, nimmermeer.* *De jongen eet niet. Hij eet niets, niemendal. Ik zie hem nooit. Hij komt nimmer terug.*

d. het aaneensch. nevensch. voegwoord *noch.* *Die man kan noch lezen noch schrijven.*

4. Wanneer de ontkenning inderdaad betrekking heeft op een ander zinsdeel dan het gezegde, dan is de zin bevestigend. Er is dan tegenstelling met een deel van een anderen zin, maar er staan geen twee gedachten tegenover elkaar. *Niet ik zal het u zeggen. Niet van mij zult ge het hooren. Berg je*

boeken niet in mijn kast. Niet in de scholen, neen, heb ik gevonden En van geleerden maar weinig geleerd. Ge hebt dat werk niet netjes geschreven.

Opmerking. 1. Slechts schijnbaar behoort in de onder 3 c. d. genoemde gevallen de ontkenning niet bij hetgezegde; in alle wordt de openbaring van bestaan aan het onderwerp ontzegd.

2. Oudtijds werd de ontkenning doorgaans dubbel uitgedrukt, 1°. door het bijwoord *ne* of *en*, dat vóór den persoonsvorm stond, in den mededeelenden vorm dus onderwerp en gezegde a. h. w. scheidende. Na den persoonsvorm volgde dan 2°. tot versterking of als zinsdeel, tevens een ander woord, (vergelijk het Fransch) *niet, nooit, nimmer, nergens, geenszins, niemand, niets, geen, maar, slechts*; ook bij *noch* ging *en* vooraf. De woorden: *niemand, niets, nooit, nergens, noch*, enz. zijn dus verholten samenstellingen, *ne + iemand*, enz.

3. Dit *en* of *ne* sloot zich ook nauw aan bij den persoonsvorm en het onderwerp; vergelijk: *tenzij, tenware*, (§ 202). In dialect komt het nog voor. *Ik en doe; 'k en doe*. Ook met dubbele ontkenning: *'k En heb geen geld. 'k En doe het niet. Hij zegt nooit niks. Het is niks niemendal, hoor! Hij heeft nooit geen tijd. Je ziet daar nooit niemand*. Iets anders is de herhaling van de ontkenning als in: *nooit ofte nimmer*, of door het woord *neen*. Zie 4.

4. Niet altijd is het even duidelijk, of de ontkenning alleen op een zinsdeel of op de geheele gedachte betrekking heeft. Zie boven 3. b. De ontkenning van de gedachte: *Ik zal het u zeggen, Die man rookt sigaren, Ik heb kwartjes*, het antwoord op de vragen: *Zult gij het me zeggen? Róókt die man sigaren? Hebt ge (een paar) kwartjes?* vindt men in: *Ik zal het u niet zeggen. Die man rookt geen sigaren. Ik heb geen kwartjes*. De tegenstelling van: *Hij zal het u zeggen. Die man rookt een pijp. Ik heb (wel) dubbeltjes*, in: *Niet ik zal het u zeggen. Die man rookt geen sigaren. Ik heb geen kwartjes*.

5. De tegenstelling van een gedachte of een zinsdeel kan men ook uitdrukken door het voorvoegsel *on*, het achtervoegsel *loos*, het voorzetsel *zonder*. Vergelijk: *Dit kind is gehoorzaam-ongehoorzaam. Die man is onmeedoogend, meedoogenloos, zonder mededoogen*, e. d. De zinnen blijven echter bevestigend. Opmerkenswaardig is, dat de ontkenningen: *niet onaardig, niet-ongenegen, niet-ongeriefelijk, niet-zonder moeite*, e. d. zwakker zijn dan de positieve vormen: *aardig, genegen, geriefelijk, moeielijk*. Het oordeel: „*Ik vind dat boek niet onverdienstelijk*” is minder eervol dan: „*Ik vind het verdienstelijk*.” (Zie I bl. 188. 8).

6. Soms staat de ontkenning in uitroepen, waar de gedachte juist bevestigend is; *niet* is dan feitelijk onjuist gebruikt. *Met bevreemding zagen onze grootouders den aanleg van spoorwegen en telegrafen. Hoeveel grooter zou niet (wel) hun verbazing zijn, als ze de uitvindingen van onze dagen konden gadeslaan. Verbaasd riep de boerin bij de vertooning van het gaslichtmicroscoop (zie Staring's punt dicht): Als men mijn vet varken er eens door bezag, hoe groot zou dat niet lijken.*

De bedoeling is: *zoo groot kan men het zich niet voorstellen, of het zou in werkelijkheid nog grooter lijken; zoo groot zou het niet lijken, maar grooter nog.*

7. In oneigenlijke vragen drukt de bevestigende vorm een ontkenning, en de ontkenkende een bevestiging uit. *Heb ik het niet gedacht? = Ik heb het wel gedacht. — Noem je dat blauw? Dat kun je geen blauw noemen. Heb je dat opstel zelf gemaakt? Dat opstel heb je niet zelf gemaakt.* Evenzoo bij de afhankelijke vragen met de waarde van een hoofdzin. *Of is niet dat blauw in zijn smetlooze pracht der trouw onzer vaders gewijd? en bij niet waar en is het niet: Uw broer is onderwijzer, nietwaar?*

8. In de zinnen die, ingeleid door het ondersch. voegw. *of*, de waarde hebben van een bijzin, maar den vorm van een hoofdzin, is de oude ontkenning heelemaal weggefallen; de beteekenis is echter alleen uit de ontkenning te verklaren. Zie § 169.

9. In ironische zinnen wordt de ontkenning alleen door den toon uitgedrukt. *Ik heb het gedaan, wel zeker. — Je bent zo'n brave jongen! Lees eens beter dan hij. Doe het hem eens na! Noem me één dichter, die Vondel overtreft.*

§ 154. De onderscheiding en de uitdrukking der bepalingen.

1. Men herhale § 25 tot § 29.

2. Soms is het moeilijk uit te maken, of men met een (bijvoeglijke) bepaling van gesteldheid of met een (bijwoordelijke) bepaling van hoedanigheid te doen heeft. Waar niet zeer duidelijk blijkt, dat de bepaling iets zegt van een zelfstandigheid, noemt men ze bijwoordelijk. Heel veel verschil geeft het gewoonlijk niet in de voorstelling. In: *De man sprong driftig op. Ik zat geduldig te wachten. Dat vraagstuk is moeilijk op te lossen*, heeft men bepalingen van hoedanigheid. Men vergelijk: *De voorzitter, kalm en gemoedelijk* (bijvoegl. bepal.) *bleef luisteren naar de uitvallen van den spreker. De voorzitter bleef kalm en gemoedelijk luisteren* enz. (bijw. bepal.). *De voorzitter bleef, kalm en gemoedelijk, luisteren*, enz. (beide opvattingen zijn mogelijk).

Opmerking. In: *Deze som is moeilijk op te lossen; Deze muur is gemakkelijk over te klimmen*, zijn *op te lossen*, *over te klimmen* het naamwoord. deel van 't gezegde; *moeilijk* en *gemakkelijk* zijn bijwoord. bepal. bij het gezegde. Men zegt echter ook: *Die som is moeilijk* (om op te lossen); *Die muur* (in tegenstelling tot een anderen) *is gemakkelijk* (om over te klimmen); *'t Is een moeilijke som om op te lossen; een gemakkelijke muur om over te klimmen.* (Vergelijk het Fransch: *Cette muraille est facile à franchir*). Een vorm als: *Het is moeilijk die som op te lossen* drukt een andere gedachte uit, want dan is niet

die som maar die som op te lossen het onderwerp. — Gewoonlijk beschouwt men den infinitief met *te* als naamw. gezegde. Vergelijk nog: *Dit schrift is even moeilijk te ontcijferen als na te bootsen. Dit vers is gemakkelijker van buiten te leeren dan te begrijpen.*

3. Overigens zijn de bijvoeglijke en de bijwoordelijke bepalingen gemakkelijk genoeg aan den dienst en de beteekenis te onderscheiden; zie § 25. 3. 4. Men vergelijke: *De jongen schrijft mooi. Dat is mooi schrift. Met hard werken* (infinitief, *hard* dus bijwoord) *is hij er gekomen. Met harden arbeid is hij er gekomen. Dit hard werken* (harde werken) *is onverstandig.* (Infinitief als zelfst. nw., *hard* dus bijvoegl. nw.). Dikwijls helpt ook de vorm.

§ 155. *Vervolg.* De bijvoeglijke bepaling (**a.** attributief; **b.** praed. bep. v. gesteldh.; **c.** bijstelling) wordt uitgedrukt door:

1°. een bijvoeglijk nw. **a.** *Oud ijzer; beste koffie; vaderlandsche geschiedenis.* **b.** *De man kwam ziek thuis.*

2°. andere bijvoeglijke woorden (lidwoorden, voornw., telwoord.). **a.** *De koning. Een vorst. Mijn, dit, welk, zeker boek; drie boeken; het tweede boek.* **b.** *Ge noemt het werk onvoldoende? Zoo (danig) noem ik het ook.*

3°. een infinitief met of zonder *te*, in zijn gewone beteekenis. **b.** *Ik noem zulk zingen schreeuwen.* Zie 5°, 9° en I bl. 226.

4°. een infinitief met of zonder *te*, dienstdoende voor het tegenw. deelw. **b.** *Hij loopt te zingen. Ik hoor den vogel zingen.*

5°. een infinitief met *te* of *om te* dienstdoende van een bijvoeglijk nw. **a.** *De te lezen boeken.* **b.** *Zulk schrift acht ik niet te lezen. Dat vind ik om te lachen.*

6°. een tegenwoordig deelw. **a.** *Bloeiende planten. Huiszittende armen.* **b.** *We vonden hem te bed liggende. Hij naderde kruipende.* Zie I bl. 224.

7°. een verleden deelw. **a.** *Verleden week. De vervallen rente. Het verloren kind.* (Zie I bl. 222). **b.** *Men achtte hem verloren.*

8°. een zelfstandig woord in denzelfden naamval als het bepaalde woord. **b.** *We noemen den leeuw den koning der dieren. Ze scholden hem een verrader. Willem, de zoon van den onderwijzer. Eduard de Belijder. Een flesch wijn. De stad Utrecht.*

9⁰. een zelfstandig woord in den genitief (zie § 116).
a. *Vondels werken. Een bete broods. De dag der tentoonstelling. Mijns gelijke. Wiens boek is dat? De personen, wier papieren niet in orde zijn, worden niet toegelaten. Slapens tijd. Een uur gaans.* **b.** *Zulke boeken acht ik niet der kinderen te zijn.* **c.** *De psalmen Davids, des vromen konings.*

10⁰. een voorzetsel met zijn regeering. **a.** *De tuin van mijn oom. Een zaak van belang. Een bede om hulp. Uitverkoop wegens sterfgeval. Een werkesel van een man.* **b.** *Zulk een wet acht ik uit den booze. Hij lag in zwijm. De koning benoemde hem tot officier.*

11⁰. een vergelijking: **a.** *Een kerel als een boom.* **b.** *Hij werd aangesteld als consul.*

12⁰. een bijwoord: **a.** *De kamer voor. De eerste deur rechts. De bakker hierover.* **b.** *Noem je dat rechts?* Ook in samenstellingen: *voordeur, bovenmeester, enz.*

13⁰. een bijzin; zie § 161.

Opmerking. 1. Men onderscheide wel een woord, dat dienst doet als bijvoeglijke bepaling, en een woord, dat bijvoeglijk gebruikt is; in alle van 1⁰—13⁰ genoemde gevallen heeft men bijvoeglijke bepalingen, maar slechts in 1^{0a}, 2⁰, 6^{0a}, 7^{0a}, bijvoeglijk gebruikte woorden; deze komen nl. in geslacht, getal en naamval overeen met het bepaalde woord. In 1^{0b}, 3⁰, 4⁰, 5⁰, 6^{0b}, 7^{0b} hebben we bijvoeglijk gebruikte woorden, die onverbogen blijven. De andere bepalingen zijn niet bijvoeglijk gebruikt; ze komen of alleen in naamval met het bepaalde overeen, zooals 8^{0b} en c, 9^{0c}, of ze hebben een eigen naamval, zie 9^{0a}, b, en 10⁰. *Wiens en wier en mijns* b.v., zie 9⁰, zijn dus wel bijvoeglijke bepalingen, geen bijvoeglijke woorden.

2. Over de lidwoorden als bijvoeglijke bepaling zie § 88.

3. De voorzetselbepalingen zijn omschrijvingen van den genitief, of evenals de bijwoorden in dit gebruik, ontstaan uit een ellips: *een bede (gedaan) om hulp. Het huis (staande) op den dijk. De bakker (wonende) hierover.*

4. De bijstelling heeft verschillende beteekenissen; zie § 28. Gewoonlijk is de bijstelling een andere naam voor de bepaalde zelfstandigheid, en wordt er bijgevoegd ter uitbreiding van de voorstelling, als bepaling van omstandigheid; in dit geval kan men bepaling en bepaalde gemakkelijk verwisselen. *De heer N., onze dokter; is zeer gezien in de gemeente. — Onze dokter, de heer N., enz.*

Maar men geeft den naam bijstelling ook aan ieder zelfstandig nw., dat als bepaling bij een ander zelfstandig nw. wordt geplaatst en er thans in naamval mee overeenkomt. In dit geval is het meestal of een versierende, of een kenmerkende, d. i. de voorstelling beperkende, dus

= *soortbepaling.*

onnisbare bepaling. *Oom Jan, Prins Willem; de villa Maria; de stad Utrecht; Cornelis Tromp; een glas wijn, een troef ganzen*, (de beide laatste ontstaan uit partitieve genitieven, zie I bl. 153). Doorgaans is het tweede woord de bepaling en heeft dan ook den klemtoon; soms echter is het eerste de bepaling: *Oom Jan; Córnelis Tromp; een glás wijn*.

Vaak smelten beide woorden tot één naam samen, die in de voorstelling niet meer gescheiden wordt: *Tante Marie*; dit is ook het geval bij woorden als: *de methode-Bouman; de wet-Van Houten; Pink-pillen*, en bij samenstellingen als: *muilezel, waterchocolade*.

5. De attributieve bijvoegl. bepalingen antwoorden op de vraag, bestaande uit: *welk(e), wat voor of hoedanig* + het bepaalde zelfstandig nw.; evenzoo de bijstellingen, behalve de bijstelling-bepaling van omstandigheid: *Haarlem, de hoofdstad van Noord-Holland*. Bij de bepalingen van gesteldheid vraagt men doorgaans: *hoe of hoedanig* + het gezegde + het onderwerp, en soms bovendien + het lijd. voorwerp. *Hoe kwam de man thuis? Ziek. — Hoe vindt ge dat goed? Mooi.* — Bij een infinitief, zie geval 4°, vraagt men ook *wat*; in 9° en 10° ook met een voornaamw. bijwoord: *waarvan of waarvoor is het tijd: om te slapen.* — *Waartoe werd hij aangesteld? Tot officier;* in 11° met: *als hoedanig, als wat. Als wat vertrok hij? Als scheepsjongen.*

§ 156. *Vervolg.* I. De bijwoordelijke bepalingen worden uitgedrukt door:

1°. een bijwoord. *Kom hier. Schrijf langzaam.*

2°. een zelfstandig nw. in den 4den of in den 2den naamval. *Hij komt aanstaanden Zondag. De weg is eenen kilometer lang. Hij komt des Zondags. Hij ging zijns weegs.*

3°. een voorzetsel en zijn regeering. *Het huis staat aan het water. Kom tegen vijf uur.*

4°. een vergelijking. *Hij slaapt als een os. Hij praat als Brugman.*

5°. een bijzin. Zie § 162 en vlgg.

Opmerking. 1. Sommige woorden in den 2den, 3den of 4den naamval, evenzoo verschillende uitdrukkingen met een voorzetsel, gingen tot de bijwoorden over. Ze zijn hieraan te onderscheiden, dat ze geen zelfstandigheid meer beteekenen: *Goedsmoeds, geenszins, gewapenderhand; heden, gisteren; morgen; buiten kijf*, enz. (Zie I bl. 223. c; 225).

2. De bijwoordelijke bepalingen antwoorden, naar hun aard, op verschillende vragen; die van plaats, b.v. op de vragen bestaande uit: *waar, vanwaar, tot waar, werwaarts (waarheen)* + het gezegde + het onderwerp; die van tijd op de vragen beginnende met: *wanneer, sedert wanneer, tot wanneer, (hoe lang)*; die van graad op de vragen beginnend met: *hoezeer, in welke mate*; die van hoeveelheid op de vragen: *hoe ver + hoe lang; hoeveel (= wat)*, enz.

§ 157. *Vervolg.* 1. De grens tusschen de gewone bijvoordelijke bepalingen en de voorwerpen is niet scherp te trekken, evenmin als tusschen de voorwerpen zelve. De vorm helpt in 't algemeen niet veel, behalve bij het lijdend voorwerp.

2. Het lijdend voorwerp wordt uitgedrukt door:

1°. een zelfstandig nw. of een ander zelfstandig woord in den 4den naamval. *Kent ge dien jongen, dat kind, die plaats? Roep hem.*

2°. een infinitief (met of zonder *te*, maar in zijn gewone beteekenis). *Hij heeft beloofd te komen. Hij leert dansen.*

3°. een vergelijking: *We sagen als een zee van dauw.*

4°. een bijzin. Zie I bl. 223. 6. en 224. 6; § 160.

Het lijdend voorwerp wordt, als men den zin in den lijdenden vorm omzet, lijdend onderwerp.

3. Het meewerkend voorwerp wordt uitgedrukt door:

1°. een zelfstandig nw. of een ander zelfstandig woord in den 3den naamval. *Geef dien jongen een dubbeltje. Zeg hem, dat ik hem verwacht.*

2°. een infinitief. Zie I bl. 226.

3°. een zelfstandig nw. of een ander zelfstandig woord, voorafgegaan door een voorzetsel (meestal *aan* of *voor*). Het voorzetsel dient om de beteekenis beter te doen uitkomen en wordt vooral gebruikt bij een wijziging in de woordschikking. *Men zond de circulaire aan mij, die verklaard had me niet met de zaak te bemoeien.*

4°. een bijzin. Zie § 160.

4. Het oorzakelijk voorwerp wordt uitgedrukt door:

1°. een zelfstandig nw. of een ander zelfstandig woord in den 2den naamval. *Erbarm u onzer. Ze waren vol zoeten wijns.*

2°. een zelfstandig nw. of een ander zelfstandig woord in den 4den naamval. *Schaam u zulke woorden. Ze zijn het gewoon.*

3°. een zelfstandig nw. of een ander zelfstandig woord als regeering van een voorzetsel. *Denk aan mij. Denk over uw werk. Denk om uw werk. Hij verlangt naar rust.*

4°. een infinitief. *Gedenk te sterven. Zwervens moede.*

5°. een bijzin. Zie § 160.

Opmerking. 1. Het lijdend voorwerp antwoordt op de vraag *wie(n)* of *wat* + het gezegde + het onderwerp, of als lijdend onderwerp op *wie* of *wat* + het gezegde in den lijdenden vorm. *Wien hebt ge gezien? Uwen broeder. Wie is door u gezien? Uw broeder.*

Het meewerkend voorwerp antwoordt op de vraag *wie(n)*, *wat*, *aan* of *voor wie(n)*, *waaraan*, *waarvoor* + het gezegde + het onderwerp (+ het lijdend voorwerp). *Wien (aan wien) bevalt zoo'n boek?* *Niemand.* — *Wien (voor wien) bestemt ge dit geschenk?* *(Voor) uw neef.* — *Wat (waaraan) geeft ge de voorkeur?* *(Aan) wandelen.*

Het oorzakelijk voorwerp antwoordt op verschillende vragen; waar het door een 2den naamval is uitgedrukt, zou de vraag met *wiens* of *wier* of *wes* het meest gepast zijn; dit is echter uit den tijd. Men vraagt daarom met *wie(n)* (met of zonder voorzetsel) of *wat* of een voornaamw. bijwoord + het gezegde + het onderwerp. *Wien gedenkt ge?* *Mij, mijner.* — *Voor wie(n) vreest hij?* *Voor zijn zoon.* — *Waaraan denkt hij?* *Aan de toekomst.* — *Waarnaar verlangt hij?* *Naar rust.*

2. Vergelijklijk leert, dat de bijwoordelijke bepalingen en de voorwerpen zich niet door een eigen vorm onderscheiden. De genitief komt voor bij het oorzak. voorwerp en bij de bijwoord. bepalingen; de accusatief bij het lijdend voorw., het oorzak. voorw. en de bijwoord. bepaling., terwijl de datief van het meewerk. voorw. niet van den accusatief verschilt; de voorzetselbepaling komt voor bij het meewerk. voorw., het oorzak. voorw. en de bijwoord bepalingen.

3. Men merkt echter de volgende verschillen.

Het lijdend voorw. wordt nooit door een voorzetsel voorafgegaan; het wordt, behoudens een paar gevallen, in den lijdenden vorm, lijdend onderwerp. Zie echter § 94. 4. Opmerk. 1, 2, 3.

Bij het meewerk. voorw. wordt, behalve in den ethischen datief, de derde naamval omschreven door de voorzetsels *aan* en *voor* (soms ook *met*, *tot*, *tegen*; b.v.: *Hij zeide (tot, tegen) mij, streed met mij*). Daardoor komt het verschil in beteekenis van den vorm die voor datief en accusatief dienst doet, aan den dag. *Dit huis komt ons (= aan ons) geschikt voor.* *Zulk werk past u (= voor u) niet.* *Dit boek behaagt ons (= aan ons).* In: *Die muziek bekoort ons*, in *ons* lijdend voorw. en *aan* niet te gebruiken. Evenwel ook bij het oorzakelijk voorw. vindt men zonder verschil in beteekenis vormen met en zonder voorzetsel. *We zijn (aan) dit leven gewoon.* *Gedenk (aan) den lieven William.*

Verskil in beteekenis is er b.v. bij: *vreezen*, *verlangen*, *spreken*, e. d. Zie I bl. 109, 157. 3.

Bij het oorzak. voorw. in een voorzetsel-uitdrukking heeft men een zoogenoemd constant, onveranderlijk voorzetsel, een voorzetsel dat altijd bij het werkwoord, in een bepaalde beteekenis gebruikt wordt. Men zegt altijd: *letten op*, *streven naar*, *zorgen voor*, enz., of in verschillende beteekenis met verschillend voorzetsel: *denken aan*, *over*, *om*, *op*; *gelooven aan*, *in*; *vragen naar*, *om*; enz.

5. *Samenvatting.* Zie § 26. De beteekenis derhalve beslist bij de onderscheiding tusschen de bijwoord. bepalingen en de voorwerpen, en tusschen de voorwerpen onderling. Het lijdend voorwerp wordt aldus herkend:

1°. als de naam of de aanduiding van de zelfstandigheid, die voorgesteld wordt als: **a.** het voortbrengsel van de openbering van bestaan van het onderwerp, of **b.** als die openbering van bestaan lijdelijk (passief) ondergaande en er door gewijzigd wordende. Onderwerp $\longrightarrow$ Lijdend Voorwerp.

2°. doordat het bij de omzetting in den lijdenden vorm lijdend onderwerp wordt.

3°. doordat er geen voorzetsel voor geplaatst kan worden. Het meewerkend voorwerp wordt herkend:

1°. als de naam of de aanduiding der zelfstandigheid, die (actief) de openbering van bestaan van het onderwerp beantwoordt. Onderwerp $\rightarrow$ $\leftarrow$ Meewerkend Voorwerp.

2°. doordat de vorm met een voorzetsel (*aan* of *voor*) kan omschreven worden.

3°. als possessieve datief door de omschrijving met een genitief of een bezittelijk voorw.

Het oorzakelijk voorwerp wordt herkend:

1°. als de naam of de aanduiding der zelfstandigheid, welke (actief) de openbering van bestaan van het onderwerp te weeg brengt, en die daarna (passief) ondervindt.

Oorzak. voorw. $\xrightarrow{a}$ Onderw.; Onderw. $\xrightarrow{b}$ Oorz. Voorw.

2°. soms aan den tweeden naamval.

3°. dikwijls aan het constante voorzetsel.

Opmerking. 1. De bepaling „een voorwerp is een noodzakelijke aanvulling van het gezegde” omschrijft het kenmerk niet juist. Wel kan men zich de openbering van bestaan van het onderwerp niet zonder de in het voorwerp bedoelde zelfstandigheid denken — de werking *eten* b.v. niet zonder iets dat gegeten wordt; de werking *geven* niet zonder iets dat gegeven wordt en iemand die ontvangt; de werking *zich erbarmen* niet zonder iemand die het medelijden opwekt en ondervindt — maar in den zin kunnen de voorwerpen dikwijls weggelaten worden. *Het kind schreit. Hij schaamt zich. Het is gelukt.* (Niet echter in: *De hond behoort .... De knaap vermijdt .... Ik vergezelschap .... Dit woord ontvalt ....* e. d. Zie I bl. 107. 3). Aan den anderen kant komen noodzakelijke aanvullingen voor, die wel bijwoordelijke bepalingen maar geen voorwerpen zijn. *Dit boek kost twee gulden. Het pak weegt tien kilo. Hij is woonachtig ...., vertoeft, verblijft ....*

2. Een voorwerp beteekent altijd een zelfstandigheid, die tegenover het onderwerp staat. De zelfstandigheid, door een voorwerp uitgedrukt, is nader betrokken in de openbering van bestaan van het onderwerp dan de soms in de bijwoord. bepaling genoemde. Men vergelijkte: *Ik*

steun op mijn broers arm, op een stok, en: Ik steun (bouw, vertrouwd, reken) *op mijn broer* (zijn degelijkheid wekt mijn vertrouwen en dit is op hem gericht). Evenzoo: *Ik zie naar de kachel* (in 't eene geval bep. van plaats, richting; in 't andere oorzak. voorw.). *Ik bestemde dit voor u.* (meew. voorw.); *Ik gaf het vóór u* (tijd bep.). *Hij gooide naar koek* (oorzak. voorw.); *Hij gooide (een steen) naar mij* (plaats bep.). *Zij zingt een lied* (lijd. voorw.); *Zij zingt twee octaaf* (bepal. v. hoeveelh.). *Wat schreeuwt hij?* (lijd. voorw.); *Wat (hoezeer) schreeuwt hij!* (bep. v. graad).

3. Vooral de bijwoord. bepalingen van plaats en van hoeveelheid zijn soms lastig te onderscheiden van het lijdend voorwerp. Dikwijls vraagt men *wat* in plaats van *waar* of *hoeveel*, terwijl het gebruik van den lijdenden vorm doet denken aan den overgang tot lijdend voorwerp. *We loopen dikwijls dezen weg. Ze sloegen het pad in. We liepen de trap af. Die jongen eet niets, alles, veel. — Deze weg wordt dikwijls geloopt. Het eenmaal ingeslagen pad. De trappen worden te wild afgeloopt. Er wordt niets, veel gegeten.* In den laatsten zin kan *niets, veel* ook werkelijk lijdend onderwerp zijn; *de zieke gebruikt geen rijst, geen soep, niets*; gewoonlijk is het bepaling van hoeveelheid; *de zieke eet niets, weinig*, (van de eene of andere spijs). Vergelijk ook: *Er wordt veel, weinig, druk getelefoneerd, gefietst*, e. d. *Wat* (ook = hoeveel) *geef je daarvoor?* *Wat regent het!* (hard; ook: water).

4. De bepaling met *door* in den lijdenden vorm noemt men een bijwoord. bepaling van oorzaak; van een passief-zijn, zooals bij het oorzak. voorwerp, is geen sprake; de openbaring van bestaan van het onderwerp (b.v.: *de koe wordt geslacht door den slager*), is niet op de in de bepaling genoemde zelfstandigheid (*den slager*) gericht.

5. Er zijn spraakkunstschrijvers, die de onderscheiding van het oorzak. voorwerp willen laten vervallen en dit zinsdeel benoemen als bijwoord. bepaling. Anderen behouden alleen het lijdend voorwerp en noemen dan het meewerk. voorwerp datiefbepaling, of waar *aan* of *voor* staat, voorzetselbepaling; die laatste naam geldt dan natuurlijk in vele andere gevallen. In hoofdzaak komt dit alles neer op een naamverwisseling; de verhoudingen blijven in allerlei verscheidenheid bestaan. Met of zonder den naam oorzak. of meewerk. voorwerp, moet men zich rekenschap geven van de wijze, waarop de genoemde zelfstandigheid in de openbaring van bestaan van het onderwerp betrokken is. Onverschillig of men b.v.: *met Jan, tot Jan* in: *Ik spreek met Jan, tot Jan*, meewerkend voorwerp of voorzetselbepaling noemt; *over den hond, van den hond* oorzak. voorwerp of voorzetselbepaling, men moet zich bewust zijn, dat *met Jan* een wederkeerige werking te kennen geeft: (*Ik spreek tot Jan en Jan tot mij*); dat *tot Jan* uitdrukt dat *Jan* alleen maar heeft te hooren; dat *over den hond* beïnduidt dat *de hond* meer of minder uitvoerig besproken wordt, maar *van den hond* wil zeggen, dat er slechts een enkele opmerking aangaande dat huisdier wordt gemaakt, maar geen beschouwing geleverd.

6. Voorshands komt ons de handhaving der namen meewerk. en

oorzak. voorwerp het gemakkelijkst voor om de bedoelde verhoudingen tot de openbaring van bestaan van het onderwerp uit te drukken, mits men in twijfelachtige gevallen iemand niet oordeele naar de keuze van den naam, maar naar de gronden, waarop hij zijn keus bepaalde.

Een andere vraag is, of er nog niet meer voorwerpen zijn, of b.v. de bepaling van middel, in oudere talen evenals sommige plaatsbepalingen, ook wel door een naamvalsform uitgedrukt, niet evenzeer een zelfstandigheid noemt, die op bijzondere wijze betrokken is in de openbaring van bestaan van het onderwerp. Zie I bl. 26. 13°. Opm.

§ 158. *De regeering.* 1. Bij de werkwoorden, de voorzetsels, soms ook bij andere woorden (zelfstandige en bijvoeglijke nw.) spreekt men van regeering. In verschillende §§ is over dit onderwerp reeds gehandeld; hier vatten we de gemaakte opmerkingen samen.

2. Onder *regeeren*, *regeering* verstaat men den invloed, dien de beteekenis van een woord heeft op het volgen eener bepaling en (soms ook) op den vorm daarvan. Een voorzetsel zonder regeering bestaat niet. Zie I bl. 119. 3. 5.

Als de beteekenis van een werkwoord met zich brengt, dat in de voorstelling van de openbaring van bestaan van het onderwerp, nog een zelfstandigheid gedacht wordt, welke in die openbaring van bestaan op de eene of andere manier is betrokken, dan zegt men: dat werkwoord regeert een lijdend, een meewerk., een oorzak. voorwerp. Zoo regeert *eten* een lijdend, *behagen* een meewerk., *gedenken* een oorzak., *ontrooven* een lijdend en een meewerk., *berooven* een lijdend en een oorzak., *ontbreken* (het ontbreekt hem aan geld) een meewerk. en een oorzak. voorwerp. De subjectieve ww. hebben derhalve geen regeering.

Opmerking. 1. De deflexie is oorzaak, dat van den invloed op den vorm weinig merkbaar is. Van een paar werkwoorden of werkwoordelijke uitdrukkingen kan men nog zeggen, dat ze een genitief regeeren (*gedenken*, *zich erbarmen*, *zat zijn*, *vol zijn*, e. d.); juister is het doorgaans te zeggen, dat ze een oorzakelijk voorwerp regeeren, daar dat voorwerp, in de meeste gevallen, wordt uitgedrukt in den accusatief alleen, of door een voorzetsel en een accusatief.

Van een datief regeeren, een accusatief regeeren, kan niet gesproken worden, althans in letterlijken zin niet, daar die vormen gelijk zijn geworden; men bedoelt dus: dit of dat werkwoord regeert een meewerkend, een lijdend voorwerp.

2. Als de betrekking van de bepaling tot het bepaalde door een voorzetsel wordt uitgedrukt, spreekt men van *middellijke*, indirecte

regeering. Het lijdend voorwerp, het meewerk. voorwerp in den datief, het oorzak. voorwerp in den genitief zijn dus voorbeelden van onmiddellijke, directe regeering; het meewerk. en het oorzak. voorwerp omschreven door een voorzetsel, zijn voorbeelden van middellijke regeering. Ook met betrekking tot het onveranderlijk gebruik van het voorzetsel in een bepaalde betekenis geëischt, wordt het woord regeering gebruikt. Zoo zegt men b.v. van uitdrukkingen als: *aan iemand iets geven, voor iemand iets koopen, aan iemand welkom zijn, aan iemand gelijk zijn, voor iemand voordeelig of nuttig zijn; denken aan, over, om, op iets; gewoon zijn aan iets, beducht zijn voor iets, behept zijn met iets*, enz. dat: *geven, welkom zijn, gelijk zijn, gewoon zijn*, het voorzetsel aan: *koopen, voordeelig of nuttig zijn*, het voorzetsel voor: *denken*, het voorzetsel aan (of over, om, op), *behept zijn* het voorzetsel met regeeren.

3. Meestal bezigt men den term regeeren bij het werkwoord alleen met betrekking tot het lijd., het meew. of het oorzak voorwerp, en van het voorzetsel. Bij ww. als: *kosten; wegen; lang, waard zijn; verblijven; woonachtig zijn*, e. d. zou men kunnen zeggen, dat ze een bepaling van hoeveelheid, een bepaling van plaats regeeren.

3. Thans regeeren de voorzetsels een accusatief; behalve in sommige uitdrukkingen uit vroeger tijd in zwang gebleven.

Opmerking. 1. Slechts een paar voorbeelden zijn er van een voorzetsel met den genitief; b.v. *om Gods wil* (zie I bl. 155. 3).

2. Met den datief zijn er vele uitdrukkingen, vooral met de voorzetsels *te, met, in, uit, van, bij*; minder met *op, na, naar, boven, buiten*. Zie I bl. 157. Te komt zoo vaak met een nog duidelijk herkenbaren datief voor, dat men geneigd zou zijn aan te nemen, dat het nog een datief regeert: doch men vindt ook den aan den accusatief gelijk geworden, onverbogen vorm; *te land en ter zee; te huis, ten huize*; e. d.

4. Tot de werkwoorden, die een lijdend voorwerp regeeren, de transitieve ww., zie I bl. 108, 157, 158, behooren:

1°. de ww. die het voortbrengen van een zelfstandigheid beteekenen: *doen, maken, vervaardigen, bouwen, stichten, scheppen, schrijven, bakken, brouwen*, enz.

2°. de ww., die een handeling beteekenen, welke het voorwerp ondergaat en door welke het meer of minder gewijzigd wordt: *dooden, verminken, verbranden, breken, vernietigen, vergrooten; vangen, grijpen, zoeken, zien, hooren, voelen, ruiken, smaken, eten, drinken, nuttigen; voeren, ceren, roemen, smaden, haten, hinderen, straffen; berouwen, beloozen, verstaan*, enz. Over *leeren, betalen*, e. d. zie I bl. 158.

3°. de oorspronkelijk intransitieve werkw. als ze op een

bepaalde wijze gebruikt worden, zooals: **a.** de ww. waarbij, in bijzondere beteekenis, het produkt der handeling kan genoemd worden, als: *snuiven*; waartoe ook behooren: **b.** de onpersoonlijke ww. *regenen*, *sneeuwen*, enz., alsmede: **c.** de oneigenlijk reflexieve ww. als *zich een bochel lachen*. **d.** de ww. waarbij een lijdend voorwerp mogelijk wordt, doordat ook een bepaling van gesteldheid uitgedrukt is, die het gevolg der werking te kennen geeft: *zijn schoenen scheef loopen*, enz.; hiertoe behooren ook: **e.** de eigenlijke reflexieve ww. *zich gek denken*, enz. en **f.** de oneigenlijke reflexieve ww. *zich de keel schor praten*, *zich het vuur uit de stoffen loopen*, enz. **g.** de ww. met een stam- of zinverwant woord als voorwerp; zie I bl. 159. 160.

5. Eenige transitieve werkwoorden eischen de toevoeging van een bepaling van gesteldheid bij het lijdend voorwerp en regeeren derhalve een dubbelen accusatief, zie I bl. 160. 5. 2°. **b.**, daartoe behooren behalve de pas 4. 3°. **d.** **e.** genoemde ww. nog *heeten*, *noemen*, enz.

Opmerking. 1. De bepaling van gesteldheid wordt soms voorafgegaan door een voorzetsel; *iemand*, *houden*, *schelden*, *aanzien voor* ....; *iemand aanstellen*, *benoemen*, *uitroepen tot* ....; doch alleen als de bepaling van gesteldheid uitgedrukt wordt door een zelfstandig nw., of door *als* + een zelfstandig nw., kan er in den letterlijken zin sprake zijn van een dubbelen accusatief. *Ik vind hem eenen flinken jongen*. *Ik teeken mij uwen dienstwilligen dienaar*. *Zijne Majesteit benoemde hem als oppersten rechter*. Na het voorzetsel komt toch reeds de 4de naamval, voorzetsel en regeering samen vormen de bepaling van gesteldheid; terwijl als de bepaling van gesteldheid door een bijvoeglijk nw., infinitief of deelwoord wordt uitgedrukt, er van geen naamval sprake is: deze woorden blijven onverbogen.

6. Tot de werkwoorden, die een meewerkend voorwerp regeeren (zie § 117, I 1°. en 2°.) behooren:

1°. de transitieve ww. als: *geven*, *bieden*, enz. waarbij behalve een zaaknaam als lijdend, de naam van een persoon als meew. voorwerp staat; hiertoe behooren ook oneigenlijke reflexieve ww. als: *zich iets aanmatigen*, *verbeelden*, enz.

2°. de intransitieve ww. als: *baten*, *schaden*, (zie I bl. 108, 109), *ontmoeten*, *gelijken*, *slachten*, *gelukken*, *staan* (= iemand aankunnen), *ontvallen*, *te gemoet rijden*, *te machtig zijn*, *genoeg zijn*, *te pas komen*, *ten deel vallen*, *te hulp snellen*; — *aange-naam*, *heilsaam*, *zwaar zijn*.

Opmerking. 1. Bij de ww. waarbij, onafhankelijk van de betekenis, een datief staat, om den persoon te noemen of aan te duiden, welke als belanghebbend in de openbaring van bestaan van het onderwerp wordt vermeld, tot wiens voor- of nadeel die geschiedt, is van een regeeren van een meew. of in dit geval in 't bijzonder belanghebbend voorwerp, geen sprake. *Koop me dat boek. Wilt ge ons dat vers eens opzeggen. Men richtte dezen staatsman nog geen gedenkteeken op.*

2. Ook van den possessieven datief, die eigenlijk dienst doet als bepaling van bezit kan men niet zeggen, dat hij door het werkwoord wordt geregeerd, zie § 117. 3°. Evenmin van den ethischen datief.

7. Tot de werkwoorden, die een oorzak. voorwerp regeeren behooren: 1°. *gedenken, zich erbarmen, zich ontfermen, zich bekommeren, zich aantrekken, zich herinneren, zich schamen; deelachtig, waard, waardig, moede, enz. zijn, worden* (zie I bl. 154, 159), bij welke het oorzak. voorwerp soms nog in den genitiefvorm staat: *Gedenk, erbarm u, herinner u, wees waardig mijner; der eeuwige heerlijkheid deelachtig worden; der moeite waard zijn; schaamt u des evangelies niet; soms in den accusatief voorkomt: Gedenk mij; Ik ben die drukte moede; Schaamt u dit ongeduld; maar vaak ook met een voorzetsel gebruikt wordt: Erbarm u over mij; Bekommer u niet over den dag van morgen; Hij schaamt zich over zijn ongeduld.*

2°. *gewoon, bewust, meester, indachtig, getroost zijn, enz.*, bij welke het oorzak. voorw. of in den accusatief of in een voorzetselbepaling uitgedrukt wordt. *We zijn (aan) die drukte gewoon, (aan) uw lessen indachtig. Ze waren meester van de stad, ze waren het oproer meester.*

3°. *denken aan, om, op, over; peinzen op, vreezen voor, rekenen op, streven naar, behept zijn met, beducht zijn voor, bestand zijn tegen, tevreden zijn met, over, enz.*, waarbij het oorzak. voorw. altijd door een voorzetselbepaling wordt uitgedrukt.

4°. *bijster, machtig, kundig, verschuldigd, kwijt, waard zijn, gewaar worden*, waarbij het oorzak. voorw. doorgaans in den accusatief staat. *Hij was zijn beurs kwijt. Wij zijn u grooten dank verschuldigd. Hij is een beter lot waard. Hij is het Fransch volkomen machtig.*

Opmerking. Ook bij vele werkwoorden, die reeds een lijdend of een meewerkend voorwerp regeeren wordt bovendien een oorzakelijk voorwerp vereischt: *iemand berooven van het leven; aan iemand verantwoordelijk zijn voor een zaak; met iemand spreken over iets; iemand inlichten over iets.*

8. Niet alleen bij den persoonsvorm in den zin, maar ook bij infinitieven, deelwoorden, bijvoeglijke en zelfstandige nw. kunnen voorwerpen voorkomen; bij de zelfstandige nw. gaan ze dan over in bijvoeglijke bepalingen. Een oorzak. voorwerp vindt men b.v. in: *Het is onze plicht der armen te gedenken. Des verkiezende kunt ge morgen vertrekken. De aan harden arbeida gewone* (beter; gewoon zijnde) *negers. De voor storm beduchte schipper. De zucht naar roem. De vrees voor blaam.* Een meew. voorwerp komt voor in: *Ik wensch u te behagen. De u gelukte proef. De hem te richten brief. De hem ontroofde papieren. Uw u toegenegene vriend. Een Gode welgevallig leven. De zending aan koopman N. Een rekwest aan den Raad.* Een lijdend voorwerp staat in: *Ik ben blij u te zien. Een eervergeten schurk. Een menschonteurend bedrijf.* Twee voorwerpen in: *Zijn u steun belovende woorden. De den werkman bescherming brengende wet.*

Opmerking. 1. Verleden deelwoorden met lijdend voorwerp komen niet veel voor. In *eervergeten* is *eer* oorspronkelijk oorzak. voorwerp. In zinnen als: *'t Hoofd fier geheven, 't zwaard geklemd in de vuist trad hij binnen,* heeft men ellipsen; men kan het tegenwoordig deelwoord *hebbende* of *houdende* inlasschen.

2. Ook bij zelfstandige nw. vindt men geen lijdende voorwerpen, bij de werkingsnamen wordt de betrekking door een (objectieven) genitief of door een voorzetsel uitgedrukt. *De bestorming der Bastille. De overwinning op de Franschen.*

3. Vele ww. hebben nu eens de eene dan weer de andere regeering; we vonden er (§ 93) die nu eens subjectief dan weer objectief voorkomen; en andere die min of meer van beteekenis en daarmee van regeering veranderen: *vreezen, verlangen, ontmoeten, voorbijgaan, spreken; denken aan, over, op, om; tevreden zijn met, over; gelooven aan, in; vragen, betalen, gehoorzamen,* enz.

4. Sommige ww. hebben nu een andere regeering dan vroeger, als: *vergeten, missen, derven, begeeren (gewaar worden), volgen, dienen, helpen, gelukwenschen, toejuichen, de hand boven het hoofd houden; bezitten, hebben, behelzen,* enz.

5. Door afleiding (met *be, ver*) of samenstelling (met *door, om, voor, over*) verandert de beteekenis en daarmee vaak de regeering van een ww. Men vergelijkte: *Gouddraad werken door een stuk zijde; een stuk zijde doorwerken met gouddraad.* Zie § 118. 1°. Opm.

§ 159. *De onderscheiding van hoofd- en bijzin.* 1. De bijzin wordt in de eerste plaats herkend aan zijn dienst als zinsdeel, zie § 33. 2. Een belangrijk hulpmiddel vindt men doorgaans in de woordschikking, zie § 38. I. 2. 3.

2. Het verschil is niet altijd even duidelijk. De onderscheiding wordt bemoeilijkt, doordat de bijzin dikwijls de woordschikking heeft van den hoofdzin en er los naast staat; en omgekeerd, doordat een zin in bijzinvorm soms de waarde heeft van een hoofdzin.

3. B.v. Er is inlasschend nev. zinsverband in: *Ik geef de vesting nimmer over. Dat (zoo, aldus) berichtte de bevelhebber.* Maar ook in den vorm: *Ik geef, zoo berichtte de bevelhebber, de vesting nimmer over*, zou men: *Ik geef de vesting nimmer over*, als hoofdzin kunnen beschouwen, waarin de tweede hoofdzin als tusschenzin staat. Gewoonlijk noemt men zoo'n zin bijzin, hier dus lijd. voorwerpszin in de rechtstr. mededeeling; deze kan men overzetten in de niet-rechtstr. mededeeling, zoodat uit de vormverandering de afhankelijkheid blijkt. *Hij gaf, zoo berichtte de bevelhebber, de vesting nimmer over.* Met een kleine wijziging verwisselen ook hier weer hoofd- en bijzin; *Hij gaf, zoo(als) hij berichtte, de vesting nimmer over.* Andere voorb. vindt men in Dl I op bl. 31. Opm.; bl. 36. Opm. 4.; bl. 41. 4. Opm.; in § 163. Opm. 1; § 169. 5. 4°. Opm. 7, en hieronder Opm. 4. 5.

Opmerking. 1. De bijzinnen, die den vorm hebben van een hoofdzin, en die, welke los naast den hoofdzin staan (beide groepen vallen wel grootendeels maar niet geheel samen) worden in de volgende §§ besproken. Hier geven we een overzicht, vollediger dan op I bl. 36 en 38.

2. Den vorm van een hoofdzin hebben de volgende bijzinnen:

1°. die als rechtstr. mededeeling, vraag, of gebod.

2°. die als niet-rechtstr. mededeeling of gebod, zonder voegw. (De afhankelijke vraag begint met het voegw. *of*, of met een vraagwoord, en heeft de woordschikking van den bijzin).

3°. de vergelijkende bijzinnen, ingeleid door *als* = alsof.

4°. de toev. bijzinnen, a. in den vorm van een vraag, of b. van een gebiedenden zin; c. in de rechte of vrag. woordschikking met het werkw. in de aanvoeg. wijs.

5°. de voorwaard. bijzinnen, a. in den vorm van een vraag, of b. van een gebiedenden zin; c. in de rechte woordschikking met het werkw. in de anv. of voorw. wijs.

6°. in de rechte woordschikking, ingeleid door het voorw. ond. voegw. *of*; zie § 169. Opm. 5. 4°.

3. Los naast den hoofdzin staan de bijzinnen, bedoeld onder 2. 1°. 2°. 4°. 5°. en verder nog:

a. de afhankelijke vraag, die met een vraagwoord begint.

b. de onderwerps-, gezegdes- en voorwerpszinnen, beginnend met *hetgeen*, of met een betr. vnw. zonder antecedent; zie I bl. 97. Opm. 3. 4.

c. de beperkende bijw. bijzinnen als: *Wat mij aangaat*.

d. de verhoudinguitdr. bijw. bijzinnen, met *hoe* beginnend.

4. In het algemeen is ook de wijze van zeggen, de rijzing en daling der stem, anders bij den bijzin dan bij den hoofdzin. Dit komt o. a. uit bij de zinnen met het werkw. in de aanvoeg. wijs. Men vergelijkje: *Hij lóópe door wind en regen!* (láát hij door wind en regen loopen); *hij wordt* (toch) *niet nat of koud* (hij heeft goede kleeren aan) en: *Hij loope door wind en regen* (stem omhoog), *hij wordt* (toch) *niet koud of nat.* — *Hij zij rijk* (goed, ik wil dat toegeven) (*maar*) *gelukkig is hij niet*, en: *Hij zij rijk* (stem omhoog), *gelukkig is hij niet.*

5. Evenzoo bij de bijzinnen in den vragenden of den gebiedenden vorm. Men vergelijkje: a. *Wees* (*maar*) *stil; ge zult uw zin hebben. Werk door; je bent gauw gereed. Werk door; of je bent morgen nog niet klaar;* met b. *Wees stil* (stem omhoog), (*en*) *ge zult uw zin hebben; Wees stil* (idem), *of je krijgt je zin niet. Werk door* (id.), (*en*) *ge zijt spoedig gereed. Werk door* (id.), *of je bent morgen nog niet klaar.* De inlassching van *en* of *of* wijst er op, dat ook in de zinnen als onder b., al drukken ze sterk een voorwaarde uit, het karakter van hoofdzin niet geheel verloren is gegaan. Men benoemt ze het best als hoofdzinnen, die de waarde hebben van een bijzin. Als een zinsdeel van den anderen zin kan men ze moeilijk beschouwen, evenmin als de zinnen onder 2. 6°. Men voelt een ellips; *wees stil, en* = want als ge stil zijt, *of* = want als ge niet stil zijt, enz.

6. Bij de toegev. en voorw. bijzinnen in den vragenden vorm bewijst de toon duidelijk, dat men niet met een vrag. hoofdzin te doen heeft; die met een vraagwoord beginnen, toonen ook door de wordschikking duidelijk het karakter van bijzin; zie I bl. 34. 3., 36. 3. 3°.

§ 160. *De vormen der bijzinnen. De zelfstandige bijzinnen.*

I. Tegenover de bijvoeglijke en de bijwoordelijke bijzinnen stelt men wel de zelfstandige; in deze groep vereenigt men dan: 1°. de onderwerps-, 2°. de voorwerps-, 3°. een *deel* der gezegdeszinnen (zie hieronder); 4°. de zinnen, die dienst doen als aangesproken persoon, of: 5°. als regeering van een voorzetsel.

Opmerking. De zelfst. bijzin komt wel in dienst met het zelfst. nw. overeen, doch niet in alle diensten. Een zin als bijstelling doet dienst als bijvoegl. bepaling, en heet daarom bijvoegl. bijzin; een zin als bep. van hoeveelheid is een bijwoord. bijzin. De zinnen als regeering van een voorzetsel zijn zelfstandig (zie echter § 162. Opm. 1.); maar met het voorzetsel doen ze allerlei diensten, evenals iedere voorzetselbepaling, nl. van meewerk. en oorzak. voorw., van bijvoegl. en bijwoord. bepaling.

2. De vormen¹⁾ der zelfst. bijzinnen worden het best begrepen door vergelijking met het nevensch. zinsverband, en uit het ontstaan der bijzinnen. Er zijn er, die te vergelijken zijn met:

¹⁾ De onvolledige en de beknopte zinnen zijn alders behandeld.

1°. een mededeelenden of gebiedenden hoofdzin. Deze staan in hoofdzinvorm (rechtstr., of soms niet-rechtstr. vorm), of in bijzinvorm, ingeleid door het gramm. verb. ondersch. voegw. *dat*.

2°. een vraag; a. die de modaliteit betreft, dus met een persoonsvorm begint; deze staan in den vorm van een vragenden hoofdzin, of in bijzinvorm, ingeleid door het gramm. verb. ond. voegw. *of*.

b. die een deel van den zin betreft, dus met een vraagwoord begint (vrag. vnw., bijwoord of voornw. bijw.). Deze staan in den vorm van een vrag. hoofdzin, of in bijzinvorm, doch ook dan los naast den hoofdzin, beginnend met hetzelfde vraagwoord.

3°. een bijvoeglijken bijzin; het antecedent is weggefallen. Deze beginnen met een betrek. vnw. of voornw. bijwoord of met *hetgeen*, en staan dus los naast den hoofdzin.

Bovendien vindt men: 4°. den vorm van een hoofdzin, ingeleid door *of* = indien niet; zie § 169. Opm. 5. 4°.

3. Voorbeelden der verschillende vormen. A. Zinnen als onderwerp, lijdend en oorzak. voorwerp.

1°. De krant kan uw stukje niet opnemen. Dit werd me door den redacteur bericht. — Mij werd door den redacteur bericht: „*De krant kan uw stukje niet opnemen*”. (rechtstr. meded.); of: *de krant kon mijn stukje niet opnemen* (niet-rechtstr. meded.); of: *dat de krant mijn stukje niet opnemen kon* (id.). — De burgemeester is herbenoemd; ik las het gisteren. — Ik las gisteren: *De burgemeester is herbenoemd; dat de burgemeester herbenoemd is*. — De rekening werd dadelijk voldaan; dat (daaraan) waren we niet gewoon. — We waren (er) niet (aan) gewoon, *dat de rekening dadelijk voldaan werd*.

2°. a. Is uw broer geslaagd? Door velen werd dit gevraagd, zoo vroegen velen. — Er werd door velen gevraagd, (velen vroegen): „*Is uw broer geslaagd?*” — *of mijn broer geslaagd was*. — Hebt ge dit werk zelf gemaakt? Ik twijfel daaraan. — Ik twijfel er aan, *of gij uw werk zelf gemaakt hebt*.

2°. b. Wie heeft den prijs behaald? Waar is de overwinnaar? Zoo werd er geroepen, (zoo riep men), daarnaar was men benieuwd. — Er werd geroepen, (men riep), men was er benieuwd naar: „*Wie heeft den prijs behaald, waar is de overwinnaar?*” of: *wie den prijs behaald had, waar de overwinnaar was*¹⁾.

1) Daar *roepen* kan beteekenen *luid mededeelen* en *luid vragen*, is de indirecte vorm dubbelzinnig; de bedoeling kan ook zijn, dat men b.v. riep: *N. is de overwinnaar; hij staat bij de bestaerstafel*.

3°. (Degene): *die het weet*, of: *wie het weet*, moet het zeggen. (Degene): *voor wien het geschenk bestemd is*, moet het zelf komen halen. (De zaak): *waarvoor hij kwam*, was niet van veel belang. — Breng me: (datgene) *wat (dat) ik gekocht heb, waarnaar ik gevraagd heb*. Steun (dengene) *die (wie) steun behoeft*. — Wees indachtig aan (datgene) *wat ik u aanbevolen heb*. Neem u in acht voor *wie u vleien*. Wees tevreden met *wat u gegeven wordt*.

B. Gezegdeszinnen zijn altijd het naamwoord. deel van het gezegde. Ze zijn zelfstandig, als ze zeggen wie of wat het onderwerp is; bijvoeglijk, als ze zeggen, hoe, hoedanig het onderwerp is (zie II bl. 3. Opm. 1. en § 161).

1°. De stad moet zich onvoorwaardelijk overgeven. Dat was de eisch. „*De stad moet zich onvoorw. overgeven*”, was de eisch. *De stad moest zich*, was de eisch, *onvoorwaardelijk overgeven*. De eisch was, *dat de stad . . . overgeven moest*.

2°. a. en b. Zal Japan de oorlog verklaren? Waar zal de eerste slag geleverd worden? Zoo luidde aller vraag. — Ieders vraag was: „*Zal — verklaren?*” „*Waar zal — worden?*” of: *of Japan den oorlog zou verklaren; waar de eerste slag geleverd zou worden.*”

3°. Dat is *hetgeen* (dat) *overgebleven is*. Ik ben (degene) *die ik zijn zal*. Waarom ik vraag is, (hetzelfde) *waarom hij ook vraagt*.

C. Zinnen als meewerkend voorwerp komen, in hoofdzak, alleen in vorm 3° voor, nu zonder, dan met een voorzetsel.

(Dengene) *Die (wie) het onderste uit de kan wil hebben*, valt het lid op den neus. Aan (datgene) *wat gij me voorstelt*, geef ik de voorkeur. Wees zacht van hart en mild van hand *voor wie in zorg en armoe leven*. Evenwel vindt men ook: *Dat ge dien jongen laat doen, wat hij wil*, (daaraan) kan ik mijn goedkeuring niet schenken.

D. Zinnen als aangesproken persoon komen alleen in vorm 3°. voor.

(Gij), *Die (wie) meent het beter te weten*, spreek me tegen! — Sluit u aan, (gij) *die mee wilt strijden voor het goede recht!* — Laat af, *die 't zwak geslacht met bittere gal bespot*.

E. Zinnen als regeering van een voorzetsel, zie ook I bl. 119 7°, vinden we bij het meewerk. en het oorzak. voorwerp, en verder in:

Hij wierp *met* (hetgeen) *wat hem voor de hand kwam* (bijw. bepal. van middel). De ingang *van hetgeen we maar het palés des negerkonings zullen noemen* (bijvoegl. bepal.). We hadden geloopt *over wat bleek een slechts 2 cM. dikke ijslaag te zijn* (bijw. bepal. van plaats).

Opmerking. 1. De bijzinnen van groep 3°. noemt men wel zelfstandig-bijvoeglijke bijzinnen. Evenals b.v. *geleerde*, door weglating van het woord *professor*, in de *geleerde professor*, een zelfst. nw. wordt, doordat het een zelfstandigheid gaat beteekenen, zoo wordt de bijvoegl. bijzin zelfstandig, als het antecedent wordt weggelaten; de bijzin treedt in de plaats van het antecedent en neemt de functie er van over.

2. De inhoud van den bijzin wordt in den hoofdzin dikwijls aangekondigd of herhaald (zie I bl. 38) door een der voornw.: *het, dit, dat, die, hij, ze*, enz., of door een voornw. bijwoord: *er op, daaraan*, enz. Deze woorden zijn dan plaatsvervangend zinsdeel; de bijzin dien ze vervangen, blijft zelfstandig. *Wat bij gezonde liën goe mondkost wordt geheeten*, (gezegd-zin), *dat* (plaatsverv. naamw. gez.), *is het*, (plaatsverv. onderw.): *waarnaar ik vraag*, (onderw.). *Dat zijn ze*, (plaatsverv. onderw.), *die het Wilhelmus blazen* (onderw.). Men verwarre deze soort zinnen niet met de bijvoegl. bijzinnen, behoorende bij een bepal. aank. vnw.. Vergelijk: *Die u vleien*, (zelfst. bijzin), *mijd hen*, (persoonl. vnw.), met: *Mijd hen* = degenen, (bep. aank. vnw.) *vooral, die u vleien* (bijv. bijzin).

3. Ook bij andere dan zelfst. bijzinnen vindt men een woord, dat den inhoud of een deel er van in den hoofdzin herhaalt. *Het staat niet netjes, als je zonder handschoenen uitgaat*. Hier is *het* = dat je zonder handschoenen uitgaat; de onderwerpszin is dus weggelaten. *Als jij humorist waart, zou me dat* (= dat je humorist waart) *leelijk spijten*. Bij de onderwerps- en de voorwerpszinnen met *of*, zie § 169. Opm. 5. 4°, heeft men hetzelfde verschijnsel; in: *Het scheelde niet veel, of we waren omgeslagen*, is *het* = dat we omgeslagen waren.

4. Men hoede er zich voor *er* bij lijdende vormen, b.v. in: *Er wordt verteld, dat er een schip vergaan is*, voorloopig onderw. te noemen. Zie I bl. 116; II bl. 5.

5. De zelfst. bijzinnen, die uit een vraag met een vraagwoord binnend, zijn ontstaan, en die, welke eerst een bijvoegl. bijzin waren, hebben somtijds denzelfden vorm, zoodat het moeilijk is om te zien, of: *wie, wat, welke, waarom, waardoor*, enz., vragend of betrekkelijk zijn. Kan men een antecedent inlasschen, dan heeft men te doen met een oorspronkelijk bijvoegl. bijzin en is: *wie, wat, waarom*, enz. een betrekk. vnw. of voornw. bijwoord. Kan men den bijzin tot een rechtstreeksche vraag maken, dan is: *wie, wat, waarom*, enz. vragend vnw. of voornw. bijwoord. Somtijds zijn twee opvattingen mogelijk. *Wie het gedaan heeft is bekend* beteekent: a. Het is bekend, *wie het gedaan heeft*. Wie heeft het gedaan? X heeft het gedaan; dat is bekend. b. Degene die het gedaan heeft, is bekend = de persoon van den dader is bekend, is geen vreemde. In dit geval kan men voor *wie* ook *die* gebruiken. *Die het gedaan heeft is bekend*. — *Waar aan hij dacht, wilde de jongen niet zeggen* = a. Waaraan dacht hij? Hij wilde het niet zeggen; b. Datgene, waaraan hij dacht, wilde hij niet zeggen (= noemen). Men vergelijkte nog: *Hij wou weten, wat ik in de hand had*, en: *Hij wou zien, ajnemen, wat ik in de hand had*. —

Wat hij voorgedaan heeft, weet ge niet. Wat hij voorgedaan heeft, kunt ge niet.

6. *Hoe* kan zijn: a. een vrag. bijw. van hoedanigheid. *Ik weet niet, hoe* (= op welke wijze) *ik handelen moet.* b. een vragend bijwoord van graad. *Gij vermoedt niet, hoe* (= in welke mate) *hard het me valt.* c. verzwakt van beteekenis en gelijk geworden aan het gramm. verbind. *dat.* *Het heugt me nog, hoe ik als jongen dikwijls met de trekschuit reisde.* d. voornaamw. (als afkorting van *hoedanig*). *Hoe vindt ge hem?* Zie II bl. 3. 5.

5. *Beteekenis en gebruik der gramm. verbind. ondersch. voegwoorden.*

1. Men noemt *dat*, *of* (en soms *hoe*) grammatisch verbindend, omdat ze alleen dienen om den bijzin aan den hoofdzin te verbinden; zij drukken alleen de spraakkunstige afhankelijkheid uit; andere voegw. geven tevens den aard der verbinding te kennen; zie § 40. Opm. 2; § 101. 3.

2. Zij leiden allerlei bijzinnen in; 1°. onderwerps-, gezegdes-, voorwerps-; in 't algemeen zelfstandige bijzinnen (zie boven); 2°. bijvoeglijke bijzinnen (zie § 161 2. 3°. 5°). Ze staan ook wel aan 't hoofd van bijzinnen, met de waarde van een hoofdzin. *Dat ik daar niet aan gedacht heb! Of je me begrijpt?* Zie § 47. 4. Opm.

3. *Dat* drukt een zekerheid, *of* een twijfel uit. *De rechter wist niet, dat de dief medeplichtigen had* = De dief had medeplichtigen; de rechter wist dat niet; *of de dief medeplichtigen had* = Had de dief medeplichtigen? De rechter wist het niet, hij twijfelde er aan.

Opmerking. 1. *Dat* en *of* hoort men vaak achter andere voegw., en achter bijwoorden en voornw. in bijzinnen, die anders los naast den hoofdzin zouden staan. *Hoewel dat hij het beloofd had, zond hij geen bericht. Schrijf, wanneer dat (of) je komt. — Ik weet niet, waar dat (of) hij woont. Hoe langer dat (of) je wacht, hoe erger dat (of) het wordt.* *Dat* is dikwijls een onmisbaar deel van een samengesteld voegwoord: *nadat, opdat, doordat*, enz.

2. Wanneer *dat* en *of* andere dan de genoemde bijzinnen inleiden, zijn het geen gramm. verb. ond. voegw.

§ 161. *Vervolg; de bijvoeglijke bijzinnen.* 1. In § 34. V. vinden we voorbeelden van den bijvoegl. bijzin in de drie functies van attributieve bepaling, van bijstelling en van bepal. van gesteldheid. Ook als naamw. deel van het gezegde doet de bijvoegl. bijzin dienst: *Die jongen is niet wat hij schijnt* (b.v.

bedeesd). *Het was alsof het onweerde* (= zoodanig). *Het is zooals het is* (mooi, leelijk, enz.).

2. Wat den vorm betreft, komt de bijvoegl. bijzin voor:

1°. meest in bijzinvorm, ingeleid door een betrekk. voornw. of een voornw. bijwoord. *De jongen maakte een opstel, dat er netjes uitsag en waarin geen taalfouten voorkwamen.*

2°. in hoofdzinvorm, als rechtstreeksche mededeeling, vraag of gebod; b.v.: *Het bericht: „de boot is binnen”, lokte menigeen naar de haven. Een opstel over de vraag: „Wanneer mag de onderwijzer straffen?” — Het commando: „Voorwaarts” werd tevergeefs gewacht.*

3°. als bijzin, ingeleid door een gramm. verb. voegw. *Het bericht, dat de boot binnen was, lokte menigeen naar de haven. — De vraag, of het wetsontwerp aangenomen zou worden, hield menigeen in spanning. — Eindelijk kwam de dag, dat we vertrekken zouden.*

4°. als afhankelijke vraag, beginnende met een vraagwoord, dus los naast den hoofdzin staande. *Het onderzoek wie de hoofdschuldige was, welke rol de anderen gespeeld hadden, wat hun drijfveer geweest was, waarvoor ze de ontvreemde papieren wilden bezigen, enz. was zeer ingewikkeld.*

5°. als bijzin, ingeleid door een der voegw.: *als, toen, nu, wanneer, waar, vanwaar, werwaarts*, e. d. Dit zijn eigenlijk bijwoord. bijzinnen van tijd, plaats, enz., staande als herhaling, als nadere omschrijving van de bijwoord. bepaling die voorafgaat, dus als een soort bijstelling. *Op het uur als de spoken verschijnen, zat ik in den toren alleen. Het geschiedde in den tijd toen de dieren spreken konden. In onze dagen, nu er aldoor nieuwe verkeerswegen geopend worden, is het een uitzondering iemand te vinden, die nooit gereisd heeft. Nu zijn we op de plaats, waar we wezen moeten. De detective volgde den verdachte naar elke plaats, werwaarts hij reisde.*

6°. als vergelijkende bijzin. *Hij antwoordde op een toon, of (alsof) het hem niets kon schelen. Ge werkt op een manier, gelijk (zooals) ik niet zou goedkeuren. Het is zooals ik dacht. 't Was of Natuur verbood den toeleg door te drijven.*

7°. in den vorm van een hoofdzin, ingeleid door *of*. *Er was geen huis, of het vlagde. Men kon geen woord zeggen, of het hinderde den zieke.* Zie § 169. Opm: 5.

Opmerking. 1. Men verwarre bij de bijvoegl. bijzinnen *dat*, gramm. verb. ond. voegw., niet met *dat* betrekk. voornw.; het laatste is zinsdeel, b.v. in: *Het bericht dat ik ontving, voldeed me niet*; het eerste is verbinding alleen, b.v. in: *Het bericht, dat ik naar huis moest komen, vond ik niet plezierig.*

2. Eigenaardig zijn de constructies als: *Geen oogen, die op ons als op een voorbeeld staren. Hij is het, die de kat de bel heeft aangebonden*; ze drukken hetzelfde uit als: *Geen oogen staren op ons als op een voorbeeld*; *Hij heeft de kat de bel aangebonden*, maar krachtiger, door het op zich zelf en op den voorgrond plaatsen van het belangrijkste deel der gedachte.

3. Een bijzonderen vorm hebben ook de bijvoegl. bij zinnen als: *De schilderij, die men zeide dat verkocht was, hangt nog altijd op het atelier. De onderneming, waarvan men verwachtte dat ze groote winsten zou opleveren, is geheel mislukt.* Het vreemde is, dat het betrekk. voornw. of voornw. bijwoord een saamgestelden bijzin aan den hoofdzin verbindt en een zinsdeel is van den bijzin van den 2den graad. Oorspronkelijk was de bijvoegl. bijzin een tusschenzin en het betrekk. vnw. of voornaamw. bijwoord was aanwijzend. *Deze onderneming — men verwachtte daarvan dat ze groote winsten zou opleveren — is geheel mislukt.* Zie § 86. Opm. 1.

4. Bij de onder 2 2°., 3°. en 4°. genoemde zinnen heeft men eigenlijk te doen met zelfstand. bijzinnen, voorwerpen van de werkwoorden *berichten, vragen, onderzoeken*, e. d.; doordat in plaats van de werkwoorden de werkingsnaam kwam, veranderde de zin van dienst, en werd van zelfstandig dus bijvoegl. Nu is de bijvoegl. bijzin te omschrijven door een objectieven genitief: *Het bericht van het binnenkomen van de boot. De vraag der aanneming van het wetsontwerp.* Evenzoo kan men de zinnen onder 5°. door een genitiefbepaling weergeven: *De dag onzer verhuizing; het uur der spookverschijningen; de dagen der verkeerswegenopening; de plaats der bestemming.* Ook kan men in de eerstgenoemde zinnen een soort bijstelling zien; *dat de boot binnen was*, is dan de bijzondere, *het bericht* de algemeene naam; vergelijk: *de stad (van) Utrecht*, e. d.

5. Een bijvoegl. bijzin kan, behalve als bijvoegl. bepaling naar den vorm, naar de betekenis nog in een andere betrekking tot den hoofdzin staan; b.v. in redengev. verband. *Een jongen die mij zoo vaak bedrogen heeft, vertrouw ik niet meer.*

§ 162. *Vervolg: de bijwoordelijke bijzinnen.* 1. In het algemeen wordt een bijw. bijzin aan den hoofdzin verbonden door een met den bijzin gelijknamig voegwoord.

2. De plaatsbepalende bijw. bijzinnen komen maar in één vorm voor, dien van bijzin, ingeleid door een plaatsbep. ond. voegw., zie I bl. 138. *Waar nu de schepen varen, lagen vroeger vruchtbare landerijen. Ga, waarheen uw plicht u roept.*

De wind waait vanwaar en werwaarts hij wil. We volgden het spoor, totwaar het plotseling verdween.

Opmerking. 1. De plaatsbep. ond. voegw. komen voor aan het hoofd van de plaatsbep. bijw. bijzinnen, ook wanneer ze dienst doen als bijvoegl. bijz., zie § 161. 2. 5°. In het laatste geval noemt men ze ook wel bijwoorden, om de overeenkomst met de voornaamw. bijw.; sommigen doen dit altijd, ook aan 't hoofd van plaatsb. bijzinnen, omdat de voorstelling van een plaats nog sterk bewust wordt; ze moeten die woorden in de zinsontleding dan ook geen verbinding, maar plaatsbepaling noemen. 't Is een kwestie van gevoel. Maar de uitzondering wordt niet gemaakt b.v. voor *toen*, *wanneer*, *terwijl*, e. d. die aan 't hoofd van tijdbep. zinnen toch altijd een tijd beteekenen, even sterk als *waar* een plaats. *Wanneer* en *toen* zijn echter synoniem met *als*, dat zeker geen tijdbepal., maar alleen verbinding is, en daarom noemt men *toen*, enz. ook voegw. Wegens de overeenkomst in functie met *als*, *toen* e. d., dunkt het ons beter den algemeenen regel, = zie 1, te volgen en *waar*, *werwaarts*, enz. te benoemen als voegw. en in de zinsontleding als verbinding.

2. Als men *van waar*, *tot waar*, enz. los schrijft, zijn *van* en *tot* voorzetsels en de plaatsbep. bijzinnen met het voegw. *waar* de regeering. *Ze keerden van waar geen uitkomst mogelijk scheen.*

3. De bijwoorden *waar*, *waarheen*, *werwaarts*, enz. kunnen, behalve aan 't hoofd van vragende hoofdzinnen, als: *Waar heeft hij het geld gelaten?*, en van uitroepen, als: *Waar heeft hij het geld gelaten!*, ook voorkomen aan 't hoofd van bijzinnen, die los naast den hoofdzin staan; b.v. in afhankelijke vragen, als: *Waar hij het geld gelaten heeft, (ond.) is onbekend. Wie weet, waar .... heeft* (lijd. vw.). *Ik bekommer er mij niet om, waar .... heeft* (oorz. vw.); in toegev. zinnen: *Waar ge u ook moogt bevinden, waarheen gij ook reist, vergezelle u de vriendelijke herinnering aan het ouderhuis.*

§ 163. *Vervolg.* 1. De tijdbepalende bijw. bijzinnen hebben: 1°. den vorm van een bijzin, ingeleid door een tijdbep. ond. voegw., zie I bl. 138. *Graaf Jan I was nog jong, toen zijn vader het leven verloor. Dit paleis bewoonde de Keizer, als (wanneer) hij te Aken was. Wen het Angelus klept, vouwt de arbeider op het veld eerbiedig de handen. Vertrek niet, voor (dat), eer (dat), alvorens ik u gewaarschuwd heb. Wacht tot (dat) ik u roep. Vandat de zon opkwam, was hij al aan den arbeid. Sinds, sedert (dat) hij 't dorp verliet, heb ik niet meer van hem gehoord. Nadat we enige oogenblikken gewacht hadden, verscheen de gastheer. Nu het ijs een voet dik is, kunt ge gerust gaan schaatsenrijden. Terwijl ik me gereed maak, wilt ge misschien dit plaatwerk wel eens insien. Hij knapte een uiltje, wijl*

(daar) *hij in den armstoel zat. Zoolang ik kan, zal ik u helpen. Zoodra (zooras, zoohaast) ik den uitslag weet, zal ik telegrafeeren. Je komt bij ons aan, zoodikwijls (zoovaak) je kunt en wilt.*

2°. den vorm van een hoofdzin, ingeleid door *of*; in den hoofdzin staat dan als tijdbepaling: *pas, nauwelijks, niet lang, niet zoodra*, e. d. *De trein was nauwelijks over de brug, of deze stortte in.* Zie § 169. Opm. 5.

2. De tijdbepal. ond. voegw. komen voor aan het hoofd der tijdbepal. bijw. bijzinnen, ook wanneer ze als bijvoegl. bijzin dienst doen. Zie § 161.

Opmerking. 1. Omgekeerd heeft soms een bijvoegl. bijzin iets van een tijdbepaling. *Hij verklaarde haast te hebben, waarna hij opstond. Ik zei geen lust te hebben om hem te helpen, waarop hij verbleekte.* Hier zijn *waarna* en *waarop* voornaamw. bijwoorden. Naar den vorm is er ondersch. zinsverband, maar men voelt dit niet sterk; de gedachten rijen zich achter elkaar als bij het aaneensch. zinsverband. *Hij verklaarde haast te hebben; daarna stond hij spoedig op. Ik zei geen lust te hebben om hem te helpen; daarop verbleekte hij.*

2. *Toen, nu, terwijl, zoolang* drukken een gelijktijdigheid uit; *toen* wijst op een bepaald tijdstip in het verleden, *nu* op het tegenwoordige, *terwijl* op het verleden, het heden en de toekomst, evenals *zoolang*, dat bovendien een gelijken duur te kennen geeft. *Nu* beteekent soms ook een tijdstip in het verleden, waarin twee werkingen samen vielen. *Nu hij zijn doel bijna bereikt had, wilde hij zijn plan opgeven.* — Voor *terwijl* staat soms *wijl* of *daar*.

Als en *wanneer* drukken een herhaling uit, in 't verleden, in 't heden of in de toekomst; ze beteekenen *telkens als*; dus ook een gewoonte. *Als November in 't land is, zet de ouderwetsche huismoeder de kachel.* — In dichterlijke taal vindt men *wen* in plaats van *als* of *wanneer*. — Soms staat *als* of *wanneer* voor *toen*; b.v.: *Als het licht van den winkel op haar getaat viel, zag ik, hoe bedroefd zij was;* of ook om een enkel feit in het heden of in de toekomst uit te drukken: *Als het twaalf uur slaat, staan allen op. Als uw broeder straks komt, kunnen we de zaak bespreken.*

Voor (*dat*), *alvorens (dat)*, *eer (dat)*, *tot (dat)* wijzen aan, dat de handeling in den bijzin genoemd, op die van den hoofdzin volgt; *tot (dat)* geeft meteen de grens van den tijd aan; er is geen tusschenruimte. *Nadat, vandat, sedert (dat), sinds (dat)* drukken uit, dat de in den bijzin genoemde handeling voorafgaat aan die van den hoofdzin; bij *nadat* kan er een tusschentijd zijn.

Zoodra, zoohaast, zooras, e. d. beteekenen, dat de handeling, in den bijzin genoemd, samenvalt met het begin van of onmiddellijk voorafgaat aan die van den hoofdzin; *zoodikwijls, zoovaak*, dat beide evenveel malen plaats hebben.

Al = *terwijl*, maar komt alleen in beknopte zinnen voor; doorgaans drukt het tevens redengevend verband uit. *Al pratende liep hij zijn huis voorbij. Al doende leert men.*

3. De tijdbepal. bijw. bijzin staat dikwijls nog in een andere betrekking tot den hoofdzin. Uit de gelijktijdigheid, het voorafgaan, het volgen van een handeling ten opzichte van een andere, is gemakkelijk nog een bijzondere invloed te verklaren. Vooral hebben de tijdbepal. zinnen ook *redengevende* en *voorwaardelijke* kracht; vandaar ook de overgang tot die soort zinnen. *Als ik thuis ben, ben ik voor u te spreken. Toen die jongen brutaal werd, werd hij gestraft. Zoolang ge uw werk slordig maakt, geef ik u geen voldoende.* In: (*Telkens*) *als het boek uitverkocht was, werd het herdrukt*, heeft men een tijdbepal., in: (*In het geval*) *als het boek uitverkocht was* (maar dat is het nu niet) *werd het herdrukt*, een voorwaard. bijzin (zie § 134). Bij *nu* is de tijdbepaling zelden zuiver: *Hij komt over, nu ik niet thuis ben*, is dubbelzinnig; doorgaans is er een reden bij. Ook een bevreemding, een tegenstelling, kan *nu* uitdrukken: *Nu het regent, wil hij gaan wandelen.* Zie ook het voorbeeld in Opm. 2.

4. De meeste tijdbepal. ond. voegw. komen dan ook in andere functiën voor; *wanneer* en *als* zijn ook voorwaard., *als* nog vergelijk., *nu* ook redengev. voegw.: *toen, eer, nu, wanneer, terwijl, zoodra*, e. d. komen ook als bijwoord.; *sinds, sedert, voor*, als bijwoord en als voorzetsel; *tot* als voorzetsel voor. Men geve zich dus goed rekenschap van den dienst dezer woorden.

5. Bij *wanneer* lette men er nog het, dat het evenals *waar*, zie § 162, ook als bijwoord aan 't hoofd van vragende hoofdzinnen, uitroepen, afhankelijkke vragen en toegevend zinnen kan staan. *Wanneer zou hij komen? Wanneer zou hij komen! Ik vraag, wanneer hij zou komen? Wanneer hij come, hij is welkom.*

§ 164. *Vervolg. I.* De bijwoord. bijzin van hoedanigheid heeft geen eigen vorm; 't is meest een vergelijk. bijzin. *Gedraag u, zooals (gelijk, naar) het betaamt. Hij deed, alsof (of) hij de baas was; als was hij de baas.*

Opmerking. Zinnen als: *Ze liepen wie er het eerst zijn zou*, zijn ellipsen. *Ze liepen*, om uit te maken, *wie*, enz.; *wie ... zou* is dus oorspronk. een lijd. voorw., *wie* een vrag. vnw.

2. De bijwoord. bijzin van hoeveelheid komt voor in vormen als: 1°. *Eet zoveel je lust. Blijf zoolang je wilt.*

2°. *Het koste wat het kost. Die schilderij is waard, wat een liefhebber er voor geven wil.*

3°. *De man heeft gewerkt, tot hij niet meer kon.*

Opmerking. 1. *Zoveel* en *zoolang* dienen hier alleen om den bijzin in te leiden en zijn dus voegw.; oorspronk. waren het bepal. van hoe-

heid in den hoofdzin, gevolgd door een vergelijk. bijzin; *als* viel uit en *zooveel* en *zoolang* namen de functie van verbinding over. *Eet zooveel, als je lust* werd: *Eet, zooveel als je lust*, en daarna: *Eet zooveel je lust*.

De zinnen met *zoolang* en *tot* zou men ook tot de tijdbepal. kunnen rekenen; zie I bl. 32. 4; op I bl. 138 zou nog een rubriek ondersch. voegw. kunnen staan.

2. *Wat* = zooveel; het vrag. vnw. *wat* werd onbep. vnw. en ging ook een hoeveelheid beteekenen. *De zieke heeft wat* (= een weinig) *gegeten*. — *Wat*, zie I bl. 96, kan men hier dus bijw. v. hoeveelh., of onbep. vnw. in den bijwoord. accusatief noemen.

3. De bijwoord. bijzinnen van graad hebben geen eigen vorm; het zijn: 1°. vergelijk., 2°. verhoudinguitdr., 3°. gevolg-aanduid. bijzinnen; uit het gevolg blijkt de graad. B.v. 1°. *Hij liep zoo hard, als ik nog nooit iemand heb zien loopen. De straten waren zoo stil en eenzaam, alsof de stad uitgestorven was.* D. w. z. buitengewoon hard, zeer eenzaam. 2°. *Het werd kouder, naarmate we hooger stegen* = aldoor, telkens kouder. 3°. *Het regent dat het giet. De druiven hingen te hoog, dan dat de vos ze had kunnen bereiken* (tevens vergelijkend). Tot 3°. behooren ook de zinnen in den vorm van een hoofdzin, ingeleid door *of*: *Die schoenen zijn zoo slecht niet, of je kunt ze nog wel dragen.* Zie § 169. Opm. 5.

Opmerking. Men noemt *als* en *dan* hier gewoonlijk vergelijk., *naarmate* verhoudinguitdr., *dat* graad- of gevolguitdr., *of* voorwaard. ondersch. voegw.

§ 165. *Vervolg.* I. *De redengevende* bijwoord. bijzinnen worden onderscheiden in: **a.** grondaanduidende, **b.** redengevende, in engeren zin, **c.** oorzaakduidende; zie § 27. 6.

2. De hoofdzin bevat bij **a.** de gevolgtrekking, bij **b.** het gewilde gevolg, bij **c.** het noodzakelijk gevolg. De bijzinnen komen voor in den gewonen vorm. ingeleid door een voegw.; zie I bl. 32. 6; 138. B.v. **a.** *De voorzitter kon niet ter vergadering komen, daar hij ziek was. De jongen heeft zeker van middag niet gegeten, dat hij nu zooveel boterhammen op kan. Ben je ongesteld, dat je zoo stil zit?* **b.** *Omdat hij niet van het stadsleven hield, vestigde hij zich in een eenvoudig dorp.* **c.** *De voorzitter kon niet ter vergadering komen, doordien hij ziek was.*

3. In plaats van een bijzin vindt men een zelfstand. of een bijvoegl. nw., gevolgd door een bijvoegl. of een vergelijk. bijzin. Men noemt ze „uitdrukkingen, die de waarde hebben van een

redengev. bijzin." *Je moet wat voorzichtiger zijn, wildzang die (daar) je bent. Wat heeft hij veel geleden, arme drommel daar hij is. Rond en eerlijk als hij was, kon hij dat geflikflooi niet uitstaan. Koopman in zijn hart, gelijk hij was, viel het hem moeilijk de zaken voor de politiek vaarwel te zeggen.*

Opmerking. 1. *Doordien* is minder gebruikelijk dan *doordat*.

2. Uit de voorbeelden onder 2 a. en c. blijkt, dat bij de vervanging van *doordat* door *aangezien*, wat als oorzaak werd vermeld, ook aangevoerd kan worden als grond: in a doet de spreker een beroep op de rede van den hoorder, wien hij het wegblijven van den voorzitter begrijpelijk wil maken.

3. Minder juist is het om, zooals in de dagelijksche taal wel geschiedt, in alle drie de gevallen *omdat* (= *om reden dat*) te gebruiken. Men kan zeggen: *Die man is in het water geloopen, doordat* — maar niet: *omdat de lantarens niet brandden*. Dan werd hij voorgesteld opzettelijk te water gaande wegens het niet branden der lantarens.

4. *Dat* komt als redengev. voegw. voor: 1°. in bijzinnen, die den grond bevatten van de bewering, in den hoofdzin geuit; *die jongen*, zie boven, *eet vele boterhammen*; op grond daarvan onderstel ik, *dat hij van middag niet heeft gegeten*.

2°. als herhaling van *omdat*; b.v.: *Ik huil, omdat het Joans kal koentje is dat dood is, en dat hij er zich zooveel van voorstelde als het groot was, en dat hij het nu niet meer zien zal als het groot is*.

5. Men lette op dat = *omdat*, daar, en *dat* gramm. verb. ond. voegw. nl., op het verschil in de voorstelling der gedachten in zinnen als: *Ik schaam mij (er over), dat hij er zoo slordig uitziet* (oorz. vw.), *omdat (daar) ik zijn moeder ben. Ik schaam mij dat ik zijn moeder ben* (oorz. vw.), *omdat (daar) hij er zoo slordig uitziet*. Vergelijk ook: *Ik verheug me, dat het Zondag is, en —, omdat het Zondag is. Ze waren bang, dat het ging onweeren, en —, omdat (daar) het ging onweeren*.

6. *Nademaal*, *vermits*, *overmits* (*mits*), *alzo* komen, behalve in ouderwetsche taal, weinig voor; *naardien* en *uithoofde dat* zijn deftig. *Oom heeft geen grijs hoofd, nademaal hij een bruine pruik draagt. Ik haast me u bericht te zenden, alzo ik vermoed, dat ge zeer benieuwd zijt*.

7. Uitdrukkingen als boven onder 3 geven vooral het opgewekte gevoel te kennen. *Wildzang daar je bent* = *Ondeugende wildzang!* In: *Rond en eerlijk*, en in *koopman in zijn hart* heeft men bepalingen van gesteldheid bij het onderw. van den hoofdzin; de vergelijk. bijzin drukt een graad uit. Geheel volledig zou de vorm zijn: *Aangezien hij zoo rond en eerlijk was, gelijk, in die mate, hij inderdaad rond en eerlijk was, kon het niet anders, of hij kon dat geflikflooi niet uitstaan*.

8. Evenals de bijvoegl. en de tijdbepal. bijzinnen, zijn ook andere, b.v. de verhoudinguitdruk., zie § 174, vaak redengev. meteen.

§ 166. *Vervolg.* **I.** Bij de *gevolgaanduidende* bijw. bijzinnen zijn er, **a.** die een noodzakelijk gevolg beteekenen, en waarbij de hoofdzin dus de oorzaak vermeldt. Het verband wordt dan uitgedrukt door een voegw., zie **I** bl. 138, of door de voegw. uitdrukking *tengevolge waarvan*. — *De troepen waren op een open vlakte blootgesteld aan het vijandelijk vuur, waardoor (tengevolge waarvan, zoodat) ze zware verliezen leden.*

Bij *dat* vindt men in den hoofdzin dikwijls een bepal. aank. vnw. of bijwoord (*zulk, zoodanig, zoo'n; zoo, dermate, derwijze, zoodanig, e. d.*) *Hij heeft (zulk) een honger, dat hij rammelt. Hij heeft (zoo) geloopt, dat het zweet hem van het voorhoofd gutst.*

b. die een gewild gevolg beteekenen en waarbij de hoofdzin dus een reden te kennen geeft, 't verband wordt uitgedrukt door een voegw.; zie **I** bl. 138. B.v.: *Het was al laat, weshalve (waarom) we besloten terug te keeren.*

2. Ook door een vergelijk. bijzin, ingeleid door *dan*, wordt een gevolg uitgedrukt. *De werkzaamheden zijn te veelomvattend, dan dat één man ze behoorlijk zou kunnen verrichten* = waardoor één man ze niet behoorlijk zou kunnen verrichten.

3. Eindelijk door een bijzin in hoofdzinvorm, ingeleid door het ondersch. *of*. *De sloot was zoo breed niet, of we konden er wel overspringen.* Zie § 169. Opm. 5.

Opmerking. 1. *Waarvoor* en *waarom* zijn eigenlijk voornaamw. bijwoorden; *waarvoor* = door welke oorzaak, *waarom* = om welke reden; de inhoud van den hoofdzin is het antecedent; de bijzinnen waren dus oorspronkelijk bijvoeglijk. Maar men voelt *waarvoor* en *waarom* niet meer als bepaling in den bijzin, ze drukken alleen de verbinding uit en zijn dus voegwoorden geworden. Bij *tengevolge waarvan* komt de dienst van bepaling sterker uit; bij het voorbeeld in 1 denkt men: *tengevolge van welk bloot staan aan het vijandelijk vuur*. Men kan *tengevolge waarvan*, naar den algemeenen regel gevolgaanduid. ond. voegw. uitdrukking noemen, of zeggen: uitdrukking, gevormd uit het voorzetsel (ook een uitdrukking) *tengevolge van*, van welk voorzetsel dan *van* met het bijwoord *waar* het betrekk. voorn. bijwoord *waarvan* uitmaakt.

2. Het voegwoord *weshalve* is deftiger dan *waarom*.

3. De gevolgaanduid. bijzinnen drukken dikwijls een hoedanigheid of graad uit; de bepaling in den hoofdzin (*zoo, zoodanig, enz.*), blijft dan wel weg. *Nu klinkt de hamerslag, dat rots en ree 't herhalen* = zeer hard. *Hij schrijft, dat je er niet wijs uit kunt worden* = onleesbaar. *Hij had een (zoo'n grooten) honger, dat hij alles heeft opgegeten.*

4. De vergelijk. bijzinnen met *dan dat* zijn onvolledig. *De sloot is*

te breed dan dat ge er over zoudt kunnen springen, wil zeggen: De sloot is te breed (= in zóódanige mate breed, dat ze breeder is) dan (zoo breed) dat ge er over zoudt kunnen springen.

§ 167. *Vervolg. De gevolgtrekkingsuitdrukkende* bijw. bijzinnen komen voor in bijzinvorm, ingeleid door een voegw.; zie I bl. 138. *De driehoeken hebben de drie zijden gelijk, zoodat ze gelijk en gelijkvormig zijn.*

Opmerking. 1. Gelijk boven dezelfde zin in het eene geval als oorzaak aanduid., in het andere als grondaanduid. werd voorgesteld kan men omgekeerd denzelfden zin nu eens als een gevolg van een oorzaak, dan weer als een gevolgtrekking bezigen. *De voorzitter was ziek, waardoor . . .* maar ook: *weshalve hij niet ter vergadering kon komen.*

2. Dit geldt ook voor de zinnen met *dan dat*, b.v.: *De sloot is te breed, dan dat ge er over zoudt kunnen springen* = *zoodat* (op grond waarvan gij wel begrijpen zult dat) *gij er niet over kunt springen*; maar ook . . . *waardoor* (door welke oorzaak) *gij er niet over kunt springen*. De verhouding omkeerende kan men zoowel zeggen: *Gij kunt niet over de sloot springen, aangezien ze te breed is* (grond), als: *doordat ze te breed is* (oorzaak).

3. Evenzoo is het bij de zinnen in hoofdzinvorm met *of*. *De sloot is niet zoo breed, of gij kunt er wel over springen*, waarvoor men in de plaats kan stellen: *De sloot is niet zoo breed, dat gij daardoor*, of ook: *dat gij* diensvolgens, op grond van dat breed zijn, *er niet over zoudt kunnen*. En weer de verhouding omkeerende: *Gij kunt wel over de sloot springen, aangezien ze niet zoo breed is*, en ook: *doordat ze niet zoo breed is*.

5. Bij het redengev. zinsverband heeft men derhalve de volgende verhoudingen:

De hoofdzin bevat:		De bijzin bevat:	
I.	a. de gevolgtrekking	den grond (<i>aangezien</i>).	
	b. den grond	de gevolgtrekking (<i>zoodat</i>).	
II.	a. het gevolg	de reden (<i>omdat</i>).	
	b. de reden	het gevolg (<i>waarom</i>).	
III.	a. het gevolg	de oorzaak (<i>doordat</i>).	
	b. de oorzaak	het gevolg (<i>waardoor</i>).	
Men zou hier nog bij kunnen voegen, om de overeenkomst vooral met II:			
IV.	a. het doel	de handeling tot het doel (<i>waartoe</i>).	
	b. de handeling tot het doel	het doel (<i>opdat</i>).	

Voorb. bij IV. a. *Hij wil gauw klaar zijn, waartoe* (vergelijk *waarom*) *hij hard werkt*; bij IV b. *Hij werkt hard, opdat hij gauw klaar zij*. (Vergelijk: *omdat hij gauw klaar wil zijn*). Die onder a. rekt men tot de gevolgaand. bijzinnen. Verwant zijn ook de bijzinnen van *middel en oorzaak*, zie § 34. IV 7. *Hij zal gauw klaar zijn, metdat (doordat) hij hard werkt.*

§ 168. *De doeldrukkende* bijw. bijzinnen komen alleen voor in bijzinvorm, ingeleid door een voegw.; zie I bl. 138. *Houdt de paarden vast, dat we kunnen opstijgen. Deel me cerlijk uw meening mede, ten einde ik wete, waaraan ik me houden moet.*

Opmerking. Een doeldr. bijzin kan in vorm overeenkomen met een oorz. vw. en een redengev. bijw. bijzin. *Ik ben (er) blij (over), dat ik mijn ouders tot steun kan zijn* (oorzak. vw.). *Ik ben blij (om) dat ik mijn ouders tot steun kan zijn* (bep. v. reden). *Ik ben blij (= toon me blij, opgewekt), dat (opdat) ik mijn ouders tot steun kan zijn.* (Ze hebben opbeuring noodig).

§ 169. *Vervolg.* 1. *De voorwaardelijke* bijw. bijzinnen komen voor: 1°. in den bijzinvorm, ingeleid door een voegw.; zie I bl. 138.

2°. in den vorm van een vrag. of gebied. hoofdzin, of:

3°. van een mededeel. hoofdzin met het werkw. in de aanvoeg. wijs. *Onderzoekt men dit water, het zal blijken ongeschikt te zijn. Onderzoek dit water, enz. Men onderzoeke dit water, enz.*

4°. in den hoofdzinvorm, ingeleid door *of* = indien niet. *Hij wilde het huis niet huren, of er moesten belangrijke verbeteringen aangebracht worden.*

2. Enkele voegw. drukken alleen een onderstelling uit, zooals de laatste drie, zie I bl. 138; andere b.v.: *ingeval dat, bijaldien, mits*, een voorwaarde; de overige zoowel het een als het ander.

3. Bij een voorwaarde is er sprake van twee feiten. Als er gebeurt wat in den bijzin staat, wordt ook werkelijkheid wat in den hoofdzin staat. *Als gij onrijpe vruchten eet, wordt gij (dientengevolge) ziek* (verhouding van oorzaak en gevolg). *Als het morgen regent, gaan we* (daarom) *niet uit rijden.* (reden gevolg).

Bij een onderstelling is er sprake van twee waarheden. Als waar is wat in den bijzin staat (de grond), is ook waar wat in den hoofdzin staat (de gevolgtrekking). *Als de beklaagde zich tijdens de misdaad op een andere plaats bevond, dan kan hij zijn alibi bewijzen. Aangenomen dat gij uw neef gisteren in Den Haag hebt gesproken, dan kan ik hem* (bijgevolg) *hier niet gezien hebben.*

Opmerking. 1. Waar heeft wel de beteekenis van *ingeval dat*. B.v.: *Waar niet is, verliest de keizer zijn recht. Waar ik niet winnen kan en niet verliezen mag, daar lever ik geen slag.*

2. *Bijaldien* komt weinig voor; het drukt evenals *ingeval*, en *als*, *indien*, *zoo*, met den klemtoon, een onzekerheid uit. *Bijaldien (als) hij uw billijk verzoek mocht blijven weigeren, kunt ge niet anders dan ontslag nemen.*

3. *Mits* beteekent een uitdrukkelijke voorwaarde; daaraan móet voldaan worden. *Ik zal u de zaak verder uitleggen, mits ge me niet meer in de rede valt.*

4. *Tenzij* en *tenware* beteekenen *indien niet*; *tenware* bovendien nog, dat de vervulling van de voorwaarde zeer onwaarschijnlijk geacht wordt. *Ge zult niet slagen, tenzij ge flink gaat werken* = *indien ge niet flink gaat werken*; *tenware ge flink gingt werken* = *indien ge niet flink gingt werken*, maar dat zult ge wel niet.

5. *Of* heeft als ond. voegw. altijd de grondbeteekenis van *indien*. Als voorw. ond. voegw. komt het nog voor: 1°. in de beteekenis van *voor het geval dat*. B.v.: *We namen brood mede op jacht, of we onder weg honger kregen.*

2°. soms in de plaats van *indien*; b.v.: *Of ge potlood en papier ter hand hadt, ik schetste u hoe Jan uit vrijen ging.* Met ellips van den hoofdzin: *Of de menschen wijzer waren!* In de 17de eeuw was *of* = *indien* gebruikelijk: *De erfgenaem is ghestelt behoest de erfenisse niet aen te gaen, of hij en wil.*

3°. in toegev. bijzinnen (*ofschoon*) en in vergelijk.: (*alsof*); zie §§ 170; 174.

4°. in zinnen, die de woordschikking hebben van den hoofdzin maar de waarde van een bijzin; *of* is dan = *indien niet*. In de 17de eeuw vinden we *of en*; in het middelned. alleen de ontkenning, geen voegw. De zinnen met dit *of* hebben de waarde van:

a. een zelfstand. bijzin, zie § 160. Opm. 3. *Het scheelde niet veel, of hij (en) viel* = *Indien hij niet viel, het scheelde weinig (dat hij viel).*

b. een bijvoegl. bijzin, zie § 161 2. 7°. *Er vloeiden geen tranen, of ze (die niet) droogden bij het enkele woord: Napoleons val is gewis.* *Of ze en droogden, indien ze niet droogden, vloeiden er geen tranen; dus alle tranen droogden.*

c. een beperk. bijw. bijzin, zie § 171. *Hij gaat nooit uit, of zijn dochter (en) vergezelt hem* = *Indien zijn dochter hem niet vergezelt, zonder dat zijn dochter hem vergezelt, gaat hij nooit uit.* *Ik wist niet beter, ik kon niet anders zeggen, of gij (en) waart uit de stad.* *Ik wist niet beter, enz., dan dit, dat gij uit de stad waart; indien gij niet uit de stad waart, ik wist niet beter dan dat gij er wel uit waart.*

d. een gevolgaand. bijw. bijzin, zie § 166. *Niemand is zoo oud, of hij (en) kan nog wel wat leeren* = *dat hij niet nog wat leeren kan.* *Die tak is zoo hoog niet, of ik (en) kan er bij* = *dat ik er niet bij kan.* *Indien ik er niet bij kan, dan is die tak zóó hoog niet, (maar hooger).*

e. een tijdbep. bijw. bijzin, zie § 163. *Het duurde niet lang, of het (en) begon te regenen* = *indien het niet begon te regenen, het duurde niet lang, dat het begon.* Voor den bijzin met *of* kan men thans ook wel zeggen: (*We waren pas op weg*), *toen het begon te regenen.*

f. een voorw. bijw. bijzin, zie boven 1 4°. *De arbeiders willen niet werken, of ze (en) moeten verhooging van loon krijgen* = tenzij ze verhooging, of: indien ze geen verhooging van loon krijgen.

g. een gezegde, na een ellipt. hoofdzin, bestaande alleen uit niet. *We hebben dit jaar een natten zomer gehad. Niet, of de zon is wel eens door de wolken gebroken.* = Niet, dat de zon niet eens door de wolken is gebroken; het is niet (zoo als het zoude zijn, indien) of de zon niet eens door de wolken gebroken ware.

6. *Gesteld dat, aangenomen dat*, kan men beschouwen als één voegw. Oorspronkelijk zijn het elliptische zinnen, waarin *gesteld, aangenomen* beteekenen *stel, neem aan*, gevolgd door een voorwerpszin.

7. Het nevensch. of en het ondersch. of zijn soms moeilijk te onderscheiden. B.v. De arbeiders zeggen: *Een van beide, of we krijgen verhooging van loon, of we werken niet langer.* Maar in: *We werken niet langer, of we krijgen verhooging van loon*, kan men de omkeering zien van den voorafgaanden zin, dus nevensch. verband, doch ook ondersch. als men *of we . . . loon*, opvat als: *indien we geen verhooging van loon krijgen.*

§ 170. *Vervolg. I. De toegevendende* bijw. bijzin komt voor: 1°. in den vorm van een bijzin, ingeleid door een voegw.; zie I bl. 137.

2°. in den vorm van een gebied. hoofdzin, of van een vraag. die met een persoonsvorm begint. *Geef dat kind al wat ge kunt, nooit zal het tevreden zijn. Loopt hij ook door wind en regen, 't zingen wordt hij nimmer moc.*

3°. als bijzin, los naast den hoofdzin staande, maar beginnend met met een vraagwoord. *Wie er ook komt, ik ben niet thuis. Wat het ook koste, ik houd vol. Wanneer men hem ontmoet, altijd is hij even netjes gekleed.* Het werkw. staat soms in de aanvoeg. wijs.

4°. als mededeel. hooftzin met het werkw. in de aanvoeg. wijs. *Hij zij rijk, gelukkig is hij niet.*

5°. in de vrag. woordschikking, ingeleid door het voegw. *al.* B.v.: *Al is ons prinsje nog zoo klein, alveel zal 't Oranje zijn.*

2. Bij den toegev. bijzin is de inhoud van den hoofdzin het tegengestelde van de gevolgtrekking uit den inhoud van den bijzin. *Ofschoon ik niet op de vergadering tegenwoordig was, weet ik toch alles wat er besproken is.* Uit mijn niet-tegenwoordig-zijn zou men afleiden, dat ik niets van de besprekingen wist; ik weet toch alles. De gedachte van den hoofdzin wordt versterkt, als iets buitengewoons voorgesteld; zie § 177 (beperk. tegenst. nev. zinsverb).

Opmerking. 1. In den bijzin vindt men ter versterking van de uitdrukking van het zinsverband dikwijls de bijw. voegw. *al* of *ook*; in den hoofdzin dezelfde bijw. voegw. als bij het beperk. tegenst. nev. zinsverband (*echter*, *toch*, enz.).

2. Men kan toegeven, erkennen, dat iets werkelijk bestaat of waar is; maar ook iets voor een oogenblik aannemen, onderstellen, dat het bestaat of waar is. Vandaar de verwantschap van de onderstellende met de toegevende bijzinnen, en het gebruik van *of* = indien, als toegev. ond. voegw.

Een toegeving van iets bestaands vindt men in: *Hoevel dese man veel lijdt, is hij altijd even geduldig.* Een onderstelling in: *Al waart ge ook verhinderd geweest, dan hadt ge toch bericht kunnen zenden. Of men schoon mijn kerker opensluit, ik vlie niet.*

3. In zinnen als: *Ge moet gehoorzamen, of ge zuur kijkt of niet*, is alleen het eerste *of* toegev. ond. Volledig zou de zin luiden: *Ge moet gehoorzamen, of (= ingeval) ge zuur kijkt, of (= hetzij) of (ingeval) ge niet zuur kijkt.* Het tweede toegev. ond. *of* wordt dus weggelaten; bij 't gebruik van *hetzij* vervalt ook het eerste ond. *of*; *hetzij ge zuur kijkt, of (hetzij) ge niet zuur kijkt.* Evenwel staat *hetzij* niet in de plaats van het ond. *of*; *hetzij* is een tegenst. nev. voegw. maar drukt tevens een toegeving uit.

4. *Al* verschilt van de toegev. ond. voegw., doordat het gevolgd wordt door de vragende woordschikking. Het staat wel midden in den zin, doet echter ook dan geen dienst als bepaling, en blijft dus (bijw.) voegw. Ook op grond der vorming, *al* = reeds, noemen sommigen het bijwoord.

5. Men verwarre niet *hoe wel*, *hoe zeer*, en *hoevel*, *hoezeer*. Losgeschreven zijn het zinsdeelen, aaneengeschreven alleen verbinding. *Hoevel* (voegw.) *hij mij ontving*, *hoe* (bep. v. graad.) *wel* (bep. v. hoedan.) *hij mij ontving*, *had mijn bezoek het gewenschte gevolg niet. Hoezeer* (voegw.) *het hem aandeed*, *hoe* (= hoedanig. vnw.) *zeer* (= pijn, zelfst. nw.) *het hem deed*, *hij vertrok geen spier.*

§ 171. *Vervolg.* 1. *De beperkende* bijw. bijzinnen zijn van drieërlei aard. 1°. Men kan de zekerheid der mededeeling beperken, de bijzin is dan een bepaling van modaliteit en heeft den vorm van: **a.** den gewonen bijzin, ingeleid door een voegw.; zie I bl. 138. *Hij is een eerlijk man, voorsoover ik weet, insoover ik hem ken. Ik zal u de scha vergoeden, voorsooveel ik daartoe in staat ben.* (Men vergelijk de beteekenis, als men den bijzin weglaat). **b.** van zinnen als: *Wat mij betreft, wat die zaak aangaat, aambelangt*; ze staan los naast den hoofdzin.

2°. Men kan een of meer uitzonderingen bij den inhoud van den hoofdzin noemen, dus den omvang der mededeeling beperken. Dit wordt uitgedrukt door een bijzin, ingeleid door

een voegw., zie I bl. 138; 122 3. *Ik vind uw opstel zeer goed, behalve dat het wat vlug geschreven is. Hij zeide niets dan dat hij onschuldig was. Er kwam nooit iemand in huis, dan dat de werkvrouw het van tijd tot tijd ging luchten.*

3°. De bijzinnen ingeleid door *zonder dat*, rekest men ook wel tot de beperk.; hier wordt een gedachte, die men als een natuurlijke gevolgtrekking uit den hoofdzin, anders stilzwijgend voor waar zou houden, ter zijde gesteld, afgezonderd. Van daar de verwantschap met het toegev. ond. en het beperk. tegenst. nev. zinsverband. *Dit huisje is geriefelijk, zonder dat het groot is = ofschoon het klein is; maar het is klein.* Na een ontken. hoofdzin vindt men ook den bijzin in hoofdzinvorm, ingeleid door het ond. of. *Hij gaat nooit voorbij, of hij (en) groet beleefd.*

Opmerking. 1. De bijzinnen onder 3°. rekest men doorgaans bij de bijz. van omstandigheid.

2. *Wat in wat betreft*, enz. is een betrek. vnw. met onbepaalde beteekenis. *Ge kunt heengaan, wat (= voor hetgeen dat) mij betreft.*

3. Na het vergelijk. voegw. *dan* volgt een bijzin van een andere soort, die met *dan* te zamen een beperk. bijzin vormt. *Dan dat hij onschuldig was*, is een beperk. bepaling bij *niets anders*, maar daarin is: *dat . . . was* een lijd. voorw.; volledig was de zin: *Hij zeide niets anders dan dat hij zeide, dat hij onschuldig was.* Na *nooit anders* volgt achter *dan* een tijdbep., na *nergens anders* een plaatsbep. bijzin. *Hij bezoekt ons nooit dan als hij uitgenoodigd is. Het boek kan nergens zijn dan waar je zelf het geborgen hebt.*

§ 172. *Vervolg.* De bijzinnen van *omstandigheid* komen voor in den gewonen bijzinvorm, ingeleid door een voegw. Zie I bl. 137. *Zondag zijn we in Brussel, terwijl we Maandag naar Namen vertrekken. — We zullen eerst de levensgeschiedenis van den schrijver bespreken, terwijl we daarna zijn werken zullen behandelen. — En op een schoonen morgen sprak hij zijn huisvrouw aan, daar vader in den armstoel zat, zoodat hij 't kon verstaan. — Hij liep me voorbij, terwijl hij me niet groette. Mijnheer gaf me de hand, terwijl Mevrouw een stijve buiging maakte. In plaats dat hij me hielp, stond hij maar te lachen. Behalve dat ik niet veel lust heb om hem te helpen, ontbreekt me ook de tijd. — Laat dien vriend loopen; daargelaten dat ik hem te oud voor je vind, boezemt hij me ook een zekere antipathie in.*

Opmerking. De bijz. van omstand., zie § 27. 2, bevatten een mededeeling, die men slechts terloops vermeldt. Vandaar dat deze zinnen staan naast het nevensch. zinsverband. De bijz. met *terwijl* zijn te vergelijken met het zuiver aaneensch. of tegenst. zinsverband; die met *inplaats dat*, of, *terwijl niet*, met het plaatsvervang. tegenst., die met *zonder dat* met het beperk. tegenst.; die met *behalve dat* met het versterk. aaneensch. B.v.: *Mijnheer gaf me de hand, maar Mevrouw maakte een buiging. Mij ontbreekt de tijd om hem te helpen; bovendien heb ik niet veel lust.*

§ 173. *Vervolg.* De bijw. bijzinnen van *modaliteit* komen voor: 10. in den vorm van een vergelijk. bijzin, ingeleid door *als, zooals, gelijk, naar (dat)*. Ze drukken een overeenstemming uit. *Ik ben zooals ge weet, morgen niet in de stad. Zijn leven hing, gelijk men zegt, aan een zijden draad. Naar de couranten melden, is de oogst in Algiers mislukt.*

2°. als beperk. bijw. bijzinnen; zie § 171. 1°.

Opmerking. Ook de voorwaard. en soms de tijdbepal. bijzinnen drukken tevens een beperking uit. Zeg ik: *Ik zal u betalen*, dan verheugt zich de hoorder; maar zijn vreugde verdwijnt bij de toevoeging: *als ik geld heb, zoodra ik geld heb.* Zie § 163. Opm. 3.

§ 174. *Vervolg.* I. De *vergelijkende* bijw. bijzinnen worden ingeleid door een vergelijk. ond. voegw.; zie I bl. 138.

2. Ze drukken een gelijkheid, een overeenkomst (gedeeltelijke gelijkheid), een schijnbare gelijkheid, of een ongelijkheid uit, en doen dienst, zie o. a. § 34. IV. 15, voor allerlei zinsdeelen.

3. Soms wordt de vergelijking geuit om de vergelijking zelve; dan bevat de bijzin een nieuwe mededeeling, als een soort verklaring. *Gelijk een bloem des velds slechts een korte wijle bloeit, zoo vergaat ook snel het leven des menschen. Zooals balsem de schrijnende pijn eener wonde verzacht, zoo lenigt het medelijden de smarten der ziel.*

Opmerking. 1. De vergelijk. bijzinnen zijn dikwijls onvolledig; vele uitdrukkingen met een vergelijk. voegw. beschouwt men dan ook als een gewoon zinsdeel; ze zijn soms zelfs niet tot een zin uit te breiden. *Op hare hoofden waren als kronen (onderw.) Ze waren als vernietigd. (gez.) Ik zag als een glazen zee (lijd. vw.). Ik heb dat als kind reeds gezien. Men huldigde hem als koning. Een aanstelling als onderwijzer. Een gezicht als een oorworm. (bijvoegl. bepalingen). Ge hebt geen beter vriend dan mij (bep. v. graad). Ze waadden als door een stroom van bloed (bep. v. plaats). Hij kwam als bij toeval (bep. van hoedanigh).*

2. Als beteekent: a. een identiteit. *Mijn oom, als mijn voogd,*

heeft te beslissen. Men herkende den beklagde als dengene, dien men met het slachtoffer had zien vertrekken. — b. een gelijkheid. *Jan is even groot als Piet. Hij is zoo arm als Job. De dood kent zijn weg, op het land als in de stad.* — c. een overeenkomst. *Hij zag zoo wit als een doek. Hij liep als een haas. Gij zijt mij dierbaar als een broeder.* — d. een ongelijkheid. *Jan is grooter als Piet. Ik heb niets als klein geld. Er was niemand thuis als gij.* In deze beteekenis is als alleen toegelaten in de gewone spreek- en schrijftaal. — e. een schijnbare overeenkomst. *Als van den donder getroffen bleef hij staan. Hij doet alsof er niets gebeurd is. Hij sprong op, als had een slang hem gebeten.*

3. *Dan* beteekent een ongelijkheid; zie 2. d. Ofschoon het *Woordeboek* erkent, dat het gebruik van *als*, evengoed als dat van *dan* historisch te verklaren en zuiver is, geeft het aan *dan* de voorkeur; op grond: 1°. dat tot hiertoe *dan* in de schrijftaal gebruikt werd en daar de oudste rechten heeft; 2°. dat men, door *als* en *dan* gelijk te stellen, het middel wegwerpt om een juiste onderscheiding, die van gelijkheid en ongelijkheid, duidelijk uit te drukken.

4. *Zooals, gelijk, gelijkerwijs*, worden vooral aan 't hoofd van volledige zinnen gebruikt. *Het is, gelijk ik zeide. Zooals de ouden zongen, piepen de jongen. Als viel dikwijls weg, b.v. in: Zoo (als) de waard is, vertrouwt hij zijn gasten.*

5. *Alsof* = als + of (= indien). Het drukt een schijnbare gelijkheid uit; d. w. z. er is overeenkomst, maar met iets dat niet werkelijk is, slechts ondersteld wordt. *'t Is zoo guur, alsof het November was*, wil zeggen: Er heerscht inderdaad November-guurheid, maar het is geen November. In plaats van *alsof*, staat ook alleen *of*, of *als* met de vrag. woordschikking.

6. We vonden, dat de vergelijk. bijzin dienst doet als: gezegdeszin, bijvoegl. bijzin, bijw. bijz. v. graad, hoeveelh., hoedanigh., reden, gevolg, beperking, modaliteit, enz. In vele gevallen is, na het uitlaten van het vergelijk. voegw. of door de verandering van zijn beteekenis, het zinsverband dat eerst op vergelijking berustte, direct uitgedrukt en gewijzigd. Zoo b.v. bij het tijdbep. zinsverband, uitgedrukt door *zoolang, zooras*, e. d., het beperk. met de voegw. *inzoover, voorzoover*; het versterk. aaneensch. met *zoowel als*; het verklar. nevensch. met *als, zooals*; zie § 179.

§ 175. *Vervolg.* De *verhoudinguitdrukkende* bijw. bijzinnen komen voor: 1°. in bijzinvorm, ingeleid door een voegw.; zie I bl. 138. *Naarmate men langer slaapt, leeft men (des te) korter. Naargelang de geleerde dieper doordrong in de zaak, die hij onderzocht, zag hij de moeijlichkeiten aangroeien.*

2°. zóó, dat hoofd- en bijzin denzelfden bouw vertoonen, nl. beginnen met het bijw. v. graad *hoe*, gevolgd door een vergrootenden trap. In den hoofdzin staat voor *hoe* ook wel de

bijw. uitdrukking *des te*. B.v.: *Hoe langer men slaapt, hoe korter men leeft; hoe wijder men gaapt, hoe minder men heeft* (des te korter leeft men, des te minder heeft men).

Opmerking. 1. Ook het verhoud. uitdr. zinsverband berust op vergelijking. Er is gelijkheid in toeneming of afnemning van hetgeen in den hoofdzin staat, met wat in den bijzin staat. *Hoe langer je wacht, hoe moeilijker je weg kunt. Hoe minder je vraagt, hoe minder je krijgt.* Ook de omgekeerde verhouding komt voor; toe- of afnemning van wat in den hoofdzin staat, bij af- en toeneming van wat in den bijzin staat. *Naarmate men langer slaapt, leeft men minder lang. Naarmate men minder eischt voor zich zelf, leeft men des te gelukkiger.* Doorgaans staat in hoofd- en bijzin een vergrootende trap; soms ook wel een positief. *Hij praat naar hij weet*, (d. i. weinig, dom, verstandig). In de voorb. dienen de bijzinnen als bepaling van graad of hoedanigheid. In: *Die handelwijze is te prijzen of te laken, al naar men het neemt*, drukt de bijzin de modaliteit uit. *Die handelwijze is als men het zus neemt, te prijzen; als men het zoo neemt, te laken.*

2. De inhoud van den bijzin wordt soms in den hoofdzin uitgedrukt door een bijw. bepaling: *naar (in) die mate*, waarop dan een bijzin met *dat* volgt als bijvoegl. bepaling.

3. *Hoe-hoe, hoe-des te* drukken het zinsverband uit, maar zijn bijwoorden; *hoe* en *te* drukken een graad uit, *hoe* zoo groot men maar denken kan of wil. B.v. Men gaapt wijd, men heeft (krijgt) weinig; men gaapt *iets* wijder, maar heeft *iets* minder; men gaapt *nog* wijder, maar heeft *nog* weer minder, *hoe* wijder, *hoe* minder.

Des = daarom, drukt redengev. zinsverband uit. Ook zonder *des te* vindt men de dubbele verhouding. *Ge zult meer of minder tijd nodig hebben, naargelang ge de banen in de lengte of in de breedte legt* = Ge zult meer nodig hebben, als en doordat ge de banen in de lengte legt, of minder, als en doordat ge ze in de breedte legt.

§ 176. *Het nevenschikkend zinsverband. Het aaneensch. nev. zinsverband.* 1. Bij de in § 42 genoemde soorten voegen we hier nog het vergelijkend nev. zinsverband.

2. Het aaneensch. nev. zinsverband, zie § 43, wordt verdeeld in: 1°. zuiver, 2°. versterkend, 3°. rangschikkend, 4°. voortzettend, 5°. verdeelend aaneensch. nev. zinsverb.

3. Bij het zuiver aaneensch. nev. zinsverb. worden de verbonden zinsdeelen of zinnen voorgesteld als even belangrijk. Het wordt óf niet uitgedrukt, óf door de voegw. *en, noch*, en de voegw. uitdrukkingen *zoowel-als, niet alleen-maar ook*, in verzwakte beteekenis. *Ik kwam, zag, overwon. De Groot bakte brood, beschnitt en kleingoed. Hij ontsiet tijd noch moeite. Die*

vrucht wordt rauw en gekookt, niet alleen rauw maar ook gekookt, zoowel rauw als gekookt gegeten.

Opmerking. In plaats van *noch-noch* bezigt men ook *geen-of; geen-noch*. Hij ontziet geen tijd of moeite. Noch noemt men, om de ontkenning die het tevens uitdrukt, ook wel uitsluitend nev. voegw.; het verbindt ook twee zinnen, zie § 43.

4. Bij het versterkend aaneensch. nev. zinsverb. worden de verbonden deelen niet voorgesteld als van gelijke waarde, maar het eene, doorgaans het tweede, als iets bijzonders, iets ongewoons. Het wordt uitgedrukt door voegw., voegw. uitdrukkingen en bijw. voegw.; zie I bl. 137. *Wij gaan Maandag en Dinsdag uit de stad, en (alsmede) Woensdag. De vroegere vijanden hadden vrede gesloten, ja ze waren vrienden geworden. — Deze vreemde deling draagt zijn pelsjas zoowel in den zomer als in den winter; of: niet alleen in den winter maar ook in den zomer. — De polder was geheel overstroomd; zelfs de hoogste plekken stonden onder water. De ruwe krijgers doodden alle inwoners der plaats, ook de vrouwen en kinderen. Ik ontving twee rijksdaalders (en) nog een goudtientje (bovendien).* Zie § 43.

Opmerking. 1. Dat het eene deel van meer beteekenis is dan het ander, blijkt bij verwisseling; men zegt niet: *De vijanden van vroeger waren vrienden geworden, ze hadden vrede gesloten zelfs. In deze kamer brandt het gas niet alleen over dag, maar ook des nachts.* Ook als de verwisseling mogelijk is, verandert de beteekenis, ofschoon dat niet altijd gevoeld wordt; vergelijk b.v.: *Zoowel mijn vader als mijn moeder, met: zoowel mijn moeder als mijn vader gaf toestemming.* Uit de voorbeelden blijkt, dat de onvoorziene mededeeling, het belangrijkste, bij zoowel als voorop komt, bij niet alleen — maar ook achteraan.

2. Voor zoowel-als vindt men ook zoo-als, of enkel als. *De platen waren voorzien van zoo Fransche als Nederlandsche onderschriften. We hebben het dezen als genen medegeedeeld, de een als de ander had recht daarop.*

Dit nev. zinsverband was oorspronkelijk vergelijk. ond. *Hij draagt zijn pelsjas even zoo wel, net zoo wel (goed) in den zomer, als (hij zijn pelsjas) in den winter (draagt).* Het herhaald gebruik deed de gedachte aan vergelijking uitslijten. Bij *evenmin-als*, dat tevens een ontkenning uitdrukt, heeft men feitelijk hetzelfde. *Hij draagt evenzoo min in den winter als in den zomer een overjas* = Hij draagt zoowel in den winter als in den zomer een dun jasje. In de meeste grammatica's wordt *evenmin-als* bij het ondersch. zinsverband behandeld; in zinnen als het voorbeeld m. i. ten onrechte; gelijk zoowel-als met en, komt *evenmin als* met noch overeen.

3. Ook *noch* drukt een versterking uit (het is immers = niet + ook).

Ik geef er geen kwartje voor, noch (zelfs) een dubbeltje. Sterker nog is de voegw. uitdrukking *laat staan*. B.v.: *Het was geen gehucht, waar we aankwamen, laat staan een dorp.* (nog veel minder een dorp).

4. Als *buitendien, bovendien, daarbij* een zinsdeel zijn, zijn het bijwoorden. In de beide eerste woorden verandert *dien* wel in *dat*; we hebben dan een voorzetsel en een aanwijz. voorw.

B.v. Die koninkrijken won en legers heeft verslagen,
Die mag vrij van laurier een trotsche kroon dragen;
Maar die nog *boven dat* zich zelve winnen kan,
Geef dien de hoogste kroon, dat is de sterkste man.

5. Het voortzettend aaneensch. nev. zinsverband wordt uitgedrukt door de bijwoorden of de bijw. uitdrukkingen: *eerst, vooreerst, dan, daarna, vervolgens, wijders, verder, voorts, eindelijk, ten laatste, ten slotte*, enz.

6. Het rangschikkend aaneensch. nev. zinsverband wordt uitgedrukt door de bijwoorden of de bijw. uitdrukkingen: *ten eerste, ten tweede, (ten andere), ten derde*, enz., *ten laatste, ten slotte, eindelijk*.

Het verschil tusschen 5 en 6 is, dat bij het eerste doorgaans de natuurlijke volgorde wordt in acht genomen; bij het laatste plaatst de spreker de deelen volgens hun belangrijkheid, naar zijn eigen opvatting en bedoeling. *Hij doorreisde eerst Egypte, daarna Soudan, vervolgens Abessinië. We zullen ten eerste het leven van den dichter behandelen, ten tweede een schets geven van zijn werken, ten derde een enkel daarvan nader bespreken.* Zie § 43. Het verschil wordt niet altijd in acht genomen.

7. Het verdeelend aaneensch. nev. zinsverband wordt uitgedrukt door de voegw. *deels-deels* en door de bijwoorden of bijw. uitdrukkingen: *eensdeels-anderdeels, eenerzijds-anderzijds, ter eener zijde-ter anderer zijde, aan de eenen kant-aan den anderen kant; nu eens-dan weer*. Het geeft een soort van tegenstelling te kennen; de spreker stelt de eene zaak tegenover de andere, maar niet als in strijd, doch samenwerkende. *Aan den eenen kant had hij zijn bevordering te danken aan zijn bekwaamheid, aan den anderen kant aan zijn geluk. Nu eens had hij geen tijd om te komen logeeren, dan weer geen lust.*

Opmerking. 1. In *deels-deels* voelt men nog wel iets van een zinsdeel, maar niet zooveel als in de andere woorden; ook staan ze zoo goed als altijd aan 't begin van den zin; die er een zinsdeel (bepal. van omstandigheid) in ziet, noeme ze bijwoorden.

2. Ook bij *niet-alleen, maar ook*, heeft men een tegenstelling, doch

ook daar niet om die scherp te doen uitkomen, maar als een vereeniging van twee dingen, die men niet te zamen verwacht zou hebben. Men vergelijkte. In: *Die man is niet welgesteld, maar rijk*, wordt de meening: *hij is welgesteld* afgekeurd, en vervangen door: *hij is rijk*; hier heeft men dus tegenst. zinsverband. Maar in: *Die man is niet slechts welgesteld, maar (zelfs) rijk* worden beide meeningen naast elkaar geplaatst en de tweede genoemd als een gelijksoortige uitdrukking, maar krachtiger dan de eerste. Evenzoo: *Toen mijn logé vertrok, was ik niet blij, maar verdrietig. Toen mijn logé vertrok, was ik deels (aan den eenen kant, niet alleen) blij* (b.v. omdat ik weer aan mijn werk kon gaan), *deels (aan den anderen kant, maar ook) verdrietig* (omdat ik zijn aangenaam gezelschap moest missen). *Hij heeft zijn bevordering te danken én aan zijn bekwaamheid én aan zijn geluk. Hij heeft zijn bevordering te danken aan zijn bekwaamheid, maar vooral aan zijn geluk.* Een scherper tegenstelling heeft men in: *Aan den eenen kant kon de zaak hem groote voordeelen brengen, aan den anderen kant dreigde hem belangrijke schade.*

3. Het zuiver en het versterkend aaneensch. zinsverb. drukken vaak een gelijktijdigheid uit, het rangschikkend en het voortzettend een opeenvolging; het verdeelend nu eens een gelijktijdigheid, dan weer een opeenvolging; zie de voorb. Bij het inlasschend nev. aaneensch. zinsverb., zie I bl. 39, wordt de eene zin door een woord of uitdrukking in den anderen weergegeven; ook daarbij vindt men allerlei verhoudingen. *Ik kon u niet helpen en dat wist ge. Ge gingt naar het station; ik zag u toen op de brug; ge stondt daar te praten*, enz. zie § 178.

4. In onderschikking omgezet, blijkt het verband. *Ge wist dat ik u niet helpen kon. Ik kon u niet helpen, hetgeen ge wist. Ik zag u op de brug, toen ge naar het station gingt*, enz. Vooral vindt men bijwoord. bijzinnen van omstandigheid, ingeleid door *terwijl, daar, behalve dat (ongerekend dat)*.

§ 177. *Vervolg.* 1. Het tegenstellend nev. zinsverband wordt verdeeld in: 1°. zuiver, 2°. plaatsvervangend, 3°. beperkend, 4°. scheidend tegenst. nev. zinsverb.; zie § 44.

2. Bij het zuiver teg. nev. zinsverb. is de inhoud van den eenen zin in een of meer opzichten de lijnrechte tegenstelling van den anderen; de spreker stelt beide voor als waar, als te gelijk bestaande. Het wordt óf niet uitgedrukt, óf door *maar, of daarentegen*. Zie I bl. 137. *Fan is altijd een aardige jongen, maar zijn broer is dikwijls vervelend*; zie de voorb. in § 44.

3. Het plaatsvervangend teg. nev. zinsverb. wordt wel bij het zuiver gerekend. De inhoud van den eenen zin komt in de voorstelling voor dien van den anderen in de plaats; de tegenstelling is die van bevestiging en ontkenning. Het verband

wordt óf niet uitgedrukt, óf door *maar*, *doch*, *integendeel*; zie I bl, 137. *Hij bedacht zich niet lang, maar snelde spoedig voorwaarts. Ik heb niets tegen uw neef; ik heb het (integendeel) altijd best met hem kunnen vinden.*

Opmerking. Het bijw. *neen* versterkt soms de ontkenning van den eersten zin; ook drukt het wel alleen de tegenstelling uit. *Hij was niet boos, neen; hij was bedroefd. Hij was niet boos; neen, hij was bedroefd. De overwinnaar plunderde en verwoestte de veroverde stad, wraak nemende over den geleden smaad . . . neen, spaarde en verschoonde haar.*

Een zuiver bijw. is *neen* niet. Het drukt wel de modaliteit, een ontkenning uit, maar staat buiten den zin en lijkt daardoor op een tusschenwerpsel. Evenzoo is het met het bevestigend *ja*; dit komt echter als voegw. voor; zie § 176 4.

4. Bij het beperkend teg. nev. zinsverb. bestaat de tegenstelling tusschen den inhoud van den tweeden zin en de gevolgtrekking uit den eersten. De spreker geeft ook hier in beide zinnen zijn meening te kennen; door *althans* en *ten minste* beperkt hij echter de stelligheid van zijn eerste uitspraak. Het verband wordt uitgedrukt door een voegw. of een bijw. voegw., zie I bl. 137. *Die man is hoogbejaard* (gevolgtrekking, dus stijf en stram, moeilijk ter been), *hij is echter nog kras. Hij verdient schatten; desalniettemin komt hij altijd te kort. Op het laatst poogde hij met inspanning van alle krachten het verzuimde in te halen, dan het was te laat. Mijn broer zal voor de zaak zorgen, hij heeft het althans gezegd.*

Opmerking. 1. Hetzelfde voegwoord drukt verschillende betrekkingen uit; men kan dus niet, op het voegw. afgaande, het zinsverband herkennen, maar moet beginnen met zich rekenschap te geven van de verhouding in de gedachten; b'v. bij *maar*. Ook *en* kan de beteekenis van *maar* hebben, soms drukt het dan tevens verbazing en afkeuring uit. *Hij is uitgegaan, en hij had gezegd, dat hij op me wachten zou.*

2. Bij *tenminste* of *althans* kan het verband niet door een toegev. bijzin weergegeven worden. De spreker staat geen borg voor den eersten zin, maar beroept zich op een grond, dien hij zelf door toevoeging van *althans* of *ten minste* verzwakt; de zin met *althans* of *ten minste* is dus een hoofdzin, die de modaliteit van den eersten zin uitdrukt.

5. Bij het scheidend teg. nev. zinsverband, ook wel uitsluitend genoemd, geeft de spreker te kennen, dat slechts één der beide mededeelingen overeenkomstig de werkelijkheid kan zijn; hij beslist niet welke, maar laat dat over. Het wordt uitgedrukt door een voegw.; zie I bl. 137. *Wij willen overwinnen*

of sterven. Gij zult het bezuren, hetzij vroeg of laat. We gaan een reisje langs den Rijn maken, of we gaan een paar weken en pension in Gelderland. Ik zou willen weten, of gij al dan (of) niet meegaat. Hij wist niet, of hij nog blijven zou, of (dan, dan wel) of hij zou heengaan.

Opmerking. 1. Hetzij wordt nooit tusschen twee hoofdzinnen gebruikt; wel tusschen twee zinsdeelen of nevenschikte bijzinnen, zie § 202. Ik kom hetzij morgen, hetzij overmorgen. Hetzij met, hetzij tegen uw zin, ik zal een einde aan de zaak maken. Hetzij het regent, hetzij de zon schijnt, hij gaat iederen dag wandelen.

2. *Of had vroeger ook den vorm ofte; nog in: niet ofte wel, ja ofte neen, nooit ofte nimmer.*

3. *Of dient tot verbinding van zinsdeelen; je moet kiezen of deelen, nu of nooit, er op of er onder, het moet buigen of barsten; van nevenschikte bijzinnen: Ik had de keus, of ja en amen te zeggen op al wat hij uitkraamde, of hem te ergeren met mijn tegenspreken; van nevenschikte hoofdzinnen: Het is dag of het is nacht. We gaan op reis of we blijven thuis.*

4. *Dan (dan wel) wordt gebruikt om de welluidendheid. Of hij blijven zou en of hij zou heengaan zijn voorwerpszinnen bij den hoofdzin: Hij wist niet; het verband tot den hoofdzin wordt uitgedrukt door de gramm. verbind. ond. voegw. of; het verband tusschen de bijzinnen door het scheid. teg. nev. voegw. of. De opeenhooping van of wordt voorkomen door 't gebruik van dan of dan wel. Ook vervangt men wel het tweede ond. of door dat; dan blijft het nev. of. Hij wist niet of hij blijven zou, of dat hij zou weggaan.*

5. Eigenaardig is het gebruik van het nev. of, a. aan het hoofd van een vragenden zin, in de beteekenis van *immers niet*; bij een ontkenn. vraag van *immers wel*. B.v.: *Doe zooals ik je zeg. Of weet gij het beter? — Of is niet dat blauw in zijn smetlooze pracht de trouw onzer vaders gewijd?* (= Dat blauw is immers die trouw gewijd). b. in uitdrukkingen als: *een el of vier, een gulden of tien, nog een slag of vijftig en we waren aan de boerderij* = ongeveer vier el, tien gulden, vijftig slagen. De uitdrukking is ontstaan uit *één el of twee*, e. d., waar werkelijk de tegenstelling gevoeld wordt, maar wat overging in 'n el of twee = tennaastebij twee.

6. Het tegenst. nev. zinsverband kan worden weergegeven door het toegev., door het beperk. ondersch., of door een bijzin van omstandigheid met *terwijl, daar, in plaats dat*.

§ 178. *Vervolg.* Het redengevend nevensch. zinsverband. 1. Hierbij vinden we dezelfde verhoudingen, die we reeds hebben waargenomen o. a. in §§ 27, 45, 165, 167. Opm. 5.

2. We onderscheiden, naar de plaatsing der zinnen, de volgende gevallen (**A.** beteekent 1ste zin, **B.** 2de zin):

I. 1°. **A.** noemt de gevolgtrekking, **B.** den grond. 't Verband wordt niet uitgedrukt, of door *want*, *immers*, *namelijk*, *toch*; zie I bl. 138. *De voorzitter kon niet ter vergadering komen; (want) hij was (immers, enz.) ziek. De man kan niet voor zich zelf zorgen; hij is (namelijk) blind.* Vergelijk § 165. **a.**

2°. **A.** grond, **B.** gevolgtrekking. 't Verband wordt niet uitgedrukt, óf door een bijw. voegw.; zie I bl. 138 **e.** *De drie-hoeken hebben de drie zijden gelijk; ze zijn (dus) gelijk en gelijkvormig. Dit werk is zeer boeiend; het wordt (dan ook) veel gelezen. De voorzitter was ziek; dus kon hij niet ter vergadering komen.* Vergelijk § 167.

II. 1°. **A.** gevolg, **B.** reden. 't Verband wordt niet uitgedrukt, óf door *want*, of *namelijk*. Zie I bl. 138. **b.** *Hij vestigde zich op een dorp; (want) hij hield (namelijk) niet van het stadsleven. De dokter ging niet uit, (want) hij was (namelijk) ongesteld.* Vergelijk § 165. **b.**

2°. **A.** reden. **B.** gevolg. 't Verband wordt óf niet uitgedrukt, óf door de voornw. bijwoorden *hierom*, *daarom*, *dientengevolge* of door de bijwoorden (bijw. voegw.) *dies*, *des*, *deswege*; zie I bl. 138. **d.**; het is inlasschend nevensch. B.v.: *Hij hield niet van het stadsleven; hij vestigde zich (daarom) in een dorp. Het was al laat; we besloten (deswege) om terug te keeren.* Vergelijk § 166. **i. b.**

III. 1°. **A.** gevolg, **B.** oorzaak. 't Verband wordt óf niet uitgedrukt, of door *want*, of *namelijk*, zie I bl. 138. *De voorzitter kon niet ter vergadering komen; (want) hij was (namelijk) ziek. Die man kan niet voor zich zelf zorgen; (want) hij is (namelijk) blind.* Vergelijk § 165. **2. c.**

2°. **A.** oorzaak, **B.** gevolg. 't Verband wordt óf niet uitgedrukt, óf door de voornw. bijwoorden *hierdoor*, *daardoor*, óf door de bijwoorden *dientengevolge*, *vandaar*, *vanhier*; het is dus inlasschend nevensch. *De voorzitter was ziek; hij kon (daardoor) niet ter vergadering komen. Die man is blind, hij kan dientengevolge niet voor zich zelf zorgen. Het is zondag; vandaar die stilte in de straten. De troepen waren in een open vlakte blootgesteld aan het vijandelijk vuur; vandaar zware verliezen.* Vergelijk § 166. **i. a.** Na *vanhier*, *vandaar* is de zin onvolledig.

IV. 1°. **A.** het doel, **B.** de handeling tot het doel. Het verband kan uitgedrukt worden door het voornw. bijw. *daar-*

toe, of door de bijwoord. uitdrukking *te dien einde*, dus inlassch. nevensch. B.v.: *Men wil de verbinding tusschen Rotterdam en Amsterdam verbeteren; daartoe zal een nieuwe spoorweg aangelegd worden. Hij wil gauw klaar zijn; daartoe werkt hij hard.* Zie § 167. IV. a.

3°. **A.** handeling tot het doel, **B.** doel. Het verband kan worden uitgedrukt door het voegw. *want*, of door het bijw. voegw. *namelijk*. B.v.: *Men zal een nieuwen spoorweg aanleggen tusschen A. en R.; men wil namelijk de verbinding tusschen beide plaatsen verbeteren. Hou het paard vast, (want) ik wil opstijgen.* Zie § 168.

Opmerking. 1. In het algemeen benoemt men de betrekking in al deze gevallen als redengevend; wil men nauwkeuriger zijn, dan bezigt men de termen: oorzaak-, gevolg-, grond-, gevolgtrekkingsuitdrukkend, redengevend in engeren zin, enz.

2. Wanneer de oorzaak, de reden, de grond of het doel in den tweeden zin staat, wordt het verband door dezelfde woorden uitgedrukt, door *want* en *namelijk*. Bij *immers* en *toch* voelt men meer een grond, doch ook *want* en *namelijk* maken vaak den indruk, dat een beroep op onze rede gedaan wordt. Het is goed, om zich van het verband rekenschap te geven, dat men het omzet in onderschikking.

§ 179. *Vervolg.* Het verklarend nev. zinsverband; zie § 46. Het kan worden uitgedrukt door: een dubbele punt, door een voegw., of een bijw. voegw. zie I bl. 138, en door de bijwoord. uitdrukkingen: *b.v.* (bijvoorbeeld), *i. e. w.* (in een woord), *m. a. w.* (met andere woorden), *d. w. z.* (dat wel zeggen), *d. i.* (dat is), *o. a.* (onder anderen). *Vondels Noah of Ondergang der eerste wereld. Er was iets in mijn neef, dat maakte dat ik niet met hem op mijn gemak was; iets lastigs, iets impertinents, in één woord iets volmaakt onaangenaams.*

Opmerking. 1. Het verklar. nev. *of* is hetzelfde woord als het scheid. teg. nev. *of*; het drukt echter een tegenstelling in den naam uit, niet in de zelfstandigheid. De verhouding gelijkt op die van de bijstelling in het ond. zinsverband. *We spreken over het substantief of zelfstandig naamwoord; over het substantief, het zelfstandig naamwoord.* Ook bij andere woorden dan zelfst. nw. komt ze voor. *Mag ik u feliciteeren, ofte wel gelukwenschen. De vijand wilde agressief d. i. aanvallend te werk gaan.*

2. Na *namelijk* en *te weten* volgt een volledige opsomming, een algeheele verklaring; de opnoeming van één kan echter voldoende zijn. *Eén is eeuwig, namelijk God. Er zijn verschillende zilveren standaard*

muntten, te weten: de rijksdaalder, de gulden en de halve gulden.
 Oorspronk. beduidt *te weten*: weet, gij moet weten.

3. Na *zooals* en *als* is de opsomming onvolledig. *Italië levert allerlei voortbrengselen*, als: *sinaasappelen, vijgen, schoorsteenvegers*, enz. Er was oorspronkelijk vergelijk. ondersch. zinsverband; *als*, *zooals* was: (zoo)als daar zijn.

4. Ook de uitdrukkingen, *i. e. w.*, *m. a. w.* e. d. zijn onvolledige zinnen, in de plaats staande voor: *als ik het in een woord, met andere woorden zeg*. Bij *d. w. z.* heeft men een ingelaschten hoofdzin, die behalve een verklaring, ook een beperking kan beteekenen. *Ge kunt gaan wandelen, d. w. z. als ge uw werk af hebt. Mijn broer komt ook, d. w. z. hij heeft het beloofd.* Ook *o. a.* is een ingel. hoofdzin. *Hij heeft tal van steden bezocht. o. a. (heeft hij bezocht) Napels, Rome.* In den 2den zin, samengetrokken met den 1sten, noemt men dan een paar voorbeelden.

§ 180. *Vervolg.* 1. Het vergelijkend nev. zinsverband wordt doorgaans niet afzonderlijk opgegeven, maar gerekend tot het aaneensch. of tot het tegenst. nev. zinsverband; b.v.: *De hemelen vertellen Gods eer en het uitspansel verkondigt Zijner handen werk. De lente is het eerste tijdperk des jaars, de jeugd het eerste tijdperk des levens. — De meester in zijn wijsheid gist, de leerling in zijn waan beslist. Ernstig is het leven, vroolijk is de kunst. De waan is kort, het berouw is lang.*

2. In vele gevallen is het de bedoeling alleen op een grootere of kleinere overeenkomst of tegenstelling te wijzen, zooals in bovenstaande voorbeelden; meestal echter wil men, door de vergelijking de mededeeling waarom het te doen is, toelichten, begrijpelijk maken. Ook dan loopen beide deelen wel parallel, maar het eene wordt toch om het andere geuit. Men zette de voorb. van § 174. 3. om in nevensch. zinsverband. Een ander voorb. vindt men nog in Huygens' punt dicht: *Hamer.*

Een kort woord, snel en fel gesproken, heeft meer kracht
 Dan een langh swaer bericht, dat slaepigh uytgeseght wordt:
 Een kleinen Hamer, snel gedreven, heeft meer macht,
 Dan een swaer yzer dat maer op den bout geleght werdt.

3. Het verband wordt óf niet uitgedrukt, óf door de bijwoorden: *zoo*, *alzo*, *aldus*, *eveneens*, *dienovereenkomstig*, *desgelijks*. — *In de natuur wisselen zonneschijn en regen; zoo gaat het ook in het leven (zoo = als in de natuur). Ziet, hoe ijverig de mieren arbeiden; gaat heen en doet desgelijks (= als de mieren doen). De voorzitter stelde voor tot stemming over te*

gaan; zoo (aldus, dienovereenkomstig) werd besloten. Men heeft hier dus inlassch. nev. zinsverband.

Opmerking. Achter zoo, aldus, enz. kan men een vergelijk. bijzin inlasschen, dien men vormt uit den voorafgaanden hoofdzin; daardoor wordt de beteekenis dezer woorden, die slechts aanduiden, nader omschreven. Hetzelfde geschiedt bij de bep. aank. vnv. *zulke, dergelijke, zoodanige*, enz.; tusschen de beide uitgedrukte zinnen echter bestaat vergelijk. nev. zinsverband. B.v.: *Hij verbergt zijn ware meening; een dergelijke houding* (als de zijne) *is ook de uwe.* — *Zijn oude buiten heette Trompenburg; zijn nieuwe noemde hij ook zoo* (aldus, nl. als het oude heette).

§ 181. *Onvolledige en samengetrokken zinnen.* Bij § 47 en 48 merken we nog op:

1. De ellips dient om zich kort en bondig, of met gevoel uit te drukken. *Den Weled. Heer N. N. te Urk. De tuin* (die achter het huis (gelegen is). *Die vlag moet van den toren neer* (gehaald worden). *Weg!* — *Brutus, ook gij?*

2. Onvolledig kan een zin zijn: 1°. als enkelv. zin. *Vrijheid, blijheid. Geduld!*

2°. in één van twee nevensch. zinnen: *Eén oogenblik nog . . . en het was te laat!*

3°. in ieder van twee nevensch. zinnen: *Aan het werk of de deur uit.*

4°. in den hoofdzin van een samengest. zin: *Geen Hollandsche boer, die niet van loeven en laveeren weet. Een schelm die het zegt.*

5°. in den bijzin van een samengest. zin: *Schoon nog jong, verbaasde hij vriend en vijand. Zoo mogelijk, kom ik morgen.*

6°. in den hoofdzin en in den bijzin: *Eind goed, al goed.*

7°. doordat de hoofdzin geheel ontbreekt: *Of hij er lust in hebben zou? Als hij eens niet kwam?*

8°. doordat een bijzin ontbreekt; b.v. in de zinnen met *alsof*, zie I bl. 205. 4°; met *zoowel als*, zie II bl. 50. 2; met *als*, *zoals*, zie II bl. 57. 3; en in constructies als: *'t Is mij goed als je komt. Het deed zeer, toen hij den tand uitstak*; zie II bl. 31.

3. Samentrekking van zinnen is in 't algemeen slechts geoorloofd: 1°. als de gelijkkluidende bestanddeelen, die slechts éénmaal uitgedrukt worden, denzelfden dienst, denzelfden vorm en dezelfde beteekenis hebben; bij het gezegde let men niet op verschil in persoon en getal;

2°. als de zinnen nevenschikkend verbonden zijn;

3°. als er door de samentrekking geen onduidelijkheid ontstaat.

Geoorloofd is dus de samentrekking in: *Pieter ging Koosje en ik Christientje afhalen. Ik liep te zingen en gij te fluiten. Gij zijt rijk, uw bloedverwanten arm.* Verkeerd is ze in: *Hierbij zend ik u het boek terug, dat ge mij geleend (hebt) en (dat mij) zeer geboeid heeft. De man, dien ik liefhad als mijn vriend en (wien) ik mijn geheel vertrouwen had geschonken, heeft me schandelijk bedrogen. De bedelaar sloeg bij den winkelier A. een ruit, en daarna den weg naar R. in. De afgevaardigde zal het gebeurde niet laken, maar de regeering (zal het laken, of: zal hij laken). Omdat de hemel betrokken was, heeft hij zijn paraplu meegenomen en een groote wandeling gedaan.*

Opmerking. 1. Een zin met veelvoudig zinsdeel, schoon doorgaans in verschillende zinnen op te lossen, beschouwt men als enkelvoudig, niet als saamgetrokken; zie § 32. 4. *Jan en Piet spelen* is een enkelz. zin, verschillend van *Jan speelt en Piet speelt*; evenzoo verschilt *Pieter en ik gingen Koosje en Christientje afhalen* van bovengenoemden zin. Niet te scheiden zijn b.v.: *Keulen en Aken zijn niet op één dag gebouwd. Toegeven en toegeven zijn twee.*

2. Ook al komen ze in verschillende beteekenis voor, worden de persoonsvormen van sommige werkw., b.v.: *zijn, worden, hebben*, dikwijls maar eens uitgedrukt. Strikt grammaticaal is dit niet, maar noch hinderlijk, noch onduidelijk. *Rome werd (hulpw.) door Romulus gesticht en (werd, koppelww.) allengs zeer machtig. Hij was (koppelww.) een groot geleerde en (was, hulpww.) daarom tot professor benoemd. Hij had (overgank. ww.) geld genoeg en (had hulpww.) zelf een huis gekocht.*

3. Soms wordt een bijzin met den hoofdzin samengetrokken. Verkeerd is dit b.v. in: *Geen zee zag ooit uw vlag, of heeft voor u gebeeft.* (Helmers' aanspraak tot De Ruyter), hetgeen letterlijk beteekent: *Geen enkele zee zag uw vlag, geen enkele zee heeft voor u gebeeft*, dus juist het tegenovergestelde van wat H. bedoelde: Er is geen zee die uw vlag gezien heeft, zonder dat ze voor u beeftde (*of ze heeft voor u gebeeft*). Ook in het dagelijksch leven hoort men echter wel: *Hij komt nooit, of brengt wat voor de kinderen mee.*

De vergelijkende bijzinnen staan dicht bij den hoofdzin, zijn haast zijns gelijken; men noemt ze doorgaans onvolledig; ze worden echter uit den hoofdzin volledig gemaakt, waarom men ook van samentrekking zou kunnen spreken. *Hij is even groot, grooter als (dan) ik groot ben.* Bij De Genestet leest men: *Uw starrenhemel, hij trekt mijn oog (omhoog), als 't woord des Heilgen mijn hart omhoog (trekt).*

§ 182. *Beknopte zinnen.* Zie § 49.

1. In een beknopten zin staat doorgaans geen onderwerp. Bij uitbreiding tot een zin, moet dit dus ingelascht en de infinitief of het tegenw. deelw. in een persoonsvorm veranderd worden; t. a. p. Opm. 3.

2. Het onderwerp van den bekn. zin is meestal hetzelfde

als dat van den hoofdzin. Als er geen dubbelzinnigheid kan ontstaan, kan de bekn. zin ook een ander onderwerp hebben; zie de voorb. I bl. 42. 5. *Hij schrijft ons spoedig over te komen* kan beteekenen: *dat hij spoedig overkomt*, maar ook: *dat wij spoedig moeten over komen*. — *Ik verzoek den voorzitter dadelijk iets te zeggen*, beteekent volgens het gewone gebruik: *dat de voorzitter dadelijk iets zegge*, maar wordt soms minder juist, bedoeld als: *dat ik dadelijk iets moge zeggen*.

3. Soms is in den bekn. zin het onderwerp uitgedrukt; de stijl wordt daardoor dikwijls gewrongen. *De bank ging failliet, hebbende de Directeur niet alleen zijn eigen, maar ook het maatschappelijk kapitaal door speculaties verloren. De druiven worden hier niet rijp, voldoende zonnehitte ontbrekende. Slechts tien man werden gered, weigerende de overigen het schip te verlaten. Een paar uitdrukkingen kwamen algemeen in zwang. Niets meer aan de orde zijnde, sloot de voorzitter de vergadering. Het kantoor gesloten zijnde, vervoegde men zich aan het woonhuis.*

Opmerking. Een bekn. zin kan soms op verschillende wijzen volledig gemaakt worden. *Hij liep me voorbij zonder te groeten* = *zonder dat, of terwijl hij niet groette. Al doende leert men* = *terwijl, en doordat men doet.* — *Ge zult nog eens een ongeluk krijgen, met zoo woest te springen* = *wanneer, en doordat ge zoo woest springt.* — *De veldheer beschikkende over een voldoende troepenmacht, = die over, of: daar hij over een voldoende macht beschikte, besloot tot den aanval over te gaan.*

VIJDE BOEK.

DE VORMING DER WOORDEN.

§ 183. I. De woordvorming of woordafleiding (etymologie) leert, hoe de bestaande woorden gevormd zijn, en hoe nieuwe gevormd worden.

2. Naar de wijze van vorming onderscheidt men (zie § 8):

1°. stamwoorden; 2°. afgeleide woorden:

a. middellijke afleidingen;

b. rechtstreeksche afleidingen;

3°. samengestelde woorden:

a. eigenlijke samenstellingen;

b. samenkoppelingen.

Tusschen 1°. en 2°. staan de middelwoorden: tusschen 2°. en 3°. de samenstellingen door afleiding.

Bovendien spreekt men nog van possessieve samenst. en van kennelijke en verholen afeid. of samenst.

3. Stamwoorden, zie I bl. 6, dragen geen kenmerken, die bewijzen of doen vermoeden, dat ze van andere woorden gevormd zijn. Ze komen als woorden voor ook reeds in de oudere perioden der taal. Voorbeelden zijn de meeste sterke werkwoorden en vele eenlettergrepige woorden: *land, vol, een, twee, ik, voor*, enz.

4. Middellijke afleidingen bestaan, zie I bl. 6, uit het grondwoord en uit een voor- of achtervoegsel. Dat een nieuw woord ontstaat, blijkt b.v. bij vergelijking van *goed, goedig, goedigheid, goedheid; mensch, onmensch, menschedom, menscheid, menschetijk, onmenschetijk, menschetijkheid; dom, aartsdom, aardig, onaardig*.

5. Bij de rechtstreeksche afleidingen, zie I bl. 6, gaat een woord van de eene soort in de andere over en krijgt een nieuwe beteekenis; vergelijk de werkwoord. stam *loop*, het bijwoord *waarom*, de infinitief *wandelen*, het verled. deelw. *gehakt*, en de zelfst. nw.: *de loop, het waarom* (= de reden), *het wandelen, het gehakt*; de voorzetselbepaling *bij de hand* en het bijv. nw. *bijdehand*; het bijw. *toen* en het voegw. *toen*.

6. Eigenlijke samenstellingen bestaan uit de vereeniging van twee woorden tot een nieuw woord met een eigen beteekenis. Schrijft men de deelen los, dan staat er één woord bij zonder zin, of de beteekenis der uitdrukking verandert. Vergelijk: *Ik heb een blóempot, een blóem pót; Ik ga naar het ráádhuis, het ráád hús. Hij neemt een préékbeurt waar, een préék beúrt. — Een grootvorst, een groot vorst; laagland, laag land; lichtblauw, licht blauw; zoutevisch, zoute visch; den hond loslaten; den hond lós látén; hij is wel een zeergeléérd, maar geen zéér geléérd man*. Men lette op het verschil in klemtoon en in snelheid van uitspraak.

7. Samenkoppelingen zijn verbindingen van twee of meer woorden, die men aaneenschrijft, omdat ze gewoonlijk samen voorkomen. Los geschreven verandert de beteekenis niet of nagenoeg niet; vandaar dat dezelfde woorden op beide manieren voorkomen; *aaneenschrijven, achternaloopen; gevangen-*

nemen; rechtshouden; ademhalen; gadeslaan; een keizersdochter; een Godewelgevallig leven; prijsenswaardig; desbewust; (ook: aaneen schrijven, enz. Vergelijk: te leur stellen, voet bij stuk houden, kond doen, diets maken, ter aarde bestellen).

8. Samenstellingen door afleiding bestaan uit woorden, die pas door de aanhechting van een achtervoegsel tot één woord worden; ze zijn niet als de gewone afleidingen te verdeelen in een grondwoord + een achtervoegsel (als b.v. *schoolmeester + achtig*), of gelijk de samenstellingen in twee leden (als b.v. *edel + achtbaar; brood + noodig*), maar als men het achtervoegsel bij deze vormingen afscheidt, houdt men twee of meer losse woorden over. *Viervoetig* b.v. is niet gelijk aan *vier + voetig*, noch aan *viervoet + ig* (dit zou zijn *een viervoet* d. i. een paard hebbende), maar aan *vier + voet* (= *voete = voeten*) + *ig* (= hebbende). Vergelijk: *rondborstig; voor-den-gek-houderij, op-de-vingers-kijkerig*; de versjes van Van Alphen hebben iets *de-naarstigheid-die-kinderdcugd-achtigs*. Met een voorvoegsel zijn ze zeldzaam; een voorbeeld is: *verdonkeremansen*; (schoenen) *verhalvezolen; ge-hoogheoed, ge-glacé-handschoend*.

9. Over de possessieve samenstellingen, zie I bl. 168 en § 187, 2.

10. Kennelijk heet een afleiding of een samenstelling, als de vorming ook voor den leek duidelijk is; *teckenaar, belooopen, werkman, opspringen*.

Verholen is een afleiding of een samenstelling, als de vorming niet door den leek kan herkend worden; b.v. *dik* (van *dijgen*), *wafel* (van *weven*), *droesem* (van *druisen* = vallen); — *koomenij* (= koopmannij, zie I bl. 78), *wingerd* (I bl. 51), *goedertieren* (zie I bl. 174), *bijkans* (bij + kant + s), *leidsel* (sel = zeel = touw), *jonker* (= jonkheer), *winkel* (= winkel-huis, hoekhuis).

11. De middelwoorden, (als: *besem, reuzel, dartel* e. d.) vallen buiten onze beschouwing; slechts op een enkel zal, zoo noodig, de aandacht gevestigd worden. Wordt de vorming gevonden, dan blijken het doorgaans afleidingen te zijn; *gemelijk* b.v. heeft tot grondwoord *game* = scherts, spel, kuur ('t Engelsche *game*). Het kunnen echter ook stamwoorden of verholen samenstellingen zijn; b.v. *twintig*, zie § 194.

Opmerking. 1. Bij de woordvorming heeft men allereerst zich reenschap te geven van de wijze waarop de bestaande woordvoorraad is gevormd. Het is een terrein vol voetangels en klemmen; zeker, van tal van woorden herkent ook de leek de vorming, maar er zijn vele moeilijkheden, die slechts de historische taalkunde uit den weg kan ruimen:

1°. Vele woorden die op den klank af verwant, ja geheel dezelfde schijnen, hebben volgens de taalhistorie niets met elkaar te maken, hun oudere vormen onderscheiden zich duidelijk. Dat is o. a. het geval met *lid* (van een vinger) en *lid* (deksel), zie I bl. 75; met *sonde* en *sondvloed* (volkstymologie voor *zin* vloed = groote vloed); met *vrucht* = fruit, en *Godsvrucht* = vrees; met *borst* = lichaamsdeel en *borst* = knaap; met *ijs* en *ijselijk*, met *of* nev., en *of* ond. voegw.

2°. Er zijn woorden die op 't oog en 't oor af, niets met elkaar gemeen hebben, en die voor den taalkundige toch blijken verwant te zijn; zoo de achtervoegsels *achtig* en *haftig*, en de woorden: *sein* en *zegen*, *beul* en *bode*, *framboos* en *braambes*, *borst*(knaap) en *beurs*; *Dirk*, *Duitsch*, *duidelijk*; *klucht* en *klieven*, *klerk* en *clericus*, *voogd* en *advocaat*, *wrak* en *wreken*, *nuchter* en *ochtend*, *naarstig* en *ernstig*, enz.

3°. De verholten afleidingen en samenstellingen, uit den aard der zaak.

4°. De stamwoorden zijn moeilijk te onderscheiden van de rechtstreeksche, soms ook van de middellijke afleidingen. Men noemt licht (zie 3) de sterke werkw. *fluiten*, *schrijven*, de woorden *vorst*, *kind*, *last*, *twist*, *week*, enz., stamwoorden, terwijl de historische taal ze afleidingen heet. De herkenning wordt bovendien nog bemoeilijkt, als het voor- of achtervoegsel is afgesleten, zooals bij *maat*, *buur*, zie I bl. 75), *spraak* (sprake), *wraak* (wrake), of doordat een thans verouderd achtervoegsel voorkomt, b.v. m: *stam* (van staan), *helm* (van helen); of doordat er een klankwijziging heeft plaats gehad en de beteekenis ook ging afwijken, zooals bij *malen-mul-mol*; *dijgen-dik*; *tijgen-teug-tucht*; *smelten-smout*; *zweren-zwaar*.

2. Ook de taalhistoricus kan niet alles verklaren; van menig woord is de geschiedenis nog onbekend, doch van zeer vele, door vergelijking met oudere en verwante talen, de afkomst vastgesteld. De eenvoudigste vormen, waartoe men de woorden terugbrengt, heeten *wortels*; daarvan werden, door wijziging of aanhechting van letterklanken, de stammen gevormd, die, nadat ze nogmaals, ter uitdrukking van hun bijzondere functie, vormverandering (buiging) hadden ondergaan, als woorden in den zin dienst deden; zoo is b.v. de wortel *grō*, met de algemeene beteekenis van *groen zijn*, terug te vinden in het ww. *groeien*, het zelfstandig nw. *gras* en het bijvoeglijk nw. *groen*. Voor den leek is de kennis der wortels onmogelijk en nutteloos; immers ze vallen nog verder buiten zijn bereik dan de stamwoorden. Op de vraag, welk verband er is tusschen den klank en de beteekenis van een woord (bij het ontstaan, tusschen den wortelklank en zijn beteekenis) geeft de taalhistorie nog geen antwoord. Schoon er nog verschillende woorden

2.9.
doorhebben.

door verklaard worden, kennen de geleerden aan de klanknabootsing thans minder invloed op de vorming der taal toe dan vroeger.

3. In de tweede plaats leert de woordvorming, hoe thans nieuwe woorden gevormd worden. Dit geschiedt meestal, als bij de geërfde woorden, door afleiding en samenstelling, van het bestaande materiëel. In de nieuwere letterkunde vindt men voorbeelden te over; veel mooie, typische, maar ook dwaze, of onverstanebare woorden: het *beweeg* (bewegen), het *verlang* (verlangen), het *gefrom* (gefrommel), de *vertandering* der spijzen, *lichtgedaver*, *lichtgedooi*, *lichternis*, *schemerfluisteringen*, *bloeseming*, het moede paard kwam *aanvierkantelen*, *voet-bij-stuk-houders*; *starstarende*, *zeediepe* oogen; *vermooien*; een onschuldig *van-den-prins-geen-kwaad-wetend* gezicht; *strande-straktouwen*, (N. B. strakke touwen op het strand); zij . . . als een *fraale*, *staale*, *stilhandgeaaid*, *wonderlinge* bloem, een *bloem-bloem*. Ook nieuwe klanknabootsingen: *klitsklatsende*, of *hotschotsendekarende* golven, *flif-flapjes* van licht. Soms zelfs geheel nieuw geschapen woorden; de geleerde Van Helmont, † 1644, verving reeds het vroeger gebruikelijke *damp* (verg. *dampkring*) door het, misschien in navolging van het Grieksche woord *chaos*, zelfgesmede *gas*; onze tijd bracht ons de *fiets*.

4. Men verwarre niet *stamwoord* = oorspronkelijk woord, en *woordstam* = het deel dat er overblijft, als men een woord van zijn buigingsuitgangen ontdoet. De deflexie is oorzaak, dat vele woordstammen als woord in gebruik zijn; het kunnen dan tevens stamwoorden zijn, als *man*, *land*, *steen*, *groot*, *oud*; maar: *vergroot*, *ondersteun*, *landman*, *aloud* zijn wel woordstammen (van *vergrootten*, enz.), doch geen stamwoorden.

5. Het onderscheid tusschen een middellijke afleiding en een samenstelling is minder groot, dan oppervlakkig schijnt. De voor- en achtervoegsels waren oorspronkelijk woorden; wat nu afleidingen zijn, waren dus samenstellingen. Bij de zoogenoemde zelfstandige achtervoegsels (*aard*, *achtig*, *haar*, *zaam*, e. d.) voelt men nog een eigen beteekenis; niet bij de andere als: *te*, *ing*, *ij*, *st*, *el*, *en*, enz.

6. Men kan nog waarnemen, hoe een woord, door het herhaald gebruik in samenstelling, zijn beteekenis langzamerhand verliest, en tot voor- of achtervoegsl wordt. Zoo bij de meeste bijvoegl. nw. op *rijk* of *vol*: *schaduw*, *lommer*, *zin*, *waterrijk*; *zorg*, *moeite*, *liefdevol*. In (*luisterrijk* hoort men de *ij* vaak al toonloos uitspreken). Zoo bij de zelfst. nw. op *tuig*, *goed* en *boer*; *rij*, *visch*, *speel*, *werk*, *schrijf-tuig*; *speel*, *poets*, *schuurgoed*; *vee*, *graan*, *boter*, *visch*, *turf*, zelfs *petroleumboer*. Het woord *dood* beteekent in menige verbinding *zeer*; *doodstil*, — *goed*, — *eerlijk*, en wordt zoo een voorvoegsel met versterkende kracht.

7. Wanneer de beteekenis der samenstellende deelen niet meer bewust wordt, het eerste lid niet meer gevoeld wordt als bepaling, maar het geheele woord één naam is voor één enkele voorstelling, dan maakt het woord niet meer den indruk van een samenstelling en verspringt vaak de klemtoon naar het tweede lid: *St.-Niklaás*, *Sin-terklaás*, *jongheéer*, *stadhuís*, *de Koepoort*, *groenezéep*.

§ 184. *De vorming van het zelfstandig naamwoord.* Er zijn:
I Stamwoorden: *man, steen, tuin, as, ploeg, enz.*

Opmerking. Ieder eenlettergrepig woord, waarvan het grondwoord niet is aan te wijzen, noemt men stamwoord. Voor den leek schijnen ook *schuld, kind, list, gist*, e. d. stamwoorden.

II. Afgeleide woorden; A. rechtstreeksche afleidingen:
 1°. van stammen van werkw.: *bint, band, bond; worp, krimp, dwang, vraat, blijk, knip, kneep, rit, snit, boog, drop, luik, graf, enz.*
 2°. door overgang van een andere woordsoort tot substantief, *dwaas, vrek; een heilige, doode, gulden; het schoone, goede, euvel, wit; het mijn en het dijn; het ik; meerderen en minderen; een drie, veel vijven en zessen; het wandelen; Heiland, vijand; vriend, de levende, de stervende, een gegeven; het gehakt, een geleerde, gezworene, verloofde; het hoe, het voor en het tegen; het ja.* Een geheele zin werd zelfst. nw. b.v. in: het *kruidje-roer-mij-niet*; het *ken-u-selven*; een *loop-in-'t-lijtje*.

Opmerking. 1. Het aantal rechtstr. afleidingen van werkw. stammen is zeer groot; bij sommige vindt men een ouderen klinker bewaard, als in *balg* (belgen), *zwang, hol* (helen), *wrok*; bij andere is inwendige verandering waar te nemen, b.v. bij: *smout* (voor *smalt* van *smelten*), *mol* en *mul* (van *malen*), *teug* (voor *toog* van *tijgen*); *rit* (van *rijden*), enz. Zie § 143 en vlgg.

2. Het zijn alle stammen van sterke ww. Bij vele woorden waar een *e* is afgesleten, heeft men slechts schijnbaar rechtstr. afleidingen: *spraak, sprook, spreuk, keus, enz.*

3. Bij zwakke werkw. vindt men doorgaans geen rechtstr. afleidingen; die zijn zelve afgeleid, b.v. *huizen, grazen*, van *huis, gras*. Enkele werkingsnamen echter, als: *duur, duw, haal, hak*, zijn gevormd van het ww.

4. De bijvoegl. nw. en de deelwoorden gaan meestal in verbogen vorm over tot de zelfst. nw.; uitzonderingen zijn: *vrek, zot, gek, dwaas; het kwaad, gehakt; Heiland, vijand, vriend*; zie I bl 225. Vergelijk de Fransche woorden: *fabrikant, remplaçant, protestant, enz.* Over *bediende* schijnbaar een verl. deelw. zie t. a. p.; vergelijk *bedienaar*.

§ 185. *Vervolg.* II B. middellijke afleidingen; I door voorvoegsels. **1. aarts** = eerste; — *bisschop*. **2. ant** = tegen; — *woord*. **3. af** = niet; — *grond*. **4. et.** = weder; — *groen*. **5. ge** = samen, vormt: **a.** verzameln. — *broeders, — boomte, — volg*; **b.** werkingsn. — *loop, — schreeuw*; **c.** nam. v. voortbrengs.: — *bak, — bouw*. **6. on** = niet; — *geloof, — deugd*; of = slecht:

—*mensch*, —*weer*. 7. **wan** = niet; —*hoop*, —*gunst*; of = slecht; —*geloof*, —*klank*. 8. **oor** = uit; —*sprong*, —*zaak*.

Opmerking. 1. *Aarts* is van vreemden oorsprong; vergelijk: *patriarch* en *aartsvader*; *archiangelus*—*aartsengel*; *archi-episcopus*—*aartsbisschop*. Nederlandsche woorden met *aarts* hebben een ongunstige beteekenis; —*deugniet*, —*luijaard*, —*poëet*.

2. Met *ant* bestaat maar één woord; gelijk *tegen* in *tegenhanger*, *tegenzang*, drukt het geen strijd, geen tegenkanting uit; dit doet het vreemde *anti* (*anti-critiek*, —*liberaal*, —*pathie*); maar een volledigmaking; een *anti-woord* zou tegenspraak zijn.

3. *af* komt maar in drie woorden voor als voorvoegsel; *afgrond* = diepte zonder grond; *afgod* = geen, dus valsche god; *afgunst* = nijd. — De woorden *afslak* en *afweg* = zijweg, zijn samenstellingen met het bijw. *af*. De overige woorden die met *af* beginnen, zijn rechtstr. of middell. afleidingen van met het bijw. *af* samengest. werkw. *afloop*, *afval*, *afvoer*; *aflaat*, *afzet*, *aftocht*; *afbraak*, *afvaart*, *afsprak*, enz.

4. Ook *etwei* komt voor; *etmaal* = (regelmatig) wederkeerende tijd.

5. Bij vele verzamelingen staat het achtervoegsel *te*; *ge* echter drukt de verzameling uit: *gespuis*, *gezin*, *gedierte*, *geboefte*, enz. *Maat* en *buur*, zie I bl. 75, zijn verholene afleidingen, evenals *gemaal*, (*maal* was o. a. openlijke echtverbintenis, *gemaal* oorspronk. gemeenschlchtig); *gezel* (*zel* = zaal, woning; *gezel* dus = samenwoner); *gezin* (van *gezinne*, voor *gezinde*; *sind*, vergelijk *zenden*, was *reis*; *gezin* dus = die samen reizen, gevolg, hofstoot; thans de gezamenlijke personen die bij iemand inwonen, in 't bijzonder vrouw en kinderen).

De werkingsnamen met *ge* beteekenen een langdurige, herhaalde, dikwijls ook onaangename werking; *gezeur*, *gebedel*, *gevraag*. Bij *gehoor*, *gevoel*, *geduld*, *geweld* heeft *ge* alleen versterkende kracht; deze woorden beteekenen de werking zelve, of het vermogen om die te verrichten; sommige woorden komen ook in andere beteekenissen voor; b. v.: *gemaal*, *geslacht*, *gehoor*, *gevolg*, *gebraad*, *gebroed*, enz.

Men trachte de zelfst. nw. door *ge* gevormd, te onderscheiden van rechtstr. afleidingen van werkwoorden met *ge*, zooals: *gebied*, *gebod*, *gebrek*, *gebaar*, *gelaat*, *gebruik*, *geloof*, van *gebieden*, enz.

6. In *oorsprong*, *oorzaak* voelt men nog duidelijk de beteekenis van *oor*; ook in *oorkonde*, een stuk, dat als bewijs dient, waaruit men *konde*, kennis, put; *oorlof* = verlof om uit of heen te gaan, vroeger ook *afscheid* (zie het oude Wilhelmus); *oordeel* = wat men (na onderzoek en overweging als zijn meening) uitdeelt; *oorbaar* = nut, letterlijk opbrengst, wat iets *uithrengt*, uit- of oplevert (*ten oorbaar van*); van *oorlog* geven de geleerden nog zeer uiteenloopende verklaringen. *Oorlam*, aan het Maleisch ontleend (*orang lama datang*), beteekende oorspronkelijk *ervaren mensch* (nog in 't Kaapschhollandsch), oudgast, bevaren matroos; nu overdrachtelijk: rantsoen jenever, borrel.

7. Met *ant*, *af*, *et*, *oor*, worden geen nieuwe woorden meer

gevormd, met *wan* zelden. Voor type vond ik het neologisme *oorbeeld*, daarnaast staan *oor-of oermensch*, *oergermaan*, *oerwoud*, *oertekst* voor eerste, oorspronkelijke mensch, enz.

§ 186. *Vervolg.* **B.** middellijke afleidingen, II. door achtervoegsels, voor de vorming van:

1. Mannelijke persoons- en diernamen.

1. **aar**, **enaar**; van werkw.: *bedel*-, *moord*-; zelfst. nw.: *Leiden*—, *Gent*—, *geweld*—.

2. **er**; van werkw.: *loop*—; zelfst. nw.: *Holland*—; bijv. nw.: *vrijwillig*—, *misdadig*—.

3. **ier**, **enier**; van zelfst. nw.: *tuin*—, *valk*—, *Arab*—.

4. **aard**; van zelfst. nw.: *Spanj*—, *Leli*—; bijv. nw.: *lui*—, *grijs*—; werkw.: *grijns*—, *veins*—.

5. **erd**; *slimm*—, *dikk*—, *bluff*—.

6. **rik**, **erik**; *Hend*—, *Died*—, *gans*—.

7. **ik**, **erik**; *vuil*—, *vics*—, *bott*—.

8. **ist**; *bloem*—, *drog*—, *Calvin*—.

9. **aan**, **iaan**; *Indi*—, *Thorbeck*—.

Nog komen voor o. a.

10. **iet**; *Fezu*—, *Israël*—, *Amelek*—.

11. **iek**; *Kathol*—, *heret*—.

12. **aat**; *Azi*—, *Prazi*—.

13. **ees**; *Chin*—, *Portug*—.

14. **oot**; *Kandi*—, *Cypri*—.

16. **ijn**; *waard*—, *praktiz*—, *Filist*—.

Opmerking. 1. *Er* is het toonlooze *aar*; dit laatste komt alleen achter toonlooze lettergrepen, behalve in: *zond*—, *dien*—, *leer*—, *minn*—, *overwinn*—.

2. Diernamen op *er* of *aar* zijn er niet veel; *kater*, *doffer* (van *duif*); *lepelaar*, *ramm*—, *duikel*—.

3. Door invloed van woorden op *en* ontstond *enaar*; in navolging van *leugen*—, *teeken*—, *reden*— (zie I bl. 144), vormde men *schuld*—, *kunst*—, *bult*—, *geweldenaar*, *weduw(e)enaar*, e. d. *Moordenaar*, naast *moorder* (*vader*—, *konings*—) staat voor *moorderaar*, gelijk *toovenaar* voor *tooveraar*. *Martelaar* is in de beteekenis van „hij die martelt” een afleiding van het ww. *martelen*; b.v. een *dierenmartelaar*. Gewoonlijk heeft het woord passieve beteekenis, n.l. die van „degene die voor zijn overtuiging lijdt; dan is het een vervorming van het Grieksche *martyros* = (bloed)getuige. Dit woord werd *marterer*, *marteler*, *martelaar*; van dit laatste kwam men tot het ww. *martelen*.

4. Achter r, n of l wordt bij er dikwijls een d als welluidendheids-letter ingelascht; zie I bl. 76 5. Zoo *hoorder*, *diender*, *mulder*. In volkstaal, zie I bl. 77, ook *tuinder*, *ophaalder*, *vilder*, enz. Men heeft echter ook o. a. *vertooncr*, *bewoner*, *ziener*.

5. Sommige plaatsnamen ondergaan zelf verandering. *Harlingen*—*Harlinger*; in plaats van *Parijzer* zegt men *Parijzenaar*.

6. *ier* is eigenlijk een vreemd achtervoegsel; vergelijk: *barbier*, *officier*, *palfrenier*; *enier* ontstond op dezelfde wijze als *enaar*; *valk* b.v. was *valken*, daarnaar vormde men b.v. *kruid*—, *hov*—. In sommige volksnamen hoort men *ier* voor *er*; vergelijk: *Arabier* (van *Arabie*), *Batavier* (ook *Bataaf*), *Indiër*, *Assyriër*, *Armeniër*, *Ariër*, enz. Het vrouw. *kamenier* staat voor *cameriere*.

7. *aard*, als achtervoegsel, beteekent: sterk, in hooge mate. De van bijv. nw. afgeleide woorden hebben alle een ongunstige beteekenis, behalve *grijsaard* (vroeger toch ook = grijskop, oude paai). *Veinzaard* en *grijnzaard* ontstonden uit *veinzer*, *grijnzer* (vandaar de z); om een sterke minachting uit te drukken voegde men er een d aan toe (zie I 75. 3), en *veinzerd*, *grijnzerd* werden daarna tot *veinzaard*, *grijnzaard*. Evenzoo ontstond uit *Spanjer(d)*, *Spanjaard*; ook *Spanjool* had een minachtende beteekenis; vergelijk nog: *Savoyer*—*Savoyaard*, en de partijnamen *Leliaard*, *Klauwaard*.

In enkele voornamen komt *hard* (*aard*) voor in gunstige beteekenis. *Gerard* (zie I bl. 82, 3. 2°). *Evert*, *Everhard* van *ever*, wildzwijn; *Bernard* (Berenhard), *Wolferd*, enz.

Men zegge dus nooit: *luijaard*, *gierigaard* beteekent iemand, die een luien, gierigen aard heeft, maar: iemand, die *hard* (= zeer) lui, gierig is.

8. Ook *erd* drukt dus minachting uit, of medelijden; *er* wordt in de volkstaal vaak verlengd tot *erd*; *zoo'n stakkerd*, *stinker*, *knocierd*.

9. Met *rik* = rijk, machtig, hebben we slechts enkele eigennamen; *hend* = heem (zie I bl. 78. gedeeltelijke assimilatie), *died* = volk; *Hendrik*, *Diederik*, *Frederik* beteekenen dus: heer, machtig in het heem, het volk, den vrede. *Genzerik* of *ganzerik* = mannetjesgans.

De woorden op ik en het dáárnaast staande *rik* of *erik* hebben alle een ongunstige beteekenis; het grondwoord is doorgaans een bijv. nw.: *slimmerik*, *stommerik*. — *Monnik* en *kanunnik* zijn vreemde woorden, slechts schijnbaar op *ik* gevormd.

10. *ist* komt voor bij enkele Nederlandsche, doch vooral bij vreemde woorden: *klokken*—, *orgel*—, *fluit*—; *hobo*—, *organ*—, *machin*—, *real*—. Het vormt evenals: *aan*, *iaan*, *iet*, *ijn*, ook partijnamen: *Darwinist*, *Gomarist*, *Lutheraan*, *Arminiaan*, *Mennoniet*, *Libertijn*, *Jacobijn*; de laatste vormen ook namen van bewoners van een plaats of streek. *Napolitaan*, *Venetiaan*, *Sybariet*, *Florentijn*, *Levantijn*. Het zijn alle bastaardachtervoegsels, zie § 225; in vreemde woorden vindt men er meer nog: *lector*, *cargadoor* (echter: *stuwadoor* van stuwen), *friseur*, *Heraclied*, *Madrilcen*, *lyricus*, *dramaturg*, *mandataris*, enz. enz.

2. Vrouwelijke persoons- en diernamen.

1. **ster**; van werkw.: *schrijf*—, van zelfst. nw.: *babbelaar*—, *herbergier*—. 2. **in**: *koning*—, *leeuw*—. 3. **es, esse**; *zanger*—, *zondar*—, *profet*—, *doctor*—. 4. **ei, egge**; *klappei*, *labbei*, *dievegge*. 5. **sche**: *schipper*—, *meester*—, *Leid*—. 6. **e**: *echtgenoot*—, *wesz*—, *kweckeling*—.

Opmerking. 1. **Ster** en **in** worden het meest gebruikt; **ster** komt achter den werkw. stam in de plaats van **er**, of achter een mansnaam op *aar* of *ier*. Welk van de achtervoegsels men moet bezigen, zegt het taalgevoel; soms zijn twee vormen in gebruik, *bedelaarster*, *bedelares*. Verschil is er tusschen een *zangeres*, eene die den zang als kunst beoefent, en een *zangster*, iedere vrouw die zingt, of (kermis)liedjes zangster, of zanggodin, muze. De vormen op *esse* zijn deftig: *baronesse*. *Bodin* en *bodes* komen alleen in hoogere taal voor, evenzoo *godes*, naast het gewone *godin*.

2. *Dievegge* is eigenlijk *dièvege*; vergelijk: *labbei* en *klappei* van *labben* en *klappen* = babbelen; zie I bl. 70.

3. Namen van bewoonsters van een streek of plaats, hebben doorgaans denzelfden vorm als de bijvoegl. nw.; *Amsterdamsche*, *Leidsche*, *Pruisische*, *Saksische*; soms komt *sche* achter den mann. persoonsnaam: *Napolitaansche*. Men lette op: *Friezin*, *Russin*, e. d. Minder algemeen zijn *schippersche*, *molenaarsche* e. d.

4. Naast *abt* staat *abdis(se)*, naast *secretaris* e. d. *secretares(se)*.

5. **e** wordt bij gemeenslachtige persoonsnamen gebruikt; zie I bl. 167.

3. Gemeenslachtige persoons- en diernamen.

ing, ling, eling, 1°. van zelfst. nw.: *Karol*—, *hemel*—, *klooster*—, *dorp*—. 2°. van bijvoegl. nw.: *vreemd*—, *liev*—, *woest*—. 3°. van een voornw. *niet*—. 4°. van telw. *twee*—, *drie*—, *een*—; *cerst*—, *enkel*—. 5°. van werkw.; met actieve beteekenis: *zuig*—, *zwerf*—, *smeek*—; met passieve beteekenis: *leerl*—, *bann*—, *vond*—. 6°. van bijw.: *zonder*—.

Diernamen zijn: *har*—, *bokk*—, *bunz*—, *hokk*—, *giet*—, *grond*—.

Opmerking. 1. Bij 1°. vindt men de namen van de afstammelingen van een persoon: *Capet*—, *Merov*—, *Heker*—, en vooral van de bewoners van een streek of plaats: *Westfal*—, *Vlam*—, *stede*—. Een paar woorden drukken een minachting uit: *ellendeling* (vroeger ook = ellendige); *nieteling* = nietswaardige, onbeteekenend mensch; *aterling* = ontaarde; van *ater* = *etter* = vergift; *etterling* = jonge hond uit 't eerste nest, volgens het volksgeloof vergiftig).

2. *Jongeling* en *ouderling*, in 't Vlaamsch nog gemeenslachtig, beteekenen daar dus een jong of een ouder mensch van iedere sekse. In 't Noordnederl. is *jongeling* = jongmensch, en *ouderling* = bestuurder van een protestansche gemeente.

3. Een *cenling* is een origineel, eigenaardig wezen, zooals men geen tweede vindt; een *enkeling* is een individu, ieder op zich zelfstaand wezen.

4. *Sterveling* beteekent niet ieder sterfelijk wezen, maar *mensch*.

5. Ook op *ist*, *ant*, *ent*, e. d. zijn er gemeensl. woorden; *artist(e)*, *debutant(e)*, *clîent(e)*.

4. Voorwerpsnamen.

1. **aar**, **elaar**, **enaar**; *roz*—, *appel*—; *boezel*—, *tuim*—, *even*—, *beeld*—. 2. **er**; *snuut*—, *pass*—, *loop*—. 3. **el**; *hev*—, *stek*—, *gord*—. 4. **eel**; *toon*—, *houw*—. 5. **sel**; a. middel tot de werking: *dek*—, *stijf*—, *schoei*—, *belet*—; b. voortbrengsel der werking: *bak*—, *zaag*—, *maak*—, *brouw*—. 6. **em**, **sem**; *wa*—, *bloc*—, *dec*—; 7. **en**; *Saks*—, *Pol*—, *Pruis*—, *Beier*—. 8. **ing**, **ling**; *zolder*—, *kett*—, *vlier*—. 9. **aard**, **erd**; *stand*—, *muts*—, *bei*—, *blaff*—.

Opmerking. 1. Voor *er* wordt een *d* ingelascht b.v. in: *boender*, *staander*.

2. Bij de woorden op *el* vertoont het grondwoord soms inwendige verandering: *sleut*—, *beug*—, *teug*— van *sluiten*, enz., zie I bl. 66. Met den klemtoon wordt *el* tot *eel*, dat ook nog voorkomt in: *struweel*, *truweel*, *bekkeneel*, (hersenspan, doodshoofd; vergelijk *bakkebaard*, *bakhuis*, *bakkes*) en in bastaardwoorden: *kasteel*, *burceel*, *paneel*, *kameel*, enz., zie I bl. 65, 73.

3. In *deesem* viel de *g* uit, zie I bl. 77 6., 240. De vormen *Saksen*, *Pruisen*, enz. als namen van landen, waren oorspronk. 3de naamvallen meerv. van de volksnamen; vroeger zei men ook: *we reizen naar Grieken*.

4. *Teerling* = dobbelsteen, vroeger *terning*, en *scheerling* voor *scherning*, zijn verholten afleid., slechts schijnbaar met *ling* gevormd. In andere plantnamen vindt men vaak *ik* of *erik*: *bolderik*, *dravik*, *draverik*, *herik*, *dolik*, *murik*. Een ander, niet meer gebruikelijk achtervoegs. is *m*, o. a. in *helm*, *halm* (v. helen), *stam* (v. staan), *molm* (v. malen), en verholten afleid. als *walm*, *kwalm*.

5. *Standaard* of *standerd* heeft verschillende beteekenissen; in die van *vlag* wordt het wel in verband gebracht met het Fransche *étendard*, vroeger *estendard*; *mutsaard* komt van *mots* of *muts*, afval bij het snoeien; *beiaard* = klok, van *beieren*, slaan; zie *koddebeier* I bl. 78.

6. Vreemde achtervoegsels, behalve *eel*, zijn nog o. a. te vinden in: *gruzelementen*, *instrument*, *kornet*, *kwartet*, *skelet*; *rozijn*, *magazijn*, *lambrekijs*; *dynamiet*, *lyddiet*, *stalactiet*; *kantoor*, *komfoor*, *lavoor*; *fabriek*, *reliëf*, *kwadrent*, *sextant*, enz.

5. Begripsnamen.

1. **te**; werkingsn.: *sterf*—, *geboor*—; hoedanigh.n.: *diep*—.

2. **heid**; hoedanigh.n.: *mensch*—, *kinds*—, *kindsch*—, *waar*—, *ik*—, *cen*—, *veel*—, *over*—, *nabij*—.

3. **ing**; werkingsn.: *verander—, open—, beleger—*.
4. **ij, nij, erij, ernij**; werkingsn.: *huichelar—, diev—, voogd—, vissch—, smed—*; toestandsn.: *voogd—, slav—, raz—*.
5. **nis**; werkingsn.: *laf—; getuig—, gebeurt—, geschied—*; toestandsn.: *droef—, duister—, ontstelt—*.
6. **dom**; werkingsn.: *was—*; toestandsn.: *rijk—, ouden—, vrij—*.
7. **age**; werkingsn.: *strijk—, slijt—, fabriek—*.
8. **schap**; toestandsn.: *viend—, beter—, gram—*; een waardigheid: *pricster—, koning—, vader—*; werkingsn.: *reken—, wedden—*.
9. **st**; werkingsn.: *dien—, kun—, gun—, kom—, vang—, win—, twist.*

Opmerking. 1. Andere achtervoegsels zijn nog: 10. **e**: *koude, waarde, ronde, schrede, bede, gave*; bij vele is de **e** afgesleten: *wraak, breuk, enz.*; ook bij die op **te**: *gift, klacht, bocht, klucht, macht, beurt, vaart* (van *vaarde*); 11. **de**: *lief—, vrecg—*; 12. Als bastaardachtervoegsels o. a. **ment** en **teit**: *dreigement, rariteit, flauwiteit, stomiteit.*

2. Van woorden op **te** en **heid**, van hetzelfde grondwoord, hebben de eerste een letterlijke, de laatste doorgaans een figuurlijke beteekenis; *zwakte, hoogte, laagte* noemen een zinnelijke eigenschap, *zwakheid, hoogheid, laagheid* zien op het karakter. Doch ook die op **te** worden fig. gebruikt; *zwakte van geest; de hoogte of de laagte* van iemands ontwikkeling; iemand op de *hoogte* brengen; enz. Niet altijd staan twee afleidingen tegenover elkaar; vergelijk die van: *dik, dun, zuur, zoet, zout, klein, diep, waar, goed, teer, braaf, enz.*

3. Men lette op: *kindsheid* = jeugd, *kindschheid* = onnoozelheid.

4. *Last* komt van *laden*, de **d** viel uit; *twist* van *twi-en* (van *twec*) = verdeeld, oneinig zijn; *ontstentenis* van *ontstend*, *ontstand*, vorm behorende bij *ontstaan*, in de verouderde beteekenis van „wegstaan van iets, afwezig zijn”; zie Staring in: „Aan de eenvoudigheid”: *Schoone nimf, ontsta mij niet.* — Woorden als: *dorst, eest, ernst, geest, list, haast, lust*, schoon de historie van enkele anders leert, beschouwe men als stam- of middelwoorden; *barst* is een rechtstr. afleiding.

5. Vele abstracte woorden worden ook concreet gebruikt; enkele thans zelfs uitsluitend.

a. op **te**; b.v. *hoog—, laag—, vlakte; gemeente, groente.*

b. op **heid**. *Godheid, mensch—*, abstr., beteekenen: de Goddelijke, de menselijke natuur; concr. zijn *mensch—, Christen—, over—*, verzamelnamen; *Godheid* ook = God; *een—, groot—* = individu, geheel; *schoon—, Hoog—, Doorluchtig—*, zijn persoonsnamen, evenals ironisch, als aanspraak bezeugd: *Voornaam—, Dik—*. Naast de abstr. *nieuw—*,

klein—, vuilheid, staan de doorgaans concrete *nieuwig—, kleinig—, vuiligheid*.

c. op *ing*; een verzameling beteekenen: *vergader—, vereenig—*; het onderwerp der werking: *hell—, verschijn—*; het voorwerp *lad—, verover—, verter—*; het voortbrengsel: *vertell—, teeken—, beschrijv—*; het middel: *kleed—, uitnoodig—, beloon—*; de plaats: *open—, won—, wandel—*, enz.

d. op *ij*; een verzameling beteekenen: *bockerij, kleedij*; de plaats der werking: *kleermakerij, drogerij*; het voortbrengsel: *rijmelarij, schilderijs, drogerijs*; het middel: *artsenij*. Ook *landerijen* en *woestenijs* noemen een plaats; (*woestenijs* = verwoeste streek, chaos; verschillend van *woestijn* = barzand- of rotsgebied, zonder plantengroei; *woestijn* ontstond door klemtoonverplaatsing uit *woestene*); *snuisterijs* = oorspr. kleinigheid, nu pronkvoorwerpje, van *snuisteren* = snuffelen, snoepen, grondwoord *snuut* (snoet, snoes).

e. op *nis*; zijn concreet: *beelt—, vuil—, hinder—, gevang—, wilder—*; *vonnis*, zie I bl. 78, b.v. in: het *vonnis* werd aangeplakt.

f. op *dom*; een verzameling beteekenen: *rijk—, mensch—, adel—, priester—*; een gebied: *hertog—, prins—, vorsten—, bischopdom*; voorwerpsn. zijn: *heiligh—, eigendom* (zie I bl. 165); *Christendom* beteekent thans de leer der Christenen, *heidendom* zoowel den godsdienst als een verzameling.

g. op *age*; verzamelnamen zijn: *pluim—, bossch—, plant—, pakk—, lekkage* = het lek.

h. op *schap*; verzamelnamen zijn: *gezel—, genoot—, gereed—, vroed—, ridder—, priester—, weten—, nalaten—*; een gebied beteekenen: *land—, graaf—, heemraad—; vriend—* en *heer—* zijn ook persoonsnamen.

i. op *st*; verzameln. zijn: *vangst, winst; woonst* = de plaats der werking.

6. *Voogdij* is het grondwoord van *voogdijerschap*; beide beteekenen thans de waardigheid van den voogd; iemand is bekleed met de *voogdij*, het *voogdijerschap*; *voogdij* beteekent ook den toestand van den onmondige; iemand staat onder *voogdij* (soms vindt men ook hier *voogdijerschap*).

Maatschap komt voor in den zin van *kamerraadschap*; soms beteekent het ook *vennootschap* en is dan verzamelwoord, doch daarvoor is *maatschappij* meer gewoon.

Heerschap is nu alleen concreet, in den zin van „persoon bij wien men in dienst is, of spottend voor heer, jongeheer”. Vroeger beteekende het de waardigheid van heer, gebieders, dus macht, regeering; wat nu door *heerschappij* uitgedrukt wordt.

7. *age* en *ij* zijn eigenlijk vreemde achtervoegsels; *menage, bavardage; litanie, librairie, mairie* (vergelijk: *litanij, librije, poëzy*, enz.). Andere vindt men nog in: *spiritisme, heraldiek, loyauté, amusement, kalifaat, invitatie, negotie, intuïtie, revolutie, intendance*, enz. enz.

6. Verkleinwoorden beteekenen: a. voorwerpen, klein in hun soort: *doosje, huisje*; b. iets liefelijks: *meisje, zonnetje*;

c. een verzachting: een *leugentje* om best wil, een *oogenblikje*, een *ongelukje*; d. een minachting: *baantje*, *kereltje*; e. kleine voorwerpen: *dubbeltje*, *theerandje*; f. te zamen behoorende zelfstandigheden: *kopje en schoteltje*, *manneltje en wijfje*.

1. **je**, nevenvormen: *jen*, *tje(n)*, *tje(n)*, *etje(n)*, van zelfst. nw.: *lamp-je*; van bijv. nw. *lief*—, *groot*—, *half*—, *kleintje*; van werkw. stammen: *wetje*, *zetje*, *praatje*.

2. **ke**, nevenvormen: *ken*, *ske(n)*, *kijn*: *beddeke*, *ezelken*, *boekske*, *kamerkijn*.

3. **ijn**, **lijn**, **elijn**: *vogelijn*, *oogelijn*, *maagdelijn*.

Opmerking. 1. De vormen op **n** (*jen*, *ken*) zijn het oudst; men vindt ze nog om een gaping te vermijden, vooral in poëzie. In dialect hoort men ook *ie*: *bankie*, *koppie*, *hoofie*, enz.

2. Zie I bl. 76. 3. 4. 5. **a. Je** wordt *tje*: 1°. na een klinker of tweeklank: *Na-Naatje*; *uitje*, *eitje*, *knietje*; *la-laetje*, *slee-sleetje*, *lui-luitjes*.

2°. na **l**, **n**, **r**, **w**, voorafgegaan door een helderen of toonlozen klinker, een tweeklank of een medeklinker: *paaltje*, *zieltje*, *zadeltje*, *uittje*, *beentje*, *kleintje*, *wesentje*, *lantaarntje*; *broertje*, *vadertje*, *touwtje*.

b. Je wordt *etje* na een grondwoord op *ing* met den klemtoon, of na een onvolkomen klinker gevolgd door één medeklinker (behalve doorgaans **d**, **f**, **k**, **p**, **s**, **t**): *ringetje*, *wandelingetje* (naast *woninkje*, enz.); *tobbetje*, *vlaggetje*, *balletje*, *dammetje*, *kannetje*, *poppetje*, *karretje*; doch: *bedje*, *slofje*, *grafje*, *dakje*, *kopje*, *zesje*, en ook: *tobje*, *popje*, *vlagje*, *rugje*, enz.

c. Je wordt *pje* na een **m**, voorafgegaan door een helderen of toonlozen klinker, een tweeklank of een medeklinker: *raampje*, *rijmpje*, *bezempje*, *wormpje*.

3. **a. ke** wordt *ske* na de **g**, **k**, **ng**, **nk**; *vlagske*, *boekske*, *jongske*, *pinkske*.

b. ke wordt *eke* na **d**, en na **l**, **m**, **n**, **r**, voorafgegaan door een onvolk. klinker; *beeldeke*, *hondeke*, *rolleke*, *stommeke*, *kanneke*, *karreke*; ook *koppeke*, *potteke* e. d.

4. De vormen met *ke*, *ske* enz. zijn in sommige dialecten gewoon; in de algemeene taal drukken ze iets liefelijks uit; *kijn* en *lijn* zijn dichterlijk; eigenaardig is *knagelijntje* (een jong ratje), een stapelvorm evenals: *Suusje*, *Miesje*, en *trommeltje* e. d. Bij eigennamen is **s** een verkleiningsachtervoegsel: *Koos*, *Bets*, *Toos*.

5. **el**, was nl. vroeger een verkleiningsachtervoegsel: b.v.: *knokkel*, *stippel*, *kruimel*, *pukkel* (pok), *mazel* (maas = vlek), *winkel* (wink = hoek), *korrel* (korn = zaad, zie I bl. 78).

6. Ook de woorden op *ing*, beteekenen wel kleine voorwerpen: *schelling*, *silverling*, *krakeling*, *hokkeling*.

§ 187. *Vervolg*; III. **Samenstellingen.** 1. Een samengesteld zelfst. nw. kan bestaan: uit een zelfst. nw. als tweede lid, en als eerste:

- 1°. een zelfst. nw.: *nachtlicht, stoombootmaatschappij.*
- 2°. een werkw.: *struikelblok, scheidsmuur, leiband.*
- 3°. een bijv. nw.: *grootboek, zuurstof, hoogepriester.*
- 4°. een telw.: *tweeklank, vierspan, eerste-luitenant.*
- 5°. een bijw.: *voordeur, binnenplaats, afdak.*

Opmerking. 1. Het eerste lid dient doorgaans ter bepaling van het tweede. De meeste zijn eigenlijke samenst., zie § 183 6. Waar een genitiefbetrekking bestaat (die echter niet altijd aan den vorm te herkennen is: *appelschil, kindermid* b.v.) heeft men oorspronkelijk met koppelingen te doen: *liefdadigheidsfeest, levensverzekering.* Nu is er soms verschil tusschen de los- en de aaneengeschreven uitdrukking; vergelijk: *Gods dienst* en *godsdiens*; *'s-Hertogen bosch* en *'s-Hertogenbosch.*

2. De samenstelling noemt soms een zelfstandigheid, waarin er zich twee openbaren, doch ook dan is het tweede lid de eigenlijke naam; een *waterland*, is een *land* met veel *water*; vergelijk: *Godmensch; weerwolf* (weer = man), *kapitein-kwartiermeester; paardmensch, manwijf, water-en-melk, suikerwater. munschaap, aapmunsch.*

3. *Zoutevisch, karnemelk* e. d. zijn verholen samenst.; eigenlijk: *gezouten visch, gekarnde melk*); ook *zoetemelk, zoethout* e. d. zijn eigenlijke samenst.; vergelijk *zôte melk*, enz.

4. Verschillende samengest. zelfst. nw. gingen tot een andere woord soort over, vooral in verbogen vorm: *allerlei, velerhande, goedertieren, langzamerhand, geenszins, meerendeels*; enz.

2. Een possessieve samenstelling, zie I bl. 168, bestaat uit:

- 1°. een bijvoegl. nw. + een zelfst. nw.: *spitsneus, blauwkous.*
- 2°. een telw. + een zelfst. nw.: *eenhoorn, driectand, duizendpoot.*
- 3°. een werkw. + een zelfst. nw.: *wipneus, drinkebroer, kortswijl, waaghals, brekebeen, stokebrand.*

4°. een werkw. + een bijw.: *schreuwleelijk, praatgraag.*

5°. een werkw. + een zelfst. vnw.: *wectniet, vernielal.*

3. Samenstellingen door afleiding worden gevormd door de achtervoegsels: *er, ster, ing, je (tje, enz.);* een *zeventiende-eeuwer*, een *zes-en-zestigter, drie-en-negentiger* (wijn van 1893); een *vier-en-twintig-ponder* (een kanon of een kogel); van *boek houden, brood bakken, wafelen bakken, brood winnen, uit elkander rekken*, enz. maakt men: *boekhouder, boekhoudster, boekhouding, uit-elkanderrekking*, enz.

Opmerking. 1. Soms viel het achtervoegsel weg; zoo *er* bij *beeldjeskoop*, *oliekoop*, *schoensfik*, *scharensliep*; *ing* bij *eerbied*, *koffiepluk*, *tijdverdrijf*.

2. Van uitdrukkingen en zinnen zijn gevormd o. a.: *vergeetmijniel(je)*, *kruidjeroermijniel(je)*, *evenveel(tje)*, een *kijk-in-den-pot*, *Jantje-huilt*, *Jantje-lucht*, een *spring-in-'t-veld*.

3. Naast *stokebrand* = twiststoker, —stookster, staat *brandstichter* (letterlijk); naast *brekebeen* = sukkel, knoeier, zou kunnen staan *beenbreker*; naast *waaghals* = roekelooze, *halswager*; naast *kortswijl* = scherts, *wijl* of *tijdkorting* (tijdpasseering), naast *doeniet* = nietsdoener, enz.; *spelbreker* en *brekespel* beteekenen hetzelfde. Het vooropplaatsen van het werkw. in deze samenstellingen is onnederlandsch; vergelijk: *portefeuille*, *passe-temps*, *boute-feu*, *vaurien*, *parapluie*, *parasol* (regen-, zonnenscherm).

4. Van de vele verholen samenstellingen noemen we hier nog: *koddebeier*, (zie I bl. 78.), *jonker* (zie II 62), *juffer*, (jonk + ver = vrouw), *Jacobsen* (sen = zoon), *leidsel*, *wingerd* (zie I bl. 51), *weerwolf*, *adelaar* (adel + aar = arend, edele vogel), *bruidegom* (gom = man), *hertog* (heer = leger + tog v. tijgen = leider), *huwelijk*, (huw, stam v. huwen + *lijk*, verkeerdelijk voor *leik* = feest). Bij de volgende woorden viel het tweede lid weg: *winkel* (huis) *kroeg* (huis), *baker* (moeder), *min* (nemoeder), *kraag* (= hals + dock), *das* (sevel), *zerk* = (grat, cercueil + steen), *spoor* (trein).

5. Tal van vreemde samenstellingen zijn in zwang, vooral die op *arch*, *loog*, *noom*, *soof* (*soph*), *kraat*, *graaf*, *scoop*, *foon* (*phoon*), *gram*, e. d. als: *monarch*, *proloog*, *philoloog*, *astronoom*, *philosoof*, *demokraat*, *telegraaf*, *telescoop*, *grammofoon*, *phonofono*gram, enz.

§ 188. De vorming van het bijvoeglijk naamwoord.

I. Stamwoorden: *breed*, *groot*, *hoog*, *hard*, *vet*, *wit*, enz.

Opmerking. Den leek schijnen ook woorden als *dik*, *slank*, *vlug*, *mul* e. d. stamwoorden; *cuvet*, *ijdel*, *dartel*, *dapper*, *moede*, *eigen* e. d. zijn middelwoorden, of ten deele, verholen afleidingen.

II. Afgeleide woorden: A. rechtstreeksche afleidingen.

1°. van stammen van werkw.: *blank*, *slank*, *wrang*, *braak*, *brak*, *bekwaam*, *laag*, *bleek* (v. blijken, oorspr. = licht geven), *weck* (v. wijken), *dik* (v. dijgen), *los*, *loos*, (v. ver-liezen), *vlug* (v. vliegen), *vlot* (v. vlieten), *mul* (v. malen), *bestand*, *wrak* (v. wreken, oorspr. = stooten), *zwaar* (v. zweren), *baar* = naakt, en *baar* = los, te dragen: *baargeld* (v. beren). Zie § 143 en vlgg.

2°. door overgang van een andere woordsoort; van zelfst. nw.: *goedertieren*, *allerlei*, *tevreden*, *meester*; van deelw.: *ver-*

velend, stuitend, roerend, beleefd, gezeten, gesprongen, geboren; van telw.: *eerste* (een eerste = bovenstbeste gymnast); van bijw.: *voorste, trapsgewijze*, de kachel is *toe, uit*.

Opmerking. 1. Een zelfst. nw., zonder lidwoord als naamw. gez. gebruikt, krijgt het karakter van een bijv. nw. zie § 76; *allerlei* = aller soorten; *tevreden* = te + vreden (3de nv. mann. enk.: de tegenstelling was vroeger *te onvrede*). Van voorzetseluitdrukkingen rechtstr. afgeleid zijn nog: *bijdehand, voorhanden, op dreef, op til, in de war*, enz. Bij sommige tegenw. deelw. versprong de klemtoon: *oplóópend, innémend*. Van de verl. deelw. komen er enkele thans uitsluitend als bijv. nw. voor: *verholen, gewezen*; alleen met *on*: *onverpoosd, onverwijld, ondeugend, onbeduidend*; een *beduidend* verschil wordt wel als germanisme veroordeeld. Zie § 137, 138.

§ 189. *Vervolg. II. B.* middellijke afleiding; I door voorvoegsels; 1. **aarts**; —*dom*. 2. **on** = niet; —*vriendelijk, —trouw*. 3. **be** = voorzien van; —*faamd, —huisd, —daagd*. 4. **ge** = voorzien van; —*vind, —steeld, —handschoend*; of = versterking van het grondwoord; —*streng, —trouw, —wis, —reed*.

Opmerking. 1. *Aarts* geeft altijd een ongunstige beteekenis, zelfs in *aarsvervoom, —knap*. — *On* drukt alleen een ontkenning uit; de rechtstreeksche tegenstelling is sterker; vergelijk: *leelijk-onfraai, naar-onaardig, vreemd-ongemeen, gelogen-onwaar*; zie § 153. Van enkele woorden is het grondwoord niet als bijv. nw. in gebruik: *onverschillig, onbeschoft, onnoozel, onstuimig, onbesuisd*; zie de vorige opm. In dialect wordt, daar de ontkenning niet meer gevoeld wordt, *on* wel weggelaten en spreekt men van *een verschillig uiterlijk, een noozelen, een beschoften jongen*; ieder zegt *een onguur uiterlijk*, maar *guur weder* (naar de afleiding juist = *aangenaam weder*).

2. In *amechtig* = amachtig, machteloos, vindt men het voorvoegsel **a** = niet; het kwam vroeger meer voor.

In vreemde woorden staat **a** of **an**; vergelijk: *atheïst; atoom, anomie, anorganisch*.

3. *Bereisd, bevaren*, e. d. zijn rechtstr. afleidingen; naar het model daarvan vormde men woorden met *be* en *ge*; soms is het moeilijk uit te maken, of men met een oorspronk. deelw. of een middellijk van een zelfst. nw. afgeleid bijv. nw. te doen heeft; *begaafd, bestroopt, besuikerd*; voor de beteekenis geeft het trouwens geen verschil. Dikwijls worden ze nog samengesteld met een bijv. nw. of bijw.; *witgedast, hooggetopt, grofgespierd, platboomd*, enz. Men onderscheide *kortgewiekt* = kort + gewiekt (middell. afleid.) = voorzien van korte wicken, en *gekortwiekt*, verl. deelw. van *kortwicken* = de wicken korten, evenzoo: *zoogenoemd*, samenstelling van *zoo* (aanwijz. vnw.) + *genoemd* (verl. deelw.), en *zoogenaamd* = *zoo* + *genaamd* (middell. afgeleid bijv.

nw.). *Zoogenoemd* = werkelijk den naam dragend. *We zagen de zoogenoemde Galeries funéraires van Laeken*; *zoogenaamd* = ten onrechte den naam dragend, niet werkelijk zijnde: *Ze dronken zoogenaamden Rijnwijn*; *zoogenaamd* is ook bijwoord. *Hij zat zoogenaamd te studeren.*

§ 190. *Vervolg.* **B.** middellijke afleiding; II. door achtervoegsels:

1. **haftig**, = hebbende: *krijgs—, held—, ernst—, zegg—*.
2. **achtig**, met hoofttoon (zie I bl. 73): *deelt—, vrees—, woon—, twijfel—, waar—*.

3. **achtig**, met bijtoon = gelijkende op: *jongens—, dief—, glas—; oud—, blauw—*; of = geneigd tot: *schrik—, spot—, snoep—, babbelt—*.

4. **baar** (van *beren*) = dragende, voortbrengende: *vrucht—, dank—, schijn—*; of = geschikt tot het ondergaan der werking: *ect—, hoor—, deelt—, zicht—*; of = geschikt tot het verrichten der werking: *reis—, vloei—, strijd—, gang—*.

5. **lijk** (= gedaante), = behoorende tot, aardende naar: *mensch—, meester—, zede—, adel—, moeder—, wonder—; arm—, ziek—, goet—; achter—, voor—, uiter—, inner—*; of = geschikt tot het ondergaan der werking: *draag—, denk—, beminne—*; of = geschikt tot het verrichten der werking: *bedrieg—, behaag—, verrukk—*.

6. **loos** = zonder: *ouder—, eer—, hulpe—, stoer—, werk—, duld—*.

7. **zaam** = (zie I bl. 63) = één zijnde met: *deugd—, eer—, heil—, gemeen—, lang—*; of = geneigd, geschikt tot: *buig—, werk—, groei—, bekom—*.

8. **ig** = hebbende: *macht—, ijver—, hoofd—, bestend (bestand)—*; of = overeenkomende met: *wett—, katt—, baz—, nuff—; soet—, goed—*; of = geneigd, geschikt tot: *bevall—, begeer—, nalat—*; of = zijnde, behoorende in: *huid—, voor—, in—, neder—, over—, vor—, een—, niet—*.

9. **erig** = geneigd tot; 't drukt dikwijls tevens een herhaling en verkleining uit: *bev—, slap—, geccuw—, huiv—, bluff—, sang—*; of = zich kenmerkende door: *stoot—, wind—, weeld—, sand—, bloed—, zang—*.

10. **sch, isch. Isch** komt voor: **a.** bij bastaardwoorden: *chem—, method—, geograf—*; **b.** bij de Nederl. woorden: *wett—, afgod—, (verrader—)*; **c.** bij van eigennamen afgeleide o. a.

Moscov— Saks—, Pruis—, Calvinist—. In de andere gevallen bezigt men **sch**; vergelijk: *Zweed—, Deen—, Friesch*, enz. Het achtervoegsel beteekent: behoorende bij of in (het omschrijft een genitief): *Russ—, hemel—, steed—, vaderland—, laken—, duffel—, neteldock—*; of: overeenkomende met: *boer—, hond—, slaaf—, heersch* (nu meest ww.); of vormt bijv. nw. van bijw.: *vergeefs*, *jaarlijks*, *voorwaarts*.

11. **en**, vroeger *ijn*, vormt stoffelijke bijv. nw.: *goud—, azur—, purper—*.

12. **el** komt voor in van werkw. afgeleide: *vermet—, scham—, wank—, verget—, er* in *bitter* (van *bijten*), *wakker* (van *waken*).

Opmerking. 1. Boven, II bl. 64, wezen we op *vol* en *rijk*, als wordende achtervoegsels; *zalig*, in woorden als *arm—, ramp—, geluk—*, is een samengest. achtervoegsel (sal + ig); *Godzalig* = zalig in God, is een samenstelling; *matig* is een achtervoegsel, in de beteekenis van *overeenkomstig met*, o. a. in *plicht—, instinkt—, doel—, ridder—, tooneel—, fabriek—, kunst—*; bij de vorming dezer woorden oefende het Duitsch invloed; afleidingen op *ig*, van samengest. grondwoorden, of samenst. door afleid. vindt men in: *regel—, even—, middel—, boven—, gelijk—*; ook in: *onmatig*, in den zin van buitengewoon groot (van *onmate*), niet als tegenstelling van *matig* = sober.

2. **haftig** is een samengest. achtervoegsel: *haft* (van *haven* = hebben) + *ig*; **achtig** met den klemtoon is een wijziging van *haftig*, zie § 71; in *kern—, steen—, heuvel—, berg—, fabel—, leugenachtig* is de klemtoon versprongen, doordat men deze woorden opvatte als *gelijkende* op een *leugen*, *fabel*, enz., in welken zin ze ook kunnen voorkomen.

3. **achtig**, zonder, of beter met zwakken klemtoon, bestaat uit *acht* (= voorkomen, gedaante, toestand) + *ig* = hebbende. In *reusachtig* versprong de klemtoon. De woorden op *achtig* hebben, als ze op personen slaan, meestal een ongunstige beteekenis: *kinder—, snoep—*. Een ongesteldheid drukken uit: *klier—, zenuw—, galachtig*.

4. **baar**, bijv. nw. in *baar* geld, zelfst. nw. in *baar*, berrie en golf, heeft niets te maken met *baar* = staaf, of = nieuweling. *Middelbaar* en *openbaar* noemen sommigen samenstellingen. Het eerste = het middenhoudend, b.v. *middelbare school; middelbare leeftijd, temperatuur*; het tweede = publiek, algemeen; den staat, het gemeen betreffend; tegenstelling *bijzonder*. Het Woordenboek acht beide, evenals *dierbaar* en *zonderbaar* afleidingen, en *baar* dus achtervoegsel; naast *openbaar* staat *opentlijk* (zichtbaar; tegenstelling *geheim, verborgen*), gelijk *middelelijk* en *zonderlijk* (verouderd nu) naast *middelbaar* en *zonderbaar*. Was de eerste opvatting juist, dan zou *openbaar* (open en bloot) een verdubbeling zijn als *brokstuk, bronwel*, vormingen van jongeren datum

en zeldzaam. *Oorbaar* (vroeger zelfst. nw.; zie § 185) is thans meest bijv. nw. (= nuttig, betamelijk).

Slechts een paar woorden op *baar* van werkw. afgeleid, hebben actieve beteekenis; men bezigt daartoe meestal *lijk*.

5. *lijk* = behorende tot, kan ook een genitiefbetrekking uitdrukken; *een koninklijk besluit*, *de grafelijke kroon*, *lichamelijke gebreken*, *gemeentelijke H. B. S.* Gebruikelijker zijn de samenstellingen: *gravenkroon*, *lichaamsgebreken*, *gemeente-H. B. S.* Een uitdrukking als: *een vorstelijk huis* kan dus beteekenen: een vorstenhuis, een stamhuis, of een prachtig huis als dat eens vorsten.

Tot de verholten afleidingen behooren o. a. *vroo*—, *lee*—, *oo*—, *heer*—, *ijs*—, *zindelijk*, van: *vroo* = blij; *lee* = leed (leelijk is dus oorspr. pijnlijk, onaangenaam), *oo* = ode = slecht, van weinig waarde (*oolijk* = vroeger *onaanzienlijk*, *slecht*, *slim*, *doortrapt*, nu = *guitig*); *heer*, bijv. nw. = hoog, voortreffelijk; (van *heer* z. n. w.: een *heerlijke* tegenover een *goede stad*); *ijs*, zie I bl. 70; *zin*, id. bl. 77 (*zinnelijk* was vroeger ook *verstandig*, *ordelijk*, *net*).

De klemtoon versprong o. a. in: *aanzienlijk*, *ordentelijk*, id. id.

Sommige van werkw. afgeleide hebben zoowel actieve als passieve beteekenis; *een aannemelijke*, *begrijpelijke*, *bevattelijke jongen*; *een aannemelijk*, *begrijpelijk*, *bevattelijk voorstel*; *een verachtelijk gebaar*, *een verachtelijk wezen*.

6. *Zeldzaam* is maar schijnbaar op *zaam* gevormd. Met *zelden* vormde men een samenstelling met *sien* voor *gezien*; 't middelnederl. *seltsiene* werd *seltsaan* en door volksetymologie *zeldzaam*; *zelden* is altijd bijwoord, *zeldzaam* is bijv. nw. (= schaarsch), of bijwoord: *een zeldzaam mooi jaar*.

7. Bij de op *ig* gevormde zijn er, die ook zonder het achtervoegsel als bijv. nw. voorkomen; *vocht*, *droef*, *nut*, *vads*, *vans*, voor *vochtig*, enz. Naast *content* staat eigenaardig het bastaardwoord *maltentig* (mal content) voor kleingeestig, niet te voldoen.

Verholten afleidingen zijn o. a. *kippig*, niet van *kip* = hen, maar waarschijnlijk van 't ww. *kipen* = door de kiertjes kijken; *mondig*, niet van 't gewone *mond*, maar van een met het Latijnsche *manus* = hand, verwant woord, dat *mund* (mond) luidde, en bescherming, voogdij beteekende en ook voorkomt in *momboor* (voor mondbaar) = voogd; (men denke aan de Indische *momboor* of *momberkamers*, belast met het beheer van nalatenschappen); verder *voorbarig* van *voorbaar* = voortreffelijk, nu.: overrijd, zich zelf vooraan plaatsend.

De klemtoon versprong o. a.: *afgunstig*, *wellustig*, *onzinnig*, *oetmoedig*, *armoedig*, enz.

Een eigenaardige beteekenis heeft *ig* in: *een godsdienstige beweging*, *een taalkundig tijdschrift*, *staatkundig gebied* e. d. = een beweging in of door den godsdienst, een tijdschrift over taalkunde, het gebied van de staatkunde. Men heeft deze uitdrukkingen wel afgekeurd, maar ze zijn in zwang gebleven.

Jarig beteekent nu *verjarend*; men zegt echter ook *een jarig paard*.

Men lette op het verschil tusschen *zandig-zanderig*, *bloed-bloederig*, *zoet-zoetig*, *goed-goedig*, *dun-dunnig* (iets is aan den dunnigen kant), *levend-levendig*, e. d. vergelijk: *nieuwheid-nieuwigheid* (§ 186 5 opm. 5).

8. *Naamloos* = anoniem, letterlijk zonder naam, b.v.: *een naamloos schrijven*, *de naamlooze vennootschap Eigen Hulp* = vennootschap niet staande op naam van bepaalde personen; *nameloos* = onuitsprekelijk, niet te zeggen; b.v.: *naamloos verdriet*; *zinloos* = zonder beteeckenis, *een zinloos vers*, *zinneeloos* = krankzinnig, dwaas; *werkloos* = zonder werk, geen gelegenheid tot arbeiden hebbende; b.v. *optocht van werkloozen*, *werkeloos* = zonder werken, nietsdoende; b.v. *Met de handen in den schoot staarde zij werkeloos voor zich uit*. Vergelijk ook: *godloos* en *goddeloos*. In 't laatste woord verspringt de klemtoon (vergelijk de zelfst. nw.: *werkeloo's*, *zinnebo'sheid*, enz.), mede door invloed van woorden als *studentikoos* en die op *eus*, waarmede *oos* afwisselde. Vroeger had men b.v. *dangeroo's* (dangereux), *orgeloo's* (orgueilleux), *generoo's* (nu *generous*), *leproo's* (nu zelfst. nw.: *lepreux*), *schrimpeleus* (zie I bl. 71). *Haveloos*, oorspronk. = arm, zonder have, nu = slordig.

9. *Hoofsch*, *heusch*, *hupsch* zijn nauw verwante woorden, de beide laatste voor den leek verholen afleidingen. *Hoofsch* = zeer beleefd, hoffelijk (eenigszins overdreven); *heusch* (uit *hovisc*, door Umlaut en uitvalling van f (heu(f)sch) = beleefd, bovendien ook: deugdelijk, werkelijk; *hupsch* (uit het Duitsch, met wisseling van v en b (p), *hübsch*) = opgewekt, blijmoedig.

10. *Azuren* en *purperen*, komen nu alleen als kleurnamen voor; *goren* staat voor *garenen*; *linnen* heeft tot grondwoord *lin* = *lijn*; vergelijk: *lijnzaad*, *lijnolie*.

11. *Kregel* is een verholen afleiding van *krijgen*, strijden; (*on*)noozel van *noozen* = schaden; het beteekende oorspr. dus onschadelijk, dan onschuldig, niet in staat kwaad te doen, eindelijk: simpel.

12. Van eenzelfde grondwoord worden door verschillende achtervoegsels ook verschillende woorden gevormd. Van die op *lijk* en *achtig* hebben de eerste een gunstige, de laatste een ongunstige beteeckenis, b.v.: *meesterlijk-meesterachtig*; vergelijk de woorden van *kind*, *God*, *rechter*, *heer*, *vader*, enz. te vormen. Bij die op *baar* denkt men aan de werkelijke werking; die op *lijk* hebben meestal een figuurlijke beteeckenis, b.v.: *onmeetbaar-onmetelijk*; vergelijk de woorden van *gelooven*, *verbreken*, *beschrijven*, *vergeven*, *aannemen*, enz. te vormen. De woorden op *zaam* drukken een hooger grad eener eigenschap uit, dan die op *baar* of *lijk*; *buigbaar* is alles wat maar gebogen kan worden, *buigzaam* wat uit zich *zelf* reeds gemakkelijk buigt; *lijdelijk* is hij die zich niet verzet, niets terug doet, *lijdbaar* datgene wat geleden, gedragen kan worden, *lijdzzaam* degene die alles onderworpen duldt en draagt, wat hem overkomt. Dikwijls berust het verschil in de beteeckenis eenvoudig op het gebruik en helpt de afleiding weinig of niet; vergelijk: *naamloos-nameloos*, *wettig-wettiglijk-wettisch*, *kenbaar-kennelijk*, *snoeperig*, *snoepachtig*, *beeldig*, *beelderig*, e. d.

13. Vreemde achtervoegsels, voor een deel vernederlandscht, vindt men o. a. in: *reflexief, legitiem, literair, latent, capabel, kristallijn, kubiek, legaal, coquet, profaan, proportioneel, resoluut, kordaat*, enz.

§ 191. *Vervolg.* III. **Samenstellingen.** I. Een samengesteld bijv. nw. kan bestaan uit: A. een bijvoegl. nw. als tweede lid, en als eerste:

1°. een bijvoegl. nw.: *doofstom, edelachtbaar, hoogedelgestreng*. Hier noemt ieder lid een eigenschap, zoodat er twee vereenigd voorkomen. In *bitterzoet, zuurzoet, roodbruin, blauwzwart, donkergroen, lichtgeel, vaalwit* e. d. noemt het eerste lid de scheikering, het tweede de hoofdeigenschap.

2°. een zelfst. nw.; a. de samenstelling berust op een vergelijking: *vogelvlug, gitzwart, reuze groot, ijzersterk, hemelsblauw, doodsbleek*. b. het zelfst. nw. noemt een oorzak. of een meew. voorw.: *krachtvol, eerwaardig, achtingswaardig, bomvrij, bladerrijk, vergevingsgezind; godgevallig*; of een andere bepaling: *schijnheilig, zeeziek, slaapdrongen, een Zaterdag-drukke stad, stokoud* (= heilig in schijn; ziek, drongen van of door de zee, den slaap; zoo oud, dat men met een stok moet loopen).

3°. een ander zelfstandig woord: *deskundig, desbewust, allerliefst* (zie 2°. b).

4°. een werkwoord. stam of een infinitief: *fonkelnieuw, kakelbont, weetgierig, speelsiek, merkwaardig, achtens—, prijzenswaardig* (id.).

5°. een bijwoord, dat de graad der hoedanigh. uitdrukt: *welgedel, welzalig, zeer geleerd, hooggeleerd, aloud, algoed, infraai, ongelukkig, doorkundig, doornat, overvol, overoud*.

B. een deelwoord, als bijv. nw. gebruikt als tweede lid, en als eerste:

1°. een zelfst. nw. (vergelijk 2°. b): *hemelstergend, warmtegevend* (lijd. voorw.), *huiszittend, godvergeten; schuldbevekt*.

2°. een bijv. nw.: *blindgeboren, zwartgeschilderd, bontgekleurd*; in *zachtbesnaard, breedgeschouderd* e. d. heeft men als tweede lid een bijv. nw. in den vorm van een verl. deelw.; zie II bl. 76.

3°. een bijwoord: *luiddinkend, felbrandend, jongst—, laatstleden*.

Opmerking. 1. Bij de nieuwere schrijvers vindt men vele samenstellingen als onder B 1°. Ze klinken vaak vreemd en zijn niet altijd zoo teekenachtig, dat men daarom het germanisme kan vergeven;

een kantonfalied hoofd, een maanverdrongen tuin, mosbegroeide boomen, een goudbekroonde prijsvraag, het goudbezonde stedeke.

2. Woorden als: *krachtvol, achtenswaardig, desbewust, bladerrijk, godgevallig*, enz. zijn koppelingen; niet die als *zeergeleerd, weledel*, immers losgeschreven, beteekenen deze uitdrukkingen heel wat anders.

3. Ook in de onder A 2° a bedoelde woorden wordt een graad uitgedrukt; evenzoo in: *allertiefst, fonkelnieuw*, e. d. Sommige woorden verliezen als eerste lid hun oorspronkelijke beteekenis en drukken niets dan een graad uit; „de spraakmakende gemeente” vermeit zich in allerlei samenstellingen: *stikvol, stikdonker, hardstikke dood, spiksplinternieuw, stokdoof, stekeblind, stekezot, doodstil, —eenvoudig, —arm, —leuk, —onnoozel*; zie II bl. 64. In *kersversch* zal *kers* frisch, krachtig, beteekenen, *kraak* in *kraakzindelijk* (vergelijk *kraakporselein*) is eigenlijk een zelfst. nw., het komt van het Fransche *caraque*, het Spaansch *carraca*, een soort vrachtschip uit de Middellandsche Zee, dienend o. a. tot vervoer van porselein.

2. Samenstellingen door afleiding worden gevormd vooral met **ig** en **sch**; *blondlokkig, krankzinnig, drielcleurig, hardnekkig, lichtzinnig, lafhartig; inheemsch, ondermaansch, grootscheepsch, hedendaagsch, vierdaagsch.*

Opmerking. Het aantal samenst. d. afl. is zeer groot; de meeste zijn gemakkelijk genoeg te verstaan. *Barmhartig* is een verholten samenst.; de afleiding van *barm* (vergelijk *erbarmen, ontfermen; fern* is een klankwijziging van *barm*) is nog onzeker; waarschijnlijk is het gelijk *bang* uit *be-ang*, uit *bi-arm* ontstaan; (*arm* = ellendig) en is *barmhartig* de vertaling van het Latijnsche *misericors*. Er zijn er ook die *barm* = boezem stellen. In *halsstarrig* vinden we *star* = stijf; vergelijk: *staren, staroogen; luchthartig*, zie I bl. 66; *volledig* = het volle aantal leden hebbende; *rechtvaardig* = rechte vaart (= vaarde) hebbende, dus den rechten weg gaande; *aamborstig* = am (= ang. eng) + borst + ig, dus een enge, benauwde borst hebbende. De nieuwere schrijvers vormen ook samenst. door afleiding met *achtig*, een *visite-maker-achtig uiterlijk*; zie II bl. 62.

§ 192. *De vorming der voornaamwoorden* kan voor het grootste deel slechts door de historische taalkunde verklaard worden. Nieuwe komen er niet bij, en voor het begrijpen der bestaande heeft de kennis der vorming weinig of geen waarde.

Opmerking. 1. Woorden als *ik, gij, hij, het, wij, zij, die, dat, dit, wie, wat* beschouwe men als stamwoorden; ze komen reeds in de oudste verwante talen voor. *Gene, deze, zelf* zijn verholten afleidingen of samenstellingen; evenzoo: *zulk, welk, elk*, (zie I bl. 78); *iemand, niemand*, t. a. p. bl. 75; *ieder* (ie + weder = beide, dus oorspronk.

elk van beide); *iets* = *iet* + *wes* (2de nw. van *wat*); *iet* = *iewet* = *ie* + *wicht* (= zaak), dus *iewet* = iedere zaak, ieder ding; *niets* = *ne* + *iets*.

2. Uit andere woordsoorten gingen tot de voornw. over: *men* oorspronk. *man*, *ander* = tweede; *eenig*, *zeker*, oorspronk. bijv. nw.; *eerste* en *laatste* oorspronk. telwoorden, nu ook aanw. vnw. Tusschen zelfstandig gebruikte onbep. hoofdtelw. en onbep. vnw. is geen verschil; zie I bl. 104.

3. De aanwijnz. vnw. *die* en *dat*, de vrag. *wie*, *wat*, *welke*, het bepalingaank. *hetgeen* werden betrekk. vnw.; de bezitt. vnw. waren oorspronk. de genitieven der persoonl. vnw.; zie I bl. 181.

4. *Zoodanig* en *hoedanig* zijn samenst. door afleiding; *zoo* + *daan* + *ig*, *hoe* + *daan* + *ig* = *zoo*, of hoe een gedaante hebbende.

5. Als samenstellingen zijn nog duidelijk herkenbaar: *gijlicden*, *wijlicden*, (*jelui*, *jullie*, *wullie*, e. d.) *degene*, *diegene*, *dezelfde*, *dewelke*, *iedereen*, *menigeen*, enz.

§ 193. *De vorming der lidwoorden.* De bepal. lidwoorden zijn oorspronkelijk aanwijnz. vnw., zie I bl. 94 en 99; *de* is het toonlooze *die*. Het onzijdige *dat* was in de middeleeuwen ook lidwoord; de afkorting *t* werd later, als men met meer klem wilde spreken, uitgebreid tot *het*, eigenlijk het persoonl. vnw. waarvoor die afkorting ook dienst deed; *dat land*, *tland*, *het land*; *een* en *geen* ontstonden uit de telwoorden, zie I bl. 102.

§ 194. *De vorming der telwoorden.* 1. De bepaalde hoofdtelw. van *een* tot *tien* beschouwe men als stamwoorden; *elf*, *twaalf*, de woorden op *tig* (*twintig* enz.) en *geen* zijn verholen samenstellingen; *beide*, *honderd* en *duizend* verholen afleidingen. Al de overige hoofdtelw. zijn kennelijke samenstellingen.

2. De rangtelw. worden, behalve *eerste* (van het bijwoord *eer*) door *de* of *ste* gevormd van de hoofdtelw.; met *de* slechts *tweede*, *derde*, tot *negentiende*, behalve weer *achtste*; van *twintigste* af met *ste*. (Men zegt echter ook wel b.v. *honderd en vende*). Evenzoo: *hoeveelste*, *zooveelste*.

3. De onbepaalde hoofdtelw. zijn grootendeels verholen afleidingen: *alle*, *vele*, *enkele*, *menige*, *ettelijke*, *sommige*; een paar zijn kennelijke afleid., als *eenige*, *wenige* (oorspronk. beweeneens waard, ellendig, gering) en de deelwoorden: *verschillende*, *verscheidene*.

Opmerking. 1. *elf* en *twaalf* bestaan uit *een* en *twee* (twa) + *lif*; *lif* wordt wel verklaard als = *tien*, meest echter als vorm van een werkw. dat *blijven* beteekende; *elf* was dan (*tien* weggenomen) *een*

blijft. — *Geen* was *neg + een* = niet (ook) een (*neg* is waarschijnlijk *noch*). — *tig* is verwant met *tien* en beteekent *tiental* (Gotisch *tigus*). Voor *tig* ondergaat ook het eerste lid verandering; *twin* is een buigingsvorm van *twee*; voor *dertig*, *veertig*, enz. zie I bl. 59, 71, 75, 80.

2. *Derde* = driede; *ander* is een zeer oud, voor den leek moeilijk te verklaren woord, met de grondbeteekenis *tweede*.

3. De zoogenoemde verdubbeltallen zijn zelfst. nw., geen telwoord; het zijn samenstellingen op *voud*: *tweevoud*, *drievoud*, enz.; *eenvoud* en *eenvoudig* kregen een andere beteekenis, vergelijk: *enkelvoud*, *enkelvoudig*.

Evenmin zijn de soortgetallen, d. z. samenstellingen met *lei* en *hande*, telwoorden, maar bijvoegl. nw.; *eenlei*, *tweeërlei*, *vierderhande*. De samenstellingen met *maal*, *keer*, *werf* of *reis*, die men wel herhalings-tallen noemt, zijn bijwoorden; *eenmaal*, *tweekeer*, *driewerf*; *eenreis* werd *eris* (*eris*).

§ 195. De vorming der werkwoorden.

I. **Stamwoorden** zijn de sterke werkwoorden: *binden*, *blijven*, enz.

Opmerking. Uitgezonderd zijn de nu sterke, vroeger zwakke ww. als *dingen*, *schenden*, *kwijten*, enz. Stamwoorden zijn ook de thans zwakke, vroeger sterke ww. als: *helgen*, *kneden*, *teren*, enz.

II. **Afgeleide woorden**; middellijke afleidingen; I. door voorvoegsels

1. **be**; oorspronk. *bij*; het beteekent nu:

1°. *bij*: *behooren*, *bevallen* (vergel. *bijval*), *bekomen* (= *bijkomen*), *beroepen* (een predikant).

2°. het verkrijgen van iets door de werking van het grondwoord: *beërven*, *behalen*, *bekomen* (= *verkrĳgen*), *bereiken*, *bekooften*.

3°. de verbreiding der werking van het grondwoord over het geheele voorwerp: *beplanten*, *bebouwen*, *bekleeden*, *beslaan*, *bezien*. Onovergankelijke ww. worden door afleiding met *be* overgankelijk; *begaan*, *betreden*, *berijden*, *bewonen*, *beweenen*, *beklagen*, *bewaken*, *bekampen*. Zie I bl. 158.

4°. het voorzien van hetgeen het grondwoord uitdrukt: *bedijken*, *bemannen*, *bepalen*, *besteden*, *bezielen*; of het maken tot wat het grondwoord uitdrukt: *bevrijden*, *benauwen*, *beangstigen*, *zich bevlĳtigen*.

5°. om: *belegeren*, *bekransen*, *bekleeden*, *benevelen* (zie 3°).

6°. een ontnemen: *benemen*, *berooven*, *bestelen* (zie 1°).

2. **ge**; oorspronk. = *samen, mede: geleiden, gevallen* (= gebeuren), *geraken*. Meestal beteekent **ge** alleen een zekere versterking, of een verdefstiging; vergelijk: *gevoelen, gelijken, gelukken, gewinnen*, e. d. met *voelen*, enz.

3. **er**; oorspronk. = *uit*, het toonlooze *oor* (zie § 179), vormt maar weinig woorden; *erkennen* (= kennen uit, openlijk ergens voor uitkomen), *erbarmen* (= openlijk medelijden toonen) zie II bl. 82; *erachten* (in *mijns erachtens* = uit, volgens mijn meening).

In *erlangen, ervaren* beteekent **er**: verkrijgen door de werking van het grondwoord; *langen* = reiken, *varen* = gaan, reizen.

4. **her** = weder, opnieuw; *herkauwen, heroveren*, enz. enz.

5. **ont** = 1°. tegen, tot, terug: *ontmoeten, -vangen, -zien* (= opzien tegen).

2°. het beginnen van een werking: *ontbranden, -waken, -slapen, -staan, -ploffen, -spruiten*.

3°. = een tegenstelling; het brengen uit een vroegeren toestand: *ontwikkelen, -binden, -sluiten, -dekken, -cigenen, -lasten*.

4°. weg: *ontvoeren, -rooven, -nemen; -loopen, -wijken, -vallen*.

5°. het wegnemen van hetgeen het grondwoord uitdrukt, (tegenstelling van **be**): *ontbladeren, -hoofden, -halsen, -vetten, -zenuwen; -heiligen, -reinigen, -groenen, -moedigen, -nuchteren*.

6. **ver** beteekent: 1°. weg: *vertrekken, -bannen, -jagen, -stooten*, enz.; het (doen) verdwijnen, het (doen) te gronde gaan: *verhongereren, -branden, -spelen, -liezen, -weeren*.

2°. verkeerd, slecht: *verwennen, -leiden, -loopen, -groeien; zich -gissen, s. -meten, s. -spreken, s. -grijpen*.

3°. voor (niet achter, iets brengen vóór iets): *verbinden, -schansen, -glazen, -gulden, -zanden, -bloemen*.

4°. voor (ten behoeve van): *verzorgen, -plegen, -weren, -schaffen*.

5°. voor (anders, in de plaats van): *verkleeden, -talen, -doopen, -maken, -zetten*.

6°. over: *vernachten, -winteren, -meesteren, -rassen, -bluffen*.

7°. het worden tot wat het grondwoord uitdrukt, het geraken in een toestand: *verkolen*, —*steenen*; —*anderen*, —*zwakken*, —*stommen*, —*slappen*.

8°. het maken tot wat het grondwoord uitdrukt, het brengen in een toestand: *vergoden*, —*ketteren*, *zich* —*broederen*, *zich* —*manen*, —*anderen*, —*zwakken*, —*harden*, —*woesten*, —*frisschen*.

7. **wan** komt voor in *wanluidend* en in *wanschapen*, verleden dw. van *wanscheppen*; in plaats van afleidingen met *wan* bezigt men samenstellingen met het bijwoord *mis*.

Opmerking. 1. In vele gevallen is het moeilijk de beteekenis van het voorvoegsel te verklaren. Vaak dient het alleen om het woord wat deftiger te maken of ter versterking van de beteekenis; vergelijk: *bevinden*, *begeleiden* met *vinden*, *geleiden*; *gevoelen* (zie boven) met *voelen*; *verbergen*, —*vloeken*, —*zwijgen*, —*blijven*, —*meenen*, —*hopen*, —*ontschuldigen*, met *bergen*, *vloeken*, enz. Een enkele maal zijn de vormen met *ge* meer gewoon dan de andere: *vergezellen*, *gelukken*, *genaken* naast *verzellen*, enz. Van andere zijn de grondwoorden niet meer of uiterst zelden op zich zelf in gebruik: *beslissen*, —*hagen*, —*velen*, —*seffen*, —*ginnen*; *gedoogen*, —*nieten*, —*schieden*, —*looven*.

2. De woorden: *gezeggen*, *geworden*, *gebeteren*, komen maar in een enkele uitdrukking voor: *zich laten gezeggen*, *iemand laten geworden*, *iets niet kunnen gebeteren* (= helpen).

3. Hetzelfde woord kan in verschillende beteekenissen voorkomen, overgankelijk en onovergankelijk zijn, b.v.: *ontwikkelen*, —*steken*; *verarmen*, —*anderen*, —*zuren*, e. d.

4. *Herinneren* voor *erinneren*, zie I bl. 74, is volgens het Woordenboek uit het Hoogduitsch overgenomen en beteekent: *er* (hier gelijk *weder*) *inneren*, *indachtig maken*.

5. In *wantrouwen*, *wanhopen*, *herbergen*, heeft men afleidingen van de zelfst. nw. *wantrouw*, *wanhooft*, *herberg*; in de laatste jaren kwam in gemeenzame taal naast *boffen* ook *wanboffen* in gebruik.

6. De afleiding helpt niet altijd bij de verklaring van de beteekenis, vergelijk: *be—*, *her—*, *ont—*, *erkennen*; *be—*, *her—*, *ont—*, *verhalen*; *be—*, *her—*, *ont—*, *vernemen*; *verzeggen* en *verspreken*, enz.

§ 196. *Vervolg.* II. rechtstreeksche afleiding, en middellijke afleiding door achtervoegsels.

I. Deze zijn: *ig*, *el*, *er*, en het bastaardachtervoegsel *cer*. Men vormt er werkwoorden mee van naamwoorden (nomina): de denominatieven; van werkwoorden, de causatieven, de frequentatieven (ook wel *iteratieven* genoemd) en de intensieven; van bijwoorden, voegwoorden, tusschenwerpsels; soms ook van uitdrukkingen.

Opmerking. Vele werkwoorden worden rechtstreeks afgeleid, door een zelfst. nw., bijvoegl. nw., voornw., of welk woord ook, als stam van een nieuw werkw. te gebruiken en er de werkwoordelijke uitgangen achter te plaatsen; *tuin, tuinen, ik tuin, hij tuint; blauw, blauwen, enz.*

2. De beteekenis der van zelfst. nw. afgeleide denominatieven kan op zeer verschillende wijze in betrekking staan tot die van het grondwoord. Ze beteekenen o. a.

1°. een berooven, als *schillen, doppen, stoffen, koppen, toppen, schuimen, wieden* (wiede = onkruid).

2°. het zijn of worden. als: *boeren, rentenieren, dokteren, leeraren; pakken, roesten.*

Of het grondwoord noemt van de werking:

3°. het voorwerp: *hooien, visschen, azen, grazen.*

4°. het produkt: *blozen, bannen, pakken, schuimen, verven.*

5°. de plaats: *huizen, stallen, weiden, herbergen.*

6°. het middel: *tollen, hameren, fluiten, harken, kleeden.*

7°. datgene waarvan het voorwerp voorzien wordt: *tuigen, zadelen, prijsen, brandmerken, kleuren, verven.*

3. De van bijvoegl. nw. gevormde denominatieven beteekenen:

a. het aannemen, b. het doen aannemen der hoedanigheid;

a. *groenen, rotten, drogen, korten, rijpen, blauwen* = groen worden, enz.; soms ook het zijn, b.v. *dartelen.*

b. *groenen, drogen, korten, rijpen, blauwen, blecken, heeten,* = groen maken, enz.

4. Van voornaamw. zijn er maar weinig afleidingen: *mijnen, jijen* en *jouwen*; van telwoorden heeft men: *een-en-twintigen, zes-en-zestigten; (ver)eenen* of *vereenigen.*

5. De deminomatieven worden gevormd: rechtstreeks (infinitief op *en*); middellijk op *igen* en op *eren*; zie de bovengenoemde voorbeelden en: *steenigen, eindigen, (be)vedigen, spijzigen, (be)leedigen; reinigen, vestigen, (van vast), (ver)kondigen; voeteeren, hanteeren, stoffeeren, trotseeren, waardeeren, boctseeren* (van *bootse* = vorm, model); *halveeren, klemeeren.*

Opmerking. 1. Bij de van voornw. gevormde noemt men wel *dodijnen* (soms *douwdeinen*) = wiegen; vergelijk het Fransch *dodiner.*

2. Het oorspronkelijk achtervoegsel was *jan*, dat zoowel tot *en* als tot *igen* werd; in enkele woorden veroorzaakte de *j* denumlaut; *dekken, temmen, pletten, vestigen, stellen, krenken, reppen, van dak, tam, enz.;*

in: *richten*, *villen*, *schillen* vindt men *i*, naast *recht* (ook in het werkw. *berechten*), *vel*, *schel* (of *schil*).

3. Bij de woorden op *igen* moet men goed uitzien, of het grondwoord niet een bijvoegl. nw. op *ig* is; zooals in: *matigen*, *heiligen*, *(be)veiligen*, *rechtvaardigen*, *zich verlustigen*. *(ver)menigvuldigen*.

4. Men vindt vormen met en zonder *ig* naast elkaar, zonder verschil van beteekenis: *noodigen*, *eindigen*, *verzadigen*, *verkondigen*, *vestigen* en *nooden*, *einden*, *verzaden*, enz. *Kruisigen* echter beteekent alleen *aan het kruishout slaan*; *kruisen* heeft behalve deze nog verschillende andere beteekenissen.

5. De meeste woorden op *eeren* zijn van vreemden oorsprong; *dineeren*, *soupeeren*, *releveeren*, *tracteeren*, *geneeren*, enz.

6. Van bijwoorden zijn o. a. gevormd: *innen*, *uiten*, *overen*, *(ver)overen*, *naderen*, *vorderen*, *opperen*, *(ver)nederen*, *(be)leggen*; die van voegwoorden komen zelden voor; *maren*, *indienen*, ('t herhaald bezigen dezer woorden); die van tusschenwerpsels zijn vooral klanknabootsingen, vaak tegelijk met deze ontstaan, *knarsen*, *picpen*, *gigagen*, *bombammen*, *rikketikken*, *klitsklatsen*; maar ook *hoeseeën*, *hemmen*, *(hm roepen)*.

7. De causatieve ww. beteekenen het doen verrichten der werking; uitgedrukt door het grondwoord (het primitieve ww.). De meest bekende zijn: *drenken* = doen of laten drinken; *leggen* = d. of l. liggen; *zetten* = d. of l. zitten; *voeren* = d. of l. varen (= gaan); *leiden*, = d. of l. lijden (= gaan); *zoogen* = d. of l. zuigen; *vellen* = d. of l. vallen.

Opmerking. De causatieve ww. werden gevormd meest van den onvolt. verleden, soms van den tegenw. tijd, van het primitief door achtervoeging van *jan*, dat tot *en* werd, maar waarvan de *j* den umlaut veroorzaakte: *drankjan*, *zatjan*, *lagjan*, *valjan* werd *drenken*, enz.; evenzoo werd b.v. *laidjan* tot *leiden*, *saugjan* tot *zoogen*.

2. Andere causatieve ww. zijn nog: *wenden* (van *wandjan*) naast *winden* = draaien; *zenden* (zie I bl. 236, uit *zandjan*) van *zinden* = reizen; *sprenkelen* (zie hieronder 8) naast *springen*; *kwellen* uit *kwaljan* naast het verloren primitief *kwelen* (kwal-kwalen-gekwolen = pijn lijden; waarvan het zelfst. nw. *kwaal*); *(zich) generen* (uit *genasjan*, met wisseling van *z* en *r*; *genezen*, verleden tijd *genas*, beteekende *in* stand blijven, *zich generen* is dus: *zich in het leven houden*, *zich onderhouden*; vergelijk *nering*); *neigen* (uit *naigjan*) van *nijgen* = buigen; *klooven* (uit *klaufjan*) van *klieven*, vroeger *splijten*; *(ge)hengen* (uit *hangjan*) naast *hangen*.

3. Sommige causatieven worden maar weinig gebruikt, zooals *drenken* (van een paard, van de aarde door den regen); *zich generen* met de vischvangst, *gehengen* (in oudere taal vooral van den teugel

gezegd; vandaar den teugel vieren, d. i. toegeven, gedoogen); *vellen* (een geweer, lans, oordeel, vonnis); bij andere is vaak de causatieve beteekenis niet meer of moeilijk te herkennen; *winden* is nu ook overgankelijk, het verband met *wenden* is verduisterd; evenzoo bij *nijgen* = buigen uit beleefdheid, en *neigen* in verschillende beteekenissen; vergelijk ook *thee*, *koffie zetten*, e. d.

8. De frequentatieve ww. of ww. van herhaling beteekenen een langdurige, herhaalde, doorgaans tevens verzwakte werking; ze eindigen op *elen* of *eren*; vaak is ook de stam min of meer gewijzigd; men vergelijke: *stotteren* en *stooten*, *bibberen* en *beven*, *kibbelen* en *kijven*, *krabbelen* en *krabben*, *schuifelen* en *schuiven*, *wentelen* en *wenden*, *spreukelen* en *sprengen* (= doen springen).

Opmerking. De frequentatieven zijn dikwijls moeilijk te onderscheiden van denominatieven met een grondwoord op *el* of *er*. De afleiding van *hameren*, *spiegelen* e. d. is voor ieder duidelijk, niet die b. v. van *steigeren*, *wapperen*, *drentelen*, *wankelen*, *wandelen*, enz. Voor het begripen der tegenwoordige taal is de onderscheiding van weinig of geen nut.

9. De intensieve ww. drukken krachtiger (intenser) dan het grondwoord zelf de beteekenis daarvan uit. De slotmedeklinker van den stam van het grondwoord wordt doorgaans verscherpt, of ondergaat andere wijziging; de stamklinker of tweeklinker gaat over in een onvolk. klinker. Vele intensieven hebben ook den vorm van frequentatieven. *Bukken*, *wikken*, *hikken*, *nikken* van buigen, wegen, hijgen, nijgen, (zie I bl. 71); *stikken* v. steken (vergelijk ook: de adem blijft in de keel steken), *(ver)spillen* v. spelen, *knippen* v. knippen, *zwikken* v. zwijken; *kibbelen*, *bibberen*, *jakkeren*, *stribbelen*, *stotteren*, van jagen, streven, enz.

Opmerking. Veel bij deze afleidingen is nog onverklaard, ook onnoodig voor het verstaan der beteekenis; zoo de vraag, of *dribbelen* van drijven of van draven komt, of *kabbelen* een klanknabootsing is of met kauwen samenhangt. Vele ww. met intensieve beteekenis zijn niet direct van het ww., maar door bemiddeling van een naamwoord gevormd, dat zelf met het achtervoegsel *t* van het primitief afgeleid werd; door invloed van deze *t* ontstond dan de lettergroep *cht*; (zie I bl. 72) *wachten*, *betichten*, *smachten*, *jachten*, *vluchten*, *slachten*, van waken, tijgen (beschuldigen), smaken (smakken), jagen, vlieden (in 't Duitsch *flichen*), slaan (zie I bl. 60).

§ 197. *Vervolg. III. Samenstellingen. I.* De werkw. zijn scheidbaar of onscheidbaar samengesteld. Bij de eerste worden de deelen in de vervoeging gescheiden; de betrekking tusschen de leden is minder nauw; ze naderen tot of zijn samenkoppe-lingen. Zie § 183 7.; I bl. 161. Opm. 2.

2. De onscheidbaar samengestelde ww. bestaan uit:

1°. twee infinitieven: *spelewaren, spelerijden, spelemeien* (*meien* = zich in de open lucht vermaken; afleid. van *Mei*), *koekeloeren* (*koeken* = 't Duitsch *gucken*, kijken).

2°. een naamwoord en een werkw.: *raadplegen, zegevieren, minckoozen, logenstraffen; vrijwaren, voltóóien, völdoën, volbréngen.*

3°. een bijw. en een werkw.: *liefkoozen*; vooral met: *mis, door, om, onder, over, weder* (= tegen), *voor*, soms, *achter, aan*. De klemtoon valt op het ww.; *misdóën, —handelen, —rekenen; doorsóóken, —zien, —gronden; omvátten, —ringen, —slingeren; onderhóúden, —mijnen, —vragen; overdénken, —treden, zich —ijlen; weerstáán, —houden, —streven, voorszéppen, —komen, —zien; achterhálen, —volgen; aanschóúwen, en soms aanhóóren, —bidden.*

3. De scheidbaar samengestelde ww. bestaan uit:

1°. een naamwoord en een ww.: *aderlaten, plaatsgrijpen, broodbakken, goedkeuren, hoogachten, liefhebben, kwijtschelden, vrijspreken, vrijmaken, volmaken, volhouden.*

2°. een bijwoord en een ww.; de klemtoon valt op het bijwoord; behalve de boven 2. 3°. genoemde komen tal van andere bijwoorden voor: *weer* (= nogmaals), *af, aan, in, uit, binnen, buiten, tegen, na, op, bij, toe, heen; aaneen, doorcen, achtercen, bijcen, opcen, vooraan, achteruit, voorover, buitenom, enz.; misdoen, —loopen, —raden; dóórzoeken, —snijden, —werken; ómwerpen, —doen, —kijken; ónderhouden, —loopen, —gaan; óverzien, —halen, —doen, —houden; vóórzeggen, —nemen, —schrijven, áchterhouden, —blijven, —stellen; wéérzien, —vinden, —komen; vooraandringen, achternalóopen, doorcenmengen, voorbijgaan, enz.*

4. Samenstellingen door afleiding bestaan uit:

1°. een werkw. stam en een zelfst. nw.: *stampvoeten, schoorvoeten, knikkebollen, kortwieken, kwispelstaarten; reikhalsen* (= rekhalzen).

2°. een naamwoord en een ww.: *beeldhouwen, pluimstrijken; buiksprekken, koorddanssen, touwtjespringen, dwarsdrijven.*

Opmerking. 1. Bij 2. 1°. zou men nog kunnen noemen: *ruile-buiten* = ruilen, wisselen, de eene koopwaar tegen de andere; eigenlijk een verdubbeling, ook *buiten* moet *ruilen* beteekenen; *ziegezagen* (op een viool); bij nieuwere schrijvers vindt men er meer: *pratebreiën, wakedroomen.*

2. Tot 2. 2°. behooren de verholten samenstellingen: *gekscheren*, waarvoor men ook zegt *den gek scheren* (zie I bl. 63; *sine scerne met enen driven, het gaet mi uten scerne* = het wordt ernst); *waarschuwen*, van *waar* = opmerkzaamheid, zorg, en *schuwen* = toonen, dus vermanen. Tot 3: *waarnemen, gadeslaan* (van *gade* = opmerkzaamheid, acht), *prijsmaken, prijsgeven* (van *prijs* = buit).

3. Rechtstreeksche afleidingen zijn: *glimlachen, wedijveren, zegepralen, weeklagen, doodverven, handhaven, nachtbraken*, e. d. van de zelfst. nw. *glimlach, wedijver, zegepraal, weeklage, doodverf* (grondverf van een schilderij), *handhave* (handvatset), *nachtbrake* (onderbreking van den nacht).

4. Bij de nu eens scheidbare, dan weer onscheidbare samenstellingen lette men op het verschil in de beteekenis; *misdoën, misdoen; doórsien, doorziën*, enz.

5. Ook geheele uitdrukkingen worden tot één werkw., al schrijft men ze niet altijd aaneen: *in de war maken, in bezit nemen, over den balk gooien* (verkwisten), *het land hebben, door de vingers zien*, daar helpt geen *lieve-vader-en-moederen* aan.

6. De onder 4. genoemde woorden zijn doorgaans teekenachtiger dan de meer gewone vormen: *met de voeten stampen, met den bol knikken, de voeten schoren* (strak, schoor zetten, onwillig om voort te gaan). Van de woorden als onder 4. 2°. komt doorgaans alleen de infinitief voor; toch hoort men: *hij danste koord, heeft buikgesproken, schaatsengereden, schijfgeschoten.*

§ 198. De vorming der bijwoorden.

I. **Stamwoorden.** Hiertoe rekent men alle eenlettergrepige bijw., die geen bekend Nederlandsch grondw. hebben; *in, op, uit, aan, te, door, voor, met; ook, nu, ja, neen, wel, zoo, zus, dan, zeer, hoe*, enz.

Opmerking. Tweelettergrepige, waarvan de vorming niet duidelijk kenbaar is, noeme men middelwoorden; zoo b.v.: *over, achter, onder.* Tot de verholten afleidingen behooren o. a.: *heden, hier, daar, waar, her, der, wer, heen, daan, dus*, e. d., die verwant zijn met de aanwijz. en de vrag. vnw.; tot de verholten samenst. o. a.: *nog, boven, binnen, ergens*, enz.

II. **Afgeleide woorden.** A. rechtstreeksche afleidingen zijn: 1°. alle bijvoegl. nw. en deelwoorden als bijwoord

gebruikt; *goed, mooi; uitstekend, verbazend, voortdurend, volkomen, volmaakt, verleden.*

2°. vele woorden en uitdrukkingen in den genitief; *daags, steeds, 's zomers, heelsheids, goedsmoeds, censklaps, veelszins, meerendeels, grootendeels, middelerwijl, langzamerhand, ondergewoonte, onverrichter zake; dermate, derwijze, derhalve, zie I bl. 177, halverwege, t. a. p. bl. 174, allerwegen; in den accusatief: morgen, dikwerf, cenmaal, altijd.*

3°. uitdrukkingen bestaande uit een voorzetsel met zijn regeering: *in den beginne* (= aanvankelijk), *ten zeerste, op zijn hoogst, van ganscher harte* (= gaarne), *in dier voege; deswege, ambts-halve, welstaanshalve.*

Opmerking. 1. Ook voornw. en telwoorden in den genitief werden tot bijwoord: *dus (dies), cens, anders.*

2. In den datief werden bijwoord: *noode, vaak* (vroeger *vake* of *vaken*, van *vak*, dus = in gedeelten, meermalen); *heinde* (van *hand*), *midden* (van *mid*, nog in *middag*, vroeger ook *midnacht, midzomer; trouwen(s), rechten(s), tersluik(s)*, enz.

§ 199. *Vervolg.* II. **B.** middellijke afleiding; door achtervoegsels:

1. **e**; *verre, gaarne, dichte(bij), alreede, luide.*

2. **s**; *overhoeds, onverwachts, vervolgens, doorgaans, wil-lens en wetens*, (vervolgend + s; doorgaand + s; willend + s; wetend + s), *somtijds, terloops, bijtijds, eveneens, eerstdaags, binnenlands.*

3. **lijk, lijks** (achter znw. bijv. nw. en deelw.) *waarachtiglijk, gewisselijk, gestrengelijk, herhaaldelijk; jaarlijks, grootelijks.*

4. **ling, lings**; *onderling, plotseling* (plots = slag), *monde-ling; ruggelings, zijde—, blinde—, korte—, tappe—, rake—, schrij—, ij—.*

5. **(ge)wijs, gewijze**; *traps—, boogs—, groeps—, steeds-gewijze; vragender (vraagscher)wijze, verhalenderwijze.*

6. **waart, waarts**; *huis—, hemel—, voor—, achter—, op—, her—.*

7. **jes, (e)tjes, pjes, kens**; *sacht—, zoet—, stil—, warm—.*

Opmerking. 1. Vroegere achtervoegsels zijn **en** en **er**; **en** betee-kende: *komende van*, vergelijk: *Oostenwind, Noordenwind*, daar van *daan*; het komt ook voor in: *heen, heenen, binnen, buiten, boven* (= be-in-en enz.), doch daarin is de oorspronk. betekenis niet terug te vinden. — **er** beduidde *gericht naar*, vergelijk: *Zuiderzee, Oosterspoor.*

Westerdok, her, der, wer, ginder; in: *over, onder, neder, inner*(lijk), *uiter*(lijk), voelt men de oorspronk. beteekenis niet meer.

Vader is een comparatief van *na*.

2. De *e* werd vroeger veel achter bijvoegl. nw. geplaatst om ze tot bijwoorden te vormen; in dialect hoort men nog: *schiere, vele*, hij is *vreeselijke, verduivelde* bang.

3. Alleen in deftigen stijl vindt men bijwoorden als: *heuschelijk, bekefeldelijk, gestrengelijk, grovelijk, voorzichtiglijk*, die zich door het achtervoegsel van het bijv. nw. onderscheiden. Ze komen in dien vorm ook wel als bijv. nw. voor: *een heuschelijke leeuw, de gewoonlijke manier; goelijk, leelijk, kwalijk, openlijk*.

4. Door het veelvuldig gebruik van den genitief als bijwoord ontstond het gevoel dat bij een bijw. een *s* hoorde. Vandaar dat de bijwoord. *s* niet alleen voorkomt, waar werkelijk van een genitief sprake is, zie boven II. A., maar ook achter accusatieven als: *dikwijls, altoos* (voor *altoogs*), *eerstdaags*; achter datieven als: *terloops, bijkans, trouwens, hoogstens*, e. d. waartoe ook behooren de voorzetsels: *tijdens, krachtens, namens, wegens*; verder achter deelw.: *onvoorzien, volgen*(ds), *nopen*(ds). Men moet dus uitzien: *ens* = *en* (naamvals-uitgang) + *s*, of *ens* = *en* (rest van *end*, uitgang van 't tegenw. deelw.) + *s*. Ook komt de bijw. *s* achter *lijk, ling* en *waart*, en vormt met verkleiningsachtervoegsels nieuwe voor de vorming van bijw.: *zoetjes, warmpjes*.

5. *Kwanswijs* is een volksetymologie van *kwazie* of *quasi*, uit het Latijn: *quamsi*; men vindt ook *kwansuis*.

6. In *binnenslands, binnensmonds*, e. d. staat ook achter het voorzetsel een bijw. *s*; zie I bl. 155. 3.

§ 200. *Vervolg.* III. **Samenstellingen.** I. Deze zijn grootendeels koppelingen, uitdrukkingen die door rechtstr. afleiding, zie II. A., tot bijwoord werden. Slechts enkele zijn werkelijk direct door samenstelling gevormde bijwoorden; zie hieronder 2. 1°. 4°.

2. De samengestelde bijw. kunnen bestaan uit:

1°. twee bijwoorden; *zoolang, hoewel, evenzeer, kortaf, rondom, bijna, volop, rechtsaf, bovenaan*. Hiertoe behooren ook de voornw. bijwoorden: *daarmee, hierover, er mee*, enz.

2°. een uitdrukking in den genitief (zie II. A. 2°. *heelshuids, allerwegen*).

3°. een voorzetsel + een zelfst. nw., voornw. of telw.: *achterwege, onderweg, integendeel, voorhanden, bijgeval, terug, overeind; bovendien, overal, vooral, vaneen, bijeen, achtereen*. Met de bijw. *s*: *voormaals, binnenslands, buitengaats*. Het voorzetsel volgt in: *diensvolgens, deswege, ambtshalve, voorzichtigheidshalve*, enz.

4⁰. een voorzetsel + een bijwoord: *overlang, voorlang, voor-
goed, voorzeker, overluid, terecht, opnieuw, tegelijk*.

Opmerking. 1. Vele schrijft men aaneen, vooral als een der leden in een verouderden vorm voorkomt; (*gewapenderhand, dermate*); sommige worden in den zin gescheiden (*hierom, daarover, enz.*), andere hoewel de leden evengoed bijeen behooren, nooit aaneengeschreven, (*overal om, er in, ouder gewoonte, e.d.*). Er zijn er, die niet los geschreven kunnen worden, zonder dat de beteekenis verandert (*zoolang, voorlang, vanhier*); andere zijn alleen in de samenstelling bijwoord (*buitendien, bovenop*), weer andere juist als samenstelling geen bijwoord (*hoevel, hoezeer*).

2. Geheele uitdrukkingen smolten te zamen in de beteekenis van een bijwoord; *terstond, uitermate, mettertijd, uitentreuren, inderdaad, ternauwernood, asjeblijft, enz.*, zie I bl. 5. 71. 78.

3. Er zijn vele verholten samenstellingen. In *achterbaks* is *bak rug* (vergelijk *bakboord*), *huiden*, uit *hiu daga* = (op) *dezen dag(e)*; *thans* = *te + hand + s*; *tevens* = *te + even + s* = *tegelijk*; *immer* = *ie* (den een of anderen tijd, I bl. 78) *meer*, *immermeer* is dus een stapelvorm; *misschien* (t. a. p.); *wanneer* = *wan + eer*, op welken tijd vroeger (*wan*, t. a. p. 70, 116, was oudtijds vrag. bijw.) *nog* = *nu + och* (ook).

§ 201. De vorming der voorzetsels.

I. **Stamwoorden.** Als zoodanig kan men de zoogenoemde eigenlijke voorzetsels beschouwen, die één in oorsprong zijn met de bijwoorden-stamwoorden, *in, op, uit, enz.*; zie I bl. 118. 5.

Opmerking. Ze komen geheel overeen in vorm met de bijwoorden; slechts *met, tot-te, van*, verschillen; zie I bl. 119. 4. De vorm *met* is de afkorting van *mede*. *Te* is de toonlooze vorm van *toe*, nu alleen bijwoord; *tot* is ontstaan, zie I bl. 132, uit *tote*, evenals *met* door apocope van de *e*. *Af* had ook den vorm *ave*, nog voorkomend in de samenstelling *averechts* (= *verkeerd*); uit de samenstelling van *af* en *aan* (*ane*), *avan(e)*, ontstond *van* (door toonloos worden en aphaeresis van de *a*) dat nu uitsluitend als voorzetsel voorkomt (behalve in de voornw. bijw. *hiervan, overal van, enz.*).

II. De overige voorzetsels zijn gevormd:

1⁰. eveneens rechtstreeks van bijwoorden: *langs, naast*, (superlatief van *na*), *tegenover, rondom, tusschen*; hiertoe behoo- ren ook de datieven van zelfst. nw. + de bijw. *s*: *wegens, krachtens, tijdens, namens*.

2⁰. van zelfst. nw.: *ondanks, trots, spijt*.

3⁰. van uitdrukkingen bestaande uit een voorzetsel en zijn regeering: *in weerwil van, in stede van, ten behoeve van, om*

de wille van; het tweede voorzetsel viel soms weg: *behalve, bezijden, ingevolge, omtrent.*

4°. van tegenw. deelw.: *gedurende, aangaande, betreffende, staande, hangende, niettegenstaande; volgens, nopens.*

5°. van verl. deelw.: *uitgezonderd, uitgenomen, behoudens.*

Opmerking. 1. Niet alle uit bijw. gevormde komen nog als bijwoord voor; b.v. *tusschen, tegenover, wegens, volgens,* enz. De grens tussehen bijw. en voorzetsel is niet altijd scherp te trekken; men denke aan *in, op, uit,* enz. in de voornw. bijw., waarin *hier, daar, waar,* enz. wel niet de regeering van het voorz. zijn, maar de voorstelling er van toch vertegenwoordigen; aan het geval dat het voorz. achter zijn regeering staat; zie I bl. 119.

2. Bij de zelfst. nw. die tot voorz. werden, kwam oorspr. een genitiefbepaling; de beteekenis van het zelfst. nw. verbleekte tot die van betrekkingwoord, vandaar dat deze voorz. vroeger (en nog in sommige uitdrukkingen, en in 't Duitsch) den genitief regeerden; *spijt mijner hulp, trots zijner tegenwerking* werd *spijt mijn hulp, trots zijn tegenwerking.*

3. *Behalve,* zie I bl. 122, is moeilijk te benoemen. Waar geen twijfel over den 4den naamval mogelijk is, noemt het Woordenboek het voorzetsel. Feitelijk hangt de naamval, die er op volgt, af van de betrekking tot het werkw. *Allen gingen uit behalve ik,* dus ook: *behalve mijn oude oom.* Men heeft hier een ellips: *behalve* (bij zijde) *dat ik niet uitging.* Evenzoo: *Behalve (dat hij) vele huizen in de stad (bezit), bezit hij ook nog boerderijen.* Het heeft dus meer van een voegw.

4. De deelwoorden, nu voorzetsel geworden, vormden oorspronkelijk beknopte zinnen. Men kan zich den gang aldus voorstellen. *Terwijl de vergadering stond, nam men het besluit, dat de regeling der salarissen aanging. De vergadering staande, nam men het besluit de regeling der salarissen aangaande.* Hierin zijn: *de vergadering, de regeling der salarissen* absolute naamvallen bij de tegenw. deelw. Dit werd: *staande de vergadering, aangaande de regeling,* enz., waarin de beteekenis door de verschikking eigenlijk niet veranderde, maar door het herhaald gebruik *staande* en *aangaande* de kracht van voorzetsel kregen (*onder, van*), en dus de *vergadering* en de *regeling* regeering werden. Evenzoo werd: *De courant (absolute 4de nw.) volgende, zijn er vredesonderhandelingen aangeknoopt,* tot: *volgende de courant,* waarin bij *volgende* de *e* afsleet, een bijwoord. *s* aangehecht en de *d* uitgestooten werd. *Nopens* komt van *nopen*, dat „hard aanraken, prikkelen, dwingen” beteekende; 't is nu synoniem met *betreffende.* Vergelijk verder: *hangende de beraadslagingen, gedurende den oorlog* ontstaan uit: *de beraadslagingen* (absol. 1ste naamv.) *hangende, de oorlog* of, wat ook voorkwam, *den oorlog* (absol. 1ste of 4de naamv.) *gedurende.*

Niettegenstaande. Aangezien de toegev. bepaling een vergeefs tegenwerkende omstandigheid beteekent, zou men in dit woord geen

ontkenning verwachten: met *niet* is er eer redengev. verband. Men vergelijkte: *Den tijd zijner overkomst niet meldende, zal hij onverwachts voor ons staan* = Daar hij den tijd zijner overkomst niet meldt, enz.; dus evenzoo: *Zijn domheid niet tegenstaande, werd deze knaap bevorderd* = Daar zijn domheid niet tegenstond, enz. De bedoeling is echter: *Zijn domheid (wel) tegenstaande, werd hij (toch) bevorderd*. In de constructie: *tegenstaande zijn domheid* kwam de ontkenning in gebruik, waarschijnlijk om uit te drukken, dat het tegenstaan geen gevolg had; ook kan de invloed van den Latijnschen en den Franschen term (non obstante, nonobstant) gewerkt hebben.

5. Ook bij: *uitgezonderd, uitgenomen*, e. d. had men beknopte zinnen. *Als deze hond uitgezonderd is, kan ik iederen hond dresseeren*; beknopt: *Deze hond* (absol. 1ste nv.), *uitgezonderd (zijnde), kan ik* enz.; met omzetting: *Uitgezonderd deze(n) hond*, enz. Men weifelt nog bij deze woorden tusschen deelwoord en voorzetsel; evenals *behalve* beschouwt men ze doorgaans als voorzetsel en schrijft dus (op zijn Te Winkelsch): *uitgezonderd dezen hond*.

6. *Omtrent* = om + trent, een oud naamwoord (= draai) of ook bijwoord (= rond, samenhangend met drentelen. *Omtrent* staat gelijk met *rondom*; *nabij* en *rondom* zijn meer in de letterlijke beteekenis in gebruik, de omzetting *bijna* en *omtrent* meer figuurlijk. — *Nevens neffens* = en (voorzetsel) + even + s = op één lijn met.

§ 202. *De vorming der voegwoorden*. I. Op een paar uitzonderingen na zijn de voegwoorden alle afleidingen of samenstellingen; de meeste zijn door wijziging in dienst en beteekenis, dus rechtstreeks, gevormd:

1°. van bijwoorden of bijwoord. uitdrukkingen, die dan zelf stamwoord, afleiding of samenstelling konden zijn, of uit een voorzetsel en zijn regeering bestaan; sommige dezer woorden vertoonen nog zooveel van het karakter van bijwoord, dat men ze veelal bijwoord. voegw. noemt. B.v.: *waar, dan, al, nu, daar, eer, toen, zoo, namelijk, dewijl, wanneer, waarom, hoe-wel, hoezeer, evenwel, immers, (des)niettemin, zoolang, zoodra, zooras; toch, weshalve, desniettegenstaande, terwijl, indien, doordien, naardien, bovendien, buitendien, daarentegen, daarenboven, nademaal, naarmate, ten einde, inzoover, voorzoover*, enz.

2°. van voorzetsels, die een bijzin met *dat* tot regeering hadden en met dit gr. verb. ond. voegw. tot een voegw. samensmolten; *voor, naar, tot, sedert, sinds, mits, niettegenstaande, behalve*, komen met en zonder *dat* voor; *op, om, na, zonder, buiten, van*, e. a. altijd gevolgd door *dat*.

3°. door samenstelling van twee voegw.: *althoe-wel*,

alsof; of van een voegw. en een bijwoord: *ofschoon, alsmede.*

4°. van een deelwoord: *aangezien, gesteld dat.*

5°. van een uitdrukking: *niet alleen (enkel, slechts) — maar ook; zoowel — als.*

6°. van een zin: *hetsij, tensij, tenware, wel is waar, maar.*

Opmerking. 1. 't Voegw. *en* had ook den vorm *end, ende*; de oorsprong is duister; *of*, nevensch., en *of* ondersch., nu volkomen gelijkvormig, zijn verschillend van oorsprong, in andere talen ook verschillend van vorm, doch behoeven hier niet nader besproken te worden; evenmin als *want, doch, toch* (alleen voor den leek stamwoord). *Noch, edoch, als* zijn verholten samenstellingen; *noch* = niet + ook, *edoch* = ie + doch = altijd toch, *als* = alse, voor alzo = geheel zoo.

2. Het voegw. *dat* is hetzelfde woord als het voornw. *dat*; in vele talen ziet men denzelfden overgang. *Ik zie dat* (voornw.): *het is mooi weer*, werd met overspringing van *dat*: *Ik zie — dat het is mooi weer*; daarna: *dat het mooi weer is.*

3. *Desniettegenstaande, (des)niettemin, evenwel, nochtans, echter, toch, immers, namelijk, buitendien, bovendien*, e. d. zijn, zie I bl. 137. 138., bijwoord. voegw. In *namelijk* vinden we het eerst tot bijwoord geworden bijv. nw. *namelijk* = met name (genoemd); *immers* = immer + de bijw. *s* = in ieder geval; *echter* = achter = after = nogmaals, daarna, daarentegen; *nochtans* = nog + dan + de bijw. *s* = dan (ook) nog (de *d* werd *t* door invloed der scherpe keelletter, hier *g* = *ch*); *evenwel* = het bijw. *v.* graad *even* + het bijw. van modaliteit *wel*; *des* in *desniettegenstaande* = genitief van *dat*; *desniettemin* is een stapelvorm; *te* = *des* = daarom, zie I bl. 78., *desniettemin* = daarom niet daarom minder.

4. De ondersch. voegw. uit bijwoorden ontstaan, waren eerst bepaling in den hoofdzin. Bij het overgaan in den bijzin veranderde de dienst, van bepaling werden ze verbinding, eerst doorgaans met *dat*, na wegvalling van *dat*, alleen. B.v.: *We gaan niet uit nu; het regent*; dit werd: *We gaan niet uit nu, dat het regent*; *We gaan niet uit, nudaat het regent*; eindelijk: *nu het regent*. Evenzoo bij *terwijl* = *te* voorz. + *der* aanwijz. vnw. vr. enk. 3de nv. + *wijl* = tijd. *Het regent; we gaan niet uit terwijl. We gaan niet uit terwijl, dat het regent. We gaan niet uit, terwijl dat het regent*; eindelijk: *terwijl het regent.*

Bij *dewijl* = de (= die, aanwijz. vnw. vr. enk. 4de nv.) + *wijl*, ging de betrekking van tijd in die van reden over; bij *daar* werd de betrekking van plaats die van reden. *Ik ga niet uit die wijle, dat het regent* werd: *Ik ga niet uit, dewijl dat het regent*, eindelijk: *dewijl het regent.* — *We wandelen niet daar; het regent*, werd: *We wandelen niet daar, dat het regent*; dan: *We wandelen niet, daar (dat) het regent.* Ook *nademaal* was tijdbepaling; maal = tijd. *Ge zult gestraft worden, nademaal, (dat) ge u aan een ernstig vergrijp hebt schuldig gemaakt.*

Naarmate was bepaling van hoeveelheid. *Indien, doordien, naardien*, = *in, door, naar + dien*, zie I bl. 182. *Ik zal u helpen naar de mate, dat het noodig is; Ik zal u helpen indien* = in dat (geval), dat ik kan. *Ik zal u helpen, indien (dat) ik kan, naarmate (dat) het noodig is.*

Achter *zoolang, zooras, zooveel*, enz. viel als weg. *Ik blijf zóó lang, als ik kan*, werd: *Ik blijf, zoolang (als) ik kan.* — Eerst werden dus *toen dat, terwijl dat, dewijl dat, indien dat, zoolang als*, enz., tot voegwoord, daarna *toen, terwijl, dewijl, zoolang*.

5. De samensmelting van een voorzetsel (*om, of, tot, na, sedert*, enz.) met *dat* tot een voegw. is licht te verklaren. *We gaan niet uit om (voorzetsel) den regen; om (voorz.) dat het regent* (zelfst. bijz. als regeering); *omdat het regent* (redengev. bijw. bijzin). *Hij bracht ons een bezoek voor (voorz.) zijn vertrek; vóór (voorz.) dat hij vertrok; voordat of voor (voegw.) hij vertrok*. Vroeger kwam ook *na*, afkorting van *nadat*, als voegw. voor: *Na zwarte hongersnood gebracht had tot den dood bijna zes duizend menschen, als het God den Heer verdroot, gaf Hij ons weder brood, zooveel we konden wenschen.* (Opschrift Leidsch Stadhuis). Het voorz. *mits* beteekende: door middel van; vergelijk: *mits dezen* = doordit, hierbij, *mitsdien* = daarom, derhalve; de Belgen schrijven: *Toegang tot het Panorama mits 25 cts. per persoon*. Het voegw. *mits(dat)* was vroeger redengevend, gelijk nog *wel vermits, overmits*. B.v.: *Die tegen stroom oproeit, moet onvermoeibaar zijn, mits (doordat, daar) het water hem dadelijk terug voert, als hij een oogenblik rust*. In zinnen als: *Mits hij ijverig werkt, zal hij slagen*, ging *mits* beteekenen: *alleen doordat, alleen in het geval dat*, en werd zoo voorwaardelijk.

6. In *alhoewel* is *al* de verdubbeling, dus de versterking van *hoewel*; dit laatste bestaat uit *hoe*, bijw. v. graad, en *wel*, bijw. v. modaliteit of v. hoedanigheid. *Alsof* = als (gelijk) + of (indien).

7. In *ofschoon* is *of* het eigenlijke voegw.; *schoon* = al = reeds, werd evenals *ook, al*, e. d. ter versterking in de toegev. zinnen ingelascht, smolt samen met *of*, de klemtoon versprong op *schoon, of* viel af, zoodat *schoon* als voegw. overbleef. *Of men schoon mijn kerker opensluit, ik vlie niet; ofschoon men, enz., schoon men, enz.* Misschien dat uitdrukkingen als de aan het Fransch ontleende: *Hij heeft mooi praten, al praat hij nog zoo schoon, of hij schoon praat, ik doe mijn eigen zin*, invloed op de vorming hebben gehad.

7. *Aangezien* vormde oorspronkelijk een onvolledigen zin, waarbij de zin met *dat* lijdend onderw. was. *We eindigen nu, aangezien (zijnde, in bedrijv. vorm: hebbende) dat het reeds laat is*; het deelw. smolt met *dat* samen tot één voegwoord, *dat* viel af, waarna *aangezien* de kracht hield van *aangezien dat*.

Bij *gesteld dat, uitgenomen dat, uitgezonderd dat* kan *dat* niet weggelaten worden, zonder dat de constructie verandert, en *gesteld*, enz. weer deelwoord worden.

8. *Hetzij* bestaat uit het pers. vnw. *het + zij*, aanvoeg. wijs van

het onovergank. ww. *zijn* (= bestaan, gebeuren). Men kan zich de wording van het voegw. aldus voorstellen. 1. *Regen zij, mooi weer zij*, (twee toegevende bijzinnen), *ik ga wandelen*. 2. *Dat het regent* (onderw. zin) *zij, dat het mooi weer is* (onderw. zin) *zij, ik ga wandelen*. 3. *Het* (voorloopig onderw.) *zij dat het regent, het* (voorloopig onderw.) *zij dat het mooi weer is, ik ga wandelen*. 4. *Hetsijdat* (tegenst. nev. voegw.) *het regent, hetsijdat* (idem) *het mooi weer is*. 5. *Hetzij het regent, hetzij het mooi weer is, ik ga wandelen*.

Tenzij en *tenware* bestaan uit: *het* (pers. vnw.) + *en* (ontk. bijw.) + *zij* of *ware* (aanvoeg. en voorwaard. wijs van *zijn*, onoverg. ww.). De wijze van ontstaan is aldus te verklaren. 1. *Flink arbeiden zij niet, gij zult niet slagen*. 2. *Dat gij flink arbeidt, zij niet, gij zult* enz. 3. *Het* (voorl. ond.) *zij niet, dat gij flink arbeidt* (eigenl. ond.), *gij zult*, enz. Hiervoor zei men vroeger: 4. *Het en* (oude ontkenning) *zij dat gij flink arbeidt*, enz. Door samensmelting ontstond bij het herhaald bezigen der constructie: 5. *Het-en-zij-dat* en *'t-en-zij-dat*, daarna: *tenzijdat gij flink arbeidt*, en eindelijk 6: *Tenzij gij flink arbeidt*, enz. *Maar*, zie I bl. 73, = *ne maar*, uit: *ne waar* = (het) *en ware*. B.v.: *Ik zou u wel gelooven, maar* (het en ware, indien het niet ware, dat) *gij hebt me al zoo vaak bedrogen*.

Wel is waar is een uitdrukking voor het beperk. tegenst. nev. zinsverband. *Die jongen is wel is waar ten achter, maar hij kan toch over*. De eerste zin was oorspronk. het onderwerp van *wel is waar*: *Het is wel waar, dat die jongen*, enz.

§ 203. *De vorming der tusschenwerpsels*. Deze zijn óf oorspronkelijke, natuurlijke geluiden: *o, och, ach, au*, enz., óf klanknabootsingen: *rrrrrt, bons, bom, piep*, enz.; óf het zijn woorden, uitdrukkingen, zinnen, die hun oorspronkelijke betekenis verloren hebbende, als tusschenwerpsel gebezigd worden; soms wordt daarbij de vorm veranderd. *Hemel! Wel! jajajaja! Zoo! Kijk! O je, jemie, jeminee! Goddeloos nog toe! Wel heb ik van mijn leven! Welhecremijntijd! Blikkedoos! Blikstagers! Marsch! Koest!* (van het Fransche *marche! couche!*).

ZESDE BOEK.

SPELLING.

§ 204. *Bepaling. Verdecling*. De spelling leert, hoe de gesproken taal door teekens wordt afgebeeld. Ze omvat: 1°. de kennis van de letterteekens; 2°. de hoofdregels of grondbeginselen der spelling; 3°. de regels voor de afbeelding der

letterklanken (klinkers, tweeklanken, medeklinkers); 4°. de bijzondere regels voor het spellen der woorden in hun verbuiging, vervoeging, afleiding, samenstelling; het verdeelen in lettergrepen; 5°. de spelling der bastaardwoorden; 6°. de regels voor de onderscheiding van woorden, zinsdeelen en zinnen (hoofdletters, woordteekens, leesteekens).

§ 205. *De letterteekens.* 1. Een letterteeken is de zichtbare voorstelling van een letterklank.

2. Enkelvoudige letterteekens zijn die, welke één geheel vormen; samengestelde die, welke bestaan uit de verdubbeling van hetzelfde teeken, of uit de vereeniging van verschillende teekens; de onderscheiding berust op den drukvorm.

Opmerking. 1. Zoowel voor letterklank als voor letterteeken zegt men kortweg letter.

2. In weerwil van de stip noemt men i en j toch enkelvoudig.

3. In 't Nederlandsch bedient men zich van de 26 volgende enkelvoudige teekens, die in druk- en schrijfvorm, als hoofd- en gewone letter voorkomen; *a-b-c-d-e-f-g-h-i-j-k-l-m-n-o-p-q-r-s-t-u-v-w-x-y-z*. Samengestelde letterteekens zijn: 1°. verdubbelingen, als *aa-ee-oo-uu-bb-dd-ff-gg*, enz.

2°. vereenigingen van verschillende teekens; *ai-au-ei-cu-ic-ou-ü-ij-aii-ooi-oei-aâu-eeu-ch-ph-th-sj-ng*.

4. In den regel stelt één letterteeken, samengesteld of enkelvoudig, één letterklank voor: *paar-boer-tobben-lach-ring-photo, theorie*; uitzonderingen zijn: **x = k + s**; **qu = k + w**; en soms: **t = t + s**; b.v. *Alexander, quint, natie*.

5. Soms zijn er voor één letterklank verschillende teekens: *o-oo; e-ee; ij-ei; i-ie; c-k-qu; s-c; tonen-toonen, delen-deelen, prijprei; liter-gieter; carcl-karel; cent-(sent); coquet-koket*. Omgekeerd beduidt één teeken nu den eenen dan den anderen letterklank: *bed; bedelen; bedwaard; muziek, muts, Dokkum; bak-baken*; **c = s** en **c = k**; **t = t** en **t = ts**, enz. Er is geen verband, voor ons, tusschen den letterklank en het letterteeken.

6. **c-q-x-y** heeten doorgaans vreemde letters; ook **ph = f** en **th = t**.

Opmerking. 1. Onze letterteekens zijn ook in zwang bij de meeste beschaafde volken; ze zijn overgenomen uit het Latijn, behalve de w, die eigenlijk een verdubbelde v is. In den grond der zaak zijn het dus alle vreemde teekens, doch alleen de c-q-x-y worden zoo ge-

noemd, omdat ze behalve in oude eigennamen, slechts in woorden van vreemden oorsprong gebruik worden. B.v.: *Clercq, Six, Huygens*.

2. **C = k** voor **a—o—u** en voor een medeklinker; o.a. in *cachot, cacographie, constitutie, cultiveeren, custos, credo, clementie, crematie*.

3. **C = s** voor **e—i—ae—ij—y**; *cement, cipier, caesar, cijfer, cycloop*, ook in *zaar*.

4. **Qu** beteekent soms **k**: *acquit, piqué*, maar meest **kw**: *quotient, quantum*.

5. **Y = i**, b.v. in: *Egypte, sympathie*, of = **ie**, b.v. in: *Cyrus, xylograaf*; in Grieksche woorden spreken sommigen **y** als **u** uit en **c** als **k**; **y** heet *ypsilon* = *ipsilon* of *upsilon*; *Cyrus* = *kuros*; doch nooit in woorden als *Yankee, yard*.

6. In oude Nederlandsche woorden is **y = ie** (*Dryber*); of = **i** in tweeklanken (*Poederooyen*); of dient om een gerektenklinker aan te duiden; in *Oysterwijk* b.v., is **oy = oo**.

7. In: *haatte, doodde, daggeld*, e. d., waar de twee t's, d's, g's tot twee verschillende woorddeelen of woorden behooren, heeft men geen verdubbeling van een letterteeken, wel in *pitten, ladder, dregge*, e. d., waar ze één klank afbeelden; zie § 63 2.

8. Als samengesteld letterteeken komt **th** alleen voor in vreemde woorden; evenzoo **ph = f**; in *thuis* en *thans* heeft men evenmin een samengesteld letterteeken als in *pothuis, ophaalbrug*; wel in *philosophie, theologie*.

9. Voor ons is er geen verband tusschen de letterklanken en hun letterteeken; immers we nemen ze aan, zooals ze ons overgeleverd worden. Over het ontstaan der letterteekens zullen we hier niet uitweiden. Bij andere volken vindt men ook een ander letterschrift; bij de Duitschers naast het Latijnsche nog een eigen; verder o.a. bij de Grieken, de Russen, de Arabieren, de Israëlieten, de Chineezers, enz. In het hiërogliefenschrift der oude Egyptenaren werden niet de letterklanken, maar geheele woorden en zinnen in beeld gebracht.

10. Het aantal letterteekens komt niet overeen met het aantal letterklanken; had men voor iederen klank en voor iedere klankwijziging een afzonderlijk teeken, dan zou het geschreven woord inderdaad de afbeelding van het gesprokene zijn. Dit is het geval bij het phonetisch schrift, maar niet noodig noch nuttig voor het dagelijksch gebruik. We lezen met het oog en zetten doorgaans de teekens niet om in klank¹⁾; slechts ongeoeffenden prevelen en lezen hardop. En bij het schrijven spellen we evenmin. Gelijk bij het loopen, praten, vioolspelen, enz. gaat het ook bij het lezen en het schrijven, door oefening en gewoonte, als van zelf. We lezen en schrijven in woordbeelden en reeksen daarvan, en verbinden die onmiddellijk, zonder omzetting in klank, met de voorstellingen. We missen daardoor den indruk van

1) Natuurlijk wel bij het hardop, voordragend lezen, dat veel te weinig beoefend wordt; doch ook dan vatten we niet letter voor letter op.

toonhoogte, snelheid, duur, klemtoon en timbre nagenoeg geheel. De beteekenis wordt dientengevolge maar flauw bewust, tenzij we geoefend genoeg zijn om die eigenaardigheden al lezende te voelen, gelijk de musicus de muziek lezende voelt; maar dat kunnen slechts weinigen, na heel veel oefening in het hardop lezen. Voor toonhoogte, timbre, snelheid en duur hebben we geen teekens dan die, welke meteen dienen om de zinnen af te scheiden: de leestekens; de klemtoon wordt aangeduid door accenten, of door een afwijkenden lettervorm (vet, ruim gedrukt, onderstreept, hoofdletters, enz.).

§ 206. *De hoofdregels der spelling.* 1. De eerste verichten van een goed spellingstelsel zijn doelmatigheid en regelmatigheid.

2. Doelmatig is de spelling, als de lezer gemakkelijk herkent wat de schrijver heeft willen afbeelden. Daartoe is regelmatigheid noodzakelijk; zij eischt dat dezelfde en overeenkomstige woorden op dezelfde of overeenkomstige wijze gespeld worden.

3. De hoofdregels van het heerschende spellingstelsel zijn: de regel van de beschaafde uitspraak, van de gelijkvormigheid, van de afleiding, van de overeenkomst (analogie), van de weluidendheid, van het gebruik.

Opmerking. Het thans nog heerschende spellingstelsel (zie I bl. 163. 6.) werd in de eerste plaats gemaakt ten behoeve van het groote woordenboek der Nederlandsche taal. Het werd bijkans algemeen aangenomen en in België al spoedig, in Nederland langzamerhand, tot de officieele, de regeeringsspelling verheven; enkele schrijvers veroorloofden zich echter grooter of kleiner afwijkingen, of volgden zelfs een geheel eigen spelling (Busken Huet, van Vloten, Jan ten Brink, Alberdingk Thijm, e. a.) Het stelsel van de Vereenvoudigde Spelling van Dr. Kollwijn c. s. steunt voornamelijk op de regels der uitspraak en der gelijkvormigheid. Ten opzichte der ei—ij spelling o. a. handhaaft het echter ook de rechten van de afleiding en het gebruik. Het wil 1°. voor de volkomen e en o dezelfde regels als voor de de volkomen a en u; 2°. de achtervoegsels *lijk* en *lijks* als *lik* en *liks* spellen; 3°. de heldere *ie* in Nederlandsche en daarmee gelijkstaande woorden steeds door *ie* voorstellen; 4°. vele stomme letters, zie § 220 4, niet schrijven; 5°. vele algemeen in zwang zijnde vreemde woorden als Nederlandsche spellen. Bij de behandeling der spelregels, zullen we telkens op de voorgestelde vereenvoudiging wijzen.

§ 207. *Vervolg.* De regel der beschaafde uitspraak luidt: Schrijf iederen letterklank, die in de beschaafde uitspraak gehoord wordt, met het daarvoor aangenomen teeken.

Van zeer veel woorden is hierdoor de spelling bepaald: *pal, paar, muts, kluis, krant; bint, beeltenis*, enz. Met dezen regel in strijd, of althans er niet door bepaald, is de spelling van o. a.: *hoed, ontvangen, hij bindt, visch, thans, van den man, in den dienst, bruggenhoofd*, e. d.

§ 208. *Vervolg.* De regel der gelijkvormigheid luidt: Schrijf hetzelfde woord steeds (zooveel mogelijk) met dezelfde letterteekens; m. a. w. schrijf de stammen der woorden in hun buigingsvormen, de grondwoorden en de voor- de achtervoegsels in de afleidingen, de samenstellende deelen in de samenstellingen, steeds op dezelfde wijze.

Aldus spelt men: *dag, dags, daags, bedraagd*, tegen de uitspraak in g, om *dagen, ten dage, dagelijks*; evenzoo: *koud, koudst* om: *kouder, verkouden*; *ik raad, hij raadt, raadzaam, raadsel* om: *te rade, raden, geraden*; *hoofd, hoofdstuk* om: *hoofden; hoofdig; adèlijk* om: *adel*, enz. Afwijkend van dezen regel is de spelling o. a. van: *bint, rit, snit, lasenis, beeltenis, schuifelen, hertog, wingerd*, e. d.

§ 209. *Vervolg.* De regel der afleiding luidt: Waar twee letterteekens voor één klank in zwang zijn, wordt de keus bepaald door vergelijking met een verwanten of een ouderen vorm, uit den tijd toen nog wel verschil in uitspraak bestond.

Naar dezen regel wordt de spelling bepaald met de zachte of de scherpe e en o, met ij en ei, met s of sch; *delen—deelen; kolen—koolen; was—wasch*. In strijd er mee zijn o. a.: *ijselijk, huwelijk, heersch*.

§ 210. *Vervolg.* De regel der overeenkomst (analogie) luidt: In geval van twijfel bepaalt men de spelling door vergelijking met andere woorden, die op dezelfde wijze gevormd zijn en waarvan de spelling met zekerheid bekend is.

Aldus spelt men: *varkenssnuit, varkensziekte, dorpschool*, enz., naar: *varkenskop, dorpskerk*.

§ 201. *Vervolg.* De regel der welluidendheid luidt: Vermijd, zooveel mogelijk, een spelling, waardoor een onweluidende uitspraak zou kunnen ontstaan.

In strijd met de vorming en de overeenkomst spelt men daarom: *wijste, malschte, Parijsche, iets grootsch*, in plaats van: *wijsste, malschste, Parijssche, iets grootschs*. Zoo zeggen de Grondbeginselen van De Vr. en Te W.; in de uitspraak zou s—s, s—sch, toch samensmelten.

§ 212. *Vervolg.* Het gebruik. Een spelling, schoon in strijd met de de andere hoofdregels, is wettig, als ze algemeen of door de meerderheid gebezigd wordt.

Vandaar de vormen: *veertig* (toch ook volgens § 209); *thans* (volgens § 209 met *h*, trots § 209 zonder *d*); *ijselijk* (zie I bl. 70); *schoonheden* naast *schoonheid*; *fonkelen* (trots *vonk*); *nog* (trots afleiding en uitspraak); *van den last, den dienst, den twist* (schoon door *st* van een werkw. gevormd); *heir, meir, oir* (erfgenaam), naast: *heer, meer; kasteelen, regeeren, Europeesche* (trots de afleiding, vergelijk het Oudfransche *castel*, het Latijnsche *regnare*).

Ook de spelling van vele buigingsvormen, b.v. die der bijvoegl. woorden, berust, óf op een vroegeren toestand, óf op het gebruik.

§ 213. *De algemeene regels voor de afbeelding der letterklanken. Verdecling.* Er zijn regels voor de spelling van de volkomen, van de onvolkomen klinkers, van den toonloozen klinker, van de tweeklanken en van de medeklinkers.

§ 214. *Vervolg. De spelling der volkomen klinkers. I.* De **eu** en de **oe** worden **altijd** door hetzelfde teeken voorgesteld; *boeren, keuze.*

2. De volk. **a** en **u** worden altijd door het enkele teeken voorgesteld; *sla, ramen, nu, muren.* Uitgezonderd de verkleinwoorden, die niet in lettergrepen zijn afgedeeld, als: *Naatje, paatje, Suutje, parapluutje;* maar *Na-tje,* enz.

3. De volk. **ie** wordt bijna altijd door **ie** voorgesteld. *Lieden, knieën, fabrieken, melodie, melodieën, olie, tralie,* enz. Uitgezonderd zijn: 1°. *Januari; Februari, Juni, Juli;* 2°. het achtervoegsel *isch(e); comischè, Pruisische,* enz.; 3°. de lettergrepen zonder klemtoon midden in een woord: *fabrikant, republikeinsch, oliën, traliën,* enz. 4°. vreemde en bastaardwoorden: *liter, livrei, citer,* zie § 225.

Opmerking. I. Bij de maandnamen gaf de vroegere spelling: *Januarij,* enz. aanleiding tot verkeerde uitspraak, evenals in *olij, koffij, fabriek,* enz. Naast elkaar ziet men nog: *harmonie* en *harmonij, melodie* en *melodij, poëzie* en *poëzij.*

2. Men lette nog op: *Israëlieten—Israëlietisch—Israëlitisme; motiveen—motiveeren; katholieken—katholicisme; kronieken—chronische; genieën* (mv. v. *genie*)—*geniën* (mv. v. *genius*); *sefieren—sefirs; Kieviten,* enz.

3. De voorstelling van den **ie**-klank in toonlooze lettergrepen in het midden van een woord door **i**, gronden De Vr. en Te W. op het zwak hoorbare van dien klank, terwijl die in lettergrepen met den klemtoon en op het eind der woorden duidelijk wordt waargenomen.

4. Volgens de *Vereenv. Spelling* schrijft men in Nederlandsche en daarmee geheel gelijk te stellen woorden altijd **ie**, dus ook *Januarie, komiese, logiese* (volgens de *logica*), *oudmodiese, olieën,* enz.; alleen in vreemde woorden en soms in bastaardwoorden en lettergrepen zonder klemtoon spelt Kolléwijn **i**, zie § 225. 4. Opmerk. 6.

4. De volk. **e** en **o** worden onderscheiden in de zachtvolkomen, die met het enkele, en de scherpvolkomen, die met het dubbele teeken wordt afgebeeld. De onderscheiding berust doorgaans op de afleiding; bij de achtervoegsels echter op den klemtoon. De hoofdregels zijn (zie de voorbeelden in § 215):

1. Men schrijft een zachtheldere **e**: 1°. in alle woorden, waarnaast verwante vormen bestaan met een enkelvoudigen klinker (**a**, **i**, **ie**, **eu**, en de onvolk. **e**); 2°. in het achtervoegsel *heden*; 3°. in het tusschenwerpsel *he*.

2. Men schrijft een scherpheldere **ee**: 1°. in alle woorden, waarnaast verwante vormen bestaan met een tweeklank (**ai**, **ei**); 2°. wanneer de **ee** door samentrekking is ontstaan; 3°. in open eenlettergrepige woorden; 4°. in de achtervoegsels *eelen*, *eeren*, *eezen*, *eesche*.

3. Men schrijft een zachtheldere **o**: in alle woorden, waarnaast verwante vormen bestaan met een enkelvoudigen klinker (**oe** (ü), **eu**, de onvolk. **o**); 2°. in de tusschenwerpsels *o* en *ho*.

4. Men schrijft een scherpheldere **oo**: 1°. in alle woorden waarnaast verwante vormen bestaan met een tweeklank (**au**, **ou**); 2°. wanneer de **oo** door samentrekking is ontstaan; 3°. in open eenlettergrepige woorden; 4°. in het woord *genooten* en het achtervoegsel *loos—looze*.

Opmerking. 1. In de *Vereenv. Spelling* schrijft men de volk. **o** altijd met het enkele teeken; *lopen*, *genoten*, *kinderloze*, *vlo*.

2. Voor de **e** luidt de regel: Men spelt de volk. **e** altijd met het enkele teken (dus *kastelen*, *gehele*, *verdelen*, *regeren*, *chinese*, enz.), behalve:

1°. op het eind van een woord: *zee*, *ree*, *mee*, *wee*, *dominee*.

2°. in de samenstellingen en de afleidingen van de onder 1°. bedoelde woorden: *zeehaven*, *reebout*, *meedelen*, *weklagen*.

3. De **e**-spelling is minder gemakkelijk te vereenvoudigen dan die voor de **o**. Om de verwarring met de toonlooze **e** te voorkomen moet men op het eind der woorden wel **ee** blijven spellen. Er zijn er die het onnoodig vinden dit ook in afleidingen en samenstellingen te doen. Men eischt, dat de lezer snel woordbeelden als: *zedeleer*, *bedelen* (nu eens *bédelen*, dan *bedélen*), *regeren*, *gehele*, *negeren*, e. d. zal opvatten in hun juiste beteekenis; zou de moeilijkheid bij: *segans*, *rebut*, *medelen*, *weklagen* grooter zijn?

4. In ieder geval blijven ook in de *Vereenv. Spelling* voor de volk.

e twee teekens: e en ee; blijft het teeken e dienst doen voor 1°. de volk., 2°. de onvolk., 3°. de toonlooze e. Sommigen willen de volk. e in al de woorden, en anderen in die waar gevaar voor verwarring is met de toonlooze e, voorstellen door ee. Doch daartegen is het bezwaar, dat dan de spelling van vele woorden met zachte e verandert, en men wil zoo dicht mogelijk bij de bestaande spelling blijven. De moeilijkheid zou ook opgeheven worden, als voor den toonloozen klinker een andere afbeelding werd gekozen (voorgesteld is ə, dat is de omgekeerde e), maar dan zou men een nieuw letterteeken invoeren.

§ 215. *Vervolg. De bijzondere regels voor de e en de o.*

1. De e is zacht: 1°. in de open lettergrepen van sterke werkw. behalve *heeten* (zie I bl. 68). In de st. ww. wisselt de e af met de a of i; *nemen, wij beten*, zie I bl. 65. Vroeger waren sterk *knedden, sneven*, enz.; vandaar de zachte e.

2°. in woorden afgeleid van sterke ww., behalve van die vervoegd worden als *bijten*. B.v.: *hevel, genezing, heling*. Van ww. als *bijten* bestaan afleidingen met zachte e als ze niet, met scherpe ee als ze wel van het enkelv. v. d. onvolt. verl. tijd gevormd zijn, zie I bl. 65, 68, 239. B.v.: *bete, weken* (zelfstnw.), *drevel, dreven* (meerv. v. *dreef*), *snede, schrede, urevel; wecken* (werkw.) *bleeke*, enz.

3°. in woorden, waarin ze afwisselt met a, i, eu, de onvolk. e. B.v.: *edel—adel, (ver)schelen—(ver)schillen; klepel—kleppen*; zie I bl. 65 en 66.

4°. in 't achtervoegsel *heden*, omdat het niet den hoofdtoon heeft; de afleiding zou ee eischen. Zie II bl. 110.

5°. in de woorden, die in de verwante talen a, i, ie, of de onvolk. e hebben; *peet* (*peter*), *gele, zege, slede* = in 't Duitsch: *Pathe, gelbe, Sieg, Schlitten*; — *teren, strepen, ketel* = in 't Engelsch: (*to*) *tar, strips, kettle*; — *ketel, lenig* = in 't Friesch: *tsjettel, linnig*; zie I bl. 65.

6°. in woorden, aan vreemde talen ontleend, mits de e niet met ai afwisselt; *kemel, keten, lelie, neger*, zie I bl. 65; *melis, heraut* = in 't Fransch: *mélasse, héraut*.

Schijnbare uitzonderingen op deze regels zijn o.a.: *heete, heeten*, naast: *hitte, verhitten*, in 't Duitsch echter: *heisz, heizen; scheeve, begeeren* (in 't Duitsch: *schieve, begieren*), *zweepen, beenen, teenen* (naast *zwiepen*, enz.) waar ee en ie uit ai ontstonden, gelijk in *deemoed* uit iü, zie I bl. 67 en 68.

2. De ee is scherp: 1°. in de woorden, waarin ze afwisselt met ei; *gereede—bereiden*, zie I bl. 67. Uitgezonderd 't achterv. *heden*.

2°. in woorden, waarin ze door samentrekking is ontstaan; *leege—ledige; kweelen—kwedelen*.

3°. in open, eenlettergrepige woorden; *mee, stee*. Uitgezonderd *he*.

4°. in de achtervoegsels: *elen, eeren, eezen, eesche*; volgens De Vr. en Te W., om den klemtoon en de eenigszins gerekte uitspraak: *condoleeren, kasteelen, Chineezen, Chineesche*; vergelijk: *juwelier, kastelcin*.

5°. in de woorden, die in 't Duitsch ai of ei, in 't Engelsch o of oa hebben, zie I bl. 68; *streeken—streichē; steenen—stones*.

6°. in de woorden, die in vreemde talen ai hebben; *leeken*, zie I bl. 68; *sjeezen*, in 't Fransch: *chaises*.

3. De o is zacht in: 1°. de open lettergrepen van sterke werkw., behalve in *loopen* en *stooten*; *wij boden*, *wogen*, *genomen*; zie I bl. 66; de o wisselt met ü (oe). *Loopen*, in 't Duitsch *laufen*, in 't Gotisch *hlaupan*, *stooten* = *stautan*.

2°. woorden, afgeleid van sterke ww., behalve van *loopen* en *stooten*, en van die vervoegd worden als *gieten* en *buigen*; *sproke*, *stoken*, *verholen*. Van de ww. als *gieten* en *buigen* bestaan afleidingen met zachte o als ze niet, met scherpe oo als ze wel van 't enkelv. v. d. onvolt. verl. tijd gevormd zijn (*gaut*, *baug*); b.v.: *bode* (v. *bieden*), *goten*, *klaven* (zelfstnw.), *vloten*, *bogen*, *logen*, *sloten*, *hertogen*, *togen* (zelfstnw. = *bogen*), *schoten* (meerv. v. *schot*), *beloken*; maar: *zoogen*, *klooven*, *loochenen*, *betoogen*, *toonon* (toenenen), *slooten* (grachten), *genooten* (genieten).

3°. woorden, waarin ze afwisselt met oe, eu of de onvolk. o, zie I bl. 66; *blozen*—*blos*; *loven*—*lof*.

4°. woorden, die in Duitsch ü, ü of onvolk. o, in 't Engelsch o hebben; *hopen*, *stoven*, *molen*, in 't Duitsch: *hoffen*, *Stüben* (kamers), *Mühle*; — *oven*, *smoken* = in 't Engelsch: *oven*, (to)smoke; zie I bl. 65 en 66.

5°. alle woorden, aan vreemde talen ontleend, mits de o niet met au afwisselt; *koper*, *kronen*, *tronen*, meerv. van *troon* = in 't Latijn: *cuprum*, *coronae*, *tronus*; *krotten*, *stropen*, *frambozen*, *kantoren*, *kouforen* = in 't Fransch: *carottes*, *siropes*, *framboises*, *comptoirs*, *chauf-foirs*.

Schijnbare uitzonderingen zijn *bleu*—*bloo* (zie I bl. 66), *kooßen*—*kocht*, *stooten*—*stotteren*, *loopen*—*bruiloft*, *doove*—*dof*, *knoopen*—*knop*, *loover*—*lof*. Hier geldt de wisseling met de onvolk. o niet, om den oorsprong, blijkens oudere vormen, uit au. *Gelooven* en *geloofte* hebben niets met elkaar te maken. Gelijk *beloven* beteekent een *belofte* afleggen, was het verloren ww. *geloven* = een *geloofte* doen.

4. De oo is scherp in: 1°. woorden waarin ze door samentrekking is ontstaan; *dooren*—*doderen*, *boomen*—*bodemen*. In: *bloo*, *oolijk*, *vroolijk* uit *bloode*, *oodelijk*, *vroodelijk*, was de oo al scherp.

2°. *loos*—*looze*; *genoot*—*genooten*; *ouderlooze*, *echtgenooten* (oo uit au).

3°. open eenlettergrepige woorden: *stoo*, (Wester) *goo*. Uitzonderd: *o*, *ho!* en eigennamen als: *Jo*, *Ko*.

4°. woorden, die in verwante talen een tweeklank hebben; in 't Duitsch au, äu of eu, in 't Engelsch of Friesch ea; in dialecten hoort men ook ou; *rooven*, *droomen* = in 't Duitsch *rauben*, *träumen*; *hooren* = in 't Engelsch; (to) *hear*; *rood*, *sloot* = in 't Friesch: *read*, *sleat*; zie I bl. 68.

5. woorden, aan vreemde talen ontleend, als ze met au afwisselt; *poover*, *Mooren*, *pooze*, *koolen* = in 't Latijn: *pauper*, *Mauri* (meerv. v. *Maurus*), *pauza*, *caulis*, in 't Fransch: *pauvre*, *Maures*, *pause*, (lief)koozen = in 't Fransch: *causer*.

Opmerking. 1. In tal van woorden is het voor den gewonen Nederlander ondoenlijk na te gaan, waarom de zachte en de scherpe e of o geschreven wordt. Dikwijls vindt hij dan een hulpmiddel in de beteekenis; de redeneering wordt dan averechtsch. In plaats van „de letterklank ontstond op deze of op die manier en is dus zacht of scherp”, redeneert men: „het woord beteekent *dit*, dus is de e of o zacht; het woord beteekent *dat*, dus scherpe *ee* of *oo*.”

2. Men lette op de volgende homoniemen:

<i>beren</i> verscheurende dieren, schulden,	<i>beeren</i> varkens, muurstutten, waterkeeringen.
schuldeischers.	
<i>delen</i> planken, vloeren.	<i>deelen</i> gedeelten, verdeelen.
<i>degen</i> wapen, ter <i>dege</i> , <i>degelijk</i> .	<i>deegen</i> deegsels, zuurdeesem.
<i>gene</i> voornaamwoord.	<i>geene</i> niet eene.
(zich) <i>generen</i> z. onderhouden.	(zich) <i>geneeren</i> z. schamen; lastigvallen.
<i>helen</i> verbergen.	<i>heelen</i> genezen, heel maken.
<i>lenen</i> leunen.	<i>leenen</i> te leen krijgen of geven.
<i>leken</i> lekken, druppen.	<i>leeken</i> niet-geestelijken.
<i>meren</i> watervlakten; vastleggen.	<i>meeren</i> vermeerderen.
<i>rede</i> verstand, redevoering.	<i>reede</i> ankerplaats.
<i>reden</i> beweegreden, verhouding.	
<i>stenen</i> steunen, kreunen.	<i>steen</i> en voorwerpen van steen.
<i>slepen</i> onovergankelijk werkw.	<i>sleepe</i> n zelfst. nw.; overgank. werkw.
<i>veren</i> overzetplaatsen.	<i>veeren</i> vederen, zelfst. nw. en werkw.
<i>vegen</i> wisschen.	<i>veege</i> stervende.
<i>weken</i> tijdduur; verl. tijd van wijken.	<i>weeke</i> bijv. naanw.
	<i>weeken</i> zacht maken.
<i>verweren</i> verdedigen.	<i>verweeren</i> den invloed van het weer ondergaan.
<i>hopen</i> verwachten.	<i>hoopen</i> stapels, stapelen.
<i>horen</i> hoorn.	<i>hooren</i> waarnemen met het oor.
<i>kloven</i> reten; verl. tijd van kluiven.	<i>klooven</i> splijten.
<i>kolen</i> brandstof, houtskool.	<i>koolen</i> groente.
<i>kozen</i> verl. tijd van kiezen.	<i>koozen</i> liefkoozen, praten.
<i>logen</i> leugen.	<i>loogen</i> met loog bewerken.
<i>poten</i> planten.	<i>pooten</i> lichaamsdeelen.
<i>roven</i> van wonden.	<i>rooven</i> stelen.
<i>schoten</i> meerv. van schot; verl. tijd van schieten.	<i>schooten</i> meerv. van schoot, in alle beteekenissen.
<i>schoven</i> verl. tijd van schuiven.	<i>schooven</i> meerv. van schoof.
<i>sloten</i> meerv. van slot; verl. tijd van sluiten.	<i>slooten</i> meerv. van sloot.
<i>sloven</i> sukkels; zwoegen.	<i>slooven</i> voorschooten.
<i>slopen</i> verl. tijd van sluipen.	<i>sloopen</i> van kussens; afbreken.
<i>tonen</i> klanken.	<i>toon</i> en teenen; wijzen.
<i>tronen</i> meerv. van troon; op een troon zitten.	<i>troonen</i> mee-, aftroonen, -troggelen.
<i>zogen</i> verl. tijd van zuigen.	<i>zoogen</i> doen zuigen.

§ 216. *De spelling der gerekte en der onvolkomen klinkers.*

1. De gerekte klinkers worden voorgesteld door het dubbele teeken: **aa**, **ee**, **oo**, **uu**, of door **ie**, **eu**, **oe**. Uitgezonderd zijn o. a.: *zefir*, *kievit*, *latuw*, *weduw*, 't achtervoegsel *isch*, en de genitieven en de meervouden als: *sofa's*, *Mimi's*.

2. De onvolk. klinker wordt altijd door het enkele teeken afgebeeld.

Opmerking. 1. Aangezien dit ook den volk. en den toonloozen klinker kan aanduiden, is de onvolk. klinker aan het teeken alleen niet te herkennen, maar moet er bij waargenomen worden, dat men met een gesloten, niet-toonlooze lettergreep te doen heeft. Bij twee- of meerlettergrepige woorden wordt de tusschenletter, als er maar één gehoord wordt, verdubbeld, *ter aanduiding* van den onvolk. klinker; *balen*, *ballen*; *roken*, *rokken*; *stelen*, *worstelen*, *stellen*; *haviken*, *mikken*. Echter: *je*, *he*, zie I bl. 57.

2. Voor de **ch** is de klinker gewoonlijk onvolk.; zoo niet, dan herkent men dit aan het geheele woordbeeld; *kachel*, *Rachel*; *tichel*, *Michiel*.

§ 217. *De spelling van den toonloozen klinker.* 1. De toonlooze klinker wordt doorgaans voorgesteld door **e**: *hooge*, *beleven*, *dadel*, *zomer*, *bezem*, *lemmet*.

2. Voor de **g**, **k**, **ng** en **nk** gebruikt men **i**: *zandig*, *monnik*, *woning*, *koninkrijk*.

3. In de Friesche en enkele andere plaatsnamen bezigt men **u**: *Makkum*, *Gorkum*, *Deutekum*; maar o. a.: *Gorinchem*, *Lochem*, *Doetinchem*, evenals: *wasem*, *boezem*.

4. In 't achtervoegsel *lijk* en *lijks*, en in de woorden, die nu eens met dan zonder klemtoon voorkomen, behoudt men het oorspronkelijke teeken; *koninklijk*, *dagelijks*, *een*, *mijn*, *avond*. In de *Vereenv. Spelling* heeft men *lik*, *liks*; men ziet ook: *avond*, en b.v. 'n, m'n, z'n.

Opmerking. Soms moet men het woord in zijn geheel herkennen: *beddeken* (beddeken of bedje), *beteren* (béteren of betéren); vergelijk: *geval-gevel*; *bedaar-bede*; *meloen-melig*; *lemoec-lepel*; *Dokkumer-kuren*; *chronische-monniken*, enz. In de *Vereenv. Spelling* nog: *bedelen*, *negeren*, *generen*.

§ 218. *De spelling der tweeklanken.* 1. De spelling van *eeu*, *ieu*, *aai*, *oci*, *ooi*, *ui* is door de uitspraak bepaald; niet de keuze tusschen **au** en **ou**, en tusschen **ei** en **ij**. Zie I bl. 70.

2. De meeste woorden hebben **ou**. Met **au** spelt men: 10.

een beperkt aantal Nederlandsche woorden: *au*, *flauw*, *grauw*, *klauw*, *klauteren*, *knauw*, *krauw*, enz.; 2°. vele woorden van vreemden oorsprong: *prauw*, *pauw*, *paus*, *augurk*, *augustus*, *auto*, *fauna*, *fraude*, *glauberzout*, enz.

3. Met *ij* spelt men de woorden, waarnaast verwante vormen bestaan met *ie* of *i* (volk. of onvolk.).

4. Met *ei* spelt men de woorden, waarnaast verwante vormen bestaan met een tweeklank, met *ag*, *eg*, *aj*, of met een *e* of *a* voor een *n* of *l*.

Opmerking. 1. De tweeklanken *ai* en *aa* komen maar een enkele maal voor, zie I bl. 52. Ook de woorden met *eeu*, *ieu*, *aai*, *ooi*, *oei* zijn niet talrijk.

2. Tusschen *au* en *ou* hoort men nog eenig verschil, zie I bl. 53; niet, in de beschaafde taal, tusschen *ei* en *ij*.

3. Men lette op de homoniemen: *autaar-outer*, *blauwen-blouwen* (slaan), *brauwen-brouwen*; (na) *bauwen-bouwen*; *dauw-douw* (duw); *nauw-nou*; *kauw-kouw* (kooi); *lauw-louw* (zeelt), *Louw* (-maand; Laurens); *rauw-rouw*.

§ 219. *Vervolg. Bijzondere regels voor ij en ei.*

1. Met *ij* spelt men: 1°. alle sterke werkw., waarin men dezen klank hoort, uitgezonderd *scheiden*. Zie § 145.

2°. de meeste woorden van die st. ww. afgeleid; *bijt*, *blijk*, enz. Hier ontstond *ij* uit de lange *ī*, zie I bl. 64; in *scheiden* echter de *ei* uit *aī*, evenals in sommige woorden gevormd van het enkelv. v. d. verl. tijd der genoemde ww., zie I bl. 68; *steiger*, *beitel*, *neigen*, *leiden*.

3°. alle woorden, die in dialect met *ī* (*ie*) worden uitgesproken; *pijn-piin*; *zijl-ziiil*.

4°. de achtervoegsels *ij*, *ijn*, *ijs*: *bakkerij*, *azijn*, *matrjjs*. Uitgezonderd zijn: *hamei*, *palei*, *schalmei*, *rammeien*, *galei*, *karwei*, *akelei*, *labbei*, *klappei*, *lakkei* (zie beneden).

5°. de woorden, in 't Engelsch of Friesch *i* hebben; *wijn*, *rijk* (bijv. nw.) in 't Friesch *wijn* (wiin), in 't Eng.: *wine*, *rich*; zie I bl. 67.

6°. woorden, die in 't Latijn *i* of *e*, in 't Fransch *i* of *ie* hebben; zie I bl. 67.

2. Met *ei* spelt men: 1°. de woorden, waarin men dezen klank hoort in de gewesten waar *ij* als *ie* klinkt; *klein*, *steil*, *veilen*.

2°. de achtervoegsels *heid*, *lei*, *teit*. *Heid* = in 't Gotisch *haidus* = gedaante, vorm, manier; *lei* = in 't Oudfransch *loy* = soorten, *teit* = 't Latijnsche *tas*, in den genitief: *tatis*; *majestas* (verhevenheid, waardigheid) *majestatis*, *vanitas-vanitatis*.

3°. de woorden, die afwisselen met vormen met *ag*, *eg*, *aj*; *akelei* in 't Latijn *aquilegia*; zie I bl. 70.

4°. de woorden, waarnaast vormen bestaan met *e* of *a* voor *l* of *n*: *inde-ende*, *feilen-falen*; zie I bl. 68.

5°. de woorden, die in verwante talen behalve het Nieuwhoogduitsch, ai of ei hebben; zie I bl. 68, b.v.; *scheiden*, *weit* (tarwe) = in 't Gotisch: *hwaitei*.

6°. de woorden, die in vreemde talen een tweeklank of een langen klinker hebben; in 't Latijn of Italiaansch: *ae* of *a*, in 't Fransch: *ai*, *ei*, *oi*, *e*, *ée*: *keizer*, *balein*, in 't Latijn: *caesar*, *balaena*; *porselein*, *marsepein*, in 't Italiaansch: *porcellana*, *marzapana*; *lakei*, *livrei*, in 't Fransch: *laquais*, *livrei*; zie I bl. 68.

Opmerking. 1. Ook bij de keuze tusschen *ij* en *ei* is het voor den leek vaak onmogelijk zich rekenschap te geven van het waarom en moet hij op de beteekenis afgaan.

2. Men lètte op de volgende homoniemen:

<i>ij</i> , water.	<i>ei</i> , van vogels, tusschenwerpsel.
<i>ijken</i> , merken van maten.	<i>eiken</i> , boomen.
<i>bij</i> , insekt, voorzetsel.	<i>bei</i> , bes.
<i>blijde</i> , verheugd, oorlogstuig.	<i>blei</i> , visch.
<i>brij</i> , pap.	<i>brei</i> , van <i>breien</i> .
<i>brijn</i> , zout water.	<i>brein</i> , hersenen.
<i>dodijnen</i> , wiegen.	<i>deinen</i> , golven.
<i>fijt</i> , verzwering.	<i>feit</i> , gebeurtenis.
<i>grijn</i> , knorrepot, pruiler.	<i>grein</i> , gewicht; weefsel.
<i>karwij</i> , plant.	<i>karwei</i> , werk.
<i>lijden</i> , verduren, <i>overlijden</i> = gaan.	<i>leiden</i> , voeren.
<i>lij</i> , sloopsterm.	<i>lei</i> , delfstof.
<i>mijn</i> , zelfstandig nw., bezitt. vnw.	<i>mein</i> (eed), valsch.
<i>mijt</i> , in kaas of hout.	<i>meid</i> , maagd.
<i>nijgen</i> , buigen uit beleefdheid.	<i>neigen</i> , buigen in alle andere beteekenissen.
<i>pijl</i> , schietwerktuig.	<i>peil</i> , maat.
<i>prij</i> , booze vrouw.	<i>prei</i> , groente.
<i>rij</i> , reeks.	<i>rei</i> , koor, gezang, dans.
<i>rijsen</i> , omhooggaan.	<i>reizen</i> , trekken.
<i>sijs</i> , vogel.	<i>zeis</i> , maaierwerktuig.
<i>stijl</i> , deurpost, (schrijf)trant.	<i>steil</i> , bijv.nw., sterk opgaand.
<i>vijl</i> , werktuig.	<i>veil</i> , plant; te koop.
zich <i>vlijen</i> , z. neerleggen.	<i>vleien</i> , (smeeken), honing om den mond smeren.
<i>wijd</i> , tegenstelling van <i>nauw</i> .	<i>weide</i> , grasveld.
(<i>ver</i>) <i>wijden</i> , wijder maken.	(<i>uit</i>) <i>weiden</i> , breed verhalen.
<i>wijden</i> = heiligen, <i>ontwijden</i> = ont-heiligen.	<i>ontweid(en)</i> , van wild, <i>weidmes</i> ,
<i>zijl</i> , sluis.	<i>weidsch</i> = luisterrijk.
	<i>zeil</i> , van een schip.

§ 220. *De spelling der medeklinkers.* I. Men schrijft als beginletters die medeklinkers, die in de beschaafde uitspraak gehoord worden; *bak*, *vangen*, *geld*, *zagen*. Uitgezonderd zijn: *veertig*, *vijftig*, *zestig*, *zeventig*, en (*te*)*zamen*.

Opmerking. Men moet het woord op zich zelf, niet onder den invloed van een voorafgaanden letterklank uitspreken; vergelijk: *ontvangen, uitzagen*, e. d.; zie I bl. 59, 71.

2. a. Bij onverbuigbare woorden schrijft men als sluitletters die medeklinkers, die in de uitspraak gehoord worden; B.v.: *niet, voort, want, af, toch, noch, mits*, enz. Dus nooit een zachten; behalve in *nog, genoeg*, en de **d** voor de **s** in *ginds, sinds, reeds, steeds, overhoeds*, e. d.

Opmerking. 1. De spelling van 't bijwoord *nog*, schoon in strijd met de afleiding, is bevorderlijk voor de duidelijkheid; vergelijk: *Ik heb nog onderdak, nog te eten, nog kleeren, nog geld*, met: *Ik heb noch onderdak, noch te eten*.

2. De **d** in *ginds*, enz. staat er om de gelijkvormigheid; vergelijk: *ginder, sedert, alreede, stede*.

3. Wijl in *nochtans*, zie II bl. 97, geen verwarring met het voegw. *noch* kan ontstaan, spelt men **ch**.

b. 1°. In verbuigbare woorden schrijft men als sluitletters de medeklinkers, die gehoord worden, wanneer ze in de verbuiging of afleiding een klinker achter zich krijgen, m. a. w. als ze tusschenletter worden.

2°. Men vindt als zachte sluitletters slechts **b, d, g**; de **v** en de **z** worden als sluitletter vervangen door de onechte **f** en **s**. B.v.: *schub—schubben; tob—tobberig; dood—doode; gevolg—gevolgen; karig—karige; baas—bazen; raaf—raven*. De uitspraak onderscheidt voldoende woorden als: *kruisen, strofen*, e. d., zie I bl. 144; II bl. 118.

3°. Ook bij meer sluitletters beslist de uitspraak; van de zachte komen alleen voor, in een paar woorden **gd** en **ds**, en in verbogen vormen ook **bt, dt, gt**, b.v. in: *hij tobt, bidt, vraagt*. **gd** komt voor in: *jeugd, vreugd, deugd, maagd*.

Voor de **t** spelt men altijd **ch**, b.v.: *dracht, tocht, tucht; gij mocht, kocht*, enz.; behalve in: a. de regelmatige vervoeging der werkw., wier stam op **g** eindigt: *gij moogt, zaagt, jaagt*, enz.

b. de afleidingen op **te** van grondwoorden op **g**: *hoogte, gebergte*.

c. 't woord *Aagt (Agatha)*.

ds komt voor in *loods* (loge), *gids* (guide); overigens vindt men altijd **ts**: *schaats, kaats, koets, rots, gutsen* (v. gieten), *knots* (v. knotten); zie I bl. 74.

Opmerking. 1. In *jeugd*, enz. staat een *g* om de zachte *d* en om de verwantschap met andere vormen met *g*; *deugen*, de middelnederl. woorden: *joghet*, *dogheth*, *maghet*, het Duitsch: *Jugend*, *Tugend*, *Magd*.

2. In *iemand*, *nemand* staat een *d* om de oude datieven en accusatieven *iemanden*, *nemanden*; in het achtervoegsel *erd* om de verwantschap met *aard*.

3. Bij *snit*, *rit*, *bint*, *gezant*, *verwant*, geldt de uitspraak in de verbuiging; trots de afleiding van *snijden*, enz.

4. De *w* wordt evenmin als de *j*, als sluitletter duidelijk gehoord, tenzij bij sterke articulatie (zie I bl. 53. 4.; 70.); b.v. in: *Is die jas te nauw, te nauw?*! — Achter de *u*, *au*, *ou*, *eeu*, *ieu* wordt de *w* echter geschreven, wanneer ze in verbogen of afgeleide vormen als overgangslitter wordt gehoord; *ruw*—*ruwe*; *flauw*—*flauwe*; *rouw*—*rouwig*; *leeuw*—*leeuwerig*; *nieuw*—*benieuwen*. Zonder *w* spelt men de onverbuigbare woorden, *nu*, *nou*, *au*, *hu*, *hou* (tusschenwerpsel); het persoonl. vnw. *u*; de afkortingen van *koude*, *zoude*, *woide*, *houde*, b.v. een *houvast*; het bijvoegl. nw. *hou*, zie I bl. 69, in *hou en trouw*. Soms echter vindt men daar de *w* als tusschenletter: *Wij wouwen*, *zouwen*, naast: *wouën*, *zouën*, en doorgaans: *verkouwen*, *houwen*. I bl. 59.

3. 1. Men schrijft als tusschenletters de medeklinkers, die in de beschaafde uitspraak gehoord worden; *landen*; *geven*; *masten*, *vorsten*.

2. Wordt slechts één tusschenletter gehoord, dan wordt die na een onvolk. klinker verdubbeld; zie II bl. 109. Opm. 1; niet na een volk. of een toonloozen klinker of een tweeklank. De *ch* wordt nooit verdubbeld; *sch* wordt bij verdubbeling *ssch*. B.v.: *oefenen*; *geescelen*; *Pruisen*; *mogelijk*, *hachelijk*; *bosch*-*bosschen*; *wasch*-*wasschen*.

Opmerking. 1. In de op *nis* afgeleide woorden, *kennissen*, enz. evenals in: *secretarissen*, *pensionarissen*, e. d. is de *i* niet geheel toonloos; vandaar de verdubbeling der *s*; vergelijk: *dreumesen*, *lobbesen*, *loeresen*.

2. Als er twee gelijke medeklinkers tengevolge van buiging, afleiding of samenstelling achter elkander komen, doch er maar één gehoord wordt, moeten beide geschreven worden; zie § 205. Opm. 7; § 208.

4. 1. Stomme letters zijn die, welke wel geschreven maar niet uitgesproken worden. Stom kan zijn: *h*, *n*, *w*, *b*, *k*, *ch*.

2. De *h* is stom in: *thuis*, *thans*, *althans*.

3. De *n* is in de gewone uitspraak meestal stom op het einde van buigingsuitgangen en achtervoegsels (*en*, *eeven*, *igen*, enz.).

4. De **w** is doorgaans stom in *erwt*, de **b** in *ambt*, de **k** in *markt*.

5. De **ch** is stom in het letterteeken **sch** als tusschen- en als sluitletter, in vele werkw., zelfst. en bijvoegl. nw., in enkele bijwoorden, één voorzetsel (*tusschen*), één achtervoegsel (*isch, sch*). **a.** In de ww.: *blusschen, brieschen, dorschen, druischen, eischen, hijschen, krijschen, lasschen, lesschen, ruischen, tuischen, vorschen, wasschen, wenschen, wisschen*.

b. In de zelfst. nw.: *asch, bosch, disch, esch, flesch, lisch, marsch, mensch, musch, Paasch, Paschen, rusch, tasch, visch, vleesch, vorsch, (stroo)wisch*.

c. In de bijvoegl. nw. van bijwoorden gevormd: *fksch, gansch, linksch, rechtsch, rasch, ouderwetsch, rechtstreeksch, trotsch, schaarsch, slaafsch, schuinsch, binnendijksch, onderhandsch, vergeefsch, enz.*, en die op *lijksch, lingsch, waartsch: dagelijksch, zijdelingsch, voorwaartsch*.

d. In de bijwoorden, rechtstreeks van bijvoegl. nw. gevormd: *forsch, frisch, grootsch, valsch, heusch, barsch, norsch, stuursch, kiesch, kuisch, e. a.*

Opmerking. 1. In de *Vereenv. Spelling* vervallen in Nederlandsche woorden alle stomme letters behalve de **h** in *thuis* en de **n** in *oude* naamvals vormen, in meervouden en werkwoordelijke vormen, en in afleidingen; ook vervalt daar de **t** in *besje* en is facultatief in *kersfeest, kersnis, kersvakantie*, naast *kerstfeest*, enz.

2. *Theodoor, theologie, theater, thema, thermometer*, e. d. vreemde woorden hebben geen stomme **h**, maar het samengestelde letterteeken **th**. Kolléwijn spelt ook *termometer*, maar *theater*, en voor **rh** *steeds r: retorika, rododendron*.

3. De spelling der stomme letters berust in 't algemeen op de afleiding; in oudere of soms in nog bestaande andere vormen, in andere talen of dialecten, zijn ze niet stom. De **h** in *thuis, thans, althans* herinnert aan de afleiding van *te huis, te hande, al te hande*.

De **n** in werkw. vormen, als: *leven, wij nemen, hebben gegeven*, in naamvals vormen, als: *den ouden stok*, in afleidingen als: *gouden, katoenen*, enz. is doorgaans stom. Velen echter, die niet uit Holland komen, spreken de slot-**n** uit. In deftiger taal en in uit vroeger tijd stammende uitdrukkingen laat men ze bijna altijd hooren: *ten eenen male, met voorbedachten rade*, enz.

4. Voor de stomme **ch** hebben de Friezen en zij die Duitsch kennen, een herkenningmiddel in de uitspraak: *ruischen, wasschen*, b.v. zijn in Duitsch *rauschen, waschen*; *visch* = *Fisch*, *vorsch* = *Frosch*. In 't Friesch: *fisk, frosk*. Daarentegen is *heesch, gansch, hijschen, fikschen* in 't Duitsch = *heiser, ganz, hissen, fix*.

5. Voor de stomme *ch* kan men niet altijd op de afleiding aan en moet men zich regelen naar het gebruik. In 't bijzonder is dit het geval bij de bijvoegl. *nw.* en bij de bijwoorden, waar het voor den leek doorgaans ondoenlijk is te onderscheiden, of het bijvoegl. *nw.* van het bijwoord is afgeleid of omgekeerd; over *trots* of *trotsch*, *speels* of *speelsch* b.v. als bijwoord, is men het niet eens.¹

6. Bij de bijvoegl. *nw.* onderscheidt men:

a. die welke nooit *ch* krijgen; 1°. die op een onechte *s*: *loos*, *vies*, *voos*, *wijs*, *vuns*, *dwaas*, *grijs*; 2°. *bits*, *spits*, *flets*, *dras*, *dwaars*, *wars*, *paars*, *kras*, *lens*, *los*, *ros*, *wis*, *gewis*.

b. die met *ch*, de van bijwoorden gevormde; *vergeefs*, *dagelijks*, enz.
Bij de bijwoorden onderscheidt men:

a. die zonder *ch*, de oorspronkelijke bijwoorden: *ras*, *rechts*, *links*, *te vergeefs*, *dagelijks*, enz.

b. die met *ch*, de rechtstreeks van bijvoegl. *nw.* gevormde; *stuursch*, *heusch*, *speelsch*, enz.

6. Men lette vooral op de volgende woorden: *bruisen*, *torsen*, *dos*, *uitdossen*, *verrassen*, *glansen* (zelfst. *nw.*), *glanzen* (werkw.), *glanzig*; *vleesch*, *vleesig*, *vleezen* (meervoud), en op de homoniemen:

asch, verbrandingsprodukt.

bosch, woud.

blutsch, alles kwijt.

dïsch, tafel.

kiesch, fijn, smaakvol.

kindschheid, onnoozelheid.

lesschen, stillen van den dorst.

lïsch, riet.

marsch, loop.

musch, *mosch*, vogel.

rusch, plant.

struisch, *forsch*.

tasch, zak.

wasschen, schoonmaken.

wïsch, bundeltje stroo.

uitwisschen.

as, van een wagen.

bos, bundel.

bluts, deuk.

hagedis.

kies, tand.

kieskeurig (van kiezen).

kindsheid, jeugd.

lessen, opgaven.

lis, *lus*, strikje.

mars, draagkorf, sloopsterm.

mos, plant.

Rus.

struis, vogel.

tas, stapel.

wassen, groeien, met was bestrijken.

wis, zeker.

z. vergewissen.

en verder de bijvoegl. *nw.* *fïsch*, *haaksch*, *laksch*, *overlangsch*, *rasch*, *schaarsch*, *dagelijksch*, en de bijwoorden: *fïks*, *haaks*, *laks*, *overlangs*, *ras*, *schaars*, *dagelijks*, enz.

§ 221. *Bijzondere regels voor de verbogen, de afgeleide en de samengestelde woorden.*

Opmerking. Wat hier volgt is grootendeels reeds besproken, bij de buiging en de vorming o. a.; toch lijkt het me goed, de verspreide waarnemingen hier in één geheel samen te vatten, omdat daaruit blijkt, hoe de voorafgaande algemeene regels toegepast worden en wat in de leer der buiging en der woordvorming tot de spelling behoort.

I. *De verbogen woorden.* I. De veranderingen, die de woorden in de buiging ondergaan, zijn: **a.** inwendig; ze bestaan in de wijziging van den klinker of tweeklank, soms ook in wijziging, inlassching of uitstooting van een medeklinker; **b.** uitwendig; ze bestaan in het aanhechten van letterklanken aan den woordstam.

2. De spelling der inwendige veranderingen wordt bepaald door de uitspraak en de regels voor de letterklanken; *geef-gaf; bijt-beet; die-diens-wiens; leg-lei; zeg-zei; pleeg-placht; dag-dagen, lid-leden; vleesch, vleezen*; zie I bl. 144; II 118.

3. Bij de spelling der uitwendige veranderingen geldt bovendien vooral de Regel der Gelijkvormigheid: *de woordstam blijft, zooveel mogelijk, onveranderd.*

4. De buigingsuitgangen worden verdeeld in twee groepen:

a. die, welke uit één of meer medeklinkers bestaan, of uit een lettergreep die met een medeklinker begint; het zijn: **s** (meerv.; 2de naamv.); **st** (overtreff. trap); **t** (2de en 3de persoon); **d** en **t** (verled. deelw.) **de** en **te** (verl. tijd v. zwakke ww.).

b. die, welke uit een klinker bestaan of met een klinker beginnen; nl.: **en, ers, eren** (meerv.); **e, er, es, en** (naamvalsuitg.); **er** (ver groot. trap); **e** (1ste persoon enkelv.); **en** (1ste en 3de pers. meerv., onbep. wijs); **end, ende** (tegenw. deelw.).

5. *Regel.* De buigingsuitgangen der eerste groep worden achter den onveranderden stam gevoegd en sluiten zich aan bij de laatste lettergreep, of vormen een nieuwe lettergreep; *appels, des hoeds, des daags; breedst, zij ligt, zegt, saagt, biét, biedt; gehoord, gestraft; hoorde, strafte.*

Opmerkingen. 1°. Bij stammen (van Nederlandsche woorden) die op *a* eindigen, wordt deze klinker verdubbeld: *ra-raas; vla-vlaas; eega-eegaas; sta-staat; na-naast.* Bij de vreemde woorden spelt men 's: *massa's*, enz.

2°. Bij eigennamen op een helderen klinker, en bij minder bekende familienamen bezigt men 's in plaats van s: *Maria's, Otto's, René's; de Uljee's; de Thorbecke's, de Molenaar's.*

3°. Bij eigennamen op een sisklank wordt de 2de naamval uitgedrukt door het teeken ', zie I bl. 170: *Frans' boek, Six' geschriften, Cortez' tochten*; of men bezigt de omschrijving: *de ligging van Cadix, van Constanz.*

4°. Bij woorden op s, sch of st wordt soms voor de genitief-s een e ingelascht: *des huizes, vleesches, geestes*; zie I bl. 169.

5°. De tijdsuitgangen **de** en **te** vormen een nieuwe lettergreep: *hoop—te, visch—te, vrees—de, zaai—de, verbeeld—de, stuit—te.*

6°. De tijdsuitgang wordt **t** in de onregelm. vormen en oefent invloed op den slotmedeklinker; b.v. *mocht.*

7°. De tijdsuitgang verliest de **e** ook in: *gij kondt, zoudt, woudt.*

8°. De persoonsuitgang **t** smelt daar in de uitspraak samen met de **d**; in de spelling ook als de stam op **t** eindigt; *hij zit, zet*; in: *gij kocht, mocht, bracht*, enz. met den tijdsuitgang **t**.

In de aanvoeg. wijs wordt de **e** niet uitgestooten en heeft dus geen samensmelting plaats; *gij kondet, zoudet, kochtet*, enz.

9°. De **d** van het verl. deelw. wordt **t** bij de woorden, waar de tijdsuitgang **te** is; *gehooft, gehakt, gestraft, gemist, gevischt, gepocht.* Men lette op: *geveesd, ontveesd, gevonnist*, volgens de verbogen vormen: *geveesde, gevonniste*; maar *geweest*, dat immers onverbogen blijft.

Als de stam op **d** of **t** eindigt, smelt de uitgang van 't verl. deelw. er mee samen; *gemeld, geschaad, gegist, gehaat*; dus ook: *gemelde, geschade, gegiste, gehate.*

10°. Als de stam op **s** of **sch** eindigt, wordt de overtr. trap door aanhechting van **t** alleen gevormd; de beide **s** smelten samen; *wijs—te, malsch—te.*

6. *Regel.* Als een buigingsuitgang van de tweede groep achter den stam wordt gevoegd, wordt het aantal lettergrepen vermeerderd. Hierbij heeft men de volgende gevallen:

1°. De stam eindigt op een klinker of tweeklank:

a. op **ee, eu, ie** (met den klemtoon), een tweeklank op **i**; stam en uitgang blijven onveranderd: *zeeën, keuen, drieën, leiën, uien, kraaien, mooie*; zie I bl. 70.

b. op **oo, oe**; er wordt ter voorkoming van den hiaat een welluidendheidsletter in gevoegd; *vloo-vlooien, koe-koeien*; soms ook na **a** of **ij**; *na-nader; vrij-bevrijden*; in dialect: *sooien, booien, roe(de)-roeien, la(de)-laaien.*

c. op een toonloozen klinker, of **ie** (zonder klemtoon); de eindklank van den stam en de beginklank van den uitgang smelten samen; *sonden* = zonde + en; *bloeder* = bloede + er; *wij speelden* = speelde + en; *tralieën* = tralie + en; *tronieën* = tronie + en. Evenzoo in de werkw.: *gaan, slaan, staan, doen, sien; gaand* = ga + end.

Kollewijn spelt, geen uitzondering makend: *tralieën, tronieën*, enz.

2°. Eindigt de stam op een of meer medeklinkers, dan worden die tusschenletters, zie I bl. 58. 2. 3.; de onechte **f** en **s** worden **v** en **z**.

a. Is er één sluitletter, dan gaat die tot de volgende letter-greep over; de gerekte klinker wordt volkomen; *daad, da-den; droog, dro-ge; haviik, havi-ken; kuif, kui-ven, vrees, vree-sen*. De tusschenletter wordt na een onvolk. klinker verdubbeld; *hak, hak-ken; bosch, bos-schen, vonnis, vonnis-sen*.

b. Bij twee sluitletters gaat de laatste over; bij meer sluitletters zooveel, als er gemakkelijk te zamen worden uitgesproken; *kalf, kal-veren; baars, baar-sen; band, ban-den; burcht, burchten; versterkt, versterk-te, worst, wor-sten*

Opmerking. 1. De onvolk. klinker wordt volkomen of gaat in een anderen klinker over in: *bad, blad, dag, dak, dal, gat, gebed, gebod, gebrek, gelid, (getal), god, graf, hof, lid, lot, pad, rad, (rif), slag, slot, schip, smid, (spit), staf, stad, tred, (trek), vat*.

2. Na een onvolk. klinker zijn de f en de s doorgaans echt; *laf-laffe, bef-beffen, mos-mossen*, enz. Na een helderen klinker, tweeklank of medeklinker meest onecht; men lette op de woorden: *spiesen, poesen, pausen, sausen, kousen, kruisen, struisen; walsen, polsen; balansen, dansen, glansen (zelfst. nw.), kansen, kransen, lansen, transen, prinsen, slonsen, sponsen; kaarsen, marsen, kersen, persen, floersen, koersen, schorsen; — ninfen, filosofen, telegrafen, triomfen*.

§ 222. *Vervolg.* II. *De afgeleide woorden.* 1. De spelregels komen in 't algemeen overeen met die der verbogen woorden. Het grondwoord blijft, zooveel mogelijk, onveranderd. De voor- en achtervoegsels hebben altijd denzelfden vorm, behoudens een paar uitzonderingen, zie hieronder 7.

Opmerking. Verandering van het grondwoord vindt men o. a. in *snit*, enz., zie II bl. 113, *bestand—bestendig; begraven—begravenis; beeld—beeltenis; blad—blaadje; lot—lootje; schip—scheepje; lid—leedje*; (ook wel: *lotje, slotje, lidje*). Men lette o. a. op: *gebedje, slagje, hofje, grafje, dakje (of daakje)*, en 't onderscheid tusschen: *gatje—gaatje; dagje—daagje*.

2. De voorvoegsels oefenen geen invloed op de spelling der grondwoorden (let echter op de uitspraak); ze vormen een afzonderlijke lettergreep; *aarts-dom; et-groen; ont-vallen; ont-zinken*.

3. De achtervoegsels worden verdeeld in drie groepen:

a. die uit een of meer medeklinkers bestaan: **d, t, s, sch, st**.

b. die uit een of meer lettergrepen bestaan en met een medeklinker beginnen: *de, te, se, sel, ling, je, ke, schap, dom, nis, haftig, baar, lijk, loos*, enz.

c. die uit een klinker bestaan of met een klinker beginuen: *e, el, em, en, er, erd, aard, aar, achtig, ier, ij, ig, age*, enz.

4. *Regel.* De achtervoegsels van de eerste groep sluiten zich aan bij de laatste lettergreep van het grondwoord: *deugd, loods* (loge), *loods* (van looden = peilen), *Zweedsch, winst*. Voor de **s** en de **t** wordt het grondwoord soms gewijzigd: *flûks* (vlug + s), *volgens, dracht, klacht, wicht* (van dragen, klagen, wegen).

5. *Regel.* 1. De achtervoegsels der tweede groep vormen een nieuwe lettergreep. Het grondwoord blijft meest onveranderd: *valschheid, menig-te, heil-loos, smid-se, bijvoeg-sel*.

2. Soms wordt de slotmedeklinker verscherpt, of een **e** ingelascht, zie I bl. 76; de sluitletter wordt dan tusschenletter. De verscherping wordt in de spelling uitgedrukt bij de **d** en de **v** voor *nis* (I bl. 71); bij de **v** en de **z** voor *lijk*: evenzoo de versterking van **ng** tot **nk** voor *lijk* en *je* (*rottinkje*; ook *jonkheid*). De verscherping der **g** wordt niet afgebeeld; toch klinkt ze voor *lijk* scherp, behalve in: *degelijk, mogelijk, dagelijksch*: maar *heuglijk*, enz.

3. Over de inlassching der **e** beslist de uitspraak, soms de beteekenis; b.v. in *werk(c)loos*, enz.; vaak zijn beide spellingen gebruikelijk; *gemoedelijk, dorpeling, geldeloos, beeltenis, ontsteltenis, droefenis, begrafenis*; — *grovelijk, liefelijk-lieflijk, vreeselijk-vreeslijk, aanvankelijk-aanvankelijk*: — *bijvoeglijk, genoeglijk, heuglijk, draaglijk*, enz. Men ziet echter nog al eens *bijvoegelijk*, enz.

6. *Regel.* Bij de achtervoegsels van de derde groep gelden dezelfde regels als bij de buigingsuitgangen, die met een klinker beginnen; uitgezonderd bij *aard* en *achtig*. B.v.: *koud, kou-de; lees, le-ser; zonde, zon-dig; leer, lee-raar; tuin, tui-nier; druk, drukking; bosch, bos-schage; dief, die-vegge; stout, stou-terd. Aard* en *achtig* vormen een nieuwe lettergreep; *deet-achtig, reus-achtig, dronk-aard, grijs-aard*.

Opmerking. Over *Span-jaard, vein-zaard, grijn-zaard*, zie II bl. 68. Volgens De Vr. en Te W. zijn *aard* en *achtig* te zelfstandig, hebben ze als *baar, zaam*, e. d. nog te veel van een woord, om ze geheel als achtervoegsel te behandelen. In de uitspraak gaat de slotletter over, men zegt ook: *reu-zachtig, grij-zaard*, maar spelt nog niet zoo.

7. De veranderingen die sommige achtervoegsels ondergaan, zijn voldoende kenbaar aan de uitspraak. Door analogie of om de welluidendheid wordt *aar* tot *enaar, laar*; *ier* tot *enier*; *ing*

tot *ling*, *eling*; *ij* tot *erij*, *nij*, *ernij*; *je* wordt *tje*, *ctje*, *pje*, enz.; zie § 186.

§ 223. *Vervolg* III. *De samenstellingen*. 1. De regels betreffen hier 1°. het aaneenschrijven, 2°. de spelling der samenstellende deelen op zich zelf.

2. In het algemeen schrijft men de leden eener samenstelling aaneen, zoowel bij de samenkoppelingen als bij de eigenlijke samenstellingen; zie § 183. 6. 7. In bepaalde gevallen verbindt men de deelen door het koppelteeken; zie § 227. 2.

Opmerking. 1. Men dient dus eerst uit te maken, of men met een samenstelling te doen heeft of niet. Bij de samenkoppelingen komt dan nog het gebruik, dat nu eens aaneenschrijving wil, zooals bij: *dezelfde*, *dezulke*, *degene*, *diegene*, e. d. (ofschoon het eerste lid verbogen wordt en dit anders in samenst. onveranderlijk is); bij *goedsmoeds*, *langzamerhand*, *terloops*, e. d. (oude vormen waarvan de beteekenis gewijzigd is); dan weer losschrijving, zooals bij: *zaliger gedachtenis*, *ouder gewoonte*, e. d. (waar de woorden in hun gewone beteekenis voorkomen), dan weer beide manieren toelaat: *dooreenmengen*, *dooreen* of *door elkaar mengen*, enz.

2. Samenstellingen door afleiding vormen één woord; *dooreenmenning*, *door-elkaar-menging*, *ter-aarde-bestelling*, *gevangenneming*. *Een voet-bij-stuk-houder*.

3. De leden eener samenstelling worden op dezelfde manier gespeld als buiten de samenstelling. Een uitzondering vormt het eerste lid: **a.** bij sommige woorden op een toonlooze **e** eindigend: *aardbol*, *aardbaan*, *aardebaan*; *eerbewijs*, *cereblijjk*; *zijdeceelt*, *zijdgeveer*.

b. bij woorden met het meerv. op **ers** of **eren**: *cierdop*, *cierschaal*; *runderhaas*, *hoenderboutje*; *kleeder*—, *kleer*—, *kleerenmaker*.

c. bij samenstellingen bestaande uit twee infinitieven: *spelevaren*, enz.

d. bij werkwoord. stammen en enkele andere woorden op **d**: *rijschool*, *leiboom*, *scheikunde*, *zijweg*; (vergelijk: *scheidsmuur*, *leidsman*).

e. bij de inlassching van verbindingsletters: **e**, **en**, **(n)**, **s**.

4. Alleen bij de inlassching van **e**, **en**, **(n)** of **s** kan men moeite hebben met de spelling; doorgaans beslist de uitspraak.

5. De verbindings-**e** is: **a.** een deel van 't eerste lid, *blindeman*, *soutevisch*, zie 3. **a**;— **b.** niets dan welluidendheidsletter: *paardepoot*, *bokkevel*, *brekospel*, *drinkebroer*.

6. De verbindings-**n** of **-en** is: **a.** meervoudsuitgang bij zelfst. nw.: *boekenrek*; **b.** genitiefuitgang bij zelfst. nw.: '*s-Gravenhage*, en bij bijvoegl. woorden: *grootendeels*; **c.** niets dan wel-luidendheidsletter: *eendenei*.

Opmerking. 1. De Vr. en Te W. maken hier een groot aantal onderscheidingen; in de laatste jaren is al meerdere vrijheid toegestaan. We vestigen de aandacht op de volgende regels: 1°. Men schrijft geen **n**, als het eerste lid een kennelijk enkelvoud is: *lampeglas*, *notedop*, *pijpekop*, *eikeboom*.

2°. Men schrijft **en (n)** als 't eerste lid duidelijk een meervoud is: *dievenbende*, *warenkennis*, *flesschenmand*, *eikenbosch*.

3°. Waar beide opvattingen mogelijk zijn, kieze men in alledaagsche woorden, het enkel-, in deftiger woorden het meervoud; *kurketrekker*, *penemes*, *schapevleesch*: *zwanenzang*, *heldendaad*.

4°. Als teeken van den genitief komt **en** voor in samenstellingen waarvan het eerste lid zwak verbogen wordt (werd); zie I bl. 169, en in (de bijvoegl. woorden) *meerendeels*, *grootendeels*.

5°. Als welluidendheidsletter wordt de **n** geschreven, als het eerste lid op een toonlooze **e** uitgaat en het tweede met een klinker of **h** begint. Uitgezonderd, als 't eerste lid een woord is dat nooit of maar zelden op **en** eindigt; *eendenei*, *galgenaas*, *zwanenhals*, *bruggenhoofd*, *beukenhout*; maar: *medearbeider*, *modeartikel*, *vredehandel*.

2. De Vr. Te W. spellen in geval 3°. steeds **en**: **a.** als het eerste lid een persoonsnaam is, met het meerv. op **en**: *boerenzoon*, *vrouwenrok*, *matrozenpak*. — **b.** als het eerste lid een diernaam is en het geheele woord, in figuurl. zin, op den mensch wordt toegepast: *apenlijfde*, *hazenlijp*, *paardenvoet*. Maar: *bullepees*, *haneschree* (kleine stap), *haneveer* (twistzieke vrouw), en de plantnamen: *hancham*, *paardestaart*, *kattestaart*, *ganzevoet*, waartegenover alweer: *geitenblad*, *muisengerst*, *biggenkruid*.

Naast *ganzelever* = de lever van één gans, staat pastei van *ganzenlever*; naast: *schapevleesch* van één, *schapenvleesch* van meer dan één schaa; evenzoo: *paarde-* en *paardenstal*.

3. In de *Vereenv. Spelling* vindt men de verbindings-**n** alleen waar die werkelijk gehoord wordt, als in: *jopenbier*, *oogenblik*. Overigens kan ze, zonder dat men zich om het meervoud bekreunt, radicaal weggelaten worden; *woordeboek*, *warekennis*.

Daar de een de **n** uitspreekt en de ander niet, verliest de spelling door het verwaarloozen der duidelijke meervouden wel wat aan regelmatigheid. De „Nederlandse Woordelijst" geeft b.v.: *helde-* of *heldenvolk*, *strotte-* of *strottenhoofd*, *vorste-* of *vorstenhuis*, *woorde-* of *woordenboek*, enz., maar alleen: *armezorg*, *beestemarkt* e. t. q.

7. De verbindings-**s** kan zijn: **a.** meervoudsuitgang achter zelfst. nw.; *bestuurdersbond*; *onderofficiërsbal*; **b.** genitiefuitgang

achter zelfst. en bijv. nw.; *bakkersoven*, *vrijheidsliefde*, *blootshoofds*; c. welluidendheidsletter; *leidsman*.

8. De spelling dezer s wordt bepaald door de uitspraak, behalve wanneer het tweede lid begint met een s of met een z die als s klinkt; in dit geval geldt de regel der analogie: *krijgsmansstand*, *stadsschool*, *stadszaal*, naast: *krijgsmanseer*, *stadswal*.

Opmerking. 1. Volgens de uitspraak spelt men dus geen s in woorden als: *letterzetter*, *appelmand*, *bezembinder*, al doet ook daar het eerste lid aan een meerv. denken.

2. Evenzoo de genitieven: *veeltijds*, *heelhuids* (soms ook: *heelshuids*), *luidkeels*; maar wel: *veelszins*, *alleszins*, *eenigszins*, *anderszins*.

3. Als welluidendheidsletter komt de s niet in: *hebzucht*, *huidziekte*, e. d. Naast: *reddingsboot*, *gezichtseinder*, *handelsvereniging*, e. d., vindt men: *reddingboot*, *gezichteinder*, *handelmaatschappij*.

4. In de *Vereenv. Spelling* schrijft men de s niet, of ze moet gehoord worden; dus: *stadschool*, *oorlogschip*; evenwel: *enigszins*, *veelszins*, enz., waar s met de z (verscherpt) samensmelt. Sommigen spellen dan ook *enigsins*, enz.

§ 224. *Het verdeelen der woorden in lettergrepen* berust op de regels der uitspraak en der gelijkvormigheid. In de §§ 221, 222, 223, zagen we, dat de eenige moeilijkheid, die zich kan voordoen, is in het bepalen, of men een of meer medeklinkers-tusschenletters tot de voorgaande of tot de volgende lettergreep moet rekenen, zie ook I bl. 58. Opm. 2. In het kort samengevat vonden we:

1°. In de samengestelde woorden blijft iedere letter in het lid, waartoe ze ook buiten de samenstelling behoort; verbindingsletters behooren tot het eerste lid: *aard-af-pel*; *Frank-rijk*; *stads-school*; men lette op: *lui-paard*, *elk-ander*, *malk-ander*, *voort-aan*, *meest-al*; doch zal ook vinden: *el-kander*, *mal-kander*, (*el-kaar*, *me-kaar*) *voor-taan*.

2°. In afgeleide en verbogen woorden vormen alle voorvoegsels, en al die achtervoegsels en buigingsuitgangen, die met een medeklinker beginnen, alsmede *aard* en *achtig* een nieuwe lettergreep: *be-a-men*; *on-eens*; *wan-or-de*; *hoog-te*; *wo-nink-je*; *boom-pje*; *Na-tje*; *lui-tjes*; *ko-nink-lijk*; *buurt-je*; *buur-tje*; *reet-je*; *rec-tje*; *wijs-te*; *malsch-te*; *mal-ste*; *woest-aard*, *woon-achtig*; — *scheid-de*; *ver-beeld-de*, *be-last-te*. Uitzonderingen zijn: *bes-te*, *les-te* (naast *laat-ste*), *naas-te*, *meeste*; men lette op: *vein-zaard*, e. d.

3°. In alle andere gevallen behoort, wanneer er één tusschenletter is deze tot de volgende lettergreep; zie echter § 220. 3. Het letterteeken ng, schoon één klank voorstellende, wordt gescheiden in n-g; *bloe-men*, *keu-rig*, *hak-ken*, *lol-lijg*; *jui-chen*, *e'cho*, *bos-scha-ge*; *jon-ge-ling*, *wan-de-lin-ge-tje*.

Bij twee of meer tusschenletters gelden de regels, genoemd op I bl. 58. 3. II bl. 118. b.

§ 225. *De bastaardwoorden.* I. Onder bastaardwoorden verstaat men gewoonlijk de woorden, die uit andere talen overgenomen, maar nog geen Nederlandsch geworden zijn.

Opmerking. „Vreemde woorden” zou in vele gevallen juist naam zijn. Bastaardwoorden in letterlijken zin zijn b.v.: *vigilant* en *vigileeren*, die geen Franschman verstaat; *gruzelement*, *flauwiteit*, e. d., waarin een vreemd achtervoegsel achter een echt Nederlandsch grondwoord komt; of: *automaat-achtig*, *lekkage*, *procureurerig*, waar het omgekeerde gebeurt; of: *republikein*, *soignceeren*, e. d. waar alleen het achtervoegsel vernederlandscht is.

2. Vele vreemde woorden zijn zoo algemeen geworden en zoo lang in zwang, dat ze geheel het karakter van Nederlandsche woorden hebben aangenomen; ze zijn genaturaliseerd, en men spelt ze als gewone Nederlandsche woorden; door den leek worden ze niet meer voor vreemdeling aangezien. B.v. *kerk*, *bijbel*, *engel*, *duivel*, *ketter*, *deken* (decanus), *kansel*, *monnik*, *evangelie*, *altaar*, *bisschop*, *kandelaar*, *aalmoes*, *zegel*, *keten*, *keizer*, *kamer*, *kelder*, *beest*, *feest*, *brief*, *beurs*, *lier*, *beschuit*, (tweebak), *vernis*, *kleur*, *groep*, *trein*, *troon*, *tijger*, *olifant*.

3. Andere woorden, vooral wetenschappelijke en kunststermen, zijn, in hoofdzaak, alleen in bepaalde kringen in gebruik. Men spelt ze als in de taal, waaraan ze ontleend zijn: *incognito*; *à costi*, *prosector*, *custos*, *physica*, *botanica*, *pharmacie*, *cellulair*, *circulaire*, *exploit*, *executoir*, *budget*, *conservatoire*, *psychologie*, *race*, *start*, *captain*, *freewheel*, enz.

4. 1. Een derde groep vormen de woorden, die meer algemeen in den kring der beschaafden, voor een deel zelfs ook onder het volk worden gebruikt, en die dientengevolge doorgaans in de uitspraak eenige wijziging hebben ondergaan. In de spelling is hier geen eenheid. De een wil een woord om zijn algemeene bekendheid tot de eerste groep brengen, de ander om zijn vreemde afkomst tot de tweede.

2. De Vr. en Te W. schrijven voor: Spel, tenzij uit de uitspraak duidelijk een verandering blijkt, het *hoofddeel* dezer woorden volgens de vreemde, de *uitgangen* en de *achtervoegsels* volgens de Nederlandsche manier.

3. Bastaardachtervoegsels en uitgangen zijn o. a.: *aal*, *aan*, *aat*, *ant*, *ast*, *eelen*, *ceren*, *eezen*, *eesche*, *eeem*, *een*, *cet*, *ent*, *ief*, *iet*, *iek*, *iem*, *ier*, *isch*, *ist*, *ijn*, *ijt*, *oom*, *oor*, *oop*, *tie*, *teit*,

uut. Behouden blijven: *air(e)*, *oir*, *age*. Voorb. zijn o. a.: *probleem*, *screen*, *profect*, *patient*, *archief*, *synoniem*, *plebisciet*, *profijt*, *econoom*, *cargadoor*, *cycloop*, *circulatie*, *resoluut*; — *circulaire*, *imaginair*, *notoir*, *passage*.

Opmerking. 1. Algemeen bekend zijn, dus tot de eerste groep behorend, o. a. de volgende woorden, die nochtans de vreemde spelling behielden: *cent*, *cijfer*, *cel*, *ceel*, *ceder*, *cijns*, *citroen*, *cirkel*, *militair*, *cadeau*, *eau de cologne*, *liter*, *officier*, *artikel*, *familie*, *bureau*, *tram*, *franco*, *December*, enz.

2. **ph** spelt men doorgaans alleen in woorden van de tweede groep: *phaenomeen*, *phalox*, *pharmacie*, *phrenelogie*, enz.; in die van de derde doorgaans f, vooral op het einde; men vindt echter: *phantasie*, *fantasie*; *photographie*, *photografie*, *fotografie*, *photograaf*, *fotograaf*; *philosopheeren*, *philosofeeren*, *philosoof*; *Sophie*, *Sofie*; bijna altijd: *telegraaf*, *telegrafeeren*, *telegrafist*, *telefoon*, enz.

3. Evenzoo vindt men naast elkaar: *canon* (kerkelijke regel), *canoniek*, *kanunnik*; *classis*, *classicaal* (termen bij 't protest. kerkbestuur), *klasse*, *klassikaal* (bij het onderwijs); *koerier*, *courant*, *krant*; *konserf*, *conservatief*; *lier*, *lyrisch*, *lyriek*; *sekuur*, *securiteit*; *kwaliteit*, *kwantiteit*, *qualiteit*, *quantiteit*; *kwestie*, *quaestie*.

4. Verschillend gespeld, daar ze uit verschillende talen werden overgenomen, worden o. a. *praeses*, *praeparaat*, *oeconomie*, *phoenix*, *fundament* (uit het Latijn); *president*, *preparaat*, *economie*, *feniks*, *fondement* (uit het Fransch), schoon de beteekenis niet verschilt.

5. Onderscheid maakt men o. a. in: *dokter* (arts), *doctor*, wetenschappelijke titel; *brood*, *ambtenaar* bij de belastingen; *commies*, ambtenaar bij een ministerie, de post; *komedie*, schouwburg, *comédie*, blijspel; *locaal*, plaatselijk, *lokaal*, vertrek; *critiek*, beoordeeling, *critisch*, beoordeelend, oordeelkundig, *kritiek*, hachelijk; *crediet*, term in 't boekhouden, *krediet*, vertrouwen; *classicaal*, *klassikaal*, enz.

6. De *Vereenv. Spelling* laat bij de bastaardwoorden groote vrijheid, maar brengt in 't algemeen meer woorden tot de eerste groep; b.v.: *Januarie*, *Julie*, *bloeze*, *boeket*, *rojaal*, *koket*, *trem*, enz.

In 't bijzonder wil ze **a.**: de **i** (voor **ie**) houden in open lettergrepen, behalve op 't eind der woorden: *individu*, *solide*, *kolibrie*, *chinaasappel*, *cichorei*, *citer*, *liter*, *linie*; *fabrikage*, *naiveteit*, enz., maar: *fabrikaat* of *fabrieikaat*, *famielie* of *familie*; doch *familiaar*, *faliëkant*, enz.

b. slechts in zeer bekende woorden **y** door **i** of **ie** vervangen, b.v.: *sisteem*, *piramide*; maar: *cylinder*, *cypers* (b.v. een kat), *lyries*; — evenzoo ou door **oe**: *soeverein*, *moesefine*, *koepie*, *koepion*, maar: *bouffante*, *coupeur*, *bougie*, enz.

c. **ae** vervangen door **e**: *pedagogiek*, *presens*, *cesuur*, *predikaat*, enz.

d. **ph** „ „ **f**: *fysika*, *filanthroop*, *fysionomie*, enz.

e. behalve in nog geheel vreemde woorden voor **c** = **k**, ook **k** schrijven: *advokaat*, *reklame*, *rekrut*, *kliniek*, *klerikaal*, enz., maar: *crime*, *courage*, *carrière*, *café*, *cognac*, *curaçao*, *corridor*, enz.

f. rh vervangen door r: *rinoceros, rumatick, retoriek, rododendron*, enz.
 g. alleen in zeer algemeen bekende woorden het Nederlandsche teken schrijven voor qu (kw of k), th (t), x (ks), c (s), s (z); *ekipage, antikiteit, antikwaar, konsekwent, likwideren*, — *tee, thermometer (of therm.) apoteek, takseren, ekskuus, aksijns*; — *brasselet, kazueel, ukaze*. Daarentegen: *quantum, quotient, quadrille; bibliotheek, theater, thema, theorie; exempel* (naast *eksemplaar* of *exemplaar*) *expeditie, ekstrakt* (maar *extra* of *ekstra*); *ceintuur, cider, vakcine, sociaal, cylinder; surprise, felicitatie* of *felisitatie, amusant* of *amuzant, friseren*, enz.

h. t = ts of s behouden in de woorden op *atie, etie, itie, otie, utie*; evenzoo de g of j = zj, en de ch = sj. B.v.: *degradatie, diskretie, traditie, promotie, absolutie; étage, genre, jury, journaal, jujubes; chassinet, chemisette, chiffonnière*.

i. aan de bastaardwoorden in 't algemeen den gebruikelijken vorm laten behouden, wanneer het moeilijk is ze te vernederlandschen, wanneer ze een te vreemden vorm zouden krijgen; b.v.: *artillerie, émail, voile, soirée, clown, rechercheur, militair, fauteuil*, enz.

Verder wijst ze er op, dat bij het vernederlandschen moet worden gelet op het voordeel, dat voor minder ontwikkelden ligt in het gemakkelijk lezen en schrijven van veel gebruikte bastaardwoorden en op het gemak van de beschaafden, die niet genoodzaakt moeten zijn zich er telkens van te overtuigen, of, en zoo ja, hoe de vorm van een bastaardwoord is vernederlandscht. Daarom wordt van vele woorden als overgangsmaatregel, verschillende spelling toegelaten. B.v.: *asyl-aziel, cel-sel, cent-sent, ceel-seel, cijfer-sijfer, citroen-sitroen, dosis-dozis, officier-offisier, filosoof-filozoof; exerceeren, ekserseren; examen-eksamen; chef-sjef, chocola-sjokola, hachee-hasjee, manchet-mansjet, machine-masjine, cahier-kajee, station-stasion; assurance-assurancie, kadeau-kado, bureau-buro*, enz. enz. Ofschoon het *Woordeboekje* het niet aangeeft, zal een dergelijke vrijheid ook wel gelaten worden bij woorden als: *konfusie, konnexies, aktrice, attentie, chemisette, akcent, biscuit*, (naast *biskwielje, coupeur*, enz.

De overdrijving van sommigen die vol *oriezjenaliteit* „vernederlandsen”, heeft veel kwaad gedaan aan de invoering der spellingvereenvoudiging.

§ 226. *De regels voor het onderscheiden van woorden, van woord- en zindeclen, en van zinnen.* I. Hiertoe dienen: bijzondere lettervormen, de woordteekens en de letterteekens.

2. Men vestigt de aandacht op een woord, uitdrukking of zin, door het gebruik van afwijkende lettervormen; door grooter, vetter, schuins (cursief) gedrukte letters, hoofdletters, door onderstreping, enz.

3. Men schrijft met een hoofdletter: 1°. het eerste woord van iederen volzin en, meestal, ook van iederen versregel.

20. alle eigennamen, doorgaans ook wanneer ze als soortnamen gebezigd worden; *Scheffer; Leven de Trompen en De Ruyters nog? Een complete Vondel. Een Nero.*

Opmerking. 1. Ook het voorzetsel of het lidw. krijgt, als deel van den eigennaam, een hoofdletter, behalve (meestal) wanneer een voor-naam voorafgaat. Is er een voorzetsel en een lidw., dan heeft alleen het eerste een hoofdletter; bij aardrijkskundige namen wordt het onverbogen lidw. doorgaans gewoon geschreven. De namen van maanden en dagen worden als eigennaam beschouwd; van jaargetijden meestal niet. *De Wit; Van Heusde; Van der Palm; Hugo de Groot; Willem Van (van) den Berg; Jan Ten (ten) Brink; Den Haag, Den Bosch; de Roode Leeuw, de Rijn, de Vesuvius, het Oude Maasje; Kerstdag, Pinkstermaandag, Woensdag, Januari, Louwmaand; lente, enz.*

2. Wanneer het verband van eigennaam en soortnaam niet meer gevoeld wordt, schrijft men geen hoofdletter: *een flikje, een colbert, enz.*

30. de soort- en begripsnamen, in 't bijzonder de titels en de verwantschapsnamen, als eigennamen gebezigd: *de Koningin; Oom; de Minister; het Paleis; de Nieuwe Kerk.*

4. de hoofdwoorden in titels, aansprekingstermen, adressen. *Weledelgestreng, Zeergeleerde Heer! Aan Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken! — de Hooge Raad; de Staten-generaal; Uwe Majesteit.*

50. de bijvoegl. nw. van eigennamen afgeleid: *de Middeldburgsche Cowant; de Zeeuwsche wateren.*

60. alle woorden, die men bijzonder wil doen uitkomen; hierbij ook de persoonl. en de bezitt. vnw., als het antecedent de naam der Godheid, of (meestal ook) van een vorstelijk persoon is. *Hare Majesteit verklaarde, dat Zij zeer met de zaak ingenomen was en zegde Haren (Hoogstderzelver) stem toe.*

Te lang genoegde 't ons het Ros tot dienst te dwingen,
Den stroom van Lucht of Nat te keeren te onzer baat;
Het Vocht, door Vuur beziel, schonk zwakke Stervelingen
Kracht boven aller Krachten maat.

§ 227. *Vervolg.* 1. De *woordteekens* zijn: het koppel-, klemtoon- (accent), weglatings- (apostrophe), samentrekkings- (circumflex), deel-, (trema) en afbrekingsteeken.

2. Het *koppelteken*, —, wordt gebruikt: 10. als een woord op het eind van een regel afgebroken wordt, of als men om andere redenen de lettergrepen wil afscheiden; in het eerste

geval bezigt men ook het teeken „. B.v.: *lui-paard*; *kant-omfa-
lied*; *zee-plant*.

2°. in samengestelde titels, bestaande uit twee bastaardwoor-
den, of uit een Nederlandsch en een bastaardwoord; of als
beide deelen ieder op zich zelf een waardigheid beteekenen.
Substituut-officier; *adjunct-commies*; *luitenant-generaal*; *kapitein-
kwartiermeester*; *koetsier-huisknecht*.

3°. in samenstellingen en in afleidingen, waarin eigennamen
of van eigennamen gevormde bijvoegl. nw. voorkomen. *Java-
koffie*; *Berlijnsch-blauw*; *Pink-pillen*; *Fransch-Russisch*; *Indo-
Germaansch*. Evenwel ook: *Moezelwijn*, *Rijndilivium*; *Indoger-
maansch*.

4°. in geografische eigennamen, bestaande uit een bijvoegl.
nw. of een bijwoord en een eigennaam. De bijvoegl. nw. van
deze samenstellingen gevormd, worden gewoonlijk aaneenge-
schreven; evenzoo de woorden, waarvan het tweede lid een
gemeen zelfst. nw. is. *Groot-Brittannië*; *Voor-Azië*; *Opper-Italië*;
Noord-Brabant; maar: *Noordbrabantsch*, *Nieuwzeelandsch*; *Ooster-
goo*, *Oostzee*, *Reuzengebergte*. Naast: *Oud-Germaansch*, *Nieuw-
Hoogduitsch*, e. d. vindt men ook: *Oudgermaansch*, *Nieuwhoog-
duitsch*.

5°. in samenstellingen, waarvan het eerste lid een zelfst. nw.
is, voorafgegaan door een bijvoegl. bepaling, die daarbij en
niet bij het tweede lid behoort. *'s-Hertogenbosch*; *St.-Petersburg*;
Mijns-Heerenland; *Lieve-Vrouwenkerk*; *oude-mannenhuys*; *nuch-
tere-kalverslachter*.

6°. wanneer een woord te lang zou worden, of een heele
uitdrukking als één woord wordt gebruikt. *Een kijk-in-den-pot*.
Een zand-in-de-oogen-strooier. *Een vreemd-opkijkerig gezicht*. *Het
geel-gesteven-achter-glas* (= gordijn).

7°. als bij verschillende woorden het deel, dat ze gemeen
hebben, maar één keer wordt uitgedrukt. *Geloofsverrijheid en
—dwang*. *Levensvreugd en —smart*. *Uit- en inspanning*. *Voor- en
nadeel*. *Een deels steen-, deels moerasachtige bodem*.

§ 228. *Vervolg.* I. Het *klemtoonteeken*, ' of ", dient
evenals het *r u i m*, *cursief* of *vet* drukken, om de aandacht op
een woord te vestigen, en ook om aan te duiden, dat het met
nadruk moet gezegd worden. In vreemde woorden dient het ook
ter onderscheiding van den eenen letterklank van den anderen.

Wij allen dienen éenen God. Kunt ge dit met éenige zekerheid zeggen? Een hóoge school is wat anders dan een hoogeschoól. Repeteeren is in 't Fransch *répéter*.

2. Het *weglatingsteeken*, ' , staat in de plaats van een of meer weggelaten letters, of dient om een uitgang van den stam te scheiden; 'k; 't; 's; *deez*; *geev*; *mijn*. — *Frans*' , *Six*' voor Frans + s, Six + s; *Maria's*, *sofa's*. In vormen als *worst'len*, *eng'len*, *ed'le*, *mijn'*, *uw'*, e. d. wordt het teeken doorgaans weggelaten.

2. Het *samentrekkingsteeken*, ^ , duidt aan, dat twee lettergrepen tot een zijn versmolten. Het wordt alleen gebruikt, waar het noodig is om misvatting te voorkomen; *staåg* = stadig, *boòm* = bodem; *reèn* = reden; *raàn* = raden; maar: *kleeren*, *leege*, *weer*, *leeren* (lederen), e. d.

4. Het *deelteeken*, ·· , wordt gebruikt, als er twee klinkers naast elkaar staan die tot verschillende lettergrepen behooren, en er gevaar is, dat ze als één klinker of tweeklank worden uitgesproken. *Azië*, *maïs*, *Kain*, *Mozaisch*, *priëel*, *poësie*, *bèerven*, *oliën*, *coöperatie*, *Izaäk*, enz.; maar: *draaiing*, *modeartikel*, *reorganiseeren*, *petroleum*, *museum*, enz.

5. Het *afbrekkingsteeken*, . , dient om bij vaak voorkomende woorden en uitdrukkingen de afkorting aan te duiden; die afkorting begint doorgaans na een medeklinker. *Bijvoorbeeld* = *b.v.* of *bijv.*; *namelijk* = *nl.*; *Amsterdamsch peil* = *A. P.*; *aanstaande* = *a.s.*; *Hare Majesteit* = *H. M.*; *Hare of Humme Majesteiten* = *H. H. M. M.*

§ 229. *Vervolg.* 1. De *leesteekens* dienen om zinnen of zinsdeelen af te scheiden. Ze drukken in de eerste plaats uit, dat men bij het lezen een korter of langer tijd moet rusten, en bovendien dikwijls nog, hoe men den zin moet opvatten, n.l. als mededeeling, vraag, gebod, uitroep, aanhaling, enz. Ze bevoor- deren dus het juist en vlug begrijpen der geschreven taal. Men vergelijkte: *Dat gij het erg druk hebt geloof ik niet zonder reden vraagt ge dus uitstel.* met: *Dat ge het erg druk hebt, geloof ik niet; zonder reden vraagt ge dus uitstel.* en met: *Dat ge het erg druk hebt, geloof ik; niet zonder reden vraagt ge dus uitstel.*

2. De *leesteekens* zijn: *punt*, *komma*, *kommapunt*, *dubbele punt*, *vraagteeken*, *uitroepsteeken*, *aandachtteeken*, *beletselteeken*, *aanhalingsteeken*, *haakjes*.

3. De *punt* beteekent een vrij lange rust; ze staat: 1°. aan het eind van iederen volzin, die geen uitroep of vraag is. *Zwaluwen en ooievaars repten zich weder naar het Zuiden. De tjalk van den schipper lag vlak bij de Oude Brug. Als er niemand aan boord te zien was, dansten de jongens op de loopplank.*

2°. achter titels en op- en naschriften. *Hoe warm het was en hoe ver. Te laat. Eerste Hoofdstuk. Einde. Wordt vervolgd.*

3°. Soms wordt ook een bijzin als een afzonderlijke zin afgescheiden. *De voortbrengselen van den menschelijken geest moet men beoordeelen naar den tijd, waarin ze ontstonden. Zoowel als alle andere dingen. — Beide partijen wilden blijkbaar van geen verzoening weten. Zoodat ik besloot me van alle innemiging te onthouden.*

§ 230. *Vervolg.* De *komma* geeft een korte rust aan; dikwijls, maar lang niet altijd, ook een stijging in toonhoogte aan het slot van den zin. Ze staat: 1°. ter afscheiding van veelvoudige zinsdeelen, die niet door *en*, *of*, *noch* of *zoowel als* verbonden zijn. *Een ijverig, trouw, beleefd, eerlijk dienaar. Hij ging naar Amsterdam, Den Haag, Rotterdam en Dordrecht. Hij heeft kind noch kraai. Gij zoowel als hij moet meegaan. Zoowel te land als ter zee triomfeerde de Republiek.*

2°. achter de aanspraak (zie § 232. 3.). *Jongen, hoor eens.*

3°. ter insluiting van de bijstelling. *Jan, onze oude knecht, is ziek.*

4°. ter afscheiding van ieder zinsdeel, dat men bijzonder wil doen uitkomen. *Wat er van terecht gekomen zou zijn, zonder uw hulp? — Pieter Stastok gevoelde, dat hij er nooit iemand, laat staan een vrouw, laat staan de zijne, in, zou, kunnen, doen, loopen. — Hij bleef, in voor- en tegenspoed, dezelfde.*

5°. tusschen twee nevenschikte zinnen van niet te grooten omvang, behalve doorgaans, als het zinsverband door *en* of door *of* is uitgedrukt. *Hij luisterde naar mijn raad, uw broeder niet. De reis kon niet doorgaan, want ik werd ziek. Bespotten verbetert niet, het verbittert. Bid en werk. Vertrek of blijf.*

6°. doorgaans tusschen een bijzin en zijn hoofdzin; zie de voorb. in § 34 en § 160 en vlgg. De tusschenzin staat tusschen twee komma's. *De winter, zegt Saring, is een stuursche vent. Ieder kan, mits zijn best doende, vooruit komen.*

Opmerking. 1. Waar men, door een korte rust, sterk de aandacht op het genoemde wil vestigen, bezigt men ook na *en, of, noch* of *zooewel-als* de komma. *Dit is een antwoord, dat noch beleefd, noch gepast, noch zelfs een antwoord is. Ik kom morgen, of overmorgen.*

2. Bij *en =* maar staat een komma. *Ik heb u altijd trouw geholpen, en gij hebt niets over voor mij.*

3. Bij niet-nevengeschikte bijvoegl. bepalingen schrijft men geen komma. *Zware Fransche wijn. Een rijke zwarte vrouw. Gemakkelijke stoffen schoenen.*

4. Men lette op het verschil tusschen: *Een jongen en een meisje van een teer uiterlijk*, en: *Een jongen, en een meisje van een teer uiterlijk.* — *Het wemelde er van wandelaars, heeren en dames, naar de laatste mode gekleed.* en: *Het wemelde er van wandelaars, heeren, en dames naar de laatste mode gekleed.*

5. De bijzin wordt niet altijd door een komma afgescheiden, maar in 't algemeen alleen, wanneer men den lezer door een korte rust op de mededeeling opmerkzaam wil maken; dit gaat gepaard met een sterker klemtoon. Als men den bijzin zonder rust achter het bepaalde laat volgen, als de bijzin en het bepaalde één voorstelling uitdrukken, schrijft men geen komma. *We eten om te leven. Doe zooals ik. 't Is niet zooals 't behoort. De jongen die zoo verschrikt was door zijn val, kon eerst niet spreken. Ik bedoel de taal die we allen spreken en lief hebben, onze moedertaal. De directeur die op 't kantoor zat, ontving me vriendelijk.* (Hier zijn er nog andere directeurs). Daarentegen: *We eten, om te leven, niet om te genieten. De jongen, die door den val hevig verschikt was, had gelukkig geen letsel bekomen. De heerlijkste gave van den mensch is de taal, die immers het middel is, waardoor hij, in de fijnste en teerste schakeeringen, zijn gedachten en gevoelens kan openbaren. De directeur, die op het kantoor zat, ontving me vriendelijk.* (Er is maar één directeur; „die ... zat” is bep. v. omstand.). Er zijn er echter, die, ten einde de grammaticale zinsverdeling te doen uitkomen, bij iederen bijzin een teeken zetten; dan is het eigenlijk geen leésteeken meer.

§ 231. *Vervolg.* De *puntkomma* geeft evenals de *punt*, een vrij lange rust te kennen, en tevens doorgaans, dat de stem daalt. Ze wordt gebruikt: 1°. tusschen twee nevengeschikte zinnen, als ze door een bijwoord of bijwoord. voegw. verbonden zijn; ook wel (in plaats van de komma), als ze los naast elkaar staan; en in 't algemeen, als ze zekeren omvang hebben. *Hij was rijk; daardoor had hij vele vrienden. Het regende dat het goot; niettemin moesten wij er door. Het was tijd; we moesten vertrekken; niemand sprak een woord. Rijk en machtig was het vaderland toen hij het verliet; verarmd en uitgeput vindt hij het weder.*

2°. in een min of meer ingewikkelden samengestelden zin, om die deelen te doen uitkomen, die een zekere zelfstandigheid hebben. Men vermijdt daardoor de overlading met komma's en andere teekens; wil men de afscheiding nog duidelijker maken, dan bezigt men de punt. *Gegroet, gegroet, gij vroolijke en gezonde, lustige en stevige knapen; gegroet, gegroet gij speelsche en blozende hoop des Vaderlands! — De roofvogels hebben korte, stevige pooten; grootte, scherpe klauwen; een sterken krommen snavel. — Waar was zijn jengd; waar was zijn geluk; waar was zijn blij geloof in de toekomst? — De mogendheden willen geen overmacht van den eenen staat, maar evenwicht der krachten; opdat Europa herleve; opdat de welvaart terugkeere in de ontvolkte steden en op de verwoeste velden; opdat het zwaard in de scheede ruste.*

§ 232. *Vervolg.* 1. De dubbele punt drukt uit, dat hetgeen volgt een verklaring is van hetgeen voorafgaat. Ze wordt gebruikt: 1°. bij aanhalingen. *De Apostel zegt: Laat alle dingen met orde geschieden.*

2°. bij het redengev. zinsverband, in plaats van *immers, toch*, enz. *Hij keek me verbaasd aan: zoo'n antwoord had hij niet verwacht. De geleerde wilde de hem toegedachte hulde met aanvaarden: hij was er te nederig toe.*

3°. bij het verklarend zinsverband, in plaats van, of na *namelijk, als, te weten*; zie § 179.

2. Het *vraagteeken* staat: 1°. achter iedere eigenlijke of oneigenlijke vraag. *Bang vroeg de arme zich af: Zal het nog strenger gaan vriezen? — Wie dóét dat nu?*

Ook als op den vragenden zin een bijzin volgt; doch niet, als de vraag tot uitroep werd. *Wat moet er gebeuren, als hij niet wil gehoorzamen? — Wat moet hij geleden hebben, als hij bij zijn bewustzijn was!*

2°. Na vragen in de woordschikking van de mededeeling is het vraagteeken onmisbaar. *En wij, wij geven toe? We zien lijdelijk aan, dat men onze rechten schendt?*

3°. Ook *in* den zin komt het vraagteeken voor, om een twijfel uit te drukken; het volgende woord begint dan niet met een hoofdletter. *We weten allen, dat we sterven moeten; maar wanneer? op welke wijze? dat weten we niet. — De schrijver spreekt van een veel verbeterde(?) uitgave.*

Opmerking. Na een afhankelijké vraag wordt het vraagteeken niet gebruikt. Verkeerd is dus: *Hij vroeg, waarom je niet meegekomen was?*

3. Het *uitroep-teeken* komt voor: 1°. na een uitroep, wensch of bevel. *Brand! Mijn kind! Ach! Vaarwel! Vuur!* Soms staat er meer dan één teeken: *Help!! Ik wil er uit!! Laat me los!!!*

2°. na den aangesproken persoon: *Jan! Hoor eens!* Vooral in brieven: *Weledelgeboren Heer!*

3°. in den zin, om spot uit te drukken. *Dat heet een veel-verbeterde! druk!*

Opmerking. Na tusschenwerpsels staat ook een komma. *Och, wat ben je aardig!* — *O, kijk eens!* Bij critiek of spot bezigt men ook ? ! d. w. z. hoe komt men er toe? *In de 19de eeuw waren er, zei de criticus, vóór 'So geen schrijvers van belang (?).*

§ 233. *Vervolg.* 1. Het *beletselteeken* geeft te kennen, dat men door de een of andere aandoening, schrik, verlegenheid, of uit berekening niet kan of wil voortgaan. *Daar was eens een Koning en een Koningin . . . .* Hier geeft het teeken den lezer rust, en gelegenheid zich in den sprookjestijd in te gevoelen. — *De naam is . . . . Zwijg, viel zijn makker hem in de rede.* — *Een vloot werd uitgerust om over de baren . . . . neen, over de velden Leiden hulp te brengen.*

2. Het *aandachteeken* of de *gedachte-streep* beteekent: 1°. een langer pauze, soms herhaald: *W— a— a— a— t? — Ik— kan— niet— meer.*

2°. dient het om de aandacht te spannen; wat er volgt, is doorgaans iets dat men niet verwacht zou hebben. *Het was een jongmensch van — laat eens kijken — even zestig.* — *De koning van Kokanje hield veel van zijn volk, maar meer nog — van champagne.*

3°. geeft het aan, dat een gedachtenreeks gesloten is en een nieuwe begint.

Zoo ging 't in Kaïns stam. — *Om have en lijf te dekken Sethiet! bestondt ge ook u met wal en vest te onttrekken.*

4°. dient het, om bij een gesprek af te scheiden wat verschillende personen zeggen.

— 'Morgen, Manus!

— 'Morgen, Meneer!

— Doe je ook al in honden?

— Als er wat aan te verdienen is, waarom niet?

50. dient — als beletselteeken, en staat ook in de plaats van de [ ], zie beneden.

3. De *aanhalingsteekens* doen duidelijk uitkomen, dat men de woorden van anderen weergeeft. Bij twee verschillende aanhalingen worden de teekens wel verdubbeld.

De waard zeide: „Genadig Heer!

„Dat kost en drank alhier tot uw beschikking waren,

„Is plicht geweest; en 't strekte mij tot eer,

„Bleef deze kleinigheid de vriendschap onderhouden.”

„„Goed!”” spreekt de Gast. „„het zij. — Dit zal u eens niet rouwen, Heer Waard! Wij zien elkander weer.””

In den zin staande beteekenen ze, dat men een van anderen overgenomen uitdrukking bezigt. In *dezen* „*veel vermeerderden*” druk zijn vooral de fouten vermeerderd, zegt de criticus.

4. De *haakjes* of *boogjes* zonderen een ingelaschten zin of uitdrukking af; men gebruikt daarvoor ook streepjes, of enkel komma's. *De jongen heeft het [permitteer me het woord] vertrappt.* — *Er was verschil van meening tusschen den president en den secretaris; hij (de president dan) wou altijd zijn zin doordrijven.*

Ook bezigt men de haakjes of boogjes ter insluiting van een soort naschrift (*postscriptum*), dat dient ter verduidelijking, of om aan te geven van wien men iets citeert; [achter het voorbeeld onder 3 had kunnen staan: (*Staring*)]; of ook wel tot spot en critiek. *Uit dit boek kan men leeren, hoe men, met ses-honderd gulden inkomen, rijk kan worden.* (sic) (= zoo).

AANHANGSEL.

SCHETS VAN DE GESCHIEDENIS VAN HET NEDERLANDSCH.

§ 234. *De verdeeling der talen.* Evenals de planten, de dieren, en de menschen zelve, heeft men ook de talen na nauwkeurige vergelijking volgens bepaalde kenmerken in klassen en groepen verdeeld, en daarbij ervaren, dat in 't algemeen volken en stammen van één oorsprong ook dezelfde of verwante talen spreken.

§ 235. *Het ontstaan der talen.* Wanneer van een stam, een groep te zamen levende menschen, zich een of meer gedeelten afscheiden, neemt ieder wel de oorspronkelijke taal mede, maar onder den invloed van de nieuwe levensomstandigheden (grond, klimaat, bestaansmiddelen, verkeer) verandert de taal en gaat haar eigen weg. Hoe langer de scheiding duurt, hoe verder de afstand is, des te grooter worden de verschillen tusschen de zustertalen, en tusschen deze en de moedertaal, de oortaal, zoodat de verwantschap slechts nog voor den philoloog waarneembaar is.

Opmerking. De vraag over den oorsprong der taal in 't algemeen wordt hier niet besproken; ze hangt nauw samen met die over den oorsprong van den mensch en de geheele schepping; zie § 253. Opm.

§ 236. *De talen van het blanke ras* — die der gekleurde laten we ter zijde — behooren tot twee hoofdgroepen, de Semietische (o.a. Arabisch, Syrisch, Hebreuwsch) en de Indogermaansche (de meeste talen van Voor-Azië en Indië en alle van Europa, behalve het Baskisch, Turksch, Hongaarsch, Laplandsch en Finsch).

§ 237. *De wet van Grimm.* Schoon Lambert ten Kate reeds in 1723, in zijn „Aenleiding tot de kennisse van het verheven deel der Nederduytsche sprake”, het beginsel der vergelijkende taalstudie op juiste wijze toepaste, verliep er nog bijna

een eeuw, eer het de grondslag der taalwetenschap werd. Jacob Grimm, 1785—1863, ontdekte de wet der klankverschuiving, en door die wet — later gepreciseerd o.a. door Verner — kon, in verband met andere klankwetten, zie § 67 en vlgg., de verwantschap worden vastgesteld van allerlei schijnbaar geheel vreemde talen.

Opmerking. 1. Het verschijnsel der klankverschuiving bestaat hierin: waar de onverschoven talen, als het Sanskrit, het Grieksch, het Latijn, b—d—g hebben, vertoonen de verschoven talen, de Germaansche, p—t—k; — evenzoo verschoven p—t—k tot ph—th—kh, gelijk deze laatste en bh—dh—gh tot b—d—g. Men moet echter in 't oog houden: ph werd doorgaans tot pf en dan tot f (v); evenzoo kh tot ch (schuring) en dan tot h (zie I bl. 60. 72); de g is nu eens ontploffing dan schuring (t. a. p. 56); de uit t verschoven th wordt in 't Nederlandsch d, maar is in 't Engelsch o.a. bewaard (*father—vader*).

B.v. Grieksch-Latijn.		Germaansch	Grieksch-Latijn.	Germaansch.	
kubos		hups (Got.)	heup	pater	father-vader
deka	decem	taihun („)	tien	caput	hoofd.
		duo	twee	nepos	neef
		ager	akker	tres	three-drie
grapho			krabben	frater	brother-broeder
		ego	ik	hortus	gaard

§ 238. *De vertakkingen van het Indogermaansch.* Op de gegevens, door Grimm e. a. gevonden, bouwden tal van geleerden voort, ook vele Nederlanders (Kern, Cosijn, o.a.); honderden talen werden bestudeerd en gegroepeerd. Voor het Indogermaansch geldt de volgende hypothese. In overoude tijden leefde er — in 't hoogland van Midden-Azië, òf in Europa ten W. van de Kaspische zee, òf in Noordwest-Europa bij Oost- en Noordzee; de meeningen der philologen zijn verdeeld — een volk, dat te beschouwen is als het Indogerm. oorvolk. Dit scheidde zich, wanneer is onbekend, in twee hoofdgroepen, de Aziatische en de Europeesche, die beide zich weer voortdurend splitsten, gelijk het op bl. 136—137 volgend overzicht voldoende doet zien.

§ 239. *De Romaansche talen.* Bij den val van 't W. Romeinsche Rijk vestigden zich verschillende Germaansche stammen in 't voormalig Keltisch gebied; op 't Iberisch schiereiland West-Goten, Alanen, Sueven; in Gallië West-Goten, Bourgondiers, Franken; in Brittannië Angelen, Saksen, Friezen. Ze kwamen er onder den invloed der Romeinsche beschaving, namen instellingen, wetten en grootendeels ook de taal der overwonnelingen over, i. e. w. ze werden, gelijk

VI. GERMAANSCH.

Oost-Germaansch.

1. *Gotisch*, bewaard in de Bijbelvertaling v. bisschop Wulfila, † 383.
2. De talen der *Herulen*, *Rugiërs*, *Vandalen*, *Bourgondiers*, e. a.; uitgestorven, of opgelost, met de volken, in andere.

Noord-Germaansch.

- Skandinavië,
de Faroër,
de Hebriden,
Shetlandseil,
IJsland,
enz.
1. *Deensch*,
  2. *Zweedsch*,
  3. *Noorweegsch*,
  4. *IJslandsch*,
- enz.

West-Germaansch of Duitsch.

Hoog- of Opperduitsch.

In hoofdzaak: Duitschland ten Z. van de Main.

- A. 1. *Opperfrankisch* (of Middenduitsch): Rijnfrankisch, Hessisch, enz.
2. *Allemannisch* (in Zwitserland, Baden, Wurtemberg, den Elzas).
3. *Beiersch* (Beieren, Oostenrijk).

B. *Nieuw-Hoogduitsch*.

Nederduitsch.

In hoofdzaak: de Nederduitsche laagvlakte.

- A. 1. *Nederfrankisch*, aan de oevers v. d. Beneden-Rijn, een stukje der Pruis. Rijnprovincie, en de meeste Nederl. gewesten, Vlaamsch België.
2. *Saksisch*, Noord-Duitschland; in Nederland: Groningen, Drente, Overijsel, De Graafschap.
3. *Friesch*, de eilanden en de kuststreek langs de Noordzee, v. d. Rijnmond tot de Weser; thans nog *Land- of Boerenfriesch* in de prov. Friesland; *Oostfriesch* in Duitschland.
4. *Angelsaksisch*, oorspronkelijk in N.W.-Duitschland, sinds 449 in Engeland.

B. *Nederlandsch*.

INDO—GERMAANSCH.

Azië.		Europa.			
I. Indisch.	II. Iraansch.	III. Grieksch-Italisch.	IV. Keltisch.	V. Baltisch-Slavisch.	VI. Germaansch.
Z.O.-Azië:	Z.W.-Azië:	Z.O.-Europa:	W-Europa:	O.-Europa:	N.- en Midden-Europa:
Voor-Indië, Achter-Indië; o.a. <i>Sanskrit</i> (Oud- Indisch).	Iran, Armenië; o.a. <i>Zend</i> (Oud- Iraansch).	Griekenland, Macedonië, Illyrië, Italië.	Spanje, Portugal, Frankrijk, (België)	Rusland, Polen, Bohemen, Bosnië, Servië, Slavonië, enz.	Duitschland, De Nederlanden, Denemarken, Scandinavië, Engeland (na 449).
		<i>Oud-Grieksch-Illyrisch-Italisch</i>			
		o.a. Attisch, Dorisch.	o.a. Latijn, Umbrisch, enz.		
De tegenwoordige Indische talen: Bengaalsch, Hindostansch, enz.	Armenisch, Nieuw-Perzisch, Afghaansch, enz.	N.-Grieksch.	Alba- neesch.	Bas-Breton, in Bretagne, Walisch, in Wales, Iersch, Hoogschotsch, enz.	Russisch, Poolsch, Litauwisch, Czechisch, Servisch, Bulgaarsch, enz.
			Italiaansch en de andere Romaansche talen.		

vroeger de Keltische bevolking, geromaniseerd. Zoo ontstonden daar de Romaansche talen: het Spaansch, het Portugeesch, het Fransch, gelijk in 't oude Dacië het Roemeensch, en in Italië het Italiaansch. Evenzoo ging het de Longobarden in N. Italië en de Noormannen in het naar hen genoemde Normandië.

De Angelsaksen, enz. in Engeland handhaafden het Germaansch karakter; de zegepraal van Willem den Veroveraar bracht er het Normandisch-Fransch, dat met het Angelsaksisch samengroeide tot het Engelsch, een mengtaal, waarin beide elementen nog duidelijk te onderscheiden zijn.

§ 240. Wat *verwante talen* zijn blijkt nu duidelijker dan uit § 12: de talen van eenzelfden hoofdtak. Voor Europa moest nog als vijfde groep het Grieksch met zijn dialecten genoemd zijn. De West-Germ. talen zijn dus de naaste verwanten van het Nederlandsch.

§ 241. *Doodte talen* heeten die, welke òf in 't geheel niet meer bestaan, òf niet meer gesproken, niet meer gebruikt worden als middel van dagelijksch verkeer; b.v. het Zend, waarin ± 1300 v. Chr. Zarathustra den godsdienst der oude Iraansche volken te boek stelde; het Sanskrit, thans nog in Indië beoefend als de heilige taal van den godsdienst¹⁾, en overal door de philologen als de sleutel der Indogerm. talen; het Gotisch, het oudstbekende Germaansch; het Latijn, dat na 476 de algemeene taal bleef van de geleerden en van de Kerk; tot in de 13de eeuw werden in ons land, wetten en privelegiën in 't Latijn gesteld; als taal der diplomatie werd het verdrongen door het Fransch, en sinds het midden der 19de eeuw is het ook als taal der wetenschap meer tot zijn eigen terrein beperkt, dat der classieke letteren.

§ 242. Van het *Oostgermaansch* is er behalve de Wulfila-bijbel en een paar kleinere stukjes Gotisch, niets overgebleven.

Het *Noordgermaansch* bloeit in zijn dochtertalen voort. Uit de 13de eeuw dateeren de oudere en de jongere Edda, verzamelingen van mythen, sagen, liederen, werken van leering en stichting; ze bevatten ook oudere stukken, die ons inlichten omtrent den godsdienst en de maatschappij der oude Noormannen, vooral van IJsland, waar de oorspronkelijke toestanden en taal het langst bewaard bleven.

§ 243. *Het Westgermaansch*. Door klankstelsel, woordvormen en woordvoorraad staan het Angelsaksisch en het Friesch dicht bij elkaar; ze vormen één groep tegenover het Saksisch en het Frankisch.

¹⁾ Behalve de heilige boeken, veda's (= weten), bestaan er allerlei werken in het Sanskrit: heldendichten, lofzangen, sprookjes, drama's, enz. In 't Nederl. zijn o. a. vertaald: *Çakuntala* of het herkenningsteeken, door prof. Kern; *Indische Sprookjes* en *Het leenen Wagentje*, door dr. Vogel; *Pancatantra*, fabelen, vertellingen, door H. G. van der Waals.

Sinds de 5de of 6de eeuw ontstond de scheiding in Hoog- en Nederduitsch, en wel voornamelijk door een tweede klankverschuiving, die zich openbaarde in de talen ten Z. van de Main en de Deutsche Mittelgebirgen. Het Zuid-Duitsch (Allemannisch, Beiersch) toont de wijziging over zijn ganschen omvang; het Frankisch werd verdeeld in een grooter Opper- en een kleiner Nederfrankisch gebied, terwijl het Saksisch in hoofdzaak ongewijzigd bleef; slechts aan de zuidelijke grenzen is de verschuiving, gedeeltelijk, waar te nemen.

Opmerking. 1. Het Saksisch en het Nederfrankisch vormen het eigenlijke Nederduitsch. Omdat ze ook onverschoven bleven, komen het Friesch en het Angelsaksisch er in consonantenstelsel in hoofdzaak mee overeen. Behalve als naam voor alle talen der Germaansche laagvlakte, kwam het woord Nederduitsch vroeger voor, in beperkten zin, voor Nederlandsch; zie § 11.

2. Een paar voorbeelden van de Hoogduitsche klankverschuiving; daaruit blijkt o. a. dat *p* tot *pf* of *f* werd, *t* tot *z* (= *ts*) of *sz* = *ss*; *k* tot *ch*, *f* (*v*) tot *b*, *d* tot *t*, *g* tot *k*. Deze wijzigingen gaan niet altijd door; de *h* bleef altijd, de andere medeklinkers dikwijls onverschoven.

<i>Nederduitsch.</i>	<i>Hoogduitsch.</i>	<i>Nederduitsch.</i>	<i>Hoogduitsch.</i>
kamp	kampf	ik	ich
helpen	helfen	heffen	heben
twee	zwei	dragen	tragen
bijten	beissen	droge	trocken
eten	essen	vader	vater
trede	tritt	nevel	nebel.

3. Andere verschillen tusschen Hoog- en Nederduitsch, b.v., die in uitspraak der *v*, *g*, enz. laten we ter zijde.

4. Het Nederlandsch heeft tweeërlei *d*'s: Eén, ontstaan door de algemeene Germaansche klankverschuiving uit een oorspronk. *th* (*dh*); deze *d* vindt men in alle talen, die niet aan de tweede verschuiving deelnamen, ook in 't Engelsch; in 't Hoogduitsch beantwoordt daaraan een *t*. De tweede *d* is in de plaats gekomen voor de uit een oorspronk. *t* verschoven *th*, die in 't Engelsch o. a. bleef bestaan; in 't Hoogd. beantwoordt daaraan ook een *d*. Men zou kunnen zeggen: ook in 't Nederl. is, bij tweede verschuiving *th* tot *d* geworden. Men vergelijk: de Eng. woorden *day*, *dove*, *hold*, e. d., met de Nederl. *dag*, *duif*, *houden*, en de Hoogd. *tag*, *taube*, *halten*; en daarnaast b.v., *three*, *thief*, *earth* — *drie*, *dief*, *aarde* — *drei*, *dieb*, *erde*. Volgens prof. Kern is het onderscheid tusschen beide *d*'s in 't Nederl. hoorbaar.

§ 244. *Oud-, Middel-, Nieuw-Nederlandsch.* Bijna alle in de schets onder A genoemde talen kennen we uit drie perioden; bij het Duitsch onderscheidt men:

- a. Oud-Hoogduitsch en Oud-Nederduitsch, waarbij Oud-Nederlandsch; tot ± 1150.
- b. Middel-Hoogduitsch en Middel-Nederduitsch, waarbij Middel-Nederlandsch; tot ± 1500.
- c. Nieuw-Hoogduitsch en Nieuw-Nederduitsch, waarbij Nieuw-Nederlandsch; tot heden.

Van het Oud-Duitsch is weinig bewaard gebleven, genoeg echter om het in beide vertakkingen te leeren kennen. In het Nederduitsch hebben we in den Hêliand (= Heiland), een heldendicht in de 9de eeuw door een Saksischen monnik naar de Evangeliën bewerkt, en in de fragmenten van een psalmvertaling uit de 10de eeuw, in een Nederfrankisch dialect, de oudste proeven van de hier gesproken taal. Dit Oud-Saksisch en Oud-Nederfrankisch noemt men wel Oud-Nederlandsch, al was er in hun tijd nog geen sprake van een Nederlandsche nationaliteit, en al staan beide ook veel verder van het Middelned. dan dit van het Nieuwnederlandsch.

Opmerking. 1. Dit blijkt reeds uit de volgende voorbeelden; a. *Saksisch* uit den Hêliand (u = oe):

Than gi god willean, quad he, weros mid iuwon wordun waldand
als gij God wilt sprak hij mannen met uwe woorden (den)
heerscher
grôtean, allaro cuningo craftigostan, than quedad gi sô ic iu leriu:
aanspreken aller koningen machtigste dan spreekt gij zoo ik u
(groeten) leer(e):

Fadar ùsa firho barno thu bist
Vader onze (der) menschen kinderen (geborenen) gij (du) zijt (bist)
an them hôhon himila rikea, gewihid si thîn
in het (den) hooge(n) hemel rijk(e) geheiligd (gewijd) zij Uw (dijn)
namo wordo gehwilico,
naam (met) woord(e) ieder (welken), enz.

b. *Nederfrankisch* uit ps. 66 vs. 2:

Singit gode, al ertha, lof quethet namon sinin .... Cumit in gesiet
Zingt Gode geheele aarde lof spreekt naam Zijnen .... Komt en ziet
werk godis egislikis .... Gewiet thiadi got unsan, in
(de) werken (des) Gods vreeselijken .... Zegent volken God onzen en
gehôrda duot stemma lovis sinis, thie satta sêla mina te
gehoord (worden) doet (de) stem lofs Zijns die zette siele mijne tot
live, in ne gaf an giruornussi fuoti mine.
leven en niet gaf in wankeling (beroernis) voeten mijne.

2. In 't Oud-Hoogd. zijn o.a. tot ons gekomen de Krist, een Oud-Opperfrankisch pendant van den Hêliand, en een paar sagen en liederen.

§ 245. *Vervolg.* Niet voor $\pm$ 1200 begint de Middelned. literatuur; ze komt dan echter spoedig tot ontwikkeling en tal van dicht- en prozawerken geven een beeld van de geestesbeschaving der Nederlanders. In de eerste tijden vooral is het verschil in taal duidelijk waarneembaar, al overheerschen, door den bloei van Vlaanderen, Brabant en Holland, de Nederfrankische dialecten, reeds spoedig onder den algemeenen naam van Dietsch bekend. Vroeg uitte zich een krachtig volksbewustzijn; privilegeën en keuren werden in de moedertaal gesteld — in Holland begon Willem II er mee — en het recht daartoe werd een uitheemsch Vorstenhuis zelfs afgedwongen (Groot-Privelegie). Onder dit Vorstenhuis, zie § 12 Opm. 4, vooral ontwikkelde zich de algemeene taal, door de verspreiding en navolging der schrijvers van belang, bevorderd door de uitvinding der boekdrukkunst, de toenemende aanraking in handel, bedrijf en regeering.

Opmerking. Tot de Dietsche dichters, de grondleggers der algemeene taal, waarvan vele kanselarij-ambtenaars waren, behooren uit de 13de en 14de eeuw: Jacob van Maerlant „der dietscher dichter vader”, een zekere Willem, die het beroemde dierenepos *Vanden Vos Reinaerde* heeft „vulscreven”; Diederik van Assenede, Jan van Heelu, Jan Boendale, Jan de Weert, enz., allen Vlamingen of Brabanders; de Egmonder monnik Melis Stoke, Zeeuw van geboorte; Augustijnken van Dordt, Willem van Hillegaersberch, evenals Dirc Potter, † 1428, Hollanders. Het oudste proza vinden we in fragmenten van Bijbelvertalingen en andere godsdienstige geschriften (van Jan van Ruysbroeck, Geert Groote, Joh. Brugman, e. a.), in reisverhalen en in de proza-volksboeken, meest omwerkingen van oudere berijmde romans. Het Dietsch is in al deze werken, evenals in de privilegeën en andere archiefstukken, min of meer dialectisch gekleurd, zoodat de Vlaming, de Brabander, de Hollander er vaak uit te herkennen is; toch was het de gemeenschappelijke taal van het Westen van Z. en N. Nederland, *Nederfrankisch*, vermengd met enkele Friesche bestanddeelen (in Holland vooral) of Saksische (o. a. in W. Vlaanderen en Zeeland, waarheen Karel de Groote afdeelingen Saksen had overgeplaatst).

In de oostelijke gewesten bezigde men geen Dietsch, maar eigen dialect, gelijk b.v. het Maastrichtsch-Limburgsch, waarin Hendrik van Veldeke tegen het eind der 12de eeuw het oudstbekende Middelned. werk, het Leven van St. Servatius, schreef; gelijk vooral het Saksisch, dat we, behalve in allerlei dicht- en prozawerken, tot ver in de dagen der Republiek, aantreffen in de regeeringsstukken, oorkonden, wetten, vonnissen, enz. van oostelijk Gelderland, Overijsel, Drente en Groningen.

§ 246. *Vervolg.* De dialecten bleven echter voortleven; onder **c**, zie II bl. 140, bedoelen we óók het thans nog gesproken, en evenals het Friesch ¹⁾, vaak nog geschreven ²⁾ Nieuw-Saksisch, Nieuw-Nederfrankisch, beide weer verdeeld door gewestelijke en plaatselijke eigenaardigheden; zie § 12. Opm. 3.

Daarnaast staat het onder B genoemde Nederlandsch, evenals in Duitschland het Nieuw-Hoogduitsch, als de beschaafde taal. Dit Nieuw-Hoogduitsch ontwikkelde zich uit de kanselarij-taal van het Duitsche rijk in de Middeleeuwen, en werd, door Luther voor zijn Bijbelvertaling gekozen, langzamerhand verbreid, doordat de regeeringen en de belangrijke schrijvers hem navolgden. Op ongeveer dezelfde wijze kreeg hier de vorming der algemeene taal haar beslag, toen in 't laatst der 16de en 't begin der 17de eeuw Holland op den voorgrond trad als het machtigste en meest ontwikkelde gewest. Van Holland, het centrum der regeering, gingen de verordeningen en besluiten uit, daar kwam de vertaling van den Statenbijbel tot stand; daar werd op de grondslagen door de Middelned. schrijvers gelegd, voortgebouwd door mannen als Coornhert, Spieghel, Roemer Visscher, Marnix van St. Aldegonde, de vertalers van den Statenbijbel, Vondel, Hooft, Huygens, Brandt, enz.; zoodat in 't midden van de 17de eeuw er een algemeene taal was, waarvoor ook in de oostelijke provinciën het dialect meer en meer terugweek, en die in den omgang der beschaafden tot in onze dagen, door onderwijs, dagbladen, vergaderingen, enz. haar invloed deed en doet gelden.

Opmerking. Een beschaafd Nederlander bezigt dus het algemeen Nederlandsch, min of meer nog gekleurd soms, in de uitspraak van sommige letterklanken, in het gebruik van eigenaardige woorden en uitdrukkingen, door het dialect van de plaats waar hij werd opgevoed.

Het verschil tusschen de omgangstaal en de beschaafde schrijftaal,

---

¹⁾ De oudstbekende Friesche stukken dateeren uit de 13de eeuw; zij het op beperkt gebied, tot op onzen tijd heeft het Friesch zich, ook als schrijftaal gehandhaafd; Halbertsma, Waling Dijkstra, couranten, enz.

²⁾ Cremer; Beunke: *Walchersche Novellen*; Heering: *Overijselsche Vertellingen*; v. Maaldrink: *Uit de Graafschap*; Hurrelbrink: *Limburgsche Vertellingen*; Stijn Streuvels; Guido Gezelle; Joh. A. en L. Leopold: *Van de Schelde tot de Weichsel*, enz.

voor de Saksen en Friezen van zelf-sprekend, wordt ook bij de Nederfranken waargenomen. Eensdeels wordt dit verklaard door het eigen karakter der schrijftaal, zie § 13, anderdeels door het feit, dat naast het Hollandsch, ook het Vlaamsch en het Brabantsch invloed hebben gehad op de vorming van het heerschende algemeen Nederlandsch. Uit het Zuiden drong b.v. de breking van de lange *i* en de *uu* door, ook bleven vele in Holland niet gehoorde woord- en buigingsvormen (*den, dezen, mijnen, mijne, gouden, enz.*) tot in onzen tijd in zwang.

Tot de opbouwers van de algemeene taal behooren vele Zuid-Nederlanders, die, vluchtend voor Spanje, zich in 't Noorden vestigden en er hun kennis, hun energie en hun taal brachten; mannen als Marnix, Simon Stevin, Daniel Heinsius, als Gomarus en Walaëus, medewerkers aan de vertaling des Bijbels, als Vondel zelf, hoewel deze later vele Vlaamsch-Brabantsche eigenaardigheden door typisch Hollandsche vormen verving, gelijk hij zich ook keerde tegen het plat Amsterdamsch. Doordat de Hollandsche schrijvers de leiding behielden in de letterkunde, werd de algemeene taal meer en meer Hollandsch-Frankisch, waartegen de taal van den Statenbijbel al spoedig eenigszins ouderwetsch afstak, doch waarop ze ook evenals de psalmberijming van den Gentenaar Petrus Dathenus — tot 1772 uitsluitend in zwang — haar invloed bleef oefenen.

§ 247. *Invloed van den Statenbijbel.* Groot was te allen tijde de inwerking van het geloof op de taal¹⁾. Reeds in de Middeleeuwen neemt men die des Bijbels waar, doch het sterkst werd ze, toen na 1637 de Statenvertaling niet alleen bij de prediking, maar ook als algemeen lees- en leerboek bij de protestanten gebruikt werd, en daarnaast tal van werken, welke, als b.v. die van Cats, zooveel Bijbelsche stoffe behandelen en in aller handen waren.

Nauwgezet werd door de commissiën, waaraan op last van de Staten-generaal de Bijbelvertaling was opgedragen, ook de taalvraag overwogen. Ze besloten zich zooveel mogelijk te houden aan het gebruik; ze regelden de spelling (*euy* b.v. werd vervangen door *uy, wt* door *uyt, gh* door *g*), de geslachten der zelfst. nw., de verbuiging en de vervoeging (*den* als 1ste naamv. werd *de; ik vand, band, enz.* werd *vond, bond*); ze weerden, overeenkomstig den puristischen geest des tijds, vreemde woorden (slechts enkele, als *generereen, exempel, kapittel* e. d. bleven). Het verschil tusschen woorden als *sap* en *sop, liggen* en *leggen, kunnen* en *kennen, denken* en *dunken*, door de vertalers in acht genomen, is thans nog niet geheel in de beschaafde omgangstaal doorgedrongen. Daarentegen kwam *zich*, al vindt men ook *hem, haer, hen* herhaaldelijk in den Statenbijbel gebruikt, behalve in de volkstaal, algemeen in zwang; zie I bl. 91. *Du* werd reeds in de Mid-

¹⁾ Zie Stellwagen: *Roomsche Woorden; Hervormde Woorden.*

deleeuwen vaak door *gi* vervangen; dit was in de dagen der Bijbelvertaling in de beschaafde taal algemeen geworden; bij besluit van de Synode werd *du* voor den kerkdienst en den Bijbel afgeschaft en door *u*, *gij*, *ulieden*, *gijlieden*, verdrongen; zie I bl. 88.

Door dit alles reeds oefende de Bijbelvertaling grooten invloed op de taal. Bovendien bleven door haar vele, anders misschien reeds verouderde woorden in gebruik: *aanbegin*, *amechtig*, *huidig*, *oorbaar*, *verzenen*, *jongeren*, *nademaal*, enz. Doch ook nieuwe woorden en nieuwe beteekenissen van woorden werden ingevoerd, met tal van zegswijzen en spreekwoorden, zoodat zelfs de dagelijksche taal doorzult is met Bijbelsche termen, al denkt men bij vele niet meer om den oorsprong; b.v.: (een leven als een) *oordeel*, *talent*, *ooltam*, *sondebok*, *kruis*, *zuurdeesem*; *Jobstijding*, *Kainsteeken*, *een ongeloovige Thomas*, *de rechte Jozef*, *een Egyptische duisternis*; *ijdelheid der ijdelheden* (zie § 116); *grooten verzoendag houden*, *vette en magere jaren*, *daar zal geen haan na (naar) kraaien*, *zoo moeder zoo dochter*, *hoogmoed komt vóór den val*, enz. Zie o. a. Laurillard: *Bijbel en volkstaal*; Zeeman: *Nederlandsche spreekwoorden*, enz. aan den Bijbel ontleend.

§ 248. *Het Nederlandsch een zelfstandige taal.* Van tijd tot tijd duikt in Duitschland de meening op, dat het Nederlandsch een *dialect* is van het Nederduitsch, voorbestemd om te bezwijken voor het Hoogduitsch; gelijk het Platduitsch, dat in de 17de eeuw nog een rijke letterkunde bezat en in de 19de o. a. nog op een Fritz Reuter kon *hogen*, thans als beschaafde taal verdrongen is door „de taal der bergen”. Maar sedert de 16de eeuw is er juist door 't ontstaan van 't beschaafde Nieuw-Hoogduitsch aan den eenen kant, door de zelfstandige ontwikkeling van het Nederlandsch aan den anderen kant, een steeds grooter afstand gekomen tusschen het Duitsch en onze taal. Toen waren er b. v. woorden in menigte (*aandachtig*, *aanleiding*, *door*, *bekwaam*, *vernuftig*, e. d.) die bij gelijke of bijkans gelijke uitspraak ook dezelfde beteekenis hadden. Nu onderscheidt zich het Nederlandsch door: 1°. een eigen uitspraak en klankstelsel; men lette op de *g*, *ch*, *sch*, *v*, de onvolkomen *u* en *i*, de tweeklanken *ij*, *ei*, *ui*, *aai*, *ooi*, *oei*, *eeu*, *ieu*; alle klanken, waarover een Duitscher de tong breekt.

2°. een eigen woordvoorraad; *a.* doordat onze met het Duitsch verwante woorden meestal een eigen vorm, klank en beteekenis hebben; *b.* doordat we woorden bezitten, die in 't Duitsch heelemaal niet bestaan. Men vergelijkte met het Duitsch, *a.*: *geld*, *schip*, *vader*, *os*, *klucht*, *gracht*; *keizer*, *vrij*, *zeil*, *zuil*, *kraai*, *hooi*, *bloeien*, *leeuw*, *nieuw*, *geluk*, *zin*, *hout*, enz.; *b.* *baar* (golf), *das*, *drempeel*, *gelag*, *gewest*, *gewricht*, *huwelijk*, *jas*, *kies*, *kip*, *koorts*, *laars*, *loot*, *moot*, *pet*, *peul*, *pret*, *prul*, *pink*, *pook*, *snaak*, *stelsel*, *tarwe*, *vaak* (slaap), *wanhoop*, *wangunst*, *wrong*, *wrok*; — *averechts*, *behept*, *blijde*, *eenkennig*, *fraai*, *goor*, *lui*, *matsch*, *naarstig*, *noest*, *plechtig*, *rinsch*, *schor*, *vies*, *voorbarig*, *vuig*, *wrang*, *zuinig*; — *aanranden*, *af*, *meetroonen*, *aarzelen*, *dempen*, *duchten*, *dwepen*, *dralen*, *praten*, *rillen*, *stoken*, *talmen*, *toeien*, *troggelen*; — *zachtjes*, *terwijl*, *maar*, enz.

3°. een in verschillende opzichten afwijkende woord- en zinsleer (buiging, vorming, woordschikking).

4°. een eigen voorraad uitdrukkingen, spreekwijzen, spreekwoorden.

5°. een oude, rijke, bloeiende, zelfstandige letterkunde.

§ 249. In de vorige §§ werd een overzicht gegeven van de uitwendige geschiedenis van het Nederlandsch; daarbij kwamen echter, gelijk bij de klankleer, de buiging, de woordvorming, de spelling, ook verschillende feiten uit de inwendige ontwikkeling ter sprake. Op enkele daarvan willen we nog even terugkomen.

De taal leeft, wordt en verwordt; ze groeit hier aan, sterft daar af, verandert onophoudelijk. Dat leven openbaart zich o.a. in het vermeerderen van den woordenschat, naast het verouderen of geheel verloren gaan van woorden en uitdrukkingen; het aannemen van nieuwe beteekenissen bij bestaande woorden; het overnemen van spraakmateriaal uit andere talen; het vormen van nieuwe Nederlandsche woorden, zegswijzen, spreekwoorden; ook in de vormverandering der woorden, vooral onder den invloed van den klemtoon en het gevoel voor analogie; ten slotte ook in de woordvoeging of syntaxis, den zinsbouw.

Opmerking. 1. Het meest komt de verandering aan den dag in het dialect en in de omgangstaal. Doch de schrijftaal, ook de kunsttaal, ondervindt aldoor den invloed van de spreektaal; ze ondergaat, het sterkst bij schrijvers met een sprekende individualiteit, de inwerking van dezelfde omstandigheden, van de beweging op het gebied van kunst, wetenschap, nijverheid, politiek, godsdienst, kortom van het leven der menschheid.

2. Over den zinsbouw vindt men in de werken, die het leven der taal behandelen, niet veel; de letterklanken en de woorden nemen de aandacht zoo goed als geheel in beslag. Enkele opmerkingen omtrent de geschiedenis van den zin maakten we reeds; o. a. I bl. 97, 109, 110, II § 159 en vlgg. tot 181; § 201, 202. Den invloed van vreemde talen herkent men ook in de syntaxis, b.v. van 't Latijn in den bouw der beknopte zinnen, of van 't Fransch in de woordschikking van den bijzin bij moderne schrijvers. Ook in den zinsbouw komt de individualiteit sterk uit. Het kind spreekt aanvankelijk in woorden en onvolkomen zinnen, en leert eerst langzamerhand de kracht kennen van de betrekkingsvormen en —woorden, waardoor hetgeen men zegt tot een logisch samenhangend, duidelijk geheel wordt. De een bezigt korte enkelvoudige of tenminste weinig samengestelde zinnen; de ander, bij wien de voorstellingen en de gedachten snel opkomen en zich als in een complex verdringen, drukt zich uit in langer, soms zeer ingewikkelde zinnen. In het Middelnederl. zijn de zinnen over het geheel eenvoudig, al ontbreken de voorbeelden van het tegendeel niet.

Onder den invloed der classieken wordt de zinsbouw meer samengesteld en kunstig; tegenover den vaak duisteren Tacitus-stijl van Hooft steekt echter het klare en toch krachtige proza van Vondel mooi af. Hoe zeer de subjectiviteit spreekt uit den zinsbouw, blijkt wel bij vergelijking b.v. van den stijl der *Camera Obscura*, van de Pastorie van Mastland; van v. Lennep, Bosboom-Toussaint, Potgieter, Thorbecke, Multatuli; van v. Eeden, v. Deyssel, v. Looy, Ary Prins, Couperus, enz.

§ 250. *De woordschat onzer taal.* In „Het Leven der taal” schat Van Malssen het aantal woorden van het tegenwoordige Nederlandsch op 175000; prof. Verdam op 100000, waarbij hij dan niet telt de duizenden kunsttermen, de vaktermen van timmerman, smid, enz., noch de massa individueele woorden, die we in de jongere literatuur vinden. Niet één Nederlander gebruikt of kent al die woorden; het aantal dáárvan hangt af van de ontwikkeling en den levenskring van den mensch. Er is een groote afstand van den analphabeet, die voor zijn dagelijksch doen en denken nauwelijks een honderd of wat woorden heeft, tot den wijsgeer of den kunstenaar, die de geheele schepping doorvorschot of zijn waarnemingen, zijn denken en voelen, tot in de fijnste schakeeringen klaar en scherp tracht uit te drukken en daarvoor duizenden woorden behoeft.

In het Oude Testament vindt men b.v. ruim 5600 verschillende woorden; bij Shakespeare 15000. — In België heeft men van enkele ambachten vakwoordenboeken uitgegeven; talrijker zijn, ook voor N.Nederland, de Idioticons of dialectwoordenboeken.

§ 251. *Vervolg. Verouderde woorden (archaïsmen).* Prof. Verdam schat het aantal Middelned. woorden op 40000; het woordenboek van Kiliaen ¹⁾ uitgegeven in 1583, bevat $\pm$ 35000 woorden; sedert is het Nederlandsch dus wel rijker geworden. Toch zijn ook vele woorden verloren gegaan, andere beginnen te verouderen of komen nog alleen in bepaalde termen voor, terwijl nog andere in den loop der tijden een geheel afwijkende beteekenis kregen. In de dialecten leven echter vele verouderde woorden nog voort.

Voorbeelden vindt men genoeg bij het lezen van een stuk oudere taal. Buiten gebruik raakten b.v. 't voornw. *du*; *oude* (ouderdom),

¹⁾ Cornelis van Kiel, corrector aan de drukkerij van Plantijn te Antwerpen.

ranken (listen), *nesk* (week, dwaas), *achterzorg* (bedachtzaamheid), *tuischen* (dobbelen), *drieschen* (dreigen), *begrijpen* (berispen), alle in de 16de en 17de eeuw nog gewoon gangbaar. In deftiger stijl komen voor, maar al zeldzamer: *nademaal*, *overnits*, *mitsgaders*, *nopens*, *ettelijk*, *prat*, *verwaten*, *generen*, *gaarde*, *dezelve*, e. d. Thans reeds is aan velen de beteekenis onbekend b.v. van: *valhoedje*, *neepjesmuts*, *loddereindoosje*, *snuiter*, *spaarlamp*, *laadstok*, *likkepot*, *huilebalk*, *pietje*, *oortje*, *zesthalf*, enz., woorden uit de Camera Obscura.

Woorden en vormen, die alleen nog in bepaalde termen voorkomen, vinden wij bij de verholten afleidingen en samenstellingen (zie aldaar); verder in de vaste uitdrukkingen met oude buigingsvormen: *mits dezen*, *indien*, *te gezetter tijd*, *met bekwamen spoed*, enz. en in zegswijzen als: *de kap aan den tuyn (heg, hek) hangen*; *in het krijt (kring, strijperk) treden*; *hou (genegen) en trouw, den staf over iemand breken*, *de vuurproef doorstaan*, *zijn proefstuk leveren*, enz.; zie dr. Stoett: *Nederlandsche Spreekwoorden*.

Vooraf ook in eigennamen bleven oude woorden bewaard; zoo in de voornamen *Gerard*, *Diederik*, *Koenraad*, (de kloeke van besluit), *Wijchbrand* (strijdzwaaard), *Adelbrecht* (*Albrecht*, *Albert*, door adel schitterend); in aardrijkskundige namen: *Ter-Aa*, *Breda* (a = water), *Finsterwolde*, *Boekhorst*, *Borkuloo*, *Dennenvorst* (wolde, horst, loo, vorst = bosch); *Nijenrode*, *Kerkrade*, *Venraai* (rode, rade, raai = voor bouwland geschikt gemaakt, gerooid bosch); *Oldebroek*, *'s-Gravenmoer*, *Bruinisse* (broek, moer, nis(se) = moeras); *Arnhemuiden*, *IJselmonde* (muiden, monde = mond, eener rivier).

Een andere beteekenis dan thans hadden o. a. *taalman* (advocaat), *deurwaarder* (wachter), *vrouw* (gebiedster), *klerk* (geleerde), *paap* (priester), *schalk* (knecht), *achterdeel* (nadeel), *vroom* (dapper), *misselijk* (onzeker), *versieren* (verzinnen), *aarzelen* (achteruitloopen), *loddendig* (van geluk vochtig-glanzend oog), *zonderling* (bijzonder, zeer).

§ 252. *Taalverrijking* heeft plaats, ten eerste doordat bestaande woorden in allerlei nieuwe beteekenissen worden gebruikt; dit gebeurt vooral in de figuurlijke taal (zie de stijlleer). Maar dikwijls is de figuurlijke beteekenis zoo gewoon, dat men niet meer aan beeldspraak denkt; men lette op de beteekenissen van woorden als *post*, *pen*, *tafel*, *blad*, *stof*, *tak*, *arm*, *hals*, *onderkruiper*, *vergunning*, *inperking*; *varen*, *slaan*, *hangen*, *zetten*; *zoet*, *rond*, *scherp*, *fijn*, *gemeen*; op de wisseling van de abstracte en de concrete beteekenis, den overgang van eigennaam tot soortnaam, van soortnaam tot stofnaam, en omgekeerd; den overgang van de eene woordsoort tot de andere (*meester*, *goed*, *veel*, *eten*, *gedurende*, *aangezien*, *wijl*, *sedert*, *wel*, enz.).

Ten tweede worden aldoor nieuwe woorden, nieuwe zegswijzen

en spreekwoorden geschapen; niet alleen bij dichters en schrijvers, zie II bl. 64, maar ook bij het volk, de spraakmakende gemeente; men denke aan de woorden op *tuig, goed, boer, boel, gerei, werk, man, vrouw, baas, zucht; rijk, vol, matig, waardig, zalig*, aan die met *wan-, on-, aarts-, dood-, stok-*, enz. gevormd; zie II bl. 82); aan de honderden uitdrukkingen, die betrekking hebben op het stoom-, telegrafie-, telefoon-, post-, het verkeerswezen in 't algemeen; aan neologismen als *prentkaart, heilsoldaat, kindertuin, fiets, tuf-tuf*, enz.

Ten derde groeide en groeit de taalschat aan door het overnemen van vreemde woorden en uitdrukkingen van de vele volken, waarmede de Nederlanders door handel en scheepvaart, door politiek, wetenschap, godsdienst, kunst, vooral letterkunde, in aanraking kwamen en komen; het meest wel uit het Latijn, dat nu al twintig eeuwen, en uit het Fransch, dat nu haast de helft van dien tijd zijn invloed doet gelden. In § 225 merkten we al op, dat vele woorden geheel of gedeeltelijk vernederlandscht werden, terwijl andere, doorgaans de laatstovergenomen en niet tot het volk doorgedrongen termen zich nog duidelijk als vreemdelingen onderscheiden.

Opmerking. Zie o. a. Dozy: *Oosterlingen*; Veth.: *Uit Oost en West*, waar men b.v. vele uit het Arabisch (I bl. 74), uit het Hebreeuwsch (*Paschen, Sabbat, goochem, gannef, schaggeren*), en uit het Maleisch overgenomen woorden vindt (*pisang, sago, orang-octang, pikol, baboe*, en de verdietschte *rotting, baadje, baar, oorlam, prauw, negerij, soebatten*, enz.).

Uit het Duitsch kwamen reeds vele woorden onder het Beiersche gravenhuis in zwang; evenzoo in de dagen der hervorming, door de verspreiding van Luthers bijbel en andere geschriften, door het verblijf van vele gevluchte Nederlanders in Duitschland en van de talrijke Deutsche huurtroepen hier te lande; — maar eerst met den opbloei der Hoogduitsche letterkunde in de tweede helft der 18de eeuw begint de invloed van het Duitsch op het Nederlandsch door het verschil in taaleigen duidelijk merkbaar te worden. Tal van Deutsche boeken worden hier gelezen en vertaald, en bij de vroeger reeds ontleende woorden (*hupsch; ernst—, zegg—, manhaftig; gestalte, freule, hofman, zich*, e. d.) komen voortdurend nieuwe, die niet altijd de taal verrijken, en als germanismen moeten veroordeeld worden, wanneer ze niet dienen om een nieuw begrip of een nieuwe schakeering tekenachtig te benoemen, doch onnoodig zijn en verwarring te weegbrengen; zooals *wellen, aanstrenging, vroegstuk, verkapt, verzoeken*, voor: *golven, inspanning, ontbijt, vermoed, beproeven*, of zooals *golfomspeeld, mos-*

begroeid, e. d., die in strijd met 't Nederlandsche taaleigen gevormd zijn.

Uit het Italiaansch kwamen vooral kunstwoorden voor de muziek en handelstermen: *piano*, *andante*, *da capo*, *a capella*; *agio*, *tarra*, *a pari*, enz.

Aan het Engelsch ontleenden we vele termen op het gebied van de politiek, de nijverheid, den handel, het spel, de weelde; *meeting*, *speech*, *toast*, *budget*, *debater*, *dissenter*, *detective*, *freetrader*, *check*, *accountant*, *claim*, *cokes*, *rails*, *tender*, *tunnel*, *fullspeed*, *strike*, *safety*, *bycicle*, *cape*, *cricket*, *football*, *jockey*, *dandy*, *fancy-fair*, *afterdinner*, *sandwich*, *five-o'clock*, *lunch*, *fashion*, *spleen*; *all-right*.

Slechts enkele woorden zijn onmiddellijk uit het Grieksch in het Germaansch overgegaan, als *kerk* (kuriakoon = des Heeren, nl. huis d. H.), *pinksteren* (pentecoste = 50ste dag, nl. na Paschen), *ketter* (katharoi = reinen, spotnaam), *paus* (pápas). Uit het Latijn, of over het Latijn uit het Grieksch, kwamen nog vele woorden, die op de kerk en den godsdienst betrekking hebben; *bisschop* (episcopus = opziener), *priester* (presbyter = oudere), *diaken* (diaconus = kerkdienaar), *monnik* (monachus = eenzaam), *klooster* (claustrum = afsluiting), *aalmoes* (eleemosyna = medelijden), *engel* (angelus = boodschapper; eu-angelium = blijde boodschap), *zeggen* (signum = teeken, nl. des kruises = crucis), *metten*, *leek*, *deken*, *klerk*, *sint* of *sant*, enz. Bij de Protestanten zijn o. a. in zwang: *dominee* (domine, vocatief van dominus = heer), *preeken* (predicare), *sacrament* (gewijde handeling), *scriba* (schrijver, secretaris), *secundus* (plaatsvervangend afgevaardigde), *synode* (synodus = kerkvergadering), *classis*, *catechismus*, *bijbel*, *tekst*, enz.

Overigens is er geen gebied, of we vinden er woorden van Latijnsche herkomst; persoonsnamen: *Petrus*, *Julius*, *Heinsius*, *Hondius*; dier namen: *leeuw*, *tijger*, *luipaard*, *pauw*; plantnamen: *ceder*, *cypres*, *palm*, *pijn*, *pruim*, *peer*, *vijg*, *lelie*, *roos*; delfstofnamen: *metaal*, *koper*, *krijt*, *marmar*; werktuignamen: *vlegel*, *vork*, *wan*, *kouter*, *vlijm*, *spiegel*, *keten*, *tafel*, *disch*, *lamp*; termen betreffende den handel, de bouw-, de genees-, de schrijfkunst, enz.: *munt*, *pound*, *ons*, *markt*, *cijns*; *kamer*, *zolder*, *kelder*, *muur*, *poort*, *dokter*, *medicijn*, *pil*, *pleister*, *schrijven*, *pen*, *stijl*, *regel*, *lijn*, *noot*, *letter*, *brief*, *kaart*, *papier*; of de tijdrekening: *sekonde*, *minuut*, *uur*, *noon* (hora nona = negende ure), *Zaterdag* (dies saturnii), *Juli*, *Juni* en alle maandnamen, die de Nederl. verdrongen hebben.

Naast deze woorden vindt men nog de talrijke, meest onveranderd gebleven wetenschappelijke termen, waarvan er enkele ook vrij algemeen bekend en in gebruik zijn: *alibi*, *arbiter*, *curator*, *pro Deo*, *c. q.* (casu quo = in welk geval), *c. s.* (cum suis = met de zijnen), *divi* (ik heb gezegd), *ex officio* (ambtshalve), *ad vitam* (voor het leven), *ad rem* (ter zake), *ad libitum* (naar welgevallen), *aquarium*, *album*, *per* trein, e. d. Sinds de kruistochten oefent het Fransch zijn invloed; door de aanraking over Artois, Henegouwen en Vlaanderen, door de politiek, den handel, de beschaving, de mode, en vooral door de letterkunde. De Middelned. literatuur is op enkele oorspronkelijke werken na, meest

uit het Latijn of uit het Fransch vertaald. Onder 't Bourgondische Huis drong het Fransch door in alle lagen der maatschappij; de kanselarij-taal, de taal van rechts- en krijgswezen, de werken der Rederijkers, alles wemelt van bastaardwoorden. Met den vrijheidskrijg begint ook het streven naar zuivering der taal (purisme); Coornhert, Visscher, Spiegel, na hen Brederoo, Hooft, Vondel, Huygens e. a. „schuimden" tenminste de beschaafde schrijftaal van „onnutte bedelbrokken en vuile brodderijen". De regententaal bleef echter vol bastaardtermen, gelijk nu nog de notarieele en de rechtstaal, terwijl de omgangstaal, zelfs in lagere kringen, doorspekt is met allerlei Fransche of bastaard-Fransche vormen. Grooten invloed oefenden sinds 1685 de duizenden refugiés, de Eglises Wallonnes, de patriottentijd, en voortdurend de Fransche beschaving der hogere klassen, en de literatuur. Woorden als: *amicaal, solide, chiek, resoluut, miserabel, feliciteeren, laboreeren*, e. t. q. zijn haast geen Nederlander onbekend, terwijl de minder beschaafden zelfs, die het niet netter vinden te spreken van *chemise, pantalon, transpireeren*, e. d. voor *hemd*, enz., toch de voorkeur geven aan allerlei misvormingen boven goede Nederl. woorden (*kek, correct; komplementen, saggerijn, chagrin; astant, assurant; suffezant, kepabel; bezoer of besjoer*); voor *logeeren, horloge, bagage, request of rekest, repetitie, tribune*, enz. hoort men nooit een Nederl. woord. De Vlamingen zijn ijveriger puristen dan de N. Nederlanders; Beets gaf in de latere drukken der Camera Obscura een goed voorbeeld, dat ook de schrijvers der nieuwere letterkunde mogen ter harte nemen. Kenschetsend is de uitspraak van een Afrikaander, dat men om Hoog-Hollandsch te leeren, beginnen moet met het Fransch. Evenwel het doel van het purisme kan niet zijn, al het vreemde uit het Nederlandsch te verdrijven; het keert zich tegen het verwaand, gezocht, onnoodig, onverstandig gebruik van ontleende woorden en uitdrukkingen. De meervoudsvorming op *s*, woordvormingen op *ij, ment, ier, es(se), teit, age, ist, eeren*, e. d. zijn een deel geworden van het Nederl. taaleigen, gelijk menig vreemd woord van den Nederl. taalschat.

§ 253. De *vormverandering* der woorden door de wijziging, de samensmelting en de afslijting der letterklanken, den invloed van den klemtoon en het gevoel voor analogie, bespraken we reeds o. a. bij de klankleer, de buigingsvormen (bv. § 67—§ 73; I bl. 151 Opm. 2. 3; 231 Opm. 6. 7. 8. 9; 247 Opm. 5. 6; 249 Opm. 1. 2); de werking der analogie namen we waar o. a. bij de meervoudsvorming op *s* (I bl. 144), bij den genitief op *s* bij vrouw. en zwak verbogen zelfst. nw. (I bl. 162. Opm. 1; 169 Opm. 4); bij de sterke ww. die zwak, en de zwakke die sterk werden, bij de sterke w.w. die tot een andere klasse overgingen (I bl. 228 Opm. 5; § 143 en vlgg.); bij de woordvorming in het ontstaan van nieuwe woorden en woordvormen

(I 147 Opm. 2. 3; 174 Opm. 1; 204 Opm. 10; 207 Opm. 5; 212 Opm. 3; bl. 224 Opm. 5, 244 Opm. 3; 249 Opm. 5; II 64 Opm. 3; 73 Opm. 4; 75 Opm. 4; 76. § 189 Opm. 1; 79 Opm. 6. 7); in het ontstaan van nieuwe voor- en achtervoegsels (II 64 Opm. 5. 6; 67 Opm. 3; 68 Opm. 6. 7. 8; 78 Opm. 1. 2. 3; 93 Opm. 4); enz.

Opmerking. De nieuwere philologen, o. a. de Deen Jespersen, verwerpen de theorie, volgens welke de wortels de eenvoudigste grondvormen der taal zouden zijn, en de verbuiging en de afleiding oorspronkelijk samenstelling. De wortels zijn naar hun meening, nooit een deel der levende taal geweest; het zijn abstracties, bedenkfels van de taalgeleerden, die daarin de uitdrukking vonden van het gemeenschappelijke, dat ze in de beteekenis van een groep woorden gevoelden; de persoonsvormen, de zwakke-verleden-tijdsvormen zijn geen samenstellingen van werkw. stammen met pers.voornw. of met den verl. tijd van *doen* (zie I bl. 231); achtervoegsels als *el, en, ing, st, in*, (de zoogenoemde niet-zelfstandige achterv.) zijn niet oorspronkelijk woorden geweest; dit alles zou een onmogelijk hoogen trap van ontwikkeling onderstellen in den tijd van de wording van den mensch en de taal. Naar deze theorie is de taal ontstaan uit de duizenderlei gevarieerde, meer gezongen dan gesproken natuurgeluiden, waarin de oermenschen hun gewaarwordingen uitdrukking gaven; door den omgang zullen langzamerhand, bij herhaald gebruik, bepaalde klankverbindingen een meer vaste beteekenis gekregen hebben; men ging er de voorstellingen aan verbinden van zelfstandigheden, hoedanigheden, werkingen; bij toenemende ontwikkeling voelde men in verschillende woorden gelijke gedeelten, waardoor gelijke wijzigingen in de beteekenis of in de betrekking werden uitgedrukt; ging die als aanduiders van de beteekenis- of betrekkingswijziging beschouwen, en naar die modellen bij andere woorden gelijksoortige vormen maken. Zoo ontstonden de buigingsuitgangen en de voor- en achtervoegsels; zoo zeggen nog de ongeletterden, b.v. *boek, ik breek* in 't enkelv., *boeken, wij breken* in 't meerv.; zoo ontstaan nog door analogie, bij de in 't algemeen gevoelde aanduiding in bestaande vormen, b.v. nieuwe woorden met *ge* (*gebazel, geduvel, gepen, gepedel*), met *wan* (*wantaal, wanwet*), en nieuwe voor- en achtervoegsels (*dood, tuig, boer, boel*, enz.).

Bij deze theorie is er geen sprake van de afstamming van de menschen uit één menschenpaar, noch van een gemeenschappelijke oertaal, maar zullen integendeel de gemeenschapstalen zich uit de tallooze individueele ontwikkeld hebben.

§ 254. *Vervolg.* Gelijk er woorden voorkomen, die bij gelijken vorm, naar de afleiding niets met elkaar uitstaande hebben (*dom* = kerk, *en* = niet slim; *maag* = lichaamsdeel, *en* = bloed-

verwant; *maat* = gezel, en = meetwerktuig; *moer* = moeras, = schroef, en = droesem; *lid*, *licht*, zie I bl. 66, 75), zoo zijn er omgekeerd vele woorden, die meer of minder in vorm verschillen en toch van dezelfde afkomst zijn (zie II bl. 63). Daartoe behooren ook de doubletten, wissel- of dubbelvormen, ook wel tweelingwoorden genoemd. Ze komen voor zonder eenig verschil in beteekenis, maar ook met verschil; sommige behooren tot de algemeene taal, andere tot het dialect; de eene vorm is dichterlijk, de andere alledaagsch.

Men vergelijke: *druppel-druppel*, *rat-rot*, *dof-duf*, *loof-lof*, *nu-nou*, *uur-ure*, *klein-kleem*, *jonkvrouw-juffrouw-juffer-juf*; *dienaar-diender*; *opgeblazen-opgeblazen*; *uistekend-uistekend*; *appels-appelen*, *jongheer-jonge heer*, *zinneloos-zinneloos*, *sein-zegen*, *pilaar-pijler*, *zeker-sekuur*, *breidel-bretel*, *tafel-tabel*, *vrucht-fruit*, *hopman-hoofdman*, *apothek-bodega*, zie ook I bl.: 65—70; 72, 73, 77, 79, 146, 147, 167. 3; 168. 7. Opm. 1. 2; 224. Opm. 5.

§ 255. *Vervolg.* In de *volksetymologieën* vindt men eigenaardige voorbeelden van de werking van het taalgevoel, van den invloed der bijgedachte; zie I bl. 61. Bij de daar genoemde voorbeelden wijzen we nog op *glimlach* (I 73), *van haver tot gort* (I 74), *van den os op den ezel springen* (I 79), *cengaal, gaanderij* (I 12), *zondvloed* (II 63), *zeldzaam* (II 79), *waakporselein* (II 82), *den gek scheren* (II 91), *geenwhonger* (voor *gee-* of *ga-*, d. i. snelle, *gauw* als een beroerte treffende honger); *nachtmerrie* (*nachtmare* = booze geest); *boontje* (*boötje* = bodetje) *komt om zijn loontje*, *naar den mosterd* (eigenlijk *mutsaard*, brandstapel, zie II 70) *ruiken*; verder op bastaardvloeken als *blikkedoos*, *jandoppie*, en humoristische omschrijvingen als *van Kleef zijn* (gierig), *van Domburg komen* (dom zijn), *van Harderwijk* (arm) *zijn*, enz.

Een andere uiting der bijgedachte treft men aan in de *contaminatie* of *versmelting*, waarbij woorden of uitdrukkingen van gelijke of verwante beteekenis vermengd worden; bij *gruwelijk* wordt gedacht aan *geweldig*, en gezegd *gruweldig*; zoo ontstond uit *geheel* en *allemaal* 't woord *heelemaal*; zoo kwamen naast *voorbijgaan*, *s. vermaken*, *s. verontschuldigen*, *verzeker* ook *voorbijpasseeren*, *s. verdiverteeren*, *s. veramuseeren*, *s. verexcuseeren*, *verassureeren*; naast *aanbevelen*, *uitmaken*, *uitschelden*, *aanzetten*, *aansporen* ook *aanrecommandeeren*, *uitveteren*, *uit-*

iouwen, uitvlocken, aantrappen, aanpedelen (flink voorttrappen); zoo schrijven zelfs sommigen: *voor twee jaar geleden, Hildebrand behoort tot een der grootste schrijvers* (versmelting van: *voor twee jaar en twee jaar geleden; H. is een der gr. sch. en H. behoort tot de gr. schr.*) Talrijk zijn dan ook de door contaminatie ontstane stapelvormen. Daartoe behooren dwaze tautologieën (woordovertolligheden) en pleonasmen (dubbelzeggingen) als: *verlof vragen iets te mogen doen; het gebeurt soms wel eens op een keer; nutteloos verspillen; gewoonlijk iets plegen te zeggen; hij schijnt als 't ware verlegen; de grootst mogelijke ruimte; onmeedoogenloos* (onmeedoogend + meedoogenloos); *je kunt niet beletten, dat hij het niet doet* (vergelijk II bl. 136); minder beschaafden spreken ook van *wij doenen, zienen, ganen, lijkenen; ziekzens, groentens, moeilijkhedens; beterder, bij zijn eigen zich selven*. Maar geoorloofd, bevorderlijk voor de duidelijkheid en de kracht van de uitdrukking der gedachte, is dikwijls het bezigen van een voorloopig of herhalend zinsdeel (zie I 38, 94; II 5, 31), van correlatieven (woorden die op elkaar betrekking hebben en den indruk van het zinsverband versterken) b.v. van *die-die als-dan, omdat-daarom, nu-nu, gelijk-zoo*, zie I 38; bovendien zijn eenige, eigenlijk tautologische uitdrukkingen en stapelvormen (*brokstuk, bronwel, heirleger, doelwit; schoenen, teenen*, zie I bl. 75; *meerder, immermeer, gegeten*, zie I bl. 237; *gezond en wel, part noch deel aan iets hebben, grauwen en snauwen, zich niet weten te keeren of te wenden; zelfs eenigste, allerlei soort of slag*) door het gebruik gewettigd en in de algemeene taal doorgedrongen.

REGISTER.

- a de letter, I 50, 51, 65, 68; II 104, 109, voorvoegsel I 74; II 76.
 aai de letter, I 52, 53, 60, 69, 70; II 109, tusschenwerpsel I 139.
 aamborstig I 78; II 82.
 aan voorzetsel I 77, 118, 120; II 94.
 bijw. I 221; II 90; achtervoegsel II 67, 68.
 aandachtteeken II 132.
 aaneenschakelend nev. zinsverb. I 39; II 49.
 aaneenschakelend nev. voegw. I 137; II 49—52.
 aangaande (voorzetsel) II 95.
 aangenomen dat I 138; II 44.
 aangezien (voegw.) I 138; II 39, 98.
 aanhalingsteeken II 133.
 aanspraak I 27, 90;
 zinnen als — II 30.
 aantoonende wijs I 198, 200, 201.
 aanvoegende „ I 198, 200, 201, 211.
 aanwezig I 244.
 aanwijzende voornw. I 93, 94, 99, 175, 176, 182.
 aar achtervoegs. II 67, 70, 119.
 aard „ II 67, 68, 70, 119.
 aarts voorvoegs. II 65, 66, 76.
 aat achtervoegs. II 67, 68.
 aau de letter, I 52.
 absolute bijv. nw. I 85, 193.
 „ naamval I 152, 154, 159; II 92.
 absolute superlatief I 189.
 „ tijden I 208.
 abstracte zelfst. nw. I 79, 81, 82.
 accusatief, zie vierde naamval
 achter voorzetsel I 118, 122.
 bijw. I 221; II 90.
 achterbaks II 94.
 achterdocht I 65.
 achtervoeging v. letterklanken I 75.
 achtervoegsels I 6; II 61, 64, 67, 77, 78, 81, 86, 92, 118, 119, 151.
 achtig achtervoegs. I 73; II 77, 78, 80, 82, 119.
 adelaar II 75.
 adverbiale accusatief I 159; II 17, 92.
 „ datief II 92.
 „ genitief I 154; II 17, 92.
 „ superlatief I 189.
 af bijw. I 77, 119; II 94.
 voorvoegs. II 66.
 van af I 119.
 afbrekingsteeken II 128.
 afgeleide woorden I 6; II 60, 65, 75, 84, 91, 94, 96, 118, 119, 151.
 afhankelijke vraag I 34, 36; II 14, 29, 33, 44.
 afleiding spelregel der, II 103.
 afwerping van letterklanken
 v. voren I 74, 75.
 v. achteren I 75, 76.
 age achtervoegs. II 71, 72.
 ai de letter I 52, 53, 62, 64, 67, 68; tusschenwerpsel I 139.
 al telwoord I 101, 176, 177, 178, 179, 182; bijwoord I 116; voegwoord I 137; II 37, 44, 45, 60.
 alcohol I 74.
 aldus I 117; II 57, 58.
 algemeene taal, ontstaan der II 141, 142.
 alhoewel I 137; 98.
 allerlei I 175, 177; II 74; 76.
 allerwegen II 92, 93.
 allesbehalve I 38, 117; II 12.

- als I 32, 36, 186, 187; II 36, 37, 43, 47, 48, 50, 57, 97
als het ware, alsjeblieft II 11, 94.
alsmede I 137; II 50, 97.
alsof I 36, 138, 205; II 48, 97.
althans I 138; II 53, 113, 114.
altoos I 78, 241; II 93.
alvorens I 42; II 36.
alzo I 117, 138; II 39, 57
ambtshalve I 155; II 93.
amechtig II 76.
analogie de spelregel der, II 103; de werking der, II 64, 150—153.
and I 225, II 65.
ander I 93, 94, 95, 98, 101, 102, 179; II 84, 92.
ant voorvoegsel II 65, 66.
  schijnb. achterv. II 65
anti voorvoegsel II 66.
aorist I 214, 215, 216.
aphaeresis I 74, 75.
apocope I 75, 76.
archaïsmen II 146.
arend I 75; II 75.
articulatie I 2.
assimilatie I 61, 78.
asyndeton I 37.
aterling II 69.
attributieve bepalingen I 27, 32.
  „ bijv. nw. I 85, 86, 87.
au de letter I 52, 62, 64, 68, 69, 70, 139; II 109, 110.
averechts II 94.
azuren I 74; II 80.
b de letter I 53, 54, 55, 60, 71, 72, 73, 77; II 114.
baar zelfst. nw. I 236, II 78.
  bijv. nw I 236; II 75, 78.
  achterv. I 236; II 64, 77, 80.
balg I 236; II 65.
barmhartig II 82.
bastaardwoorden II 65, 66, 68, 70, 72, 75, 77, 81, 88, 122, 123, 124, 148.
be voorv. I 64, 158; II 26, 76, 84, 86.
bediende I 224; II 65.
bedrijvende vorm I 20, 21, 194, 196.
beeldjeskoop II 75.
beginletter I 57, 59; II 111, 112.
behalve I 122; II 46, 47, 95
behoudens II 95.
beiaard I 78; II 70.
bekkeneel II 70.
beknopte bijzinnen I 42, 43; II 59, 60.
beletselteeken II 132.
ben I 244.
beneden (voorzetsel) I 123.
benedijen I 240.
bepaalde hoofdtelw. I 101, 103, 140, 175, 176, 179; II 83.
bepaalde rangtelw. I 101, 103, 140, 179, 181, II 83.
bepalingaank. voornw., I 95, 175, 176, 179, 181, 182.
bepalingen I 19, 21, 22; II 14 en vlgg.
beperkend ond. voegw. I 138; II 45.
beperkend teg. nev. zinsverb. II 53.
beperkend teg. nev. voegw. I 137; II 53.
beperkende bep. I 21, 26, 32, 42.
beperkende bijz. I 32, 42; II 45, 54.
beren I 70, 236; II 108.
beschaafde uitspraak, regel der, II 103.
beschaafde taal I 8; II 142.
bastaanszinnen II 9.
beteekenis der woorden I 2, 3; II 146.
betreffende II 95.
betrekkelijk overtr. trap I 188—191.
betrekkelijke voornw. I 37, 96, 97, 175, 176, 183, 195; II 29, 33.
betrekkingswoorden I 4, 36, 42.
bevestiging I 16, 17; II 10, 12, 13, 14.
bezittelijke voornw. I 91, 93, 94, 175, 176, 178, 181; II 3.
bij (voorzetsel) I 124.
bijaldien I 138; II 42, 43.
bijstelling I 27, 33; II 16, 17, 34.
bijtoon I 56, 57.
bijvoeglijke bep. I 22, 26; II 15, 16.
bijvoeglijke bijzin I 32, 33, 37, 97; II 28, 32, 36, 60.

- bijvoeglijke naamw.** I 4, 84, 140, 172, 184; II 3, 75.
bijvoeglijke voornw. I 5, 88, 140.
bijvoeglijke woorden I 5, 89, 140, 171, 175; II 16.
bijvoorbeeld II 56.
bijwoord I 4, 37, 38, 115, 119, 137, 140, 191; II 91.
bijwoordelijke bep. I 22, 24; II 15, 17.
bijwoordelijke bijzin I 32, 42; II 28, 32, 60.
     tweede naamval I 156.
     vierde „ I 158.
bijwoordelijke voegwoorden I 80, 137.
bijzin I 30, 31, 33, 35, 36, 37, 38, 119; II 26 en vlgg.
binnen I 123.
bint II 65, 113.
bisschop I 75, II 148.
blijken I 111, 113, 239.
boetseeren II 87.
boogjes II 133.
borst I 75, 79; II 63.
bouw der spraakorganen I 1, 46.
boven I 123.
bovendien I 137, 182; II 50, 51.
brekebeen II 75.
breking I 62, 64, 67, 76.
brengen I 248.
brij I 67, 242; II 111.
bruidegom II 75.
buigbare woorden I 139; II 112.
buigingsvormen I 83, 139, II 140, 151.
buigingsuitgangen II 116, 117, 118.
buiten I 124.
buur I 67, 75.
c de letter II 100, 101, 124, 125.
causatieve werkw. II 88.
causale genitief I 154.
ch de letter I 53, 54, 55, 56, 59, 60, 61, 62, 71, 72, 73, 74, 76, II 100, 112, 113, 114, 115, 125.
christenheid, -dom II 71, 72.
comparatief I 185.
concrete zelfstnw. I 80, 81, 82.
conditionalis zie voorwaard. wijs.
conjunctief zie aanvoeg. wijs.
contaminatie II 152, 153.
correlatieven II 153.
d de letter I 53, 54, 55, 60, 71, 75, 76, 77, 186; II 100, 112, 119, 139.
uitgang I 15, 220, 230; II 116, 117.
achtervoegsel II 112, 113.
daar bijwoord I 109, 115, 116, 117, II 39, 93.
voegw. I 32, 137, 138; II 38, 39, 46, 96, 97.
daarentegen I 39, 137; II 52, 96.
daargelaten I 137; II 46.
daartoe I 116; II 56.
dan bijwoord I 38, 116, 117.
voegw. I 137, 138, 186, 187; II 40, 41, 48, 51, 53, 96.
dat aanw. vnw. I 93, 94, 95, 99, 176, 182, II 83; **betrekk. vnw.** I 96, 97, 183; II 83.
voegw. I 31, 138; II 32, 34, 38, 39, 40, 42, 97.
datief zie: derde naamval.
dat wil zeggen II 56.
de lidwoord I 99, 100, 175, 176, 178; II 83.
uitgang I 64, 71, 230, 231; II 116, 117.
achtervoegsel II 71, 118, 119.
deels I 39; II 51, 52.
deelteeken II 128.
deemoed I 78; II 106.
defectieve werkw. I 229, 236, 238, 243, 244, 246, 249.
deflexie I 151; II 64.
deftigheidsmeervoud I 90, 143.
denken I 248.
denominatieven II 87.
derde I 79; II 84.
derde naamval I 150, 155—158, 170—174, 177—179, 182; II 18, 21, 23, 24, 92.
dermate I 177; II 92.
des I 138; 182; II 55.
desgelijks I 117; II 57, 58.
desnietteenstaande I 117, 119, 138; II 97.

- desniettemin I 117, 137, 182; II 53, 57, 97.
 des te II 49.
 deswege I 117, 119, 138; II 55, 92.
 dewijl I 138; II 38, 97.
 dezelve I 88, 181.
 dialect I 8; II 142.
 diensvolgens I 119, 138; II 55, 93.
 dies I 138; II 56, 92.
 Dietsch I 9, II 141.
 dievegge II 69.
 dijgen, dijen, dik I 60, 71, 240;
 dijn I 92; II 65.
 dingen I 236.
 Dinsdag I 77.
 Dirk II 68.
 doch I 137; II 52, 97.
 doel bepalingen van I 25, 32.
 doeluitdrukkend nev. zinsverb. II 56.
 " ond. " I 32,
 42; II 42.
 doeluitdr. voegw. I 138; II 42.
 doen I 112, 113, 144, 243.
 dom achtervoegsel I 165; II 71, 72.
 doode talen II 138.
 door (voorzetsel) I 125.
 doordat, doordien I 32, 138; II 39, 98.
 doorluchtig I 66.
 dorschen I 65, 79.
 du I 89, 230; II 144.
 dubbele accusatief I 160; II 24.
 dubbele punt II 131.
 dubbelvormen II 152.
 dunken, durven I 248.
 dus I 116, 138; II 55, 58, 92.
 e de letter I 50, 51, 52, 62, 63, 65—
 68; II 100, 105—109.
 uitgang I 75, 76, 147, 161, 162, 170,
 171, 177, 179, 229—231; II 116.
 achtervoegsel I 168; II 69, 70, 71,
 92, 93; II 118.
 verbindingsletter I 76; II 120.
 echter I 40, 137, 138; II 45, 53, 97.
 eel achtervoegsel II 70, 105, 106.
 een lidwoord I 99—100, 176; II 83.
 telwoord I 101, 102, 103; II 83.
 onbep. voornw. I 98, 99, 117; II 83.
 eenig onbep. voornw. I 98, 175, 177;
 II 83.
 telwoord I 99, 101, 173, 182; II 83.
 eenigszins I 177; II 122.
 eenling, enkeling II 70.
 eens I 116; II 92.
 eensdeels I 177; II 51, 92.
 eer I 137; II 36, 37, 96.
 bijwoord I 188, 192, 193.
 eeren II 86, 87, 105, 106.
 eerste naamval I 150, 151, 172;
 II 1, 4.
 eeu de letter, I 52, 69, 70; II 100, 109.
 ei de letter, I 52, 53, 62, 64, 67—
 70; II 100, 103, 109—111.
 achtervoegsel I 70, II 69, 110.
 tusschenwerpsel I 139.
 eigenlijk reflex ww. I 107.
 eigenlijke samenstellingen II 60, 61.
 " vragen I 18.
 " (echte) voegwoorden I 136.
 eigennamen I 80—82, 148, 169,
 II 126.
 el achtervoegs. I 165; II 70, 73,
 78, 86.
 elf I 78; II 83.
 elisie I 77.
 elk I 78; II 82.
 ellendeling II 69.
 elliptische zinnen I 40, 41, 43; II 58.
 em achtervoegsel II 62, 70.
 en bijwoord I 117; II 13, 43.
 voorzetsel I 75; II 96.
 voegw. I 71, 75; 78, 136; II 49,
 53, 97.
 uitgang I 64, 72, 143, 221, 225;
 II 116, 117.
 achtern. I 64, II 70, 78, 92, 119.
 verbinding II 121.
 engel I 65; II 123.
 Engelsch II 138.
 enkelvoud II 14, 140, 141, 147, 171,
 198; II 84.
 enkelvoudige letterteekens II 100.
 " tijden I 231.
 " zinnen I 29, 30, 35, 36.
 epenthesis I 76.

- er voornaamw. I 90, 92, 93, 95, 180.
 bijwoord I 95, 109, 116, 117; II 5.
 uitgang I 145, 171, 172, 174, 177,
 180, 186; II 116, 120.
 voorvoegsel II 85.
 achtervoegsel I 165; II 67, 68, 70,
 78, 86, 92, 119.
- eren uitgang I 143, 145; II 116.
- erd achtervoegsel II 67, 68, 70, 113.
- erig II 77, 80.
- erkentelijk I 77.
- ers uitgang I 143, 145; II 116.
- es(se) achtervoegsel II 69.
- es uitgang I 169, II 116.
- et voorvoegsel II 65, 66.
- ethische datief I 156.
- eu de letters I 50, 52, 62, 66; II 100,
 104, 109.
- eveneens I 117; II 57.
- evenwel I 138; II 53, 97.
- evenmin als II 50.
- f de letter I 53, 54, 55, 59, 60, 71,
 72, 144; II 100, 104, 112, 117,
 118, 119.
 tusschenwerpsel I 47.
- factatieve hulpwerk. I 112, 113.
- flits I 74.
- fluisteren I 49.
- Frankisch I 9; II 137, 139, 140,
 141, 142.
- Fransch I 78; II 138.
- frequentatieve werk. II 89.
- Friesch I 9, 10; II 137, 139, 142.
- futurum I 218—220.
- g de letter I 53—56, 59—62, 70,
 71, 72, 74, 78; II 100, 112, 113,
 119, 125.
- gaaike I 69.
- gaan I 112, 243.
- gaping I 58, 69.
- ge bij verl. deelw. I 221; II 75.
 voorvoegsel I 75; II 65, 66, 76, 85.
- gebiedende wijs I 200, 203, 211, 212.
 „ zinnen I 16, 17, 18, 35,
 40, II 10, 42, 44.
- gebruik spelregel van 't II 103, 104.
 „ der hulpwerk. I 112, 232.
- gedurende II 95.
- geen telwoord I 101, 102, 175, 176,
 177; II 84; voornaamw. I 98, 99;
 lidwoord I 99; II 83; bijwoord
 I 102; II 12, 13.
- geen of II 50.
- geenszins I 117; II 12, 74, 92, 122.
- gegadigde I 78.
- gehengen II 88.
- gekortwikt II 76.
- gekscheren I 63, 237; II 91.
- gelijkvormigheid regel der II 103, 116.
- gelijkwording v. letterklanken I 61,
 72, 78.
- geluid I 1, 45.
- gemeenschappelijke taal I 8, 10; II
 141.
- gemeenslachtige zelfst. nw. I 197.
- gemelijk I 6, II 62.
- z. generen II 88.
- genitief zie tweede naamval.
- gerekte klinkers I 50, 57, 63; II 109.
- Gerrit I 91; II 68.
- geruisch I 45, 49.
- geschiedenis v. h. Nederl. I 9; II 134.
- geslacht I 89—91, 140, 161, 165,
 166.
- gesloten lettergrepen I 57.
- gesteldheid bepal. van I 27, 33; II 14.
- getal I 14, 92, 140, 194.
- gevoelsklanken I 28, 139.
- gevolg bepalingen van I 25, 32.
- gevolgaanduid. bijzinnen I 32; II 40.
 „ nev. zinsverband II 55.
 „ „ voegw. I 138; II 55.
 „ ondersch. „ I 138; II 40.
- gevolgtrekking bepal. van I 25, 32.
 aanduid. bijz. I 32, 42; II 41.
- gevolgtrekkingaand. nev. zinsverb.
 II 55.
 „ „ „ voegw. I
 138; II 55.
 „ „ „ ond.
 voegw. I 138; II 41.
- geweest, gewezen I 238, 244; II 117.
- gewijsde I 240.
- gezegde I 13, 18—20, 31, 194; II 1, 7.

- gezegdeszinnen I 31, 42; II 30, 32.
 glimlach, glimlachen I 73, 238; II 91.
 goedertieren I 174; II 62, 74.
 graad bepal. van I 24, 26, 32.
 „ bijzinnen van verschillende I 33.
 graadbepalende bijzinnen I 32; II 38.
 grammatische figuren I 61, 74.
 grammatisch geslacht I 164.
 „ gezegde II 7, 8.
 „ onderwerp II 7, 8.
 „ verb. ond. voegw. I 138; II 32.
 Grimm, wet van II 135.
 grijnzaard, grijsaard II 68, 119.
 grond bepal. van I 24, 25, 32.
 grondaanduid. bijzinnen I 32, II 38.
 „ nev. zinsverb. II 54.
 „ nev. voegw. I 138; II 54.
 „ ondersch. „ I 138; II 38.
 grondwoord I 6; II 61, 118.
 h de letter I 53, 54, 56, 59, 60, 61, 74, 75; II 100, 113, 114, 121; tussenwerpsel I 47.
 haakjes II 133.
 haftig I 73; II 77, 78.
 halfklinkers I 54, 69.
 halverwege I 174; II 92.
 hangende (voorzetsel) II 95.
 harleveensch (op zijn) I 74.
 haver (van — tot gort) I 74.
 hebben I 108, 112, 227, 232, 245.
 heerlijk II 79.
 heerschappij II 72.
 heeten I 68, 111—113, 243; II 106.
 heid achtervoegsel II 70, 71, 104, 106, 110.
 heinde I 68; II 92.
 heir I 63; II 104.
 heldere klinkers I 50, 65.
 her voorvoegsel II 85.
 herhalingstallen II 84.
 herinneren I 74; II 86.
 het lidwoord I 99, 100, 162, 176, 190; II 83.
 voornaamw. I 89, 90, 98, 162, 180, 195; II 4, 7, 92.
 hetgeen, hetwelk I 95, 96, 97.
 hetzij I 137; II 53, 54, 98.
 heusch II 80, 115.
 hiaat I 58, 59; II 121 5⁰.
 hijschen I 239; II 114.
 hoe, hoedanig I 70, 96, 97, 116; II 3, 32, 83.
 hoe-hoe II 48, 49.
 hoedanigheid bepal. van I 24, 26, 32; II 14.
 hoedanigheid bijzinnen van I 32; II 37.
 „ trappen van I 184.
 hoedanigheidswoorden I 4.
 hoedanigheidszinnen II 8, 9.
 hoesten I 49.
 hoeveelheid bepal. van I 24, 32.
 „ bijzinnen van I 32; II 37.
 homoniemen I 2, 3; II 108—111, 115.
 hoofdletters gebruik der, II 125, 126.
 hoofdregels der spelling II 102.
 hoofdtelwoorden I 101, 149, 176, 179.
 hoofdtoon I 56.
 hoofdzin I 30, 31, 35, 36, 41; II 26, 27, 49.
 Hoogduitsch II 137, 139.
 hoogte der stem I 45, 48 49.
 hou (bijvoegl. nw.) I 69; II 113.
 huiden II 94.
 hulpwerkwoorden I 110, 112, 232.
 huwelijk II 75, 103.
 i de letter I 50, 52, 64, 65, 66, 67; II 100, 101, 104, 109, 124.
 identiteit I 91; II 6, 47.
 ie de letter I 50, 52, 54, 64—69, II 100, 101, 104, 117, 124.
 voornaamw. I 180.
 achtervoegsel II 72.
 ieder I 98, 101, 103, 176, 178; II 82.
 iemand I 75, 98, 184; II 82, 113.
 ier I 144, 145, 146; II 67, 68, 119.
 iets I 98, 184; II 83.
 ieu de letter, I 52, 69, 70; II 100, 109.
 ig II 77, 79, 82.
 igen I 72; II 86, 87, 88.
 ij de letter I 52, 53, 64, 67, II 100, 109, 110.
 achtervoegs. II 71, 72, 119, 120.

- ijn** achtervoegsel II 67, 68, 73.
 ijselijk I 12, 61, 70; II 104.
ik achtervoegs. II 67, 68.
 immer(meer) I 116; II 94.
 immers I 117, 138; II 54, 55, 56, 96.
 imperatief, zie gebied. wijs.
 imperfectum, zie onv. verl. tijd.
in voorzetsel, bijw.; I 115, 125; II 81.
   achtervoegs. II 69.
 indicatief, zie aantoon.wijs.
 indien I 138, 182; II 42, 98.
 individueele taal I 8; II 145, 146.
 indogermaansch I 9; II 135, 136.
 in een woord II 56.
 infinitief zie onbepaalde wijs.
ing achtervoegsel II 69—74.
inlasschend zinsverband I 39, II 27,
   55, 58.
inlassching van letterklanken I 59,
   76, 144; II 120—122.
 integendeel I 39, 137; II 52, 93.
intensieve werkw. II 89.
intransitieve werk. zie onovergank.
 inwendige verandering II 116, 118.
 inzoover II 45.
isch II 77, 78, 109, 114.
is I 77, 244.
ist achtervoegsel II 67, 68.
j de letter I 53, 54, 56, 59, 60, 69,
   70, 72, 76; II 100, 125.
ja I 117, 137; II 50, 53, 91, 99.
 jagen, jakkeren, jachten I 239, II 89.
 jarig II 79.
je achtervoegsel I 76; II 73, 119.
 jegens I 132.
 jongeling II 69.
 jonker II 62, 75.
 juffer II 75.
k de leiter I 53, 54, 56, 60, 62, 72,
   73, 77; II 100, 101, 114, 124.
ke achtervoegsel II 73.
 keelletters I 53, 56.
kennelijke afleid. en samenst. II 61, 62.
 kermis, kerspel I 78.
kijn achtervoegsel II 73.
 kinds(ch)heid II 71.
 klank I 45, 49.
 klanknabootsing I 2, 3, 28, 139; II 99.
 klankverschuiving wet der II 135.
klankwijziging I 61, 62, 64, II 152.
 klappei I 70; II 69.
klassen van sterke werkw. I 233.
 klemtoon I 56, 57.
 klemtoontekken II 127.
klinkers I 49, 50, 51, 62, 63.
 klinkerwording I 69, 70.
 koddebeier I 78; II 75.
 koekeloeren II 90.
 komen I 69, 70, 112, 227, 236.
 komma II 129.
 koomenij I 61, 78; II 62.
 koppelteekken II 126, 127.
koppelwerkwoorden I 110, 111.
korte klinkers I 63.
 kortgewiekt II 76.
 kortswijl II 75.
 kraakzindelijk II 82.
 krijgen I 240.
 kunde, kunst I 12.
 kunnen I 112, 113, 204, 245, 246,
   248, 251.
 kwansuis, kwazie II 11, 93.
 kweelen I 69, II 106.
 kwijten I 240.
l de letter I 53, 54, 55, 69, 72, 73,
   77, 79; II 100.
 laagheid, laagte II 71.
 laat staan II 51.
 labbei I 70; II 69.
 lachen I 238.
 langzamerhand I 174; II 74, 92.
lange klinkers I 63.
 laten I 112, 113, 203, 242.
 leelijk I 68; II 79.
 leeren I 158, 227.
 leesteeekens II 128.
lei achtervoegs. II 84, 110.
 leidsel I 64; II 62.
lettergrepen I 56, 57.
   verdeling in I 58; II 122.
lettergroep I 59; II 112.
letterklank I 2, 49; II 100.
   .. teekken II 100.
   .. verspringing I 79.

- leven (het — der taal) II 145.
 lid I 75; II 63.
 lidwoorden I 5, 99, 100, 175, 176; II 83.
 lieverlede (van) I 239.
 lijden I 239.
 lijdend voorw. I 22, 23, 31; II 18, 20.
   " " zinnen als I 32, 42; II 29.
   " " onderwerp I 21, 24.
 lijdende vorm I 21, 24, 108, 194, 196.
   " " hulpwerk. v. d. I 112.
 lijk achtervoegsel II 77, 79, 80, 92, 93.
 lijken I 111, 112.
 lijks achtervoegsel II 92, 93.
 lijn " " II 92.
 ling lings " " II 69, 70, 92.
 lipletters I 53, 55.
 logisch onderwerp en gezegde II 7.
 loos II 13, 77, 80, 119.
 luchthartig I 66; II 82.
 m de letter I 53, 54, 55, 73, 76, 77,
   78; II 100.
   " " achtervoegsel II 70.
 maar I 73, 117, 137; II 52, 99.
 maat I 75.
 maatschappij II 72.
 malen I 238.
 matig II 78.
 martelaar I 73; II 67.
 mededeeling I 17, 34; II 10.
 medeklinkers I 49, 53, 54, 57; II 111.
 meewerkend voorwerp I 22, 31, 122;
   II 18, 20.
 meewerkend voorwerp, zinnen als
   I 31, 42; II 30.
 meervoud I 14, 140, 142, 143, 145.
 ment achtervoegsel II 70, 71, 72.
 met voorzetsel I 126; II 94.
 metathesis I 79.
 metten I 61, 143.
 middel bepal. van I 25, 32.
   " " " bijzin als I 32, 42;
   II 41.
 middelbaar II 78.
 middellijke afleiding I 6; II 60, 61,
   65, 76, 84, 86, 92, 151.
 Middelnederlandsch I 62, 63; II 140,
   141.
 middelwoord I 6; II 61, 62.
 min I 193; II 75.
 misschien I 78; II 94.
 mits I 138; II 39, 42, 43, 98.
 modale betrekkingen I 16.
 modaliteit I 15, 16, 17, 18; II 9, 10, 11.
   " " bepal. van I 26, 32.
   " " bijwoorden van I 117.
   " " bijzinnen v. I 32; II 45, 47.
   " " hulpwerk. van I 112, 113.
   " " ondersch. voegwoord. van
   I 138; II 45, 47.
 moeten I 112, 113, 204, 245, 251.
 mogelijkheidswijs I 200.
 mogen I 112, 113, 203, 204, 245, 251.
 mondletters I 50, 53.
 mutsaard II 70.
 n de letter I 53, 54, 56, 68, 72, 75,
   76, 77, 78, 186; II 100, 113.
   " " uitgang I 143, 144, 225; II 116.
   " " welluidendheids—n I 77; II 120,
   121.
 na bijwoord I 127; II 93.
   " " voorzetsel I 127.
   " " voegw. II 98.
 naamloos, nameloos II 80.
 naamval I 140, 149, 154, 155, 157,
   159; II 22.
 naamwoordelijk gezegde I 20, 83,
   85; II 2.
 naar voorzetsel I 119, 127; II 96.
 naardat, —dien I 138; II 47, 98.
 naargelang, —mate I 138; II 49, 98.
 naarstig I 65, 75, 78.
 naast (voorzetsel) I 118, 128; II 94.
 nadat I 138; II 36, 98.
 nademaal I 138; II 39, 97.
 naklank bij de klinkers I 53, 64.
 namelijk I 138; II 55, 56, 97.
 natuurlijk geslacht I 164.
 Nederlandsche (de — taal) I 8, 9;
   II 137, 140, 144.
 Nederduitsch I 9; II 137, 139.
 neen I 117; II 13, 53, 91.
 neologismen II 64, 148.
 neusletters I 50.
 nevens I 128; II 96.

- nevenschikk. voegw.** I 38, 136, 137;
 II 49 en volg.
nevenschikking I 30, 31, 36, 38,
 39; II 49.
nevengeschikte bijzinnen I 33.
ng de letter I 53, 54, 56, 71; II 73,
 100, 119, 122.
niemand I 77, 98, 184; II 12, 13, 113.
niet, niets I 98, 184; II 12, 13, 83.
niet alleen — maar ook II 49, 51.
niet-binding I 37.
niet-rechtstreeksche mededeeling
 I 33, 36, 38; II 26, 29.
niettegenstaande I 118, 137; II 95, 96.
niettemin I 78, 137; II 96, 97.
nieuwe woorden, zie neologismen.
Nieuw-Nederlandsch II 140, 142.
nis achtervoegsel I 166; II 71, 113.
noch I 29, 37, 39, 136, 137; II 12,
 49, 50, 97.
nochtans I 138; II 53, 97.
nog I 116, 137; II 94, 104, 112.
nominatief zie eerste naamval.
nooddrift I 79, 248.
noodzakelijk reflex. ww. I 107.
Noord-Germaansch II 137, 138.
nopens I 118; II 95.
nu I 116, 138, II 36, 37, 91, 96,
 97, 113.
o—oo de letter I 50, 52, 62, 64,
 65, 66, 68, 241; II 100, 105, 107,
 108, 109, 117.
tusschenwerpsel I 139.
o. a. II 56.
objectief—intrans. werkw. I 107,
 154, 156.
objectief geslacht en getal I 177.
objectieve genitief I 153.
 „ **werkw.** I 106; II 23, 24, 25.
oe de letter I 50, 52, 54, 62, 64,
 66—70; II 100, 104, 109, 117,
 124.
oei de letter I 52; II 100, 109, 117.
tusschenwerpsel I 139.
of nevensch. voegw. I 29, 31, 40,
 41, 136, 138; II 44, 45, 53, 54,
 56, 59, 97.
gramm. verb. voegw. I 31, 41,
 136, 138; II 32.
voorw. voegw. I 138; II 33, 36,
 40, 42—45.
toegevend voegw. I 147; II 45.
ofschoon I 137; II 45, 98.
oir II 104.
om (voorzetsel) I 42, 78, 128, 226,
omdat I 32, 138; II 39, 98.
omstandigheid bepal. van I 21, 26,
 32, 42.
omstandigheid bijzinnen van I 32,
 42; II 46, 52, 54.
omstandigheid voegw. v. I 137;
 II 46.
on voorvoegsel I 222, 224; II 13,
 65, 66, 76.
onbepaalde hoofdtelw. I 101, 103,
 149, 175, 176, 178, 179, 182; II 83.
onbepaalde rangtelw. I 101, 103,
 179, 181; II 83.
onbepaalde tijd I 214, 215, 216.
 „ **voornw.** I 98, 175, 176,
 182, 184; II 83.
onbepaalde wijs I 15, 42, 43, 104,
 194, 196, 225—228.
onbuigbare woorden I 139, 175;
 II 112.
onder (voorzetsel) I 129.
onderbepalingen I 19, 33, 34.
onderscheiding van onderw. en gez.
 I 19; II 6.
onderscheiding van hoofd en bijzin
 I 30; II 26.
onderschikkende voegw. I 37, 136,
 137; II 32 en vlgg.
onderschikking I 30, 31, 36, 37, II
 26 en vlgg.
onderwerp I 13, 14, 18, 21, 31,
 194; II 4, 7.
onderwerp lijdend —, I 21, 24.
 „ **bij beknopte zinnen** II
 59, 60.
onderwerps-tweede naamv. I 153.
 „ **zinnen** I 31, 42; II 29.
onechte f-s I 71, 144, 230; II 112,
 115, 117, 118, 119.

- oneigenlijke** vragen I 18; II 14.
 „ reflex. werkw. I 107.
onguur I 59, 78; II 76.
onnoozel II 76, 80.
onovergankelijke werkw. I 107—109.
onpersoonlijke „ I 105—106.
onregelmatige trappen van vergel.
 I 92.
onregelmatige werkw. I 229, 243.
onscheidbaar samengest. ww. I 221;
 II 90.
ont voorvoegsel II 85.
ontkenning I 16; II 11.
ontleden I 28, 43.
ontploffingsgeluiden I 50, 53, 55.
ontstaan (het — der taal) II 134, 151.
ontstentenis II 71.
onvolkomen gezegde I 42, 224, 226;
 II 2.
onvolkomen klinkers I 50, 51, 57,
 65; II 109, 118.
onvolkomen zinnen I 28, 42
onvolledige zinnen I 40, 41, 43;
 II 58.
onvoltooid tegenw. tijd I 196, 198,
 208, 213.
onvoltooid verleden tijd I 196, 198,
 208, 214.
onvoltooid toekom. tijd I 196, 198,
 208, 218.
onvoltooid verl. toek. tijd I 196,
 198, 211, 219.
ooi de letter I 52, 59, 69, 70; II 100,
 101, 109.
ook I 171, 137, 138; II 44, 45, 49,
 50, 55.
oor voorvoegsel II 66.
oorbaar, **oorlam** II 66, 79.
oorzaak bepal. van I 24, 26, 32.
 „ aanduid. bijzin I 32, 42; II 38.
oorzaak aanduid. nev. zinsverb. II 55;
 „ „ „ voegw. I 138.
 II 55.
oorzaakaanduid. ondersch. voegw.
 I 138; II 38, 39.
oorzakelijk voorw. I 23, 31, 87;
 II 18, 20, 22, 25.
- oorzakelijk** voorw., bijzinnen als, I
 31, 42; II 29.
oorzakelijke tweede naamw. I 154.
Oost-Germaansch II 137, 138.
op (voorzetsel) I 130.
opdat I 32, 138; II 42, 98.
openbaar II 78.
open lettergrepen I 57.
 „ -mond-geluiden I 49, 51.
openbaring v. bestaan I 4.
opgeschoven verl. tijd I 246, 247.
ophelderende bepalingen I 21.
opatief I 200.
ordentelijk I 77.
os (van den — op den ezel springen)
 I 79.
ou de letter I 52, 53, 62, 63, 68,
 69, 70; II 100, 109, 110.
ouderling II 69.
ouderwetsch I 74.
Oud-Nederlandsch II 140.
over (voorzetsel) I 131.
overeenkomst spelregel der, II 103.
 „ invloed van 't gevoel
 voor, II 150—153.
 „ in vorm v. onderw.
 en gez. I 15, 19,
 194, 195, 196.
overgankelijke werkw. I 107, 108.
 109; II 23, 24.
overmits I 138; II 39, 98.
overtreffende trap I 185, 188—193.
p de letter I 53, 54, 55, 60, 72, 76,
 78; II 100.
paragoge I 75.
partitieve genitief I 153.
passief zie lijdende vorm.
peinzen I 68, 78.
perfectum zie volt. tegenw. tijd.
persoon(svormen) I 14, 15, 17, 31,
 104, 140, 179, 180, 194, 196;
 II 1, 151.
persoonlijke voornaamw. I 89, 94,
 179, 180.
 „ werkw. I 105, 106.
ph de letter II 100, 101, 124.
pje (achtervoegsel) I 76; II 73.

- plaatsbepalingen I 24, 32.
 plaatsbepalende bijzinnen I 32; II 34.
     "   ond. voegw. I 138;
     II 34.
 plaatsvervangend tegenst. zinsverb.
     II 52.
     "   teg. nev. voegw. I 137;
     II 52.
     "   zinsdeel I 38, 39;
     II 5, 27, 55, 58.
 placht, plegen I 75, 237, 248, 249.
 pleisteren I 77.
 pleonasmen II 153.
 pluralis majestatis I 90, 143.
 polysyndeton I 37.
 positief, de —, I 185.
 possessieve datief I 156.
     "   genitief I 152.
     "   samenstellingen I 168;
     II 61, 62, 74.
 potentialis I 200.
 praedicatieve bepalingen I 27.
     "   bijvoegl. nw. I 85,
     86, 87.
 praesens zie onv. teg. tijd.
 prothesis I 74.
 punt II 129.
 puntkomma II 130.
 purisme II 150.
 qu de letter II 100, 101, 124, 125.
 qualificatieve genitief I 152.
 quasi II 11, 93.
 r de letter, I 53, 54, 55, 72, 73,
     79; II 100.
 rangschikkend aaneensch. zinsverb.
     II 51, 52.
 rangtelwoorden I 101, 178, 181;
     II 83.
 ratelingsgeluiden I 50, 53, 55.
 rechtstreeksche afleiding I 6; II 60,
     61, 65, 75, 86, 91, 94, 96.
 rechtstreeksche mededeeling I 33,
     36, 38; II 27, 29, 33.
 rededeel I 79.
 reden bepal. van I 24, 25, 32.
 redengevend nev. zinsverb. I 40;
     II 54, 55.
 redengevend nev. voegw. I 138, II
     54, 55.
 redengevende bijzinnen I 32, 42;
     II 34, 37, 38.
 redengevende ond. voegw. I 138;
     II 34, 37, 38.
 reduplicatiewerkw. I 234, 242.
 reflexieve werkw. I 107, 108; II 2.
 regeering I 118, 119; II 22.
     "   zinnen als — I 119; II 30.
 regelmatige werkw. I 228, 229.
 relatieve bijvoegl. nw, I 84.
 relatieve superlatief I 188, 189, 190,
     191.
 relatieve tijden I 208, 209, 210, 211.
 rh de letter, II 114, 125.
 rik achtervoegsel II 67, 68.
 rit II 113.
 Romaansche talen II 137, 138.
 rondom II 96.
 ruiken-rieken I 67, 242.
 ruilebuiten II 91.
 s de letter I 53, 54, 55, 58, 59, 60,
     71, 73, 74, 76, 78, 230; II 100, 112,
     115, 118, 125.
     uitgang I 143, 144, 145, 148,
     169, 170, 171, 180, 230; II 116.
     achtervoegsel II 73, 92, 93, 94,
     97, 118.
     verbindingsletter II 120, 121, 122.
 Saksisch II 137, 139, 140, 141, 142.
 samengestelde letterteekens II 100,
     101.
 samengestelde tijden I 196—199, 232.
     "   woorden I 5, 148, 168;
     II 61, 74, 81, 90, 93, 96, 120—122.
 samengestelde zinnen I 30, 35, 37,
     41; II 26—60.
 samengetrokken zinnen I 41, 43;
     II 58.
 samenkoppelingen II 60, 61, 82, 90.
 samensmelting I 69, 70, 71, 78.
 samenstelling door afleiding I 6; II
     61, 62, 74, 82, 90, 120.
 samentrekkingsteeken II 128.
 sch(e) achtervoegsel II 67, 77, 78,
     80, 82.

- schap** (achtervoegsel) II 71, 72.
scheidbaar samengest. werkw. I 221;
 II 90.
scheidend teg. nev. zinsverb. II 53.
 " " " voegw. I 138;
 II 53.
schema van de zinsdeelen I 28.
 " " " medeklinkers I 53.
 " " " werkwoorden I 114.
schenden, schennis I 78, 236.
scheren I 63, 237; II 82.
scherpe medeklinkers I 50, 53, 54.
 71; II 112, 118.
scherpe ee en oo I 51, 64; II 103,
 105, 106, 107, 108.
schijnbaar lijd. vorm I 106, 109, 110.
 " onpersoonl. nw. I 106.
 " reflex. werkw. I 107.
schijnen I 111, 112, 113; II 11.
schoen I 60, 75.
schoon voegw. I 138; II 98.
schrijftaal I 10; II 142.
schuringsgeluiden I 50, 53, 55.
sedert, sinds I 119, 138; II 37, 96.
sel achtervoegsel II 70.
sem " II 70.
sj de letter I 53, 54, 55, 73; II
 100, 125.
sisletters I 54.
slaan I 60, 238.
sluitletters I 57, 59, 60; II 112.
sluitreden I 26.
snuisterij II 72.
soortgetallen II 84.
soortnaam I 80, 82.
Spanjaard II 68, 119.
spelemeien II 90.
spellettergreep I 58.
spelling I 163; II 99 en vlgg.
spijt I 75.
spraak I 7.
spraakgeluid I 2.
spraakkunst I 11.
spraakorgaan I 1, 46, 47.
spreeklettergreep I 58.
spreektaal I 10; II 143, 145.
spreken I 1, 2, 7, 48.
st uitgang I 190; II 116.
 achtervoegs. I 166; II 71, 72, 118.
staan I 78, 121, 238.
staande, voorzetsel II 95.
stamrij I 234.
stamwoorden I 6; II 60, 61, 64, 65,
 75, 84, 86, 91, 94.
standaard II 70.
stapelvorm I 116 II 97, 153.
statenbijbel II 143.
stellende trap I 185.
stem I 48.
ster achtervoegsel II 69.
sterke verbuiging der zelfst. naamw.
 I 169, 170.
sterke verbuiging der zelfst. woorden.
 I 174, 179—184.
sterke verbuiging der bijvoegl. woor-
 den I 171—178.
sterke werkw. I 228, 230, 233—243;
 II 84.
sterveling II 70.
stoffelijke bijvoegl. nw. I 85, 175;
 II 78.
stofnamen I 81, 82.
stokebrand II 75.
stomme letters I 76; II 113, 114.
strottenhoofdsontploffing I 49.
subject zie onderwerp.
subjectieve genitief I 153.
subjectief geslacht en getal I 92,
 177.
subjectieve werkw. I 106, 107.
subjectief-intrans.werkw. I 107.
subjonctief I 200.
substantief zie zelfst.naamw.
superlatief I 185, 188—193.
sylogisme I 26.
synalophe I 78.
syncope I 77.
t de letter I 53, 54, 55, 60, 71, 74,
 75, 76; II 100, 112, 125.
 uitgang I 229, 230, 231, 247;
 II 116, 117.
 achtervoegsel II 71, 89, 118.
 welluidendheidsletter I 76, 77.
taal I 7, 8, 9; II 134.

- taalgebied I 8, 9.
 taalgevoel I 11, 12; II 150, 152.
 taalkunde I 11, 12.
 taalkundig onderwerp II 7, 8.
 taalverrijking II 147.
 tachtig I 75.
 tandletters I 53, 55.
 tautologie II 153.
 te uitgang I 230, 249; II 116, 117.
   achtervoegsel II 70, 71; II 118.
   voorzetsel I 132, 178, 226, 227; II 94.
   bijwoord I 116; II 49.
   = des I 78; II 97.
 tegen voorzetsel I 131.
 tegenstellend nev. zinsverb. I 39;
   137; II 52.
   " " voegw. I 137;
   II 52.
 tegenwoordig deelw. I 15, 42, 43,
   104, 196, 223; II 81.
 teit II 71, 110.
 telwoorden I 4, 101, 179; II 83.
 ten I 77; 178.
 ten minste II 53.
 tenware I 138; II 43, 99.
 tenzij I 138; II 43, 99.
 ter I 77, 178.
 terwijl I 116, 137; II 36, 37, 46,
   47, 97.
 te weten II 56.
 th de letter, II 100, 101, 114, 125.
 thans II 94, 104, 113.
 tig II 84.
 tijd hulpwerk. van, I 112, 232, 233.
 tijdbepalingen I 24, 32.
 tijdbepalende ondersch. voegw. I 138,
   II 35.
   " bijzinnen I 32, 42;
   II 35.
 tijden der werk. I 140, 196, 197,
   207—220.
 tijdens II 94.
 tijgen I 60, 67, 241.
 timbre I 45, 46, 49.
 tje (achtervoegsel) I 76, II 73.
 toch I 117, 137, 138, II 45, 55, 56,
   97, 112.
 toegevend bepalingen I 25, 32.
   " bijzinnen I 32, 36, 38,
   42; II 44, 54.
   " ond. voegw. I 137; II 44.
 toegeving, toelating I 202, 203.
 toen I 116, 138; II 36, 37, 98.
 toevallig reflex werk. I 107.
 tongletters I 53, 55.
 tongval I 8; II 142.
 tooien, touwen I 70;
 toon I 17, 34, 38, 45, 56.
 toonlooze klinkers I 50—52, 57, 64;
   II 109.
   " lettergrepen I 56.
 tot I 132, 138; II 36, 37, 96, 98.
 transitieve werk. I 107, 108, 109;
   II 23, 24.
 trappen van vergelijking I 140, 184.
 tronen, troonen I 71, II 107, 108.
 trots I 118, 138; II 94, 95, 115.
 trouwens II 92.
 tusschen I 70, 133.
 tusschenletters I 58, 59; II 109, 113, 122.
 tusschenwerpsels I 5, 28, 52, 139;
   II 99, 113.
 twaalf I 78; II 83.
 tweede naamval I 150, 151, 152—
   155; II 3, 16, 17, 18, 20, 25, 92.
 tweede naamval, sterke I 169, 171,
   173, 174, 176, 177, 180, 182.
 tweede naamval, zwakke I 169, 171,
   174, 179, 181, 182.
 tweeklanken I 49, 50, 52, 53, 57,
   62; II 109, 110.
 tweelingwoorden II 152.
 twist II 71.
 u de letter I 50, 52, 62, 64, 66,
   67, 68, 69; II 100, 104, 109.
   pers. voornw. I 89, 90, 180, 194.
 ui de letter I 52, 64, 67, 68; II 100,
   109.
 uit I 133; II 2, 76.
 uitdrukkingen I 5, 15, 83; II 1, 3,
   76, 91, 92, 94, 97, 99.
 uitentreuren I 78; II 94.
 uitermate I 5, 71; II 94.
 uitgezonderd I 223; II 95, 96, 98.

- uitlating** v. letterklanken I 77.
uitroep I 17, 18, 35.
uitroepsteeken II 132.
uitsluitend aaneensch. nev. zinsverb.
 I 137; II 50.
uitspraak regel der, II 102, 116.
umlaut I 62, 64, 65, 66, 68; II 87,
 v de letter I 53, 54, 55, 59, 60, 71, 72,
 144; II 100, 111, 112, 117, 118, 119.
vaak I 76; II 92.
van I 117, 119, 134, 138; II 35, 94.
vandaar II 55.
vaste letters I 54.
veelbinding I 37.
veelvoudige zinsdeelen I 29, 33, 36,
 195; II 59.
veertig, **veertien** I 59, 68, 71; II 84.
veinzaard II 68, 119.
velerhande II 74, 84.
ver voorvoegsel I 64; II 85.
verbindingsletters II 120—122.
verbogen woorden, spelling der, II
 116—117.
verbuiging I 139, 169—184.
verdedigen I 78.
verdeelend aaneensch. nev. zinsverb.
 II 51, 52.
verdeeling der woorden I 3, 5, 79,
 80; II 60—65.
verdubbeltallen II 84.
vereenvoudigde spelling I 164; II
 102, 104, 105, 109, 114, 117, 121,
 122, 124, 125.
vergelijkende bepalingen I 26, 32;
 II 47.
vergelijkende bijzinnen I 32, 36,
 42, 95; II 33, 37, 38, 40, 46, 47,
 47, 48, 57, 59.
vergelijkend nev. zinsverb. II 57.
 „ ondersch. zinsverb. I
 32; II 47.
vergelijkend ondersch. voegw. I 138;
 II 47.
vergelijking, **vergelijken** I 26, 32, 42,
 95, 117, 138, 184—194; II 3, 4, 11,
 16, 17, 18, 33, 37, 38, 39, 40, 46,
 47, 48, 49, 50, 57, 81, 98.
- vergrootende** trap I 186.
verhemelte-letters I 53, 56.
verholen afleiding en samenstelling
 II 61, 62, 63, 66, 70, 75, 79, 80,
 82, 83, 91.
verhoudinguitdrukk. bijzin I 32; II 48.
verhoudinguitdrukk. ond. voegw. I
 138; II 48.
verklarend nev. zinsverb. I 40; II 56.
 „ „ voegw. I 138; II 56.
verkleinwoorden II 72, 73.
verleden deelw. I 15, 104, 196, 220;
 II 81.
verleden tijd I 196, 207, 209, 214.
 „ „ vorming v. d. — —
 bij sterke en zwakke werkw. I 228,
 229, 230, 231; II 151.
verleden tijd, werkw. met opge-
 schoven — I 246, 247.
verleden toekom. tijden I 209—213,
 219, 220.
verlengde tweeklanken I 52.
vermaledijen I 240.
vermits I 138; II 39, 48, 98.
vermogen I 246.
verouderde woorden II 144, 146.
verrel I 64, 78.
verscherping v. letterklanken I
 65, 71.
verscheiden, **verschillende** I 101, 102,
 223, 226; II 83.
versierende bepalingen I 21.
versmelting der betekenissen II 152, 153.
versmelting v. letterklanken I 62, 64.
versterkend aaneensch. zinsverb. II
 50, 52.
versterkend aaneensch. nev. voegw.
 I 137; II 50.
vertakkingen v. 't Indogerm. II 137.
vervoeging I 139, 196, 228—247.
verwante medeklinkers I 54, 60.
 „ talen I 9; II 138.
verzachting van letterklanken I 62,
 64, 71.
verzamelnamen I 81, 82, 195, 196.
vierde naamval I 150, 151, 157—161;
 II 17, 18, 23, 24, 25, 92.

- vierde naamval**, dubbele I 160, 161, II 24.
vierde naamval bijw. I 159; II 17, 92.
vierschaar I 237.
vijand I 225; II 65.
vijftig I 59, 71; II 84.
vleermuis, vlerk I 78.
vloeiende letters I 54.
vocalisatie I 61, 69, 70.
vocatief I 150.
voegwoorden I 37, 38, 42, 136; II 28—57, 96.
voegwoord, bijwoorden I 137.
volgens II 92, 95.
volkomen klinkers I 50, 57; II 104.
volksetymologie I 12, 61, 74, 79; II 63, 152.
volledig II 82.
volledige zinnen I 40.
voltooid teg.w. tijd I 197, 198, 208, 215.
 „ verl. „ I 197, 198, 208, 217.
 „ toek. „ I 197, 198, 208, 219.
 „ verl. „ „ I 197, 198, 208, 220.
vonnis I 78; II 72.
voogdijschap II 72.
voor bijwoord I 221; II 90, 91.
 „ voorzetsel I 135; II 94.
 „ voegw. I 138; II 35, 96.
voorbarig II 79.
voorhanden II 76.
voorloopig zinsdeel I 38; II 5, 31.
voornaamwoorden I 5, 37, 88, 116, 175—184; II 82.
voornaamw. bijwoord I 80, 117; II 93.
voorstellingswijze zie modaliteit.
voortzettend aaneensch. zinsverband II 51, 52.
voorvoeging I 74.
voorvoegsels I 6; II 61, 65, 66, 76, 84.
voorwaardelijke bepalingen I 26, 32.
 „ bijzinnen I 32, 36, 38, 42; II 37, 42.
 „ ondersch. voegwoord. I 138; II 42.
 „ wijs I 198, 200, 205, 211, 212.
voorwerpen I 22, 23; II 18—25.
voorwerps-genitief I 153.
voorwerpsnamen I 80, 82; II 70.
voorwerpszinnen I 31, 42; II 28—32.
voorzetsels I 36, 42, 118—136; II 23, 94.
vormverand. der woorden I 61—79, 139—247; II 150.
vraagteken II 131.
vragen I 16, 17, 18, 34, 35, 36, 239; II 10.
vragende voorn.w. I 96, 175, 176, 178, 182, 183; II 31.
vreemde letterteekens II 100.
 „ woorden II 123.
vriend, vrijen I 70, 225, 240.
vriezen I 72, 241.
vrucht I 79; II 63.
w de letter I 53, 54, 55, 69, 70, 73, 75, 76, 77; II 100, 109, 113, 114.
waag I 237.
 „ -hals II 75.
waaien I 239.
waar bijw. I 116, 117; II 91.
 „ voegw. I 32, 138; II 33, 35, 96.
waardoor, waarom I 117, 138; II 40.
waarnemen, waarschuwen II 91.
waarts II 92.
wan (voorvoegsel) II 66, 86.
wanneer I 70, 138; II 36, 37, 94.
want I 40, 138; II 55, 56.
wasschen, wassen I 238, 239.
wat I 96—99, 117, 183; II 31, 37, 38, 83.
wederkeerende voornw. I 91.
wederkeerende ww. I 107, 108; II 2.
wederkeerige voornw. I 91.
weerwolf II 74, 75.
wegens I 118; II 94.
weglatingssteeken II 127.
weinig I 101, 102, 116; II 83.
wel is waar II 99.
welk I 78, 96, 97, 99, 175, 176, 182, 183; II 82.
welluidendheid, regel der II 103.
wenshende wijs I 200.
werken I 72, 248.
werkingszinnen II 8, 9.
werkwoorden I 4, 104—115, 194—247, II 84.

- werkwoordelijk gezegde** I 20; II 2.
werwaarts I 115, 138; II 33, 35, 92.
West-Germaansch II 137, 139.
weten I 245.
wezen I 238, 244.
wie I 96, 97, 99, 183; II 31, 37, 83.
wieden II 87.
wierook I 67, 76.
wij I 67, 89, 90, 180.
wijl I 138; II 36, 38, 46.
wijzen **werk.** I 240.
wijzen **der** **werk.** I 140, 195, 196.
willen I 112, 113, 245.
willens **en** **wetens** II 92.
wingerd I 51, II 62.
winkel II 62, 75.
wisseling **van** **klinkers** I 64—69.
 „ „ **medeklink.** I 69—74.
wisselvormen II
woestenij II 72.
woord I 2.
woordenschat II 146—150.
woordschikking I 17, 34, 35.
woordstam II 64, 116.
woordteekens II 126.
woordvorming I 5; II 60.
worden I 65, 111, 112, 235.
wortels II 63, 151.
wrak, **wreken** I 3, 236.
x **de** **letter** II 100, 125.
y „ „ II 100, 101, 124.
z **de** **letter** I 53, 54, 55, 59, 60, 71,
 72; II 100, 112, 119.
zaam I 63; II 77, 79, 80.
zachte **medeklinkers** I 54—56, 60,
 71; II 112.
zachte e en o I 50, 62, 65, 66; II
 103, 105—108.
zeide I 69, 70, 75, 231.
zeker I 99, 117, 175—177, 179.
zeldzaam II 79.
zelf I 91, 179.
zelfs I 137; II 50.
zelfslachtige **woorden** I 168.
zelfstandige **bijzinnen** II 28—31.
 „ **naamw.** I 4, 80—84,
 140—170; II 65—75.
- zelfstandige** **voornw.** I 5, 88, 140, 179.
 „ **woorden** I 5, 140, 149,
 179.
zenden I 236; II 66, 88.
zestig, **zeventig** I 59, 71; II 84.
zich I 91, 107; II 2, 144.
zien I 60, 78, 227, 238.
zijn I 111, 112, 232, 244.
zin I 7, 17.
zindelijk, **zinnelijk** I 77, II 79.
zinnen, **soorten** **van** I 28—35, 38,
 40; II 8, 10, 28 **en** **vlgg.**
zin(ne)loos II 80.
zinsverband I 30, 36, 37, 38.
zoeken I 248.
zondvloed II 63.
zoo **zelfst.nw.** I 241; — **voorn.w.** I 95;
 II 3; — **bijw.** I 116, 117; II 57 —
voegw. I 138, II 43.
zo **als** I 32, 33, 138; II 33, 37, 47,
 48, 57.
zoodanig I 95; 177, 179; II 83.
zoodat I 32, 138; II 40, 41.
zoodra I 138; II 36, 37, 47, 98.
zo **genaamd**, — **genoemd** II 76, 77.
zoolang I 116, 138; II 36, 37, 98.
zo **wel** **als** I 39, 137; II 49, 50.
zuiver **aaneensch.** **nev.** **zinsverband**
 II 49, 50.
 „ „ **nev.** **voegw.** I 137;
 II 49, 50.
 „ **tegenst.** **nev.** **zinsverb.** II 52.
 „ „ „ **voegw.** I 137;
 II 52.
zulk I 70, 78, 95, 175, 176, 181;
 II 82.
zullen I 79, 112, 113, 203, 204, 207,
 232, 245.
zwakke **verbuiging** **der** **zelfst.** **naamw.**
 II 69, 170.
 „ **verbuiging** **der** **zelfst.** **woorden**
 I 174, 181, 182.
 „ **verbuiging** **der** **bijvoegl.** **woor-**
den I 171, 172, 178, 179.
 „ **werkwoorden** I 228, 229,
 230, 231.

INHOUD.

VIERDE BOEK.

Nadere beschouwing van den zin en zijn deelen.

Onderscheiding en uitdrukking van onderwerp en gezegde. § 148—152	1
Modaliteit. § 152—154	9
Onderscheiding en uitdrukking der bepalingen. § 154—159	14
Onderscheiding van hoofd- en bijzin. § 159	26
Vormen der bijzinnen. § 160—176	28
Verdeeling en uitdrukking van het nevenschikkend zinsverband § 176—181	49
Onvolledige, samengetrokken, beknopte zinnen. § 181—183	58

VIJFDE BOEK.

Woordvorming.

Verdeeling der woorden naar de vorming. § 183.	60
Vorming der zelfstandige naamwoorden. § 184—188	65
„ „ bijvoeglijke „ § 188—192	75
„ „ voornaamwoorden. § 192	82
„ „ lidwoorden. § 193	83
„ „ telwoorden. § 194	83
„ „ werkwoorden. § 195—198	84
„ „ bijwoorden. § 198—201	91
„ „ voorzetsels. § 201	94
„ „ voegwoorden. § 202	96
„ „ tusschenwerpsels. § 203	99

